er manifestum. oro Concede
ia ut q̃ i die ascensiois dni. fid
ure dne. Cum ceteris. lco prima.
petrus dixit. Viri isrl'ite
uerba hec. Ihm nazare
pbatū a dō ī uobis uirtutibꝫ
pdigiis que fecit p illū
mi sicut uos scitis. hunc
silio. et p̃sciētia dei traditū
quor affligentes interē
iē ds suscitauit solutis
iferni. iuxta qd impossibi
i illū ab eo. R. [illegible] tentur
em dicit i eum. Pu lco ij
um i cōspectu meo semp
ris est michi ne cōmouē
hoc letatū est cor meū et
lingua mea. insup et caro
requiescet in spe. quia nō derelī
animam meam in inferno nec

frigiā et pamphiliā egyptū et partes libye
que ē circa cyrenen et advene romanī
iudei quoque et proseliti cretes et arabes
audiuimus eos loquentes nr̄is linguis
magnalia dei. R. Tempus est ut re[illegible]
Ad laud. Exaltare regem regum. In ev. a. Il[li]
autē profecti predicauerunt ubiq̄ dn̄o co-
operante et sermonem confirmante sequentib[us]
signis alleluia. alleluia. Oro. [illegible] Ad iii a.
Dne si in tempore hoc restitues [regnum] fia. iiii an.
Exaltare dne. Ceteris ant. et psalmis. [illegible]

Stupebant omnes Lc. Exaltare supra
et mirabantur adinuicē dicentes.
Quid nā hoc uult esse. alii autē irri-
dentes dicebāt. quia musto pleni sunt
isti. Stans autē petrus cū undecim leua-
uit uocē suā et locutus ē eis. Viri iu-
dei et qui habitatis iherlin uniuersi
hoc uobis notū sit. et auribus percipite
uerba mea. Non enī sicut uos estimatis

BIBLIOTHECA REG
HAFNIENSIS

EN
THEO
PRAECIP
ONISCAPIT
PLICI
NICOL
H BYB

ENCHIRIDION

THEOLOGICVM,

PRAECIPVA VERAE RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXPLICATA CONTINENS:

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

Η ΒΥΒΛΟΣ ΤΩι ΕΝΤΥΓχάνοντι.

ἀνάγνωθι, γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ μή ποτε καταγνοὺς.

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. CHRISTIANO

eius nominis tertio, Daniæ, Noruegiæ, Slauorum & Gotthorum Regi, Duci Sleſuigæ, Holſatiæ, Stormariæ & Ditmarſiæ, Comiti Oldenburgenſi, & Delmenhorſtenſi, Domino ſuo clementiſſimo.

IVVS CHRYSOſtomus tres ſocietatis humanæ peſtes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ pernicioſiſſima ſit, difficile dictu eſt. Nam vt ἀναρχίαν ſequitur ἀταξία & confuſio, ita Tyrannidis comes eſt legum turbatio & peruerſio, maxima cum ſubditorum iniuria coniuncta, nec dici facilè poteſt, an inobedientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior néc ne.

Has peſtes magiſtratus, pietate, ſapientia ac potentia præditus, de republica, cui præeſt, ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges Reipublicæ ſaluta-

ſalutares ordinat, ſi quando nouis legi-
bus opus eſſe videbitur: potentia con-
ſeruat & exequitur, ne eas potentio-
res, (veluti maiores muſcæ Aranearū
retia, quibus minores beſtiolæ inuol-
uuntur, perrumpunt) aut violentia ex-
cutiant, aut Sophiſtica peruertant. Nā
vt recte inquit Menander: *βίας παροὺ-
σης οὐδὲν ἰσχύει νόμος*. Pietate, quæ cum
tyrannide ſtare nequit, prælucet ſub-
ditis, ac in omni humanitatis officio
eiſdem anteit: vnde fit, quemadmodū
ſubditi legem vt iuſtiſſimam vitæ nor-
mam intuentur, ita exemplum normę
principem ipſum ob oculos ſtatuētes,
eiuſdem pietate, tanq̃ ſtimulo ad om-
nia humanitatis officia incitentur. Per-
pulcrū enim ſinguli putant, mores ſui
principis vita exprimere, iuxta illud:
Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum recte imperare
nouit, qui ſibiipſi & ſuis affectibus im-
perat, ſeq; totū componit ad normam
iuſticiæ. Vnde recte monet Iuſtinus
Martyr: *οἰακιςέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τῇ μὴ κα-*

τὰ ψευδόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo ſit, vt talisprinceps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iuſtiſſime & ſit & dicatur.

Cum autem iſta de peſtibus humanæ ſocietatis apud Diuum Chryſoſtomum lego, cogito de præſenti huius reipublicæ Danicæ ſtatu, ac gratias æterno Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ago, quod te, Sereniſſime Rex, ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imò patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate & omni virtutum officio tuis ſubditis antecedis, cum legibꝰ rempublicam munis, cũ ordinationibus corrigis, cumqꝫ viris in aula tua (quæ pietatis quoddã theatrum videtur) doctrina, religione, ſapientia, & rerũ experiẽtia præſtantibus ornas, facis vt tuæ ditiones in pace floreant, quæ ſane florerent magis, niſi peccata noſtra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua eſt, ſereniſſime Rex, ea induſtria, ea ſancta tua cura & ſollicitudo, vt non poſſit non florentiſſima eſſe reſpublica te gubernante,

ſub

ſub cuius prudenti ac pio regimine, tanquam ſub alis, cum ab externis hoſtibus, qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur, tum ab hæreticis, qui animabus noſtris ac æternis bonis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolum læti experiuntur T. R. M. Subditi, verum etiam toti pene terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes, quanta ſit tua pietas, quam ſancta legum cura, quantus erga ſubditos amor, quanta deniq; omnium Regiarum virtutum longe ſuauiſſima harmonia, ac iucundiſſimus concentus, in tota tua vita, veluti perſonet. Sed quid hic commemorare pergo? cuius oratio tuis virtutibus vel enumerandis ſatis eſſe nequeat, tantum abeſt, vt eas quo id deceat modo deprædicare poſſim.

Hoc ſummum plurimarum ac heroicarum virtutum decus, ſereniſſime Rex, me ſuperioribus annis permouit, vt libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem

ederem, quem oblatum sereno vultu & amanter, quod vnicè à me quæsitum erat, suscepisti. Neq; enim erat alius, cui iustius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi serenissime Rex, qui perinde atq; ἤπιος πατὴρ huius T. R. Academiæ Professores, in quorum numero & ego vnus sum, complecteris, liberaliq; stipendio alis, in hunc profecto finem, vt successoribus tuis Ecclesiam, & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hisce rationibus, & hoc tempore, editurus ἐγχειρίδιον capitum communium nostræ religionis, motus, existimaui auspicato fieri, si tibi, Serenissime Rex, omnium literatorum hominum communi Mecœnati hoc ipsum Enchiridion dedicarem; in quo hoc sum secutus consilium, vt præcipua Christianæ religionis capita cum definitionibus, deuisionibus & axiomatis siue sententijs quibusdam colligerem ac iuuentuti proponerem, quò his instructa iuuentus, cum maiori fructu absoluta

soluta doctissimorum hominum nostri seculi scripta, ac potissimum Clarissimi uiri, mei Præceptoris PHILIPPI MELANTHONIS, optime non solum de me, sed etiam de tota Christiana Ecclesia meriti, locos Theologicos, & alia scripta eiusdem legat, ex quibus (quod ingenue fateor) pleraque, quæ in hunc libellum congessi, depromta sunt.

Porro de editione nunquam cogitassem, nisi me & amicorum quorundam consilium, quod non erat contemnendum, & studiosorum multorum petitio crebra ad editionem inuitasset. Conquesti.n.sunt scripta exemplaria, quæ erant in manibus multorum, passim per regnum, adeo a se inuicem, (quemadmodum fieri consueuit in libris, qui sæpius à festinantibus transcribuntur) discrepare, vt vix in vna pagella concordare inueniantur.

Quapropter Serenissime Rex precor, vt T. R. M. solita Philanthropia & clementia hunc tui subditi laborem

qualemcunq; suscipere & boni consulere velit, ac simul meminerit vere regium esse, res à subditis oblatas, non tam ex pondere, quam ex offerentium affectu æstimare. Vale felix & betus anima & corpore, Rex serenissime, vna cum serenissima Regina nostra, D. Friderico Electo, Principe vere Heroico, iurisq; & æquitatis amantissimo, Dn. Magno, Duce magnanimo, ac summo literarum fautore: D. Iohanne duce, rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Ecclesia domestica, atq; adeo cum omnibus rebus subditis, regnis & prouincijs. Deus Pater Domini nostri *IESV CHRISTI* suo sancto Spiritu T. R. M. perpetuo adsit, Amen. Haffniæ Cal. Octob. Anno Domini M. D. LVII.

Sereniss: R. T. M.

deditiss:

Nicolaus Hemmingius.

AD LECTOREM.

CLIMATA iā florent septē subiecta trioni,
Quādo ibi præcipuè lux tua Christe micet.
Quippe adamas ut se geminā conuertit ad ursam,
Sic sacra paulatim uox aquilona petit.
Hanc simul obsequio comitatur turba decoro
Pieridum, Aonio uertice culta prius.
Sol propius terram summo quoq; uisit ab axe,
Semotisq; pijs ultro minister adest.
Hinc neq; triste gelu borealibus amplius artus
Vexat, nec mentem pristina barbaries.
Danica Metropolis thesaurū en Hafnia profert,
Hemmingi docta sedulitate datum.
Is siquidem pulcra methodo Dialecticus autor,
Ætherea inclusit dogmata Christigenûm.
Sic simul & Musis, & Christi nomine dignum,
Deinde etiam pueris utile uenit opus.
Ducet enim certos ut pensile Thesea filum:
Suscipiat gratus commoda quisq; sua.

Iohannes Sascerides
Vuermenusanus.

EPIGRAMMA ALIUD.

Qvem iuuat æterni flores depaſcere uerbi,
Et colere haud ficta religione Deum.
Qua doceat μεθόδῳ, uel qua pia dogmata diſcat,
Certus quo ſuperum tramite templa petat,
Abdita ſcripturæ cupiens euoluere clauſtra,
τόν τε λόγον θεῖον qui uolet ὀρθοτομεῖν,
Conſulat Hemmingi, doctiſsima ſcripta diſerti,
Cuius erit nullo laus peritura die.
Informat tremulos ad Myſtica flumina greſſus,
Dædalei clarus dotibus ingenij.
Atq; iuuentuti pulcro κεφαλαῖα miniſtrat
Ordine, quæ ueræ religionis erunt.
Per quæ diuinum capit incrementa Tonantis
Verbum, quod ſanctis protulit ipſe λόγος.
Et manet ad ſeros Eccleſia uera nepotes,
Nec ſit Sulphureo præda futura Duci.
Hæc dulci patriæ doctus monumenta reliquit
Hemmingus, Danis fama decusq; uiris.
Vnde puer, iuuenes, & habet ueneranda ſenectus,
Arces quo poßit ſcandere olympiacas.
Arge igitur uigili, cui corde eſt cura ſalutis
Hoc ἐγχειρίδιον uolue reuolue manu.

IVARVS BARTHOLINVS.

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, ut attendat lectioni, exhortationi & doctrinæ, Et Paulò pòſt: attende tibi ipſi, & doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & te ipſum ſaluum facies, & eos qui te audierint. 1. Tim: 4

Hæc Pauli exhortatio ad nos quoq; pertinet: quæ duo continet. Primum, quale nam ſit officium Doctoris. Deinde quis fructus ſequatur piè præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus, ut poſterius ad maiorem uigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborum magnitudine aut difficultate fracti, ueluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga uertamus hoſti: cuius hoc unicum ſtudium eſt, ut docentes et diſcentes, uel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole, uel opinionibus fanaticis imbuat, ne de fontibus Saluatoris ſalutarem aquam hauriamus. Quare noſtrum erit officium fortiter aduerſario reſiſtere, ne Eccleſiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus utitur, technis. Hoc autem officio ritè tum fungi uidebimur, cum iuxta conſiliũ Apoſtoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quo Eccleſia Chriſti nobiſcum, qui eius pars ſumus, ad ſalutem erudiatur.

Verum quia iuuentus, conſecrata ſacratiſſimæ Theologiæ ſtudio, opus habet, ut de uera ſtudendi Theologiæ ratione admoneatur, uolo paucis meum

conſi-

consilium, quod etiam secutus sum & sequor, exponere. Nisi enim me ualde fallet opinio, multo citius liberalem in Theologia doctrinam consequetur, qui meis monitis auscultauerit, quam qui sine certa ratione omnium Theologorum uolumina peruoluerit. Vt enim in cæteris disciplinis methodica docendi ac discendi ratione opus est: ita in omnium disciplinarum regina, quam Theologiam appellamus, certam docendi ac discendi rationem necessariam esse statuendum est. Porrò ut consilium meum clarius aperiam, omnium primum piū pectus ad lectionem scripturæ adferendum iudico. Deinde liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri potest) doctrinam requiro. Nam istis ueluti exoticis spolijs tabernaculum Dei non parū ornatur. Sic instructo pio huius sacratißimæ militiæ tironi consilium meum impertio, quod ut melius intelligatur, in quinq; partes distribuo.

Prima est de Principijs, quæ Theologus futurus adferat ad Theologiæ studium.

Secunda est de Diuisione scripturæ, et ijs quæ in singulis partibus peculiariter obseruanda sunt.

Tertia est de recta interpretandi ea, quæ obscura uidentur ratione.

Quarta est de modo utendi scripturæ testimonijs sine errore.

Quinta & postrema continebit methodum conciliationis locorum, qui in speciem antilogias efficere uidentur.

Has

Has quinq; consilij mei partes, eo quo propositæ sunt ordine, quã possum breuißimè exponam.

Prima itaq; pars est de Principijs quæ Theologus futurus adferre debeat ad theologiæ studium. Quicunq; itaq; cupit Spiritus sancti discipulus esse, & cum fructu commodoq; in schola Christi uersari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet.

Primum, quod certo certius statuere debeat, unum esse uerum & æternum DEVM, ac Ethnicam πολυθεία execretur, cum Manichæorum deorum iugo.

Secundum, quod hic uerus DEVS dederit mundo certum VERBVM, suæ uoluntatis infallibile testimonium.

Tertium, quòd hoc VERBVM contineatur in Mose, Propheticis & Apostolicis scriptis.

Quartum, quod ut quicquid est præter hoc VERBVM, nequaquam iudicabitur ad salutem necessarium, ita quicquid cum VERBO hoc pugnat, à quocunq; tandem autore proficiscatur, anathematis loco habendum sit. Horum principiorum maximus sane usus est.

Primum enim monet, ut renunciata græcorum πολυθεία, ad ipsum DEVM, omnium bonorum fontem perennem, respiciamus, cum agnoscamus, qualem se nobis uerbo & testimonio patefecit: eiq; ueris cultibus placere studeamus, firma fiducia in eum recumbentes.

Secundum reget nostros affectus & actiones, ne cum Ethnicis & Turcis à uera colendi Deum ratione aberremus.

Tertium muniet nos contra Diaboli insidias, qui in locum uerbi Dei uel humana somnia, uel reuelationes fanaticas hominibus, quo eos à Deo auertat, obtrudere conatur, qua sanè fraude perpetuo utitur.

Quartum securos nos faciet, ut intrepide damnare audeamus omnium Diabolorum & hominum cõmenta, quantumuis speciosa fuerint, quando non habent facem cœlestem ac uerbi Dei regulam infallibilem præeuntem. Breuiter, hæc quatuor principia recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent à cisternis sordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne astutia Satanæ, quod olim gnosticis & alijs, hodie Anabaptistis, & Seruetianis, alijsq; hæreticis accidit, in errores abducamur. Atq; hæc de prima mei consilij parte dicta sint.

Secunda pars est de diuisione scripturæ, deq; ijs, quæ peculiariter in singulis partibus obseruanda sunt. Librorum diuisionem omittam, quæ in principijs bibliorum tradi solet, unde eam petat et discat Theologiæ studiosus. Sed totius scripturæ diuisionem proponam. Hæc commode potest diuidi triuariam, nempe in historiam, doctrinam ueram, & doctrinam signorum: in quarum singu-

lis quid

lis quid præcipue spectandum sit, scire tironem Theologiæ perutile est.

In Historia igitur sex sunt obseruãda. Primum series annorum. cuius obseruatio ad intelligendam scripturam plurimum conducit. Secundum, propagatio doctrinæ. Tertium, miraculorum uarietas, quibus ueritas doctrinæ probatur. Quartum, externa Ecclesiæ forma & crux. Quintum miranda Ecclesiæ liberatio in uarijs periculis. Sextum, exempla prouidentiæ Dei, promißionum, comminationem, lapsuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeßionis, aliarumq; uirtutum. Hæc enim exempla obseruata, & thesauro memoriæ recondita, ad præsentis Ecclesiæ statum accommodabit prudens Doctor, ut inde doctrinæ, admonitionem, consolationes, cõminationes petantur, cum ad fidem piorum uitamq; confirmandam, tum, ad metum & terrorem impijs incutiendum.

In doctrina rerum quatuor potißimum sunt spectanda. Primum obseruatio præcipuorum capitum doctrinæ Ecclesiæ, quæ tametsi duo sunt inter illa maxima, Lex & Euangelium, plura tamen sunt, quæ illis subseruiunt. Cuiusmodi sunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philippus in suis Locis enumerat, quorum tres ordines facit. Locos enim Primi ordinis πνευματικοὺς, Secundi πολιτικοὺς, Tertij παραδόσεις uocat. Possunt & distingui in quatuor ordines, quorum Primus

esse

esse potest, de spirituali Christi regno. Secundus de generali uiuendi regula. Tertius de Ecclesia & eius gubernatione. Quartus de rebus politicis & Oeconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci subijciuntur, quos, quoniam à Græcis κεφαλαῖα dicuntur, ego capita uoco, de quibus suo loco plura.

Vbi iam Theologiæ tiro capita præcipua doctrinæ Ecclesiæ recitare nouit, debet secundo loco singulorum claras definitiones ex scriptura extructas ediscere. Qui enim rei alicuius definitionem rectè nouit, is ad omnem disputationem & orationem de ea re fundamentum iecit.

Tertio diuisiones capitum ac rerum multiplicium obseruentur ac discantur, in quibus uidendum, an scripturæ testimonijs, & non ingeniosis astutorum hominum technis nitantur. Diuisiones enim eruditæ, rei naturam quasi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia distinguunt, sæpè Sophistarum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum Theologum summoperè necessarium est.

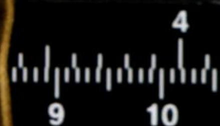
Quarto loco in doctrina rerũ obseruanda sunt axiomata de singulis capitibus, ut sententiæ Mosis, Prophetarum & Apostolorum, inter quas eas potißimum studiosum theologiæ ediscere uelim, ex quibus plurimæ Hypotheses extrui possunt, hoc est, quæ pluribus rebus probandis seruiunt. Talium sententiarum thesaurus, siue disputes siue

scribas,

ſcribas, ſiue concioneris, fructum uberrimum adfert. Hæc quatuor in Philoſophia etiam obſeruanda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſsimum mihi propoſui.

In doctrina Signorum tria in genere obſeruanda. Primùm ſint' ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula uocamus, aut ſigna, quæ pacta, ſeu fœdera, ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia uocat. Deinde ad quam doctrinæ partem pertineant. Tertiò quibus data ſint, & quàm diu durare debeant. Quæ autem ſeorſim ſpectanda ſint in ſignis, quæ Sacramenta uocamus, dicam in capite de Sacramentis.

Iam tertia pars ſequitur, de recta interpretandi ratione, ea quæ obſcura ſunt. De qua re duo in uniuerſum dicam, quorum Prius ſit de Scopo & conſilio ſcriptoris, Poſterius de examine loci obſcuri. Scopus diligenter obſeruandus eſt. Debet enim omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cum ſcopo pugnans, fugienda ut erronea. Paulus Rom. 2. dicit: Non auditores, ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ contra ſcopum. Nam ibi Paulus illam Phariſaicam ſententiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificantur lege, Sed nulli ſunt tales, Proinde nulli iuſtificantur lege.

Examen loci obſcuri, hac methodo inſtitui poſſe puto.

Obſcuritas omnis aut eſt in rebus, aut in uerbis, aut in utriſq; ſimul.

Si in rebus eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio facienda ſunt. Primum periſtaſis examinanda eſt, unde ſæpe obſcuritas dicti lucem mutuatur. Vt Romanos 9. Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram: ibi periſtaſis conuincit, dictum prophetiæ intelligendum eſſe de paucitate ſeu reliquijs Iudeorum, qui erant habendi pro uero populo. Hinc regula Rabinorum ſeruanda: Qui non aduertit quod ſupra & infra in ſcripturis ſcribitur, is peruertit uerba Dei uiuentis.

Secundò ſurſum & deorſum ſpectandum. Surſum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio: a qua ſi non aberras, etiamſi fortè in interpretatione erratum ſit, minus periculoſus eſt error. Deorſum uerò, hoc eſt, Caueas ne quid abſordi ſequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio, ex qua aliquid abſurdi ſequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquam claram Dei ordinationem, abſurdum in Theologia habendum eſt. Hoc quoq; præceptum obſeruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus, ſi aliquid falſi colligitur, repudiandæ ſunt.

Tertio quærendus eſt alius ſcripturæ locus clarus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cum obſcuro. Hæc collatio utiliſsima et ſummè neceſſaria eſt ijs, qui ſine errore uolunt uerſari in ſacro Dei uerbo.

Quar-

Quartò, si hoc parum succedit, uideatur quas interpretationes recipere poßit obscurus locus, et ea accommodanda, quæ congruit cum scopo et peristasi, siue illa sit propria, siue figurata.

Quintò, Si his uijs non succedit, Ecclesiæ purioris testimonium consulendum, cui acquiescendum, nisi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua absurditas id impediat. Etsi autem inueniri possunt sententiæ quædam inextricabiles: tamen quæ sunt ad salutem prorsus necessaria, clarißimè & sine omni obscuritate proponuntur.

At si in uerbis est obscuritas, ea aut est in uerbis singulis, aut compositis.

Verborum singulorum obscuritas aut est propter rerum penuriam, aut propter formæ rerum mutationem, aut propter uocis multiplex significatum.

Si uel propter rerum penuriam, uel propter formæ rerum mutationem, aliqua obscuritas obijcitur, antiquitates & Historiæ, rerum descriptiones continentes, consulendæ sunt, ad quam rem mirificè conducit historia Iosephi.

Si propter uocis alicuius multiplex significatũ, ambiguitas oritur, duo facito. Primum institue collationem cum alijs dictis non ambiguis. Deinde uocis peristasin contemplare, ut in Paulo & Iacobo iustificandi uerbum diuersimodè accipiendum monet collatio & peristasis, quas confirmat fidei immota regula.

Quòd ſi in uerbis compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, primùm Grammatica eius linguæ, unde dictum translatum eſt, adhibenda eſt in conſilium, deinde uidendum, an ſit propriè, an figurate dictum. Nam ſi dictum propriè acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictum quadrare periſtaſi & ſcopo poßit, ſeruata ſemper analogia fidei.

Porrò generale præceptum ſit antitheſeon collatio cuius unum membrum clarius, id quod obſcurius uidebatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM. Hic quid per Legem ſit intelligendum, patet ex oppoſitis uocibus. Opponitur enim Lex gratiæ & ueritati. Gratia fauor Dei eſt, ueritas exhibita res promiſſa dicitur. Legis igitur nomine maledictio & umbræ Legis intelliguntur. Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Hic clarius eſt quid gratiæ uocabulo intelligendum ſit, quàm legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem & remißionem peccatorum. Lex igitur iram Dei & maledictionem ſignificabit. Rom. 8. DEVS eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Hic Apoſtolus iuſtificationem opponit condemnationi. Sed clarius eſt, & extra controuerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq; pronunciare.

Sequitur Quarta pars, de modo utendi diuinis testimonijs sine errore, de qua re hæc habeo. Necessarium est ijs, qui scripturarũ testimonijs aptè uti uolent, ut tria diligenter perpendant. Primum obseruetur peristasis, hoc est, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occasione, quem in finem. Deinde obseruetur, quæ sit argumenti & quæstionis natura, sit'ne historia, aut doctrina, aut signum. Nam ad hæc tria, supra dixi uniuersam scripturam referri. Tertio, consideretur, quàm latè quidq; pateat. Si historia est, siue Exemplum, considerandum est quid conueniat, aut disconueniat cum ijs rebus, quibus uolumus ea accommodare. Nam quæ à similibus & comparatis argumenta petuntur, à comparatorum similitudine & congruentia uim omnem suam mutuantur. Si doctrina est, dispiciendum erit, generalisne sit, an specialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad singulos, qui unius populi censentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam restringi debeat. Eadem de signis obseruanda sunt.

Præter hæc obseruandum ex imitatione Pauli, quod ut uniuersalia dicta accommodanda sunt ad hypotheses & indiuidua, ita particularia dicta ad uniuersalia reuocari debeant.

Mirum quoq; in modum conducit, dicta aperta et exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo sensibus in

exemplis demonſtratur, unde mens concipit multò certiorem rei noticiam. Iuſticia eſt ex fide, dictum eſt. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam, Eſt exemplum. Vtrunq; coniunctum apertius docet, iuſticiam eſſe acceptationem, qua iuſticia imputatur credenti. His ſi iam tertium locum addideris, qui eſt Rom. 5. Sicut per unius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per unius obedientiam, nempè CHRISTI, iuſti conſtituentur multi, materiam habebis definitionis iuſticiæ Chriſtianæ. Ex his enim quatuor uoces collige, iuſticiam, obedientiam Chriſti, imputationem, fidem, unde iam plena definitio iuſticiæ Chriſtianæ colligitur, hoc modo: Iuſticia Chriſtiana eſt obedientia Chriſti, imputata credenti.

Quinta pars eſt de ratione conciliandi locos inter ſeſe in ſpeciem pugnantes. Nulli.n. loci ſcripturæ inter ſeſe re ipſa pugnare poſſunt: cùm omnes habeant fundamentum ueritatem Dei. Quare antinomia ſententiarum ſcripturæ, noſtro reſpectu intelligenda eſt, qui ſæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poßit facilior, ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum ex Dialectica deſumtum proponam, ac noſtro inſtituto accommodabo. Eſt autem ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum nullum aliud, quàm quod Dialectici tradunt, de legibus iuſtæ contradictionis. Nimirum ut in omni contradictione ſeruentur hæ octo conditiones. 1. Vt ſit eadem utrinq; uocum ſigni-

gnificatio. 2. Vt ſint eadem ſubiecta. 3. Vt ſint eadem obiecta. 4. Vt ſint eædem cauſæ. 5. Vt ſit eadem relatio. 6. Vt ſit eadem comparatio. 7. Vt ſit idem modus, ſeu ut dicantur ὡσαύτως. 8. Vt ſit idem tempus ex utraq; parte. Vbi autem harum legum uel minima uiolatur, antilogia nulla relinquitur. Etſi autem hæc admonitio admodum attentis ſufficere uidetur, tamen ſigillatim de ſingulis his legibus copioſius dicam, quo commune ueritatis inquirendæ inſtrumentũ inſtituto noſtro accommodetur facilius.

Prima lex eſt, ut eadem ſit ſignificatio utriuſq; partis contradictionis, alioqui minimè erit cõtradictio. Hæc lex in has ſubiectas partes diuiditur, ut ſpectetur, an eadem ſit ſignificatio dictionis, phraſeos, locutionis, (quæ alias propria ſeruatur, alias figuratur) ſententiæ et dicti et modi ſignificandi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nunc exemplis conabor illuſtrare. Paulus dicit: Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Iacobus ſcribit: Homo nõ iuſtificatur ſine operibus. Hic antilogia tollitur, cùm oſtenditur non eſſe eadem ſignificatio dictionis, Iuſtificandi uerbi utrobiq;. Paulo enim ſignificat iuſtificari, abſolui à reatu, Iacobo uero declarari iuſtum. Caro et ſanguis regnum Dei non poſſidebũt, Qui uero crediderit, ſaluabitur. Hic phraſis ſoluit argumentum, nam phraſi Ebraica caro & ſanguis ſignificant naturæ deprauationem, & quæ cũ illa coniuncta ſunt. Oraturus intra in con-

claue tuum, clauſo poſt te oſtio: Domus mea domus orationis uocabitur. Dictum Chriſti prius uidetur uelle, ut in angulis & non in publico cœtu oremus, poſterius locum communem precibus deſtinatum Templum monſtrat. Sed nõ hic utrobiq; eſt eadem locutionis ſignificatio. Prior enim locutio Metalepſi figuratur, poſterior propria eſt. Nam per ingreſſum in conclaue & clauſum oſtium, tanquam Symbolo quodam hypocriſin excludendam ab orationibus monet, quæ cùm excluſa eſt, nullus non locus orationi aptus erit. Si oculus te offenderit, effodito eum: Sed ad Col. læſio corporis prohibetur. Verùm in priore loco non dictum, ſed ſententia retinenda eſt, ſi nos à Chriſto abducat, poſterioris dictum cum ſententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manaſſem peccatorem exaudiuit. Hic diuerſus modus ſignificandi ſoluit antinomian. Alio enim modo ſunt peccatores, quid adhuc peccatis indulgent, uiuunt ſine pœnitentia, alio modo, qui iam emergunt è peccatis, agunt pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterum approbare uitam. Hos exaudit DEVS iuxta ſuas promiſſiones, illos uerò non.

Secunda lex contradictionis ex, ut utrobiq; ſint eadem ſubiecta, quædam enim renatis rectè tribuuntur, uel adimuntur, quæ haud ita non renatis tribui uel non tribui poſſunt. Rurſus quædam magiſtratui conueniunt, quæ non ſine ſcelere ſubdi-

subditis tribui possunt. Contingit interdum, ut quæ antitypo propriè competunt, typo nequaquã conueniant. Qui dederit haustum aquæ discipulo, nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Hic merces promittitur liberali erga ministros Euangelij: Sed dictum tantum accommodari debet renatis. Lucæ 6. Estote misericordes. Deut. 19. Ne misereberis &c. Illud omnibus in genere, hoc soli magistratui dicitur, ut qui legem Dei & suæ politiæ in puniendis contumacibus sequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Christi: Sed res hæc soli antitypo Christo congruit. Hæc obseruatio multas antilogias dirimit.

Tertia lex contradictionis esse debet, ut utrobiq; sint eadem obiecta. Nam hæc si diuersa sint, nulla erit contradictio. In præceptis meis ambulate. Lex non est iusto posita. Prior sententia legem omnibus positam monet, Posterior iusto non esse positam clare enunciat: Sed obiecti uarietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex posita, quo ad obedientiam: at iustis non ad pœnam est posita, id quod Pauli dictum uult.

Quarta lex est, ut utriusq; partis in contradictione sint eædem causæ, quod potißimum ad efficientes & finales refero. Causæ enim qualitatem factorum mirabiliter uariant. Christus dicit: Ego dico uobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum ue=

tat, ne ob quamlibet causam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad saniorem mentem. Posterius requirit cultũ & religionem iurisiurandi in causa necessaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen DEI, non per Idola aut alias res, quæ non sunt Deus.

Quinta lex, ut utrobiq; sit eadem relatio. Nam si monstrari potest relationis diuersitas, sublata est antinomia. Paulus dicit: Si seruus uocaris, non sit tibi curæ. Idem alibi: Nolite fieri serui hominum. Sed hic non est relatio eadem. Nam in priori dicto iubemur dominis nostris carnalibus parere, corporali obedientia. In posteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra uerbum Dei proponentibus, obtemperemus.

Sexta lex est, ut in contradictionibus sit eadem comparatio. Verum hoc loco quintuplex comparatio est obseruanda. I. Prima erit locorum, qui inter sese dißidere uidentur comparatio cum suo contextu, argumento et scopo, unde sæpe peristasis solutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iustificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iustificatur. Prior sententia, collata cum suo scopo & contextu, uult ostendere, ideo neminem iustum esse, quia nemo legem facit, id quod posterior sententia apertè pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum in speciem pugnantium cum cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus

nemi-

neminem tentat, pugnare in speciem uidentur. Sed quærantur loci utriq; cognati. Exod. 20. occurrit locus cognatus priori: Nolite timere, Vt enim tentaret uos Deus uenit, & ut terror illius esset in uobis, & non pereatis. Matthæi 4. occurrit locus posteriori cognatus, ubi Diabolus Christum tentans inquit: Si prostratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hic apertè conspicitur, quod sit quoddam tentationis genus, cuius finis est timor Dei, & salus tentati, quod DEO tribuitur, Et rursus quoddam, cuius finis est, à Deo abducere, et ut abductus DIABOLO sit subiectus, & hoc genus tentandi Diabolo tribuitur. Hinc iam soluitur antinomia. Deus tentauit Abraham, ut eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem neminem tentat, ut à se deficiat, & ruat in Idolatriam. Breuiter, tentatio Dei est probationis, Satanæ uero est seductionis. 1. Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem uerò spiritus. Item: Hæc omnia operatur unus & idem spiritus, distribuens singulis, prout uult. Rom. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, uobis aliquod donum spirituale. Hi duo loci, qui uidentur pugnare, conferantur cum tertio, qui est 1. Corint. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus, nisi ministri, per quos credidistis? Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dat. Item: Dei sumus συνεργοί. Hic locus antilogiam soluendam ex causis docet:

cet: Spiritus ut autor, Apostolus ut minister & organū, confert spiritualia dona. Ita solus spiritus dat, sed per media diuinitus ordinata. III. Tertia comparatio est, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur se irreprehensibilem in lege uixisse. Rursus conqueritur, se nihil boni posse agere. Vtrunq; recte dictum est sed diuersa comparatone. Respectu enim hominum erat irreprehensibilis, At coram tribunali Dei agnouit uitiosæ carnis sordes. IIII. Quarta comparatio est tantùm ex altera parte locorum dißidentium, cum altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Christus, uenit ad me, nec odit patrem suum, non potest esse meus discipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparate intelligendum est, nimirum quod tum demum relinquendi sint parentes, ubi te à CHRISTO & pietate auocare conantur. Posterius uerò dictum simpliciter sine comparatione intelligendum, ut parentes iuxta legem Dei ames, eisq; exhibeas honorem debitum. V. Quinta comparatio est legum, de qua has regulas tenere utile est. Prima: Lex inferior cedit superiori. Secunda: Lex tantum eos obligat, quibus est lata. Tertia: Lex specialis derogat generali. Quarta: Lex personalis obligat tantum in genere facti.

Septima lex, Vt in contradictionis partibus sit idem modus, & rei significatæ, et dicentis. Si enim non

non fuerit idem modus, nulla est pugna. Qui diligit non peccat. Nemo est qui non peccet. Hic diuersus rei significatæ modus est. Alius modus peccati est domiti, alius regnantis, seu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis est uarius: nam alius est modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrantis, alius imitantis alterius gestus. Sed hæc paucis declaranda sunt. In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Hoc dictum arripuerunt quidam nostro seculo, & inde neminem saluari posse disputârunt, nisi qui manuum labore & seruili uictum quæreret. Ex quo factum est, quòd quidam relictis literis, agris cœperint dare operam & rem rusticam exercere. Sed ex eo decepti sunt, quòd præcipientis modo hæc dicta, & non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in ueritate, in iudicio & iusticia. Oseæ 4. legitur: Neq; iuraueritis, uiuit Dominus. Hic nulla pugna est, ubi monstratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oseæ uerò comminantis, pronunciatum esse. Ieremias promittit ex ore Domini, quòd uerus Israel sit ueri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ est pars ueri cultus Dei, declarat. Oseas uerò minatur, quòd populus rebellis sit in idolatriam lapsurus, quod inde insinuat, ꝙ non sint iuraturi: VIVIT DOMINVS, sed, uiuit BAAL, ASTAROTH, etc. Modus igitur ista Prophetarum dicta conciliat: Paulus dicit: Nemo uos iudicet in

cet in cibo, aut potu, aut parte diei festi. Rursus: Ne attingas, ne gustes &c. Sed prius dictum est per modum præcipientis. Posterius per modum alterius uerba imitantis, per Mimesin.

Octaua lex & ultima contradictionis restat, quæ monet uidendum, an sit idem Tempus. Hæc enim lex multas controuersias diluit, unde illud: Discerne tempora, & concordabis scripturas. Alia enim Veteribus, alia nobis conuenient. Rursus alia præsenti uitæ, aliæ futuræ. Hæc si confundis, magnæ sequentur tenebræ in doctrina Ecclesiæ. In Genesi dicitur: Masculus, cuius præputium non fuerit circumcisum, exterminabitur de populo suo. Paulus autem dicit: Si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Antilogiam soluit Tempus. Circumcisio enim habebat suum tempus, usq; ad Christum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum est. Sed posterius dictum ad tempus reuelati Christi pertinet, quo Sacramenta ueteris legis sunt abolita.

Hæc de organo diacritico tenere tirones Theologiæ apprimè necessarium puto, nec dubito Antilogias dissolui posse hoc instrumento, modò doctè adhibeatur. Verùm huc addam generale præceptũ, perpetuò huic organo adiungendum. Quoties offeruntur pugnantia in speciem dicta, diligenter uidendum, quodnam istorum cum uniuersa scriptura, & probatis exemplis consentiat, quodq; dissentiat. Deinde adhibito Diacritico organo,

facile

facile ex textu & circumstantiarum collatione deprehendetur, quemadmodum lex legitimæ contradictionis sit uiolata. Hactenus de modo Theologiæ studendi dixi: Iam restat, ut de meo hoc opusculo nonnihil dicam.

Prodest tironibus Theologiæ, præcipua ueræ religionis capita habere, breuiter & nude explicata, ac ueluti in certas classes distincta, ut postea prolixiora scripta, quæ continent iustas de singulis capitibus disputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cæteris disciplinis utile est in principio, semotis disputationum labyrinthis, ueras opiniones discentibus proponere, quibus perceptis, prolixiores disputationes tempestiue ac utiliter proponi possunt: Ita in sacratißima Theologia commodum est, incipientibus nude ac breuiter ueras sententias proponere, quas ubi discentes imbiberint, absolutiora scripta & disputationes non sunt negligendæ. Quapropter constitui præcipua ueræ religionis capita colligere, ac breues singulorum capitum explicationes addere, amotis disputationibus, in quarum locum pronunciata scripturæ magis insignia de singulis locis substituam.

Cæterum quia duo potißimum nobis ex scripturis petenda sunt, quorum prius est rectè sentire, posterius rectè agere (quibus τὰ προτρεπτικὰ seruiunt) ita instituam tractationem, ut ad γνῶσιν & πρᾶξιν omnia referri uideantur. Idq;

eo con-

eo conſilio, ut his cognitis tirones Theologiæ, ad ſacroſanctũ illud opus PHILIPPI MELANTHONIS, uiri optimè de Eccleſia Chriſti meriti, legendum accedant inſtructiores. Nam hic uir θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, non ſolùm tractandi ordine perſpicuus, & in diſputando contra ueræ religionis hoſtes ſincerus & acutus eſt, Verumetiam more Prophetico & Apoſtolico, ſubinde ex doctrinæ partibus extruit moniones, reprehenſiones, minas, cõſolationes, ut hoc pacto doctrinam lectori accommodet. Ex quo accidit, quod ſacroſanctum illud opus excreuerit in iuſtum uolumen, quod opus tum demum maximo & inæſtimabili fructu, amantibus ueræ religionis proponi poteſt, ubi primum capita ipſa religionis, breuiter nudeq; explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi ſtudioſos adoleſcentes, ut quemadmodum in alijs diſciplinis certo ordine à facilioribus ad ea, quæ magis ardua ſunt, progrediuntur, ſic quoq; in hoc ſacroſanctiſsimo theologiæ ſtudio, primum planas & perſpicuas ſententias diſcant, deinde ad altiora conſcendant. Ita futurum eſt, ut ſi ſpiritum Chriſti doctorem implorauerint, feliciter in hoc ſtudio uerſentur.

Iam de libri noſtri partitione nonnihil adijciendum eſt. Ipſum DEUM, ſacræ ſcripturæ unicum autorem, uniuerſam religionis doctrinam, quam ipſe mundo reuelauit ac manifeſtauit, in quatuor ordines digeſsiſſe manifeſtum eſt: Quorum

Primus

Primus ad fœdus gratiæ ſeu promiſsionem, & regnum Chriſti ſpirituale pertinet. Secundus communem formandæ uitæ regulam præſcribit. Tertius regimen Eccleſiaſticum continet. Quartus politicam uitam ac œconomicam inſtruit. Horum primus Promiſsionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intra ſe Promiſsio ſeu Euangelium & Lex opponuntur, Alioqui Legis uocabulum hæc omnia continet. Nam ubi Latini interpretes, Legis, & Græci τῷ νόμῳ uocē uſurpant, Ebræi THORA habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura aliâs.

Quanquam autem Reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſariò retinenda eſt. Nam primum tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & uita dominantur. Deinde opus eſt generali uiuendi regula ſecundum uoluntatem Dei, quæ regula in Decalogo continetur. Tertio loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis conſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſocietate uiuendum eſt. Poſtremò quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur Eccleſia, opus habet, ut recte de politico & œconomico ſtatu ex uerbo Domini erudiatur, ne uel contemnat has Dei ordinationes, uel abutatur ijs in Dei contumeliam.

Deinde & hanc distinctionem, cum ipsa diuini cultus ratio, tùm finis hominis, efflagitare uidentur. Cultus enim Dei, & finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum uera obedientia referuntur. Verum quoniam Deus coli nequit ab ijs, qui sunt extra filium, necessaria est primum doctrina, per quam membra Filij Dei constituimur, & regno Christi Spirituali inauguramur. Deinde, quia cultus Deo præstandus est, & edendus fructus pœnitentiæ, non solum cum omnibus pijs in genere, uerum etiam in externo cœtu Ecclesiæ, & politica societate, in quibus uiuimus, necesse est pro hac diuersitate statuum, Religionis nostræ capita distinguere, præsertim cum ipsum DEVM distinctionis autorem habeamus, & cultus diuini ratio, finisq; hominis, eandem suo suffragio approbare uideantur.

Sit ergo Prima claßis eorum capitum, quæ necessariò ad promißionis doctrinam pertinent.

Secunda, doctrinam uitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

Tertia, Ecclesiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

Quarta & postrema claßis, Politica & Oeconomica.

Harum Claßium κεφαλαῖα, hoc est, capita subijciam, quo ueluti intra transennam totum hoc opus conspiciendum pio lectori proponamus.

Cata-

Catalogus capitum communium Primæ claſſis.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iuſticia originalis.
6. Liberum arbitrium.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accuſans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iuſtificatio.
14. Ordo reparationis.
15. Regnum CHRISTI.

Catalogus capitum communium Secundæ claſſis.

1. Doctrina uitæ communis filiorum Dei.
2. Legitima ſpiritualis cultus DEI ratio.
3. Generalis doctrina bonorum operum.
4. Opera Caritatis.
5. Vocatio cuiusq;.
6. Votum.
7. Conſcientia.
8. Vetus homo & nouus homo.
9. Litera & Spiritus.

Catalogus capitum communium Tertiæ claſſis.

1. Prædeſtinatio.
2. Eccleſia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, ut de nomine Ieſu, regno et ſacerdotio Chriſti,

de natiuitate, conceptione, paßione, resurrectione, descensu ad inferos, assumtione in cœlum, remißione peccatorum. De Ecclesia, de iudicio, de Resurrectione generali. Quare eorum locorum non feci distincta capita, quia hæc communi, nempe Symbolo subijciuntur.

4. Oratio.
5. Doctrina Ecclesiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptismus.
8. Cœna Domini.
9. Testamentum.
10. Ordo Ecclesiasticus.
11. Potestas Ecclesiastica.
12. Autoritas Ecclesiastica.
13. Satisfactio.
14. Libertas Christiana
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux.

Catalogus capitum communium Quartæ classis.

1. Magistratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, ubi & de Vsura.
7. Dominiũ et seruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vsus diuitiarum.
12. Cura licita et illicita.
13. Perfectio Christiana.

EXPLI-

19

EXPLICATIO CAPITVM PRIMAE CLASSIS

CAPVT PRIMVM.

DEVS.

DVPLEX DE DEO HOminũ institutio à Regio Prophete Dauide nobis commendatur, Psal. 19. Vniuersalis una, altera Peculiaris. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum Dei propria existit. Vtraque unde petenda sit, explicandum est.

De uniuersali itaq; cognitione Dei disputat Paulus ad Rom. 1. ubi sic inquit: Reuelatur enim ira Dei è cœlo super omnem impietatem & iniusticiam hominũ, ueritatem Dei iniustè detinentiũ. Quia quod cognoscitur de Deo, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Siquidem inuisibilia ipsius ex creatione mũdi, operibus intellecta, conspiciuntur, æternaq; eius potentia et diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabiles.

His uerbis Paulus testatur, creaturam Dei esse ueluti scholam quãdam uniuersalem, in qua in Dei noticia erudimur. Est enim tota creatura non solum testimonium de Deo, quod sit, uerùm etiam speculum quoddam, in quo se quodammodo con-

templandum nobis proponit. Æternitas enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor. Potentia cognoſcitur ex eo, quod tantam molem à ſe conditam, in ſua manu teneat, faciatq; ut omnia in ſe conſiſtant. Sapientia peruidetur ex ordine & diſpoſitione rerum. Bonitas relucet in conſeruatione & uſu rerum. Iuſticia in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes uerò uindicat. Miſericordia inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem. Veritatis commendatio eſt, quod ſit immutabilis. Proinde qui conceptam DEI noticiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, ueritatis, ac cæterarum uirtutum, quarum quædam ueſtigia rebus à ſe conditis impreßit Deus.

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarum prior eſt: Θεός ἐστι ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν: hoc eſt, Deus eſt uiuens immortale, cui nihil ad felicitatē deeſt. Altera: Θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, τἀγαθοῦ φύσεως αἰτία: id eſt Deus eſt eſſentia æterna, cauſa boni quod eſt in natura. Adijciamus & tertiam, quam Socrates apud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum & talem eſſe, ut ſimul omnia uideat, et omnia audiat, et ubiq; adſit, ac ſimul omnium rerum curam gerat. Atque ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de Deo ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet,

non

non quantum ad nostram cœcitatem. Sensus enim noster hic deficit, antequam assequatur, aut quis sit, aut qualis sit DEVS, id quod eleganter innuit Paulus Act. 14. cum dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquisse gentes in ignorantia, neq; tamen se reliquisse ἀμάρτυτον, id est, citra testimonium, quoniam dedit pluuias & ubertatem de cœlo.

Porrò huius Vniuersalis cognitionis Dei usus duplex est. Prior Generalis, qui se extendit ad omnes homines, nimirum ut sint inexcusabiles, ut qui nullam poßint adferre defensionem in iudicium Dei, quin iure sint damnabiles, qui agnitum Deum non colunt. Huius usus meminit Paulus in suprà citato loco, Rom. 1. his uerbis: In hoc, ut sint inexcusabiles. Posterior usus Specialis est, de quo Epistola ad Ebræos loquitur, in hunc modum: Per Fidem intelligimus perfecta fuisse secula uerbo Dei. Hic fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione uerè proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Psal. 92. pertinet: Delectasti me DOMINE in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo.

Hæc breuiter sint dicta de uniuersali Dei cognitione, eiusq; usu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum est.

Peculiaris itaq; cognoscendi Dei modus duplici fundamento nititur, nimirũ, Verbo et Testimo-

nio, quod uerbo additum est. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem se per uerbum & testimonium patefecit, iuxta illud:

Esse Deum credas, quod de se prædicat ipse.

Verbum intelligo, quod inde usq; ab initio de cœlo sonuit uarijs modis, ac tandem per Filium, Ebræ. 1. Testimoniũ uerò uerbo adiectum duplex est. Aut enim uerbo confirmando, ut uerum ratumq; à nobis habeatur, additum est: Cuius generis in ueteri & nouo Testamento multa leguntur, ut in Diluuio seruatio piorum: submersio impij mundi: Confusio linguarum: Mirabilis transitus populi Dei per medium aquæ Maris rubri & Iordanis: Prolongatio dierum ad preces piorum: Multæ exuscitationes mortuorum: Sanationes miraculosæ, & huius generis penè infinita. Hoc genus testimoniorum commendat suo populo Deus, Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut Lex Domini semper sit in ore tuo. Ad quod genus testimoniorum prouocat etiam Dominus apud Iohannem, ubi inquit: Si mihi non creditis, credite operibus meis. Aut fiduciam ex uerbo conceptam confirmat, ut Circumcisio & alia Sacramenta ueteris populi. Et in nouo Testamento Baptismus & Cœna Domini, fiduciæ promissionis testimonia & signacula sunt. Hæc noticia Dei, quæ in uerbo & testimonio residet, sola salutaris est. De qua Dominus Iohan. 17. sic inquit: Hæc autem est æterna uita, ut cogno-

scant

ſcant te ſolum uerum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Per hanc enim renouamur (ut inquit Paulus) in imaginem Dei. Cognitionis uocabulum hoc loco Synecdoche Ebraica, & noticiam & fiduciam conſequentem ſignificat.

Poſtquam autem de duplici Dei cognitione in genere dictum eſt, nunc ea, quæ ad poſteriorem, hoc eſt, ad ſalutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra diſtinguamus, & ordinè explicemus. Conſtituantur autem hæc explicationis membra:

Primum, Deſcriptio Dei cum diſtinctione perſonarum.

Secundum, Teſtimonia de unitate eſſentiæ diuinæ: de Trinitate perſonarum: de Diuinitate Filij & Spiritus ſancti.

Tertium, Diuinarum quarundam appellationum explicatio.

Quartum, Proprietates Perſonarum.

Quintum, Varius modus ſcripturæ loquendi de altera Perſona in Diuinitate.

Sextum, Teſtimonia de proprietatibus Dei.

Septimum, Quis ſit Vſus, & ueræ noticiæ Dei praxis.

I.
DESCRIPTIO DEI CVM DISTINCTIONE PERSONARVM.

Deſcriptio autem Dei, in qua etiam diſtinctio Perſonarum continetur, optima & commodiſſi-

ma est, quam PHILIPPVS in locis Theologicis recitat, his uerbis:

I. DEVS est essentia spiritualis, intelligens, æ-
terna, uerax, pura, bona, iusta, misericors, liberri-
II. ma, immensæ potentiæ & sapientiæ: PATER
æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno ge-
nuit: & FILIVS imago Patris coæterna: &
SPIRITVS SANCTVS, procedens à Patre
et Filio, sicut patefacta est diuinitatis certo uerbo,
III. quod Pater æternus cum Filio ac Spiritu Sancto,
condiderit & seruet cœlum & terram, & omnes
IIII. creaturas: Et in genere humano condito ad imagi-
nem suam, et certam obedientiam, elegerit sibi Ec
V. clesiam: ut ab ea hæc una & uera diuinitas, pate-
facta certis testimonijs, & per uerbum traditum:
Prophetis & Apostolis, agnoscatur, inuocetur &
colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum &
damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos,
& hæc uera diuinitas in uita æterna celebretur.

Hæc discriptio ex multis scripturæ locis collecta est, et constat quinque principalibus partibus. Primùm descrbitur Deus absolutè. Secundò relatiuè, ubi Personæ diuinitatis discernuntur & distinguuntur. Tertiò, ab effectu generali. Quartò, ab effectu speciali. Quinto & ultimo loco finis patefactionis diuinæ additur.

II.

TESTIMONIA PROBANTIA VNVM ESSE DEVM.

Exodi

Exodi 20. & Deut. 5. Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deut. 6. Audi Israel, Iehoua Deus noster, Iehoua unus est.

Psal. 18. Quis Deus præter Iehoua, et quis fortis præter Deum nostrum.

Malach. 2. Nunquid non pater Vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus unus creauit nos?

1. Cor. 8. Scimus quod nō sit alius Deus q̄ unus.

1. Tim. 2. Vnus est Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Iesus Christus.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES esse Personas diuinitatis.

Genesis 1. opus creationis tribus personis tribuitur. Deus dixit, & spiritus ferebatur super aquas. Hîc clarè habemus Deum, λόγον, et S. sanctū.

Psal. 33. Verbo Iehoua cœli facti sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Matth. 28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, Filij & S. sancti.

Matth. 3. In Baptismo Christi apparent personæ distinctæ Trinitatis. Pater sonat hanc uocē: Hic est Filius meus dilectus. Filius stans in flumine conspicitur. Spiritus sanctus specie uisibili demittitur.

Ad Gal. 4. Quoniam estis filij Dei, emisit Deus spiritum Filij sui in corda uestra, clamantem: Abba Pater.

1. Iohan. 5. Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo: Pater, λόγος, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.

2. Corinth. 13. Gratia Domini Iesu Christi, & dilectio Dei, & communio Spiritus sancti, sit cum omnibus uobis.

TESTIMONIA PROBANTIA diuinitatem Filij.

Testimonia, quibus diuina natura filij Dei comprobatur, ad quinq; capita reuocare soleo, quorum Primum est, apertum scripturæ pronunciatum. Secundum, cultus Christo exhibendus. Tertium, Opera Christi. Quartũ, confeßio Ecclesiæ. Quintum, officium redemtionis. Hæc quinq; capita memoriæ iuuandæ gratia, his uersiculis includo:

Dictum, cultus, opus, cõfeßio, munera, quinq; hæc
Naturas Christi cognoscendas tibi monstrant.

Dicta seu scripturæ pronunciata inter multa hæc sunt illustria. Ierem. 23. Hoc est nomen, quòd uocabunt eum Iehoua iustificator noster.

Psal. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conspectu eius.

Esai. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis.

Iohan. 1. In principio erat λόγος, & λόγος erat apud Deum, & Deus erat λόγος. Hic λόγος subiectum est, iuxta hanc regulam: Cum uerbum hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis,

tiuis, articulus ambiguitatem tollit. Nam is nominatiuis, qui habet adiectum articulum, propositionis subiectum est, ut, εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κολχοὶ. Hic de Colchis pronunciatur, quod sint Ægyptij.

Rom. 9. Ex quibus est Christus, secundum carnē, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Iohan. 5. Et sumus in uero, in Filio eius, Iesu Christo, Hic est uerus Deus & uita æterna.

Huc quoq; testimonia omnia refero, in quibus naturalis et unigenitus Dei filius esse prædicatur.

Secundum caput testimoniorum, quibus probatur diuinitas Christi, est CVLTVS, qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli Dei. Hunc Paulus & Stephanus inuocant et agnoscunt καρδιογνώστην. Quare uerus & naturalis Deus est.

Hoc ipsum confirmat tertium probationum caput, quod tribuit Christo Opera soli Deo propria: creat, uiuificat, uerbo potentiæ suæ omnia portat, exaudit. Hæc omnia sunt solius diuinæ potentiæ.

Quartum caput est: Confeßio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, de qua in Symboli explicatione.

Postremum membrum est Munus Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, ubi Sacerdotium Christi sum descripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cùm de Deo prædicatur, accipitur dupliciter, nimirum Essentialiter et Personaliter. Vt cùm dicitur: Pater λόγος & Spiritus Essentialiter accipitur. Personaliter autem, cùm pro tertia Persona in diuinitate accipitur, idq; per Metonymiam, quia spirituales motus in cordibus hominum excitat, et illorū corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS, etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA SPIritum sanctum esse Deum.

Petrus ad Ananiam dicit: Quid est quod impleuit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto? Et paulò pòst: Non es mentitus hominibus, sed DEO.

Iob. 33. Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. Hoc opus tantùm diuinæ naturæ competit.

Basilius diuinitatem Spiritus sancti hac demonstratione astruit: Omnis creatura habet substantiam circumscriptam. Spiritus sanctus non habet substantiam circumscriptam. Ergo Spiritus sanctus non est creatura. Inuisibilis enim creatura, etiamsi non circumscribatnr loco & finibus, tamen proprietate substantiæ finitur. Huc pertinent etiam testimonia supra citata, de personarum trinitate.

III.

DIVINARVM QVARVNDAM APPELLATIONVM EXPLICATIO.

Appel-

Appellationes in diuinis diligenter obseruandæ & discernendæ sunt. Teneatur itaq; principio hæc distinctio. Quædam appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate: Quædam ex tempore, idq; creaturarum respectu, nam in Deum nullum omnino accidens cadit. Sed utrunq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, sunt triplices. Quædam enim ad essentiã pertinent: quædam personarum discrimina respiciunt: quædam collectiuè Deo tribuuntur. Ad essentiam pertinent: Deus, bonus, sapiens, omnipotens, castus, uerax, & huiusmodi, quæ de Deo digne dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda est regula, quod quicquid de una persona dicitur, reliquis poßit dignißimè attribui. Vt enim Patrem rectè Deum, Dominum, omnipotentem, iustum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui sancto uerißime attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc est essentiæ diuinæ communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium personarum in una Diuinitate.

Cùm aũt addimus has uarias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compositum esse, aut mutationibus obnoxium. Nam hæ uariæ appellationes non diuersitatem in essentia diuina notant, sed unam eandemq; simplicißimã significant, quæ has uarias sortitur appellationes propter effectus in creaturis.

turis. Quare secundum essentiam non distinguuntur in Deo, Iusticia, sapientia, fortitudo, misericordia, sed secundum effectus in creaturis.

At appellationes, quæ ad personarum discrimina pertinent, longe aliter se habent. Non enim secundum essentiam dicũtur (tametsi realiter) sed relatiue, sicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus sanctus ad utrunq;, ut qui ab utroq; procedit. Pater gignit: λόγος nascitur: Spiritus sanctus procedit. Hæ non sunt communes appellationes. Pater enim non est Filius, nec Spiritus sanctus. Pater non nascitur, nec procedit. De proprietatibus paulò pòst plura dicemus.

Collectiuè Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικὸς, τριὰς. Vnde rectè dixeris: Deus est trinus, Diuinitas est trinitas, si Personas omnes complecteris diuinitatis.

Posterius genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, est etiam in triplici discrimine. Nam quædam simpliciter dicuntur, ut: Deus est incarnatus, λόγος est caro factus. Quædam relatiuè, sed dupliciter. Nam quædam sunt communes tribus personis, ut, Dominus, creator, refugium, clipeus, &c. Aliæ seorsim singularis personis competunt, ut, Pater mittit: Filius mittitur, ut assumat humanam naturam: Spiritus sanctus in corda mittitur credentium: λόγος est Sacerdos, Mediator. Quædam per similitudinem dicuntur, ut quæ ad paßionem, situm, habitum, locum, tempus

pus referuntur, ut cum Deus irasci, furere, ascendere, descendere, aures adhibere, uidere dicitur, eo schemate, quod ἀνθρωποπάθειαν nominant, ut cum membra, actiones, & affectus hominum aut aliorum animalium, Deo tribuuntur. Membra, ut oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. Actiones, stare, sedere, ascendere, descendere. Affectus, ira, furor, pœnitentia, misericordia, zelus &c. Verùm hæc omnia comparatè dicuntur, & per similitudinem, qua creata diuinis quadam tenui umbra comparari possunt. Sed rem uno atq; altero exemplo declarabo, ut in alijs studiosi analogiam considerent.

Oculi tribuuntur Deo, quod omnia uideat, ac circumlustret: ut prudens paterfamilias in domo, unde pulcrè oculorum intuitu adumbratur diuina prouidentia. Aures tribuuntur Deo, quoniam omnia audit, nihilq; ipsum latet, significantq; modò clementiam, qua exaudit inuocantes, modò æquitatem, quæ peccatores non audit. Ascendit, quando se à nobis subducit, ueluti nostra non curans. Descendit, quando se nobis acommodat, atq; insigne aliquod opus ad nostram utilitatem edit. Alæ cum tribuuntur Deo, significatur deligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs.

Ex his facilè erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in anthropomorphitarum errorem incidamus, qui Deum reuera talibus membris præditum esse existimarunt. Nunc quorundam appellationum definitiones subijciam, quarum ex-

plicatio ualde necessaria est. Primum ergo differentiam inter Naturam & Personam uideamus

Quoties NATVRÆ uocabulum utitur Ecclesia in doctrina de diuinitate, significat ipsam essentiam, quæ re uera est, in qua tres Personæ subsistunt. PERSONA unam rem indiuiduam naturæ seu essentiæ significat, seu, ut Philippus definit, Persona est subsistens uiuum, indiuiduum, incommunicabile, non sustentatum ab alio, Græcè ὑφιστάμενον. Non sustentatum ab alio, excludit disputationes eorum, qui ut duas naturas in Christo, ita etiã duas personas, sed falsò, docebant. Humana enim natura in Christo non habet rationem personæ per se, sed dependet singulari ordine ad hanc diuinam personam, λόγον, ut ab ea sustentetur & conseruetur, & rationem personæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro unus est homo: Ita Deus & homo unus est Christus, Non unitate naturæ, sed unitate personæ, Breuiter, Naturæ dicitur, quatenus est essentia quædam, Personæ uerò, quæ in ea essentia seu natura subsistunt. Vnde quia tres sunt iuxta patefactionem diuinam subsistentiæ in diuina essentia, tres quoq; confitemur Personas. Alia est enim persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, Sed non est alia aut natura aut essentia Patris quã Filij & Spiritus sancti, quemadmodum impiè docuerunt Ariani, Sed ut Pater est in Filio & Spiritu Sancto, Ita Filius in Patre & Spiritu sancto, &

Spiri-

Spiritus sanctus in Patre & Filio κατὰ περιχώρησιν, ut Græci loquuntur Theologi. Ita Christiana fides est, non confundere personarum trinitatem, nec discerpere naturæ unitatem.

Prima persona dicitur PATER æternus, quia habet Filium æteruum, qui λόγος dicitur, duplici respectu. Primum respectu Patris, quia cogitatione Patris nascitur. Deinde respectu nostri, quia profert Euangelium è sinu Patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipso generatur secundum ueritatem naturæ, transfusa Patris substantia in Filium.

Verum cùm dicitur Filius de Patre nasci, cauendum est, ne rerum creatarum cogitatione et similitudine initium ullum Natiuitatis æternæ Christi cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorsus initium, hoc est, sine aliquo suæ natiuitatis initio de Patris substantia genitus est, Deus de Deo, Lumen de Lumine, iuxta confeßionem Catholicæ Ecclesiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ statuebantur, ut tres personæ

Porrò quia Pater dicitur gignere, λόγος nasci, & Spiritus sanctus procedere, tenenda est harum appellationum explicatio. GIGNERE est alium de sua essentia gignere. Quare cum CREARE sit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquam creatus esse dicendus est. NASCI est à potentia cognoscente, quia genitum est ima-

go gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoscens, format imagines, & loquitur: Sic Filius est æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata substantia, & ostendens Patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem est à uoluntate, quia Spiritus sanctus est motor seu agitator.

PATRIS uocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, & personam primam in diuinitate significat: Nunc ad homines refertur, estq́; commune toti Trinitati ab effectu erga homines, ut cum dicimus: Pater noster, qui es in cœlis.

SPIRITVS quoq; nomen nunc essentialiter, & communiter prædicatur de tribus Personis: nunc personaliter, & est tertia persona in diuinitate, de qua re supra dictum est.

IIII.

DE PROPRIETATE PERSONARVM.

In una Essentia tres sunt hypostases seu personæ, quæ à se inuicem proprietatibus duplicibus discernuntur, nempe interioribus & exterioribus. Interiores sunt, gignere, nasci, procedere. Solus Pater gignit. Solus Filius nascitur. Solus Spiritus sanctus procedit. Sed inter nasci & procedere hoc est discrimen, quemadmodum & supra indicatum est: Nasci quidem est à potentia intelligente, quia Filius cogitatione nascitur, & est imago Patris.

Proce-

Procedere autem est à uoluntate, quia Spiritus sanctus est agitator seu amor substantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater filium complectitur, & Filius Patrem, imò quo postea Pater & Filius dulcißimo complexu sibi copulant Ecclesiam suam. Proprietates exteriores à beneficijs erga Ecclesiam sumtæ sunt, ut mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, ut assumat carnem humanam, & fiat uictima. Spiritus sanctus mittitur in corda, ut in nobis accendat nouam lucem & iustitiam.

V.

MODVS SCRIPTVRÆ VARIVS LOQVENDI DE FILIO ALTERA PERSONA TRINITATIS.

Scriptura uarijs modis de altera persona in diuinitate loquitur. Primùm enim per Synechdochē, cùm humanitati attribuitur, quod est totius personæ, ut: Semen mulieris conteret caput serpentis. Et econtra, cùm diuinitati tribuitur, quod similiter est totius personæ, ut cū Ieremias dicit: Ipsum Iehoua esse iustificatorem nostrum. Est enim IEHOVA essentiæ diuinæ appellatio.

Secundò, quædam attribuuntur per communicationem idiomatum, sed in concreto. Hæc autem ut dextrè intelligantur, uidendum Primùm, quid sit Idioma. Deinde quid Communicatio Idiomatum, Tum cur in concreto tantùm recepta sit hæc prædicatio.

IDIOMA itaq; est proprietas uni naturæ con

ueniens, ut in homine Mentis Idioma est intelligere, ratiocinari, meditari: Corporis Idioma est lacerari, tangi, conspici, &c.

COMMVNICATIO IDIOMATVM est, cum Idiomata, hoc est, proprietates unius naturæ, alteri communicantur, et tribuuntur in concreto, seu: Communicatio Idiomatum est prædicatio, in qua proprietas uni naturæ conueniens, personæ tribuitur in concreto, propter unionem hypostaticam.

Quod autem in Concreto id tantum fieri possit, hæc est ratio. Abstacta significant naturas & formas, per se consideratas, ut diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Concreta autem ipsa subiecta significant cum naturis & formis: ut, homo non significat humanitatem, sed ὑφιστάμενον totum, in quo anima & corpus sunt. In concreto igitur persona intelligitur, in Abstracto natura tantùm.

Cùm igitur loquimur de Filio Dei, communicatio idiomatum est forma loquendi, in qua proprietates unius naturæ alteri naturæ communicantur, propter unionem hypostaticam. In Christo Idioma naturæ diuinæ est, esse omnipotentem, creatorem, scrutatorem cordium. Rursus Idioma humanæ naturæ est edere, bibere, ligari, tristari, crucifigi, mori. Verum hæc diuersarũ naturarũ idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ est omnipotens, est creator, est scrutator cordium,

cordium. Deus edit, bibit, fatigatus eſt, triſtatus eſt, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sic Verbum eſt homo, Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex uirgine, Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine. Hæ propoſitiones ideo ſunt ueræ, quia naturæ, diuina & humana, unitæ ſunt unione hypoſtatica ſeu perſonali.

Tertiò, Quædam ſeorſim naturis tribuuntur: humanitati quidem, quæ eam ſolam attingunt, ut: Filius Mariæ creuit ſapientia et gratia coram Deo & hominibus. Diuinitati uerò, quæ in illam ſolam competunt, ut: Filius Dei eſt, per quem ſecula ſunt condita.

Quartò, Interdum prædicata conueniunt utrique naturæ in Abſtracto, ut: Chriſtus uiuit in cœlo, quod utique conuenit Chriſto, ſecundum utramque naturam, diuinam & humanam.

Quintò, Quædam ita tribuuntur perſonæ, ut per ſe et ſeorſim neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia ſunt opera redemtionis, uidelicet, quòd poteſtatem à Patre acceperit, remittendi peccata, ſuſcitandi quos uelit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi, quod iudex conſtitutus ſit uiuorum & mortuorum, ut honoretur, quemadmodum & Pater, quod ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

Diſcernendæ ſunt igitur appellationes, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, ſunt

appellationes ad diuinam naturam referendæ. Homo, paßibilis, uulneratus, mortuus, sunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etsi omnis iniuria & paßio homini Christo illata, ad ipsum unigenitum & impaßibilem Deum, quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura unione hypostatica sunt unitæ) Sed nomina Officij, quæ sunt, Mediator, Redemtor, Saluator. Rex, Sacerdos, Pastor, competunt toti personæ, non alicui naturæ seorsim.

Porrò huius uarietatis distinctio, non solùm utilis est ad confutandos hæreticos, uerum etiam pijs mentibus longè alium fructum adfert. Nam sub his uarijs formis loquendi continetur, quicquid necessarium cognitu est de filio Dei, de quo præcipuè quatuor necessario cognoscenda sunt. I. Quod sit uerus Deus, unde fides concipit fiduciam, quod poßit iuuare & defendere quos uelit, hoc est, ad se confugientes, ut qui non solum spiritu & sacramentis, uerumetiam naturæ societate illis coniunctus est. II. Quòd sit uerus Homo, unde fides concipit fiduciam, quòd uelit iuuare. III. Quod sit una persona, non confusis naturis, sed unitis hypostatica unione. Vnde fides Deo coniunctiorem se statuit, quam ut ab eo abijciatur. IIII. Quod sit Rex & Pontifex. Breuiter, Saluator in se credentiũ. Et hoc est fidei fundamentum.

Testimonia igitur Primi modi monent, ne officiũ redemtionis discerpamus, sed toti CHRISTO tribua=

tribuamus, Id quod adhuc quintus modus clarius docet.

Secundus modus unionem hypostaticam, seu unitatem personæ manifestat. Communio enim idiomatum euidenter ostendit discrimen, inter hypostaticam seu personalem naturarum unionem in Christo, & societatem seu auxilium Dei in alijs sanctis. Ideo enim prædicata communicantur, quia est unum ὑφιστάμενον. Tertius modus distinctè naturas Christi, nimirum ueram diuinitatem ac ueram humanitatem comprobat.

Hîc utile est admonere de modis præsentiæ diuinæ. Tametsi enim Deus ubiq; totus per suam simplicem essentiam est, iuxta illud: Cœlum & terram ego impleo: non tamen eodem modo ubiq; esse conuincitur. Nam quatuor sunt gradus præsentiæ Dei. Primus est præsentia conseruationis, qua Deus omnibus creaturis adest, ita ut eas sustentet, & conseruet. Secundus gradus est, quo beatis angelis & hominibus in gloria adest. Tertius, quo in hac uita renatis adest, suo spiritu & efficacia. Quartus, quo adest λόγῳ unione hypostatica inseparabiliter.

VI.

TESTIMONIA DE PROPRIETATIBVS DEI, VNDE FIDES in ipsum stabilitur.

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus misericors & clemens, patiens, ac multæ miserationis, & uerax, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem in-

nocens non erit innocens, qui misericordiam custodis in millia, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.

Psal. 85. Et tu Iehoua Deus, miserator & misericors, patiens & multæ misericordiæ, et uerax.

Ierem. 23 Putásne Deus è uicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus è longè? Si occultabitur uir in absconditis, & ego non uidebo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum et terram impleo, dicit Dominus?

Ierem. 32. Fortißime, magne & potens, Iehoua exercituum nomen tibi, magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes uias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum uias suas, & secundum fructum adinuentionum eius.

VII.

DE VSV.

Quæ hactenus dicta sunt, ad γνῶσιν pertinēt. Nunc pauca subiungam de usu & praxi. Primum itaq; formant hæc rectè iudicium nostrum de Deo, qui uult à nobis agnosci talis, qualem se suo Verbo & Testimonio patefecit. Secundo, hinc rectè iudicare discimus de creatione, quæ est opus totius Trinitatis. Tertiò, rectè sentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis existit, seruata tamen cuiusq; Personæ proprietate. Quarto, articuli fidei nostræ hinc confirmantur,

matur, in quibus profitemur, nos credere in unum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus. Quintò, erudiunt hæc nos ad solicite ambulandum coram DEO nostro, in uero timore & fide. Est enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipsum. Sextò, hæc faciunt ad recte inuocandum. Inuocatio enim dirigenda est ad hunc solum Deum, qui est unus in substantia, & trinus in personis.

CAPVT SECVNDVM.

DE CREATIONE.

Creatio proprie est primaria illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, unà cum Filio æterno, & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, uisibilia & inuisibilia, ut ipse agnoscatur & colatur. Est enim Creare propriè aliquid ex nihilo facere. Ebraicè BARA. Græcus genus posuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obseruandum est præconium creaturarum Genesis 1. ubi Moses ita inquit: Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona ualde. Hoc dictum Primum monet, ut creaturas separemus à deformitate, in naturam per peccatum introducta. Est enim peccatum eiusq; effectus non à Deo, sed à Diabolo & homine, auertentibus se à Deo.

Deinde

Deinde cùm res creatas ualde bonas esse audimus, tenendum est discrimen inter Deum, summè bonum, & res ab eo effectas. Est enim Deus bonus causa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minimè competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum solum bonum esse, qui non aliunde suæ bonitatis rationem habet, sed ipse bonus est, natura, causa & origine.

At RES creatæ quadruplici de causa bonæ prædicantur.

Primùm enim ex eo bonæ dicuntur, & sunt, quia à Deo optimo sunt conditæ.

Secundò, quia Deo conditori placent.

Tertiò, quia sunt ordinatæ ad bonos usus.

Quartò, quia singulæ in suo ordine Deo optimo seruire debent. Vnde Dauid Psalm. 148. hortatur totam uniuersitatem rerum, ut Deum conditorem & saluatorem suum celebret. Et quanquam tota creatura Deum sua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum à rationali creatura requirit. Quare Angeli & Homines conditi erant, ut essent templum Dei, & uera innocentia seruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotiescunq; hanc rerum machinam intuemur, ut ad Christum reparatorem naturæ humanæ confugiamus, quò aliquando Deo in nostro ordine ritè seruire cum sanctis Angelis poßimus.

Porrò in creaturis spectentur hæc quatuor.

Primum, specierum pulcerrima uarietas.

Secun-

Secundum, facultatum & uirium in rebus productis utilißima proprietas.

Tertium, ordo creationis, & rerum productarum iucundißimus.

Quartum, Finis principalis conditionis rerum.

Hæc quatuor de multis magnis rebus nos admonent.

Varietas enim ſpecierum, qua adeo pulcre rerum gradus diſtinxit, commendat nobis opificis I.
ſummam potentiam & ſapientia.

Proprietas & uis rebus inſita, bonitatem creatoris prædicat, ut qui ad certas utilitates res ſin- II.
gulas condiderit.

Ordo duplex conſideretur, Prior creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde III.
commendat Deus nobis ſuam paternam prouidentiam, quod antequam naſceremur, proſpexerit nobis. Poſterior ordo eſt rerum creatarum, quarum quatuor ſunt gradus: Infimus, earum rerum, quæ ſunt tantum, ut Elementa, Lapides, Metalla, &c. Proximus, rerum quæ ſunt & uiuunt tantum, ut plantæ, herbæ, frutices. Tertius, rerum quæ ſunt, uiuunt & ſentiunt, ut animalia bruta. Summus rerum eſt, quæ non ſolum ſunt, uiuunt & ſentiunt, uerum etiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione et ordinatione Dei obtinent, ut inferiores gradus ſeruiãt ſuperioribus, ſeruata cuiuſq; dignitate. Quare ut

re ut tres primi ordines seruiunt homini, ita quartus gradus ad unum Deum colendum referri deberet. Seruāt. n. suum ordinem uniuersæ creaturæ, seruientes homini. Sed cùm Homo non seruit Deo, contra suam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum.

Huius igitur ordinis consideratio duarum rerum nos admonebit. Primum enim, quæ sit hominis excellentia ostendit. Excellit enim omnia, quæ infra suum ordinem collocata sunt. Deinde ostendit, quo omnes hominis actiones referendæ sint, nimirum ad Deum agnoscendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem reddendam Deo, qui in nostrum bonum omnia condiderit.

IIII. Postremum eorum quatuor, quæ spectāda sunt in creaturis, est finis creaturarum, qui ex ordine earundem haud obscurè intelligi potest. Elementa enim & creaturæ primi ordinis ordinantur ad alias creaturas digniores, ita ut ordo rerum trium graduum ad hominem, Hominis uerò sit ad Deum agnoscendum & glorificandum. Hinc Salomon Prouerb. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est Iehoua. Propter semetipsum, hoc est, ut ipse ex ijs agnoscatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, ut illis ueteretur, quia nec illis nec nostris bonis indiget. Psal. 16.

TESTIMONIA CREATIONIS.

Genes. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram.

terram. Lege historiam creationis primo et secundo capite Geneseos.

Psalm. 33. Verbo Iehoua cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Psalmo eodem: Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.

Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum.

Prouerb. 16. Omnia operatus est Iehoua propter semetipsum.

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA DEI.

PRouidentia Dei, est non solùm ipsa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura uidet & cognoscit, sed etiam administratio, per quam Deus sustentat, gubernat & moderatur omnia à se condita, in sui nominis gloriam. Sed huius administrationis tres sunt modi.

Primus, est Vniuersalis prouidentia, qua dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatem, quam singulis, dum formaret eas, dedit, Et nunc eas sua cura complectitur, ut stet incolumis naturæ status. Quare cùm Solem, Lunam, Stellas, cursum suum conficere uideamus, existimemus ipsa obedire DEO, ipsius iussa exequi, neq; id tantum, sed Dei quoq; manu guber-

nari, ferriq; omnia eius nutu. Nec prohibet hæc uniuersalis Dei operatio, quo minus singulæ creaturæ, tùm in cœlo, tùm in terris, qualitatem & naturam suam retineant, propriamq; inclinationem sequantur. Vnde Augustinus dicit, Deum res conditas sic administrare, ut eas proprijs motibus agere sinat. Nam hoc ipsum est prouidentiæ Dei, ut non solum naturam, uerumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi sustentet.

Secundus modus Specialis prouidentia est, qua Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obsequium suum, ut maximè expedire & conducere sibi uidetur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, siccitatem, tempestatem, serenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exilium &c. efficit: ut hæc sint bonitatis, & iusticiæ & iudicij sui instrumenta, prout nunc seruos suos iuuare: nunc sontes punire: nunc pios castigare paterno affectu constituit: Idq; iuxta promißiones suas & minas, non aliqua stoica neceßitate. Est autem hæc regula in primis tenenda: quod sub diuinam prouidentiam non tantùm cadant effectus futuri, sed etiam ex quibus causis, quo medio quoq; ordine proueniant. Fur strangulatur, idq; prouidentia diuina, quia furtum commisit tali supplicio dignũ nequaquam strangulandus, ea uel simili causa non præcedente: etsi interdum nobis causæ talium suppliciorum occultæ sunt. Proinde in euentibus

ad promißiones & minas diuinas, & non ad Stoicam neceßitatem reſpiciendum eſt.

Tertius modus eſt prouidentia Peculiaris, qua Deus uiuit & regnat in Eccleſia Chriſti: erigit et fouet fideles: operatur uelle & perficere: inſpirat precandi affectum: efficit, ut in præceptis ſuis ambulemus iuxta ſuam promißionem, Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti ſumus peccato originali, terræ ſiccæ & ſterili perſimiles ſumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum eſt iudicium noſtrum, uoluntas noſtra Deo rebellis, ad malum procliuis & propenſa: deniq; tota noſtra natura uicioſa eſt. Quod cum ita ſit, ipſe Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & uelle & perficere. Sed interim notandum eſt, nos à natura electionem & uoluntatem habere: ſed quia utraq; peccato deprauata eſt, Dominus eas ſua manu reformat, & è malis bonas facit. Quod igitur ad diſcernendum apti ſumus, quod uolumus, quod hoc uel illud facimus, id naturale Dei donum eſt. Quod uerò nihil aliud poſſumus eligere, expetere aut facere, quàm malum, id ex corruptione peccati eſt. Contrà, quod benè operari cupimus, atq; exequendi poteſtate ſumus præditi, id totum à gratia proficiſcitur, qua in meliorem uitam regenerati ſumus.

Porrò Finis & Vsus prouidentiæ Dei nunc explicandi sunt. Finis itaq; duplex est: Prior, ut nos totos Deo commendemus, cum timeamus, inuocemus & prædicemus. Posterior, ut securè contemnamus quicquid nobis mundus uel Satan minatur.

Vsus autem ut conspiciatur apertius, duæ obseruandæ sunt nobis distinctiones. Prior, quod tam in præteritum quam in futurum consideranda sit prouidentia Dei. Altera, quod Deus interdum cum suis medijs, interdum sine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, suam prouidentiam exequatur.

Si igitur ad tempus respicis præteritum, diuinæ prouidentiæ asscribes, quicquid uel prosperi uel aduersi tibi contigit, sed diuersimodè.

Si enim quid prosperi contigit, habes occasionem celebrandi Dei, Idq; exemplo sanctorum Patriarcharum, Regum, atq; adeò omnium piorum.

Si quid aduersi contigit, duo facies. Primum cogita cum Iob: Sicut Domino placuit, ita factum est. Deinde anteactæ uitæ subeat memoria, ut uel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoscas, ac emenderis: Ita, ut cum Dauide dicere poßis: Bonum est mihi Domine quod humiliasti me.

In tempus futurum hoc modo reputanda est prouidentia Dei, ut semper ad eius promißiones & minas intentus sis, hinc ad Dei timorem, fidei inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis

carnis torporem, ſed quietem fidei adferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam aduerſus crucis acerbitatem armaberis.

Porrò ſi per media proſpicit tibi Dominus, accipe tanquam à manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, ut prouidentiæ Dei inſtrumenta agnoſcito. Si abſq; medijs, ut ſi ſine pane te in carcere ſuſtentaret, uerbo Domini hoc aſſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cum nulla obſtacula prouidentiam paternam impedire poſſunt, ut cum Dauid euectus eſt in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante: Cum Daniel in ſpelunca Leonum liberatur, & tres uiri in camino Babylonico: habemus materiam prædicandi & celebrandi Dei. Hodie Eccleſia, uel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conſeruatur. Hæc ſi cogitaremus, non adeò ſacrilegè abiecta fiducia in Deum confugeremus ad humana præſidia, & in fauore pulueris & cineris ſpem poneremus: quam proteruiam non uno in loco Scriptura maledictam pronunciat. Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE
uniuerſalis.

Pſal. 104. ſecundus, qui incipit: Benedic anima mea Dominum: prædicat hanc uniuerſalem adminiſtrationem.

Paulus Act.17. In ipso enim uiuimus, mouemur & sumus, id est, per ipsum datur, sustentatur & fouetur uita nostra.

Ebre.11. Ferens omnia uerbo potentiæ suæ.

Matth.10. Duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine Patre uestro.

1.Tim.6. Qui uiuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENtiæ specialis.

Psal.127. Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborat qui ædificat eam.

Prouerb.3. Egestas à Domino in domo impij, habitacula autem iustorum benedicentur.

Psal.35. Homines & iumenta iuuabis Domine.

Huc Psalmus 107. referendus est.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, se tenebras & lucem, uitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS PROuidentiæ, quæ est electorum.

Psal.1. Nouit Dominus uiam iustorum.

Psal.33. Oculi Domini super iustos.

Matth.10. Capilli uestri omnes numerati sunt.

Huc Psal.91. Qui habitat in adiutorio altißimi, totus referendus est. In hoc enim pulcerrimè ostenditur, quod Ecclesia Christi sit ueluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT

CAPVT IIII.

HOMO.

HOMO est creatura Dei, constans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera uoluntate condita, præsesq; creaturarum inferiorum ordinum constituta, ut Deum in societate agnoscat & celebret. Hæc definitio sumta ex secundo capite Geneseos conuenit homini, ut creatus erat à DEO, dum erat adhuc in honore, ut Psalmus 49. loquitur, hoc est, in statu innocentiæ ante peccatum.

Scire aũt oportet, quod Scriptura sacra quadruplicis status hominis meminit, quorum Primus fuit ante peccatum, Gen. 2. Secundus sub peccato. Tertius sub gratia fœderis, Genes. 3. & paßim in scripturis, In quo statu soli sunt ij, qui fœderis participes facti sunt. Quartus status, post hanc uitam, & is uariat. Ante enim resurrectionem, corpus in sepulcro, anima pij in requie erit: Post resurrectionem uerò coniungentur animæ corporibus, ut uel requie æterna fruantur simul, uel pœnas luant suæ iniusticiæ. Iuxta horum statuum diuersitatem, hominis conditio mirabiliter uariat. Quare breuiter admonebo, qualis nam sit homo in diuersis illis statibus.

In primo igitur statu, quem uocant statum Innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam, quia postea rursus repetendum est, ubi dicetur de

iuſticia originali. Habuit itaq; homo in hoc primo ſtatu. 1. imaginem Dei. 2. integritatem. 3. εὐταξίαν omnium uirium. 4 uerbum. 5. Duplex ſacramentum, immortalitatis & probationis. Sed hæc apertius declaranda ſunt, ac primum de imagine dicendum eſt.

I.

Imago itaq; quid ſit, nõ eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreßio ſeu repræſentatio, idq; tum in anima hominis, uidelicet in parte cognoſcente, tum extra animam. Cum enim mens humana cogitat aliquid, imaginem quãdam rei ueluti pingit et delineat: ut quoties cogitat aliquis hominem notum abſentem, mente quaſi delineat corporis figuram, quam intuetur de abſente cogitans. Ad eundem modum pictor manu exprimit delineamenta corporis, cuius imaginem pingit, ut abſentis formam, quantum fieri poteſt, referat & repræſentet picta imago. Hanc eſſe propriam ſignificationem Imaginis manifeſtum eſt, quam appellationem uerbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde & homini, ac uocat imaginem Dei, quæ ipſum Deum repræſentat & refert. Sed hæc duplex eſt, naturalis nimirum & gratuita. Naturalis Dei imago in ſolo Chriſto eſt, & eſt duplex, eſſentialis, & per uirtutem.

Eſſentialis eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre, unde & ὁμοούσιος dicitur, coæterna & coæqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines

rerum,

rerum, de quibus cogitamus: ita æternus Pater sese ab æterno intuens & cogitans, gignit imaginem sui. Sed nos non transfundimus substantiam in imagines illas in mente formatas, quæ reipsa sunt subitæ & euanescentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, communicata ipsi essentia. Hanc essentialem Dei imaginem, hoc est, Christum Dominum, Epistola ad Ebræos uocat characterem substantiæ Patris, hoc est, imaginem substantialem, qua Filius est ὁμοούσιος cum persona Patris. Vocatur & λόγος eadem ratione. Vt enim imago in nobis concepta est λόγος, hoc est, uerbum mentale: ita Filius Dei λόγος, est æterni Patris imago, ineffabili ratione communicata essentia ab æterno.

Imago Dei per gloriam uirtutis (quam Epistola ad Ebræos ἀπαύγασμα gloriæ uocat) est, quæ resulget in Christo per operum diuinorum uirtutem, unde & Patris cœlestis potentia gloriosa, & uoluntas paterna conspicitur. Ita enim se totum in Christo patefecit Deus, ut in ipso immensam suam bonitatem, sapientiam, uirtutem ac φιλανθρωπίαν in solidum declarauerit. De hac imagine loquitur Dominus Iohan. 14. Philippe, qui uidet me, uidet & Patrem. Et quoniam uirtutis similitudo (ut inquit Hilarius) non potest esse dissimilis naturæ, recte ex uirtutis similitudine, essentiæ similitudo concluditur. Virtus enim Christi, præsentis diuinitatis uisibilis est imago: qua Deus nobis, per

se inuisibilis, quodammodo redditur uisibilis. Nec potest hæc uirtutis gloria Prophetis aut Apostolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, sed CHRISTI uirtute & inuocatione id fecerunt, ad confirmandam Christi gloriam.

Porro Imago Dei per gratiam ea est, secundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Hæc imago in homine tripliciter considerari potest. Primum ratione substantiæ: deinde ratione donorum, quibus ornatus erat primus homo: tertiò, ratione eminentiæ super alias creaturas.

Augustinus imaginem Dei, quæ ratione substantiæ spectatur, interpretatur hoc modo: Memoria in mente hominis significat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio significat Filium, unde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum sanctum significat. Neq; dubium est, æterni Patris & Filij & Spiritus sancti discrimina in humana mente esse adumbrata. Est Mens quidem una simplicißima natura, sed in ea sunt istæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio & Voluntas, quæ repræsentant, tanquam obscuræ quædam umbræ, personarũ in diuinis discrimina.

Verum si ad DONA referes hanc Dei imaginem in homine, erit profectio imago Dei, conformitas & similitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iusticiam & sanctitatem Dei quasi in speculo repræ-

repræsentauit Adam. Vnde Paulus Ephes. 4. Et induatis nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate ueritatis. Huius imaginis finis fuit, ut Adam cum sua posteritate in sanctitate & iusticia omnibus diebus seruiret Deo.

Ratione ordinis seu eminentiæ ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, ut qui Dominus omnium rerum inferiorum ordinũ erat constitutus. Hæc quidem imago non ad puritatem & sanctitatem cordis, sed ad externam ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus 1. Cor. 11. Virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua uir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conspicitur, quemadmodum in omni principatu.

Has TRES partes imaginis Dei esse non est dubium: quarum extremæ, hoc est, prima & ultima, iuxta quasdam tenues umbras remanserunt in homine post lapsum. Media autem pars prorsus inducta fuit per peccatum, sed per Christum in regeneratis indies reparatur & fit illustrior: quæ post resurrectionem perficietur: quando non solùm mente, corde, affectibus conformes Christo erimus, uerùm etiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth. 15. & Philip 3. docet.

II.

Secundum, quod habuisse hominem in primo statu dixi, est integritas. Hæc fuit mentis, perfectè

intelligentis & rectißimè iudicantis: cordis iu-stißimè & ordinatißimè appetentis: & corporis promtißimè exequentis, quæ mens perfectè iudicauit, & cor rectè imperauit.

III.

Tertio loco εὐταξίαν posui, quæ omnium uirium pulcerrima harmonia extitit: qua mens nihil cogitans, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum est, nisi quod Deo probabatur. Quæ harmonia mentis, corporis et cordis cum uoluntate Dei, summum hominis bonum fuit, ratione status hominis perfectißimi.

IIII.

Sequitur Verbum, quod & præceptum & prohibitionem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradisi comedes. Prohibitionem: De arbore autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem sua natura, nam bona DEI creatura erat, sed propter mandatum Dei, quod uiolare nefas erat.

V.

Postremum, quod posui in statu primo hominis, fuit sacramentum duplex, uidelicet probationis & immortalitatis. Quemadmodum enim arbor scientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipsius præuaricationem: (erat enim illi à Deo commendatum, ut esset explorationis seu probationis sacramentum quoddam) Ita, si præcepto obtemperasset, fructus arboris uitæ sacramentum

fuisset

fuisset illi immortalitatis, ac quasi remedium, quo uita perpetuo conseruanda esset. Hoc apertè indicat textus, cùm dicit: Nunc ergo, ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat in æternum, emisit eum Dominus Deus de horto Edon, seu paradiso.

Status secũdus hominis miserrimus est, sub peccato et tyrannide Diaboli, qui qualis sit, in VIII. capite, ubi de peccato agetur, manifestabitur.

Tertius status Gratiæ est. In hoc imago Dei, per peccatum in secundo statu deleta, instaurari incipit per Christum, naturalem Dei imaginem. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipsius ad imaginem Dei: Ita sane regeneratio piorum nihil aliud est, quam reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur statu lapsus homo dextera Dei erigitur, dum in Christum credit. Vnde præclare Augustinus: Sed quoniam (inquit) non sicut sponte homo cecidit, ita sponte resurgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum nostrum Iesum Christum firma fide teneamus.

De quarto statu hominis, qui est piorum quidem in gloria, hoc est, æterna beatitudine, Impiorum uerò in gehenna, dicam in Symbolo.

VSVS.

Porrò VSVS huius capitis est, ut agnito fine nostræ conditionis, Christum naturæ nostræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus,

neamus, eiq; totis uiribus seruiamus, in sanctitate & iusticia uera. Nunc testimonia de primo tantùm statu hominis subijciam, quia de alijs commodius suis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO STATV.

Gene. 1. Creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit eum, Masculum et fœminam creauit eos.

Gene. 2. Formauit Deus hominem de puluere terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculū uitæ.

Psal. 49. Homo cùm in honore esset, non intellexit. Hic statum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccles. 7. Deus fecit hominem erectum.

Syracidæ 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui.

Syracidæ 17. Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.

Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, ad imaginem similitudinis suæ fecit eum.

Esai. 43. Omnem uocatum in nomine meo, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum.

CAPVT V.

IVSTICIA ORIGINALIS.

TAmetsi facile colligi potest, ex ijs, quæ diximus de statu hominis ante lapsum, quæ qualisq;

lisq; sit iusticia originalis: tamen utile est tenere aliquam breuem descriptionem, qualis hæc esse poterit:

IVSTICIA ORIGINALIS est integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obedientia & εὐταξία omnium uirium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeoq; ipsa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.

In hac definitione duo complexus sum, nimirum Materiale & Formale iusticiæ originalis. Materiale est integritas naturæ humanæ, lux mentis, uoluntatis conuersio ad Deum, cordis obedientia & εὐταξία omnium uirium in homine. Formale uerò est ipsa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Descriptionis huius membra ex testimonijs suprà commemoratis de statu hominis confirmantur.

VSVS

Vsus est, ut lapsum nostrum ab hac iusticia deploremus, ac totis uiribus anhelemus, ut eam per CHRISTVM recipiamus.

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

MVltæ sunt, cùm ueterũ, tùm recentium acutæ & doctæ disputationes de libero arbitrio: quas ut eò rectius intelligant adolescentes, primum exponam quædam uocabula, quorũ cognitio

nitio faciat ad intelligendā rectius hanc doctrinā.

Sex sunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, spectanda: Vita, Sensus, App-titus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas.

Vita ipsa est internus & naturalis motus, uigens tantum intrinsecus.

Sensus est uitalis in corpore motus, uigens etiam extrinsecus.

Appetitus est naturalis uis in animante, mouendis auide sensibus attributa.

Ratio est facultas naturalis iudicandi res oblatas.

Voluntas est motus naturalis, rationi, appetitui, & sensui præsidens. Hæc sanè quocunq; se inclinauerit, semper habet rationem comitem, & quodammodo pedissequam, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absq; ratione moueatur, ita, ut multa faciat per ipsam contra ipsam, hoc est, quasi per eius ministerium contra eius consilium & iudicium. Hinc illa uox Medeæ:

uideo meliora proboq;,
Deteriora sequor.

Est autem ratio uoluntati data, ut instruat illam, non ut destruat. Destrueret autem, si necessitatem ei ullam imponeret, quo minus libere pro arbitrio se moueret, siue in malum consentiens, siue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, uoluntas non esset uoluntas. Voluntas enim coacta propriè uoluntas dici nequit, licet serua sit in non renatis.

Iam unde sit liberum arbitrium, ex prædictis colligendum est: nempe, quod sit spontaneus ex uoluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc est, iudicio consensus. Ratio enim non imperat uoluntati, sed ut consiliarius fidus iudicat, relinquens uoluntati imperandi munus. Ratio Medeæ uoluntati dictauit, στοργὴν erga prolem conseruandam: quod iudicium etsi probauit uoluntas, tamen ut domina media ad imperandum elegit contrarium, idq; sponte & liberè.

Quare liberum arbitrium est facultas, quo uoluntas sponte sua, minimè coacta eligit uel respuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis, ita libertas uoluntatis inclinationem liberam in hoc uel illud monstratum à ratione respicit. Hic certè libertas seruituti non opponitur, sed neceßitati seu coactioni: quæ nullo pacto sine implicatione contradictionis cum uoluntate stare potest. Cum itaq; Theologi quidam liberum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem uoluntatis, quatenus sua sponte & uoluntario motu hoc eligit, uel illud reijcit: Sed quatenus serua esse negatur captiua sub peccato. Hanc enim opinionem impugnant, non Stoicam statuunt uoluntatis neceßitatem. Vnde fit, quòd interdum non tam de rebus, quam de uocabulis certetur, dum alij libertatis uocabulum opponunt neceßitati, alij seruituti. Si enim libertas neceßitati seu coactioni opponitur, uoluntatem tollit, qui eius libertatem ener-

eneruat. At si opponitur seruo, gratiæ hostis est, qui libertatem, quantum ad iusticiam spiritualem attinet, homini non renato uindicat. Atq; in hunc modum philosophice fere inter Theologos disputatur.

Quoniam autem in quæstione de libero arbitrio in Ecclesia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio subijcio) simul de iudicio & uoluntate & uiribus hominum, in ijs præstandis, quæ ad salutem animarum pertinent: et quia Græcorum uocabulum nimium arrogans est, quo non tantum uoluntatis spontaneus motus ad aliquid, sed etiam uirium libera facultas significatur, (Est autem uocabulum Græcis usitatum in hac quæstione αὐτεξούσιον, selffmegtighedt, quasi homo ex se haberet non solùm eligendi facultatem, uerùm etiam præstandi uires, quemadmodum Pelagius somniauit) subijciam explicationem huius quæstionis, quatenus liberum arbitrium etiam facultatem præstandi, quæ uoluntas imperat, complectatur. Sitq; hæc definitio:

LIBERVM ARBITRIVM est facultas, rationis quidem ad malum bonúmue discernendum, uoluntatis uero ad utrumuis eligendum, deniq; & uirium ad utrumlibet præstandum. Nam ut aliquid rectè fiat uel geratur, requiritur primùm iudicium sanum: Deinde uoluntas media ad imperandum: Postremo conatus seu uires, quæ obsequium præstant. Hinc sequitur, illic demum esse libe=

liberum arbitrium, ubi iudicium ſanum eſt, uoluntas promta, uireſq; ad agendum idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoq; liberum arbitrium fuiſſe minimè impeditum, manifeſtum eſt.

Verùm cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſsimum: An homo poſt lapſum à ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium, nécne? Vt ad hanc quæſtionem planè & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. Primum enim conſtituenda eſt regula ex iſs, quæ dicta ſunt: Deinde diſtinguendi ſunt actionum gradus: Tum actionibus applicanda eſt regula.

REGVLA *hæc eſt: Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit, uoluntas non impedita, & uires ſufficientes.*

GRADVS *actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur.*

Primus gradus ſit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes ſunt: ut quæ pertinet ad conſeruationem naturæ ſeu indiuiduorum. Huius generis ſunt, educare, tueri natos, edere, bibere, ueſtire, ædificare, uigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia.

Secundus gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ, aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt: gerere magiſtratum, ſeruire, contractus exerce-

re, colere agros, exercere artificium, nauigare.

Tertius gradus Ecclesiasticorum operum est, quæ pertinent ad ministerium conseruandum, ut, docere uerbum, hac uel illa hora conuenire, audire uerbum, administrare Sacramenta, percipere Sacramenta, his uel illis ceremonijs uti.

Quartus gradus diuina opera complectitur, ut, implere legem Dei, præstare fidem, credere, recte orare, diligere inimicos. Breuiter, eorum operum est hic gradus, quæ lege sua Deus à nobis requirit, quod ad interiorem & ueram obedientiam attinet.

His gradibus actionum ita constitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuersitate horum graduum, ad quæstionem sic respondendum est.

In primo actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Potest enim naturæ sensu actiones huius gradus discernere, potest etiam naturali impetu ad eas ferri, nec uires in hac parte adeò fractæ sunt, quin obsequiū appetitui præstare poßint.

In secundo & tertio gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide Diaboli, & uirium imbecillitate, nec iudicium hîc est tam integrum, nec uoluntas adeò alacris, ut in primo genere. Hinc illud Medeæ: uideo meliora proboq;,
Deteriora sequor.
Et experientia testatur, quam imbecilles sint homines, etiam in his externis actionibus, et maximè

in ijs,

in ijs, quæ uocationem unuſcuiuſq; attingunt, & ad diſciplinam pertinent. Quare hic agnoſcenda eſt cùm imbecillitas noſtra, tùm tyrannis Diaboli, & orandus eſt Deus, ut nobis adſit, ac iuuet nos, nec ſinat Diabolũ in nos graſſari pro ſua libidine.

Libertatis autem in his tribus gradibus actionum tres ſunt cauſæ. Prima, ut ſit diſcrimen inter agens liberum, & non agens liberè. Secunda, ut ſciamus Deum eſſe agens liberrimum. Neq; enim cauſa effectu natura imbecillior, aut minus efficax eſt. Quare Stoicorum delirium de neceßitate dependentiæ primæ & ſecundarum cauſarum (quo ſentiunt Deum nihil poſſe agere, niſi quatenus cient ſecundæ cauſæ) eſt fugiendum et deteſtandum. Tertia, ut poßit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe.

Sunt autem duo genera actionum, quæ ad externam diſciplinam pertinent, eaq́; relicta post deprauationem in uoluntate. Horum unum eſt δεσποτικὸν, quo uoluntas imperat locomotiuæ, alterum προαιρετικὸν, cum uera et ſeria electione ſeu proæreſi, honeſtas actiones anteſert uoluntas.

Reſtat quartus gradus actionum, in quo homo ſibi relictus nihil planè poteſt, nullam omnino habet uoluntas libertatem. Nam & iudicium decipitur, & uoluntas deficit, & uiribus deſtituimur. Hoc primum confirmari poteſt Pauli dicto, qui post Dauidẽ ita inquit: Non eſt iuſtus, ne unus quidem, Non eſt qui intelligit (hîc adimitur iudi-

cium) Non est qui quærit Deum, (ostenditur uoluntatis auersio) Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, (hîc uires & conatus auferuntur) Deinde Paulus 1. Corinth. 2. de iudicio ita inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Id est, animalis homo non capit ea, quæ sunt spiritus Dei. Rom. 8. φρόνημα carnis, simultas est erga Deum, nam legi Dei non subijcitur, nec enim potest. Hoc Pauli dictum clarè docet, mentem, uoluntatem & affectus hominis, quatenus sibi relinquitur, apertè aduersari Deo. φρόνημα enim genus est ad omnes actiones animi. Item, Philip. 2. Deus operatur in nobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate. Item Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio uestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis. Rectè igitur de hoc gradu operum Bernardus inquit: Si discernere uolumus (scilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur. Si tentamus facere bonum, deficimus. Si conamur resistere malo, deijcimur & superamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, uolare incipiens, funiculo in terram detrahitur: sic quoq; mens hominis ad rerum cœlestium actiones uolare contendens, ab affectibus retrahitur, nisi alis Christi subuehatur, hoc est, uerbo & S. sancto iuuetur.

Verum hîc monendi sunt auditores, quod uocabulum LIBERTATIS in hac disputatione

non

non opponatur coactioni, sed seruituti, ut supra dictum est. Libertas enim & seruitus ita inter se pugnant, ut qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totum hominem, quatenus suæ naturæ relinquitur, dicit esse uenditum sub peccato, nemo non uidet, libertatem sublatam esse, & in eius locum seruitutem successisse. Notandæ sunt ergo hæ antitheses: quod ut liberum arbitrium seruo, ita coactum spontaneo aduersatur: quas differentias breuiter definitionibus illustremus.

LIBERA itaq; uoluntas est, quæ bonum & malum eligere habet in sua potestate, qua spoliatum hominem superiora testimonia testantur.

SERVA, quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, ut nihil aliud quàm malum eligere poßit, etiamsi id sponte & libenter non externo motu impulsa faciat. Vnde Bernardus: Libera est uoluntas mala, quod mala: sed seruilis eo ipso, quòd mala. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. Hic Bernardus manifestè liberum opponit coacto, non seruo. Seruum enim arbitrium statuit, etsi liberum fateatur, quæ sanè stare simul non possunt, si liberum seruo opponeret.

COACTA uoluntas est, quæ non sponte sua, non interiore electionis motu inclinatur huc uel illuc, sed externo motu uiolenter fertur. Talis uoluntas nulla esse potest, cũ alterũ alteri repugnet.

SPONTANEA coactæ opponitur, ultrò enim se flectit, quocunq; ducitur, non autem trahitur aut rapitur inuita. Hanc concedimus homini, ut si quid mali faciat, sibi et uoluntariæ suæ electioni imputare debeat. Hæc spontanea uoluntas omnino à libera uoluntate, seu à libero arbitrio, diuersa est. Non enim seruo opponitur, sed coacto, ut iam demonstratum est.

Cæterum quia non eodem significatu accipitur libertatis uocabulum ab omnibus, ut iam dictum est: Alij enim libertatem seruituti opponunt ut Lutherus: Alij coactioni, ut Bernardus & multi alij: poteris breuiter ad quæstionem, Num homo habeat liberum arbitrium, hoc pacto respondere: Si liberum opponis coacto, uerè hominis uoluntatem liberam pronuncio. Nam uoluntas coacta, uoluntas non est. Cedit enim uoluntati necessitas. At si liberũ seruo opponis, quod faciunt pleriq; Theologi, Græci & Latini, distinguo inter externam disciplinam, & iusticiam spiritualem. In externa disciplina uerbum Dei & experientia testantur, homini aliquam libertatem esse relictam. At quia Christus dicit: Sine me nihil potestis facere: & Paulus idem de se testatur, & infinita testimonia Scripturæ hoc ipsum conuincunt, dico uoluntatem liberandam esse per Christum, & reformandam manu Dei, priusquam spiritualem iusticiam præstare poßit.

Deinde & hoc obseruandum est, quod dum negamus

gamus iudicium, uoluntatem & uires ad bene agendum, non negemus has facultates simpliciter, & quantum ad substantiam pertinet, sed quantum ad habitus. Iudicare enim, uelle & agere naturæ sunt. Verum quemadmodum inique iudicare, malè uelle, & praue agere, corruptioni imputanda sunt: Sic rectè iudicare, bene uelle, & recte agere, gratiæ supernaturalis sunt beneficia.

VSVS.

Sed horum quis usus? Non augebunt in nobis socordiam, sed primum, quoniam ratio non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, monemur hic, ut uerbum Dei audiamus, unde iudicium nostrum corrigitur. Deinde Spiritum sanctum rogemus, ut ex corde lapideo carneum faciat, atq; uires suppeditet. Qua de re pulcre monet Augustinus, inquiens: O homo, in præceptione cognosce, quid debeas habere: In correptione cognosce, tuo te uicio non habere: In petitione cognosce unde accipias, quod uis habere. Ita futurum est, ut mens illuminata rectè iudicet, cor reformatum manu Dei uoluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ mensura, quam accipit, conetur, & ad obsequium applicet suas facultates seu uires. Ex quibus relinquitur, præcipuas spiritualium actionum causas esse, Verbum Dei, quo formatur iudicium, Spiritum sanctum, quo reformatur cor, & uoluntatem spontaneam, uerbo Dei & Spiritui sancto obsequentem.

TESTIMONIA QVIBVS EVERTITVR liberum arbitrium, in negotijs salutis sine gratia.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.

Philip. 1. Quod Deus in uobis cœpit bonum opus, perficiet.

Philip. 2. Non'ne Deus est, qui agit in uobis, ut & uelitis & efficiatis, pro beneplacito.

Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere.

Item: Nemo uenit ad me, nisi quem Pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates nostras.

Gen. 8. Cogitatio humani cordis mala est omni tempore.

Psal. 13. Non est iustus, ne unus quidem, non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum.

Roman. 6. Velle adiacet mihi, At ut faciam bonum, non reperio.

Prouerb. 16. Cor hominis disponit uiam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. Regenerati uoluntatem bonam habent ex gratia, sed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem crescit, in uita uerò beata perficietur.

CAPVT VII.

CONTINGENTIA.

CONTINGENTIA est euentus eius rei, quæ habuit causas, quæ sua natura aliter agere po-

re poterant. Quanquam autem Deus ſuſtentet naturam, quemadmodum ſupra declaratum eſt: tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit ſuo moderamine, ſed unà cum natura ſuſtentat. Nunc autem ordinauit Deus, ut alia naturaliter agant, ut ignis: alia libera uoluntate & electione, ut homo. Quare dubium non eſt quin multi effectus reuera ſint contingentes.

Vt autem hæc res clarius percipiatur, notandum eſt, in natura tres eſſe cauſarum gradus, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet. Quædam enim cauſæ ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectus: ut motus cœli ad eclypſes, & alios effectus, qui ex motu orbium neceßitate phyſica eueniunt. Huiuſmodi effectus futuri, non quidem contingentes, ſed neceſſarij ſunt. Aliæ ſunt cauſæ, quæ non ſunt neceſſariæ, ſaltem per comparationem ad effectus, ut eos neceſſario producant, imò poſſunt non producere eos. Atq; huius generis effectus ſunt futuri, non neceſſarij, ſed contingentes. Verum horum duplex eſt differentia. Nam quædam cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus ſunt futuri, non neceſſarij, ſed contingentes, quia eorum cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt: qui effectus etiam ſunt contingentes, quia eorum cauſæ poterant ſecus agere. Aliæ ſunt cauſæ, quæ per ſe nullam habent determinationem, ad hunc uel illum effectum producendum, ſed promiſcuè ſe ha-

bent ad utramlibet, ut uoluntas Dei, Angelorum & hominum. Hæc uoluntas causa est contingentiæ, quia contingentia sublata, nulla omnino uoluntas reliqua manet.

Deinde contingentiam esse, confirmat ipsa Dei prouidentia. Deus enim suæ prouidentiæ ordinem per causas inferiores exequitur. Ex quo sequitur, ordinem diuinæ prouidentiæ esse, ut alij effectus sint necessarij alij contingentes. Et quanquam rectè dicitur: Secunda causa non agit sine prima, tamen ex eo non sequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non solum sustentat causam secundam, uerum etiam modum agendi, tametsi non iuuet contra ordinem suum ruentem.

Porro duo testimoniorum genera hanc doctrinam confirmant: Prius, quod docet, Deum non esse causam peccati, nec uelle peccatum: Posterius, quod monstrat, hominem spontanea uoluntate alia præ alijs eligere & agere. Christus, sicuti ipse testatur, poterat obtinere à Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet: & sciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non est. Neq; scientia Dei necessarias reddit omnes actiones. Alioqui oporteret non solum Christum, uerum etiam ipsum Patrem seruum esse suarum actionum: utpote qui sciat, quid facturus sit: sed non ideo facturus est, quia scit: sed ideo scit, quia facturus est. Habetq; liberrimam faciendi & non faciendi potestatem.

VSVS.

VSVS

Vſus doctrinæ huius eſt: ut Deum rogemus, ut noſtras mentes, uoluntates & corpora gubernet, ne ruamus contra ipſius ordinem. Deinde, ne Deo imputemus peccatum; néue quid tentemus, quod uel ipſius gloriam obſcuret, uel noſtram ſalutem impediat.

CAPVT VIII.

PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

PECCATVM in genere eſt obedientia aduerſus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata à Deo. Hæc definitio ſumta eſt ex Legis ſententia: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, ut faciat ea. Sed inobedientiæ uocabulum in ſcriptura quatuor complectitur, defectum, corruptionem, inclinationem & actionem. Peccati enim ratio in eo conſiſtit, ſi quid contra legem Dei uel exiſtit in nobis, ut defectus & corruptio: uel proficiſcitur à nobis, ut inclinatio et actio. Hoc confirmatur Ioannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν, hoc eſt, quod eſt contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo, nempe, materiale & formale peccati. Materiale eſt defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale eſt ipſe reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non perman-

ſcrit

ſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Libro Legis.

Ambroſius ferè eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum eſt diuinæ legis præuaricatio, & cœleſtium inobedientia præceptorum.

Hæc in genere de peccato dicta ſint, nunc eius differentias uideamus.

Eſt autem duplex peccatum, Originale & Actuale, ordinè de utroq; dicendum eſt.

Peccatum itaq; Originale eſt, cùm corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tùm reatus, quo naſcentes propter Adæ lapſum rei ſunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porrò duo ſunt obſeruanda in peccato originis, Materiale & formale.

Materiale eſt corruptio ipſa, hoc eſt, deformitas et ἀταξία omnium uirium in homine, hoc eſt, in Mente defectus noticiæ Dei, & firmi aſſenſus de prouidentia, promißionibus & minis Dei. In Voluntate auerſio, hoc eſt, eſſe ſine motu, ſine fiducia ac dilectione Dei. In Corde concupiſcentia & impetus contra ordinem diuinum.

Formale uero peccati originalis eſt reatus ipſe, hoc eſt, ordinatum eſſe ad damnationem ſeu æternas pœnas. Natura enim, ut inquit Paulus, filij iræ ſumus. Breuiter, ut iuſticia originalis eſt integritas & approbatio, ita peccatum originis eſt corruptio & reatus.

Cæterum, ut intelligamus peccatum originis totius hominis peruerſionem eſſe, Primùm uidebimus, quæ concurrant peccata in lapſu primorum paren=

parentum. Deinde nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recensebimus.

In lapsu itaq; primorum parentum hæc grauißima delicta concurrunt:

I. Dubitatio de uerbo Dei.

II. Amißio fidei, cùm non credunt Deo minanti pœnas.

III. Curiositas. Discesserunt enim à uerbo, & quæsierunt alienam sapientiam.

IIII. Superbia, qua uoluerunt magnifieri.

V. Contemtus Dei, cum uiolarunt mandatum Dei contra conscientiam.

VI. Apostasia, qua anteferunt Diabolum Deo.

VII. Ingratitudo, qua expellunt Spiritum sanctum in ipsis habitantem.

VIII. Homicidium sui & totius posteritatis. Fuit enim hic lapsus prima ianua omnium scelerum & miseriarum posteritatis. Quare nullo pacto extenuandum est peccatum originis, quod conflatum est ex tot horrendißimorum scelerum monstris.

Iam uaria nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, uideamus, quorum præcipua hæc sunt: Concupiscentia, Caro, uetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, Rebellio, lex membrorum, interdum sine addito, peccatum.

Concupiscentia ideo dicitur, quia in ea uim suam præcipuè exerit. Hæc constat cùm ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum

num atq; uirium à Deo abalienatione. Et damnatur ultimo Decalogi præcepto: in quo omnis peccandi procliuitas & motus damnatur. Quemadmodum in superioribus consensus omnis in peccatum prohibetur.

Carnis nomen eo pertinet, ut sciamus omne, quod nondum regeneratum est in nobis per gratiam, contaminatum esse, & sua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui significat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

Vetus homo correlatiuè ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite secundæ classis dicetur.

Lex peccati ob imperium, quod exercet in hominibus, dicitur, Rom. 8.

INHABITANS PECCATUM, quia in carne manet perpetuo usq; ad mortem. Quod tamen pro diuersitate personarum uariat, ui & efficacia. Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul. In renatis materialiter tantum, modo uim peccati consideres. In illis efficax est in damnationem, ut quod ipsos reos peragat æternæ mortis. In his uero remissum est, quia sublatus est reatus, & oppugnatur perpetua lucta Spiritus seu noui hominis. Vel ut breuius dicatur, Peccatum originis in non renatis habitat & regnat simul. In renatis uerò habitat tantum & non regnat, propter gratiam fidei præualentem.

Rebel-

Rebellio uocatur ob perpetuum studium rebellandi legi mentis, Rom. 7.

Lex membrorum dicitur, quia est concupiscentia in membris sita, & membra organa sunt, per quæ exerit suam iniquitatem.

Peccatum sine addito, quia est scaturigo & fons omnium peccatorum, quemadmodum Paulus ostendit his uerbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ad obediendum ei in concupiscentijs suis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera. Primũ est innata rebellio seu peccatum naturæ, quod hic generis appellatione notauit. Secundũ, praui motus erumpentes è peccato originis, quos nomine Concupiscentiæ expreßit. Hi motus, quando non accedit consensus, referendi sunt ad peccatum originis, ut ad genus. Tertium genus peccati est consensus & prosecutio eius, ad quod praui motus solicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obstringit homines. Est enim actuale peccatum.

Porrò de huius mali radice et causis extat uerbum Gene. 3. Sed & Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus DEVS, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederitis de omni arbore Paradisi? Cui respondit Mulier: De fructu arborum, quæ sunt in paradiso, uescimur: de fructu uero arboris, quæ est in medio Paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne forte moriamur,

mur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocunq; die comederitis ex ea, aperiantur oculi uestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quod bona esset arbor ad uescendum, & pulcra oculis, aspectuq; delectabilis, & tulit de fructu eius, & comedit, deditq; uiro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborum.

De propagatione autem huius mali ab Adam in posteros, in eodem capite docetur. Et Paulus Rom. 5 fusè explicat. Vt autem propagatio huius mali rectè intelligatur, obseruanda est hæc distinctio. Adam consideratur dupliciter. Primò simpliciter & sine respectu ad posteros, qua ratione nullus posterorum peccator aut reus est Adæ delicto. Secundò consideratur relatiuè, quatenus est prima radix naturæ humanæ, & pater noster. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei sunt omnes ab eo nati secundum naturæ cursum. Quemadmodum enim leprosi parentes generant leprosos filios, qui filij & lepra parentum & propria sunt contaminati: Ita et posteri Adæ, cùm primi parentis contagio infecti, tum proprio uicio commaculati sunt et rei. Vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non solùm personam inficit, sed & naturam. Et paulò suprà: Et originale quidem maximum illud delictum, quod à primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes,

mnes, pro quo moriemur uniuersi. maximum planè quòd sic totum non modò genus hominum, sed & quemlibet ipsius generis occupat, ut non sit qui euadat, non sit usq; ad unum, à primo homine usq; ad nouißimum protenditur: & in singulis quoq; à planta pedis usq; ad uerticem diffunditur hoc uenenum.

Hinc liquet & illud, quod peccatum originis recte dici poßit tum alienum, tum nostrum proprium. Alienum quidem propterea, quod propagatione in nos deriuatur. Proprium uerò, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei sumus.

Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam esse substantiam aut proprietatem naturæ, sed aduenticiam qualitatem, qua natura humana deformata est, et rea iræ Dei et mortis æternæ.

Ex his quoq; manifestum est, quod causa originalis peccati sit Diabolus, & uoluntas primorum parentum, quæ cum esset libera, sese auertit à uerbo Dei, et non retinuit obedientiam erga Deum. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & personæ eorum repræsentabant totam posteritatem, fit rea posteritas propter eorum lapsum, & quia ipsi amittunt prima dona, tales postea gignunt, quales ipsi sunt amißis donis.

Hactenus de peccato hæreditario, nunc de eius fructu, hoc est, de actuali peccato dicendum est

quod rectè definitur esse cogitatum, dictum, factum, omissum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale est omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in uoluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur à Theologis, quæ non à substantia & natura peccati, sed ab alia atq; alia consideratione seu respectu peccati sumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

Prima diuisio.

Peccatorum aliud est Mortale, aliud Veniale. Hanc diuisionem ut dextrè intelligamus, opus est aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter, est peccare istud peccatum, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex est.

Primum irremißibile, ut blasphemia in Spiritum sanctum, Matth. 12. Mar. 3.

Secundum meritum mortis est remißibile, quia etsi infert quidem meritum mortis, tamen remittitur, si istud planè desinas peccare, alioqui minime.

Tale meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non possunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Gal. 5. & alibi.

Tertium meritum mortis est, quod infert peccatum habitans in Sanctis, malaq; eius desideria quæ excitant, & impedimenta quæ affert molientibus piè uiuere. Huius generis peccata uenialia dicuntur. Mortalia quidem sua natura, morti enim per se obnoxios reddunt homines: Venialia

tamen

tamen dicuntur ob ueniam, qua indulget propicius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facilè intelligi potest, peccatum mortale quidem esse actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conscientiam. Veniale uero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non assentuntur Sancti, sed repugnant.

Secunda diuisio.

Aliud peccatum est omißionis, aliud commißionis. Illud, cùm non facimus, bonum quod facere debemus. Hoc, quando perpetratur, malum quod facere prohibemur, siue id cogitatu, siue dicto, siue facto fiat.

Tertia diuisio.

Peccatorum aliud ex infirmitate nascitur, aliud ex ignorantia uenit, aliud ex industria seu malicia erumpit. Infirmitatis peccata propriè dicuntur, quæ imbecillitate nostra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus: ut fastidium in actionibus pijs: metus eundi in rectè factis: cupiditas illicitarum rerum: ira subita, indigna tamē Christiano: cogitationes uanæ temerè oborientes: ἐυτραπελία seu dicta nugatoria imprudentibus elapsa. Etenim in quo corde uera uerbi Dei fides manet, in eo nulla uoluntas peccati hærere & subsistere poterit. Nam qui natus est ex Deo, non peccat, nec potest quidem peccare. Semen enim Dei manet in illo, Iohan. 3.

Ignorantiæ peccata, qualia ſint, ex partitione ignorantiæ intelligi poteſt, de qua conſule Epitomen Philoſophiæ moralis Philippi Melanthonis.

Ex malicia duplex peccatum prouenit. Vnum directè pugnans contra gratiam, & eſt blaſphemia contra Spiritum ſanctum, eaq; uel incoata uel cõſummata: Alterum non directè pugnans contra gratiam & Spiritum Sanctum: ut ſunt peculiares lapſus contra Decalogi præcepta, ut idolatria, furtum homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris tranſgreßio legis Dei.

Cæterùm, ut clarius intelligamus, quale ſit peccatum in Spiritum ſanctum, eius differentiæ colligendæ ſunt per locum à concreto ſiue à coniugatis: & uidendum quales fuerint, quibus hoc peccatum à Domino obiectum eſt, id quod ex hiſtoria Euangelica colligere non eſt difficile. Phariſæi enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, primum erant prophetijs, doctrina Chriſti & miraculis eiuſdem conuicti de ueritate Dei. Secundò ſcientes & uolentes uerbum cognitum odio habebant, eiq; rabioſè ſua obſtinatione renunciarunt, tum tyrannide, ſophiſtica & hypocriſi oppugnabant, uerbum agnitum. Hinc concluditur, quod peccatum in Spiritum ſit uoluntaria ueritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio, ex odio ueritatis nata, coniuncta cum tyrannica, ſophiſtica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum ſanctum peculiariter dicitur, quia mens, ue-

ra no-

ra noticia, Spiritus Dei beneficio illustrata, sponte reluctatur Spiritui illustratori.

Quoniam autem digito non possumus demonstrare, in quibus sit hoc peccatum, debemus nos à posteriori de ipso iudicare. Nam si quis à lapsu resurgit, inde colligemus, talem ab isto peccato abfuisse, quamlibet aliàs grauiter peccarit. Atq; hinc est, quod quidam Theologi hoc peccatum uocarunt, non quidem à substantia, sed ab euentu, Finalem impœnitentiam, quia inde nos tantum iudicium sumere debemus, quantum quidem ad homines attinet, in quibus est. Manasses multis annis rabiosè persecutus est uerbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verum quia postea pœnituit eum facti, & egit pœnitentiam, peccatum in Spiritum sanctum nequaquam consummauerat. Contra, Pharisæorum pars maior hoc peccato obstricta erat. Nam à lapsu non resurrexit.

Quarta diuisio.

Peccatorum alia uoluntaria sunt, alia inuoluntaria. Voluntaria, quæ destinato consilio & proposito scientes & uolentes homines perpetrant. Inuoluntaria, quibus pij reluctantur, ut sunt caligo in mente, dubitatio, item, multa peccata ignorantiæ & omißionis. Hanc distinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro uoluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

Geneſis 3. hiſtoria lapſus primorum parentum recitatur, quemdmodum ſupra admonui, ubi cauſæ ſignificantur duæ principales, nimirum inuidia Satanæ, & uoluntas hominis.

Pſal. 19 Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?

Rom. 5. Quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introiuit, & ſic in omnes homines mors inuaſit, quia omnes peccauerunt, id eſt, omnes rei ſumus & contaminati, & inuoluti peccatis primorum parentum.

Eph. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut et cæteri.

TESTIMONIA DE ACTVALIBVS.

3 Reg. 8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſalm. 13. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum.

Ecclеſ. 8. Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, neq; improperes ei. Memento, quia omnes in corruptione ſumus.

Matth. 12. Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Sed peccatum in Spiritum ſanctum non remittetur hominibus, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro.

Marc.

Marc.3. Amen dico uobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia, At qui dixerit conuicium in Spiritum sanctum, non habet remißionem in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio.

VSVS.

Porro huius capitis VSVS est, ut agnoscamus nostram immundiciem et peccatum: ut omnem arrogantiam seponamus: ut uera humilitate ad Christum peccatorum Propiciatorem confugiamus.

CAPVT IX.

POENA PECCATI.

PEccatum originis habet pœnas multiplices, spirituales et corporales: temporales et æternas, quemadmodum capite 3. Geneseos & multis alijs scripturæ locis ostenditur. Breuiter, mors & omnes calamitates generis humani, stipendia sunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obstringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quemadmodum totius mundi facies coarguit.

In pœnis autem obseruentur tria: Gradus, modus & discrimen inter pœnas piorum & impiorum.

Gradus quidem, quod aliæ pœnæ sunt tantùm, aliæ & peccata, & pœnæ peccatorum. Rom.1. sex gradus recitantur eorum, quæ & peccata sunt & pœnæ peccatorum. Primus gradus est neglectus

noticiæ Dei, qui eſt omnium peccatorum fons & ſcaturigo, pœnaq; contemtus patefactionis diuinæ. Secundus, excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolùm in citato loco, uerum etiam 2. Theſſ. 2. his uerbis grauiſsimis: Eo quod dilectionem ueritatis non habuerunt, ut ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis Deus efficaciam erroris, ut ipſi credant mendacio. Tertius excæcationis fructus eſt idolatria. Quartus, idolatriam ſequuntur horrenda flagitia, contaminantia corpus & animam. Quintus, hæc flagitia mente reproba puniuntur. Eſt autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil rectè probat, ſed peruerſè ſcelera pro uirtutibus amplectitur. Sextus huius ſceleratæ & reprobæ mentis fructus eſt uniuerſalis iniuſticia, id eſt, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ ſunt tantùm, quæ tantiſper gradatim creſcunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem ſcelus, nunc iactura rerum, nunc deſertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non ſecus atq; pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in uiam eos reuocauerit.

Modus pœnarum Sapien. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula ut plurimum uera eſt, tametſi interdum iudico Dei ſingulari pœna commerita commutatur alia pœna.

Diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum, hoc eſt, Illos, tametſi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipſos ſuam retinet, in me-

dijs

dijs afflictionibus, imò efficit, ut inde euadant probatiores atq; sint ipsi sacrificium boni odoris. His uerò, nimirum impijs, in exitium cedunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni supplicij præludia sunt. Sed de his plura infrà in tertia Classe capite XVIII. dicentur.

CAPVT X.

VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

HOMO in peccatum lapsus, uerbum accusans & damnans audit ex ore Dei. Est autem uerbum accusans & damnans, Spiritus sancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati, quod sanè iudicium ipse Spiritus sanctus exequitur per ministerium uerbi, ac statim post lapsum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum est, & exercebitur, donec hic mundus steterit, uel inuitis inferorum portis.

Porro duo sunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus sancti arguuntur. Quidam enim seriò tanguntur, uere humiliantur, ac sponte iudicio, quo damnantur, subscribunt. Atq; his salutare est Spiritus sancti iudicium, si modo ad Christum peccati expiatorem confugiunt. Alij, etsi conuicti reatum non possunt effugere, non tamen fere & ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spiritus sancti: quin potius subacti intus fremunt, &

confusi non desinunt contumaciam & proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

Sed quodnam est illud uerbum arguens? Hoc monstratur & repetitur sæpe in scripturis Mosi, Prophetarum & Apostolorum, cuius Epitome quædam est Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam & perpetuam, erga Deum & hominem, accusat & damnat omnes, qui hanc obedientiam non præstant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Breuiter, Omnes sententiæ, quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS ET ACCVSANTIS.

Genesis 3. duplex iudicium Spiritus sancti accusantis & damnantis peccatum innuitur. Vnum in conscientia. Nam cum Adam peccasset, abscondit se unà cum uxore à facie Domini. Conscientia enim peccati sui confusus, conspectum Dei ferre nequiuit. Alterum per uerbum Dei: Vbi es tu? Item, quis indicauit tibi, quod nudus esse, nisi quod de ipsa arbore, de qua præceperam tibi, ne comederes, ex ipsa comedisti?

Gene. 4. Non'ne si bene egeris recipies, sin autem malè, statim in foribus tuis peccatum tuum aderit.

Deut. 27. Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis huius.

Psal. 117. Si iniquitates obseruaberis Domine, Domine quis sustinebit?

Psal. 142. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Prouerb. 20. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum à peccato?

VSVS.

Porrò usus huius accusantis & damnantis uerbi est, ut nos subscribamus iudicio Spiritus sancti: ut humiliemur conuicti: ut ad Christum propiciatorem confugiamus: utq; abnegata omni impietate, iuste, pie & honeste uiuamus.

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS, SIVE EVANGELIVM.

VErbum promißionis primum Genesis 3. his uerbis ore Dei proponitur: Inimicicias ponam inter te & serpentem, & inter semen tuum & semen eius, ipsum conteret caput tuum, & tu conteres calcaneum illius.

Hæc promißio multas doctrinas continet. Primùm enim de duobus regnis, longè diuersißimis, nimirum de regno Diaboli abolendo, & Christi erigendo, concionatur. Deinde docet, quod hæc duo regna perpetuò sibi inuicem aduersentur.

Tertiò,

Tertiò, quod perpetua sit futura persecutio Ecclesiæ, donec in hac militia sub uexillis Christi Ducis in hoc mundo militauerit. Quartò, quod tandem potitura sit Ecclesia uictoria, & eluctetur ab omnibus persecutionibus, idq; per Semen Mulieris, hoc est, per CHRISTVM, uictorem Diaboli. Verum huius promißionis repetitiones plures leguntur in Mose & in Prophetis, quales hæ sunt:

Genes. 12. In te benedicentur uniuersæ cognationes terræ.

Genes. 22. Benedicentur in Semine tuo omnes gentes terræ.

Genes. 28. Et benedicentur in te, & in Semine tuo, cuncti fines terræ.

Et quia id fieri non potest, nisi destructo Satanæ regno, Ioannes id explicat, dicens: Christus apparuit, ut destruat opera Diaboli.

Hoc promißionis uerbo erecti sunt iterum Adam & Eua: Et firma fiducia in hunc promissum Liberatorem se sustentabant. Nec ignorare poterant, hunc liberatorem Deum esse, quia assumturus esset humanam naturam, in qua fieret uictima pro peccato, cuius rei admonebantur per sacrificia diuinitus instituta. Nam quemadmodum Diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis sciebant: Ita promißionis uerbum, humanitatem ueram liberatoris demonstrauit.

Cæterum huius completæ promißionis uerbum ab Apostolis EVANGELIVM cœptum est ap-

pellari, de cuius uocis uaria ſignificatione Primum dicam. Deinde quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam. Tum planam rei definitionem tradam. Poſtremo teſtimonia & uſum adiungam.

Proprie itaq; Εὐαγγέλιον ſignificat, felix & fauſtum nuncium: qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, ubi ita inquit: Εὐαγγέλια κἀγὼ φράσαι αὐτοῖς, id eſt, læta nuncia ipſis narraui. pro quo paulo ſupra dixerat, λόγους ἀγαθοὺς εὐαγγελίζεσθαι, id eſt, bonis rumores nunciare. Atq; hæc nominis ratio eſt.

Secundò ſignificat præmium datum pro relatione fauſti nuncij, ut Odyſſe 14. ubi his uerbis paſtorem ſenem alloquitur Vlyſſes:

εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω
αὐτίκ', ἐπεί κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ' ἵκηται,
ἕσσαι με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

hoc eſt, Euangeliũ mihi eſto ſtatim ubi redierit ille, ut ueſtias me pulcris ueſtibus, chlæna et tunica.

Tertiò ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc εὐαγγέλια θύειν, id eſt, ſacrificia ob lætum nuncium offerre. Atq; hæc ſunt ſignificata apud prophanos Scriptores.

Verùm Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ' ἐξοχὴν. His enim Euangelium ſignificat ſolenne patefactæ in Chriſto

gratiæ

gratiæ præconium, seu lætum nuncium de salute per Christum parta credẽtibus. Deinde, quia propria materia Euangelij est Christus, Euangelistæ Euangelij nomen accomodarunt historijs, quæ Christum apparuisse in carne, docuisse, passum, mortuum, à morte resuscitatum, ac tandem in cœlum receptum fuisse narrant.

Porrò definitio plana & perspicua colligi potest ex uerbis Domini Luc. 24. Sic scriptum est, & sic oportuit pati Christum, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, quòd Euangelium sit uniuersalis prædicatio pœnitentiæ et remißionis peccatorum in nomine Christi, ut enim Euangelium requirit pœnitentiam, id est, conuersionẽ: ita offert peccatorum remißionem conuersis. Sed addamus uberiorem hoc modo:

EVANGELIVM est doctrina diuinitus reuelata, in qua annũciatur liberatio à maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remißio peccatorum, salus ac uita æterna credentibus in Filium, propter eiusdem uictimam, secundum promißionem olim Patribus factam: ut perpetuò gloria bonitatis Dei prædicetur: utq; porrò dignos fructus Euangelio edant homines per Christum liberati, tandemq; uita æterna fruantur.

Hæc definitio multa membra habet. Primùm enim monet, quale sit doctrinæ genus Euãgelium

Deinde, à quibus malis per Euangelium liberemur: Tùm quid boni Euangeliũ afferat: Post hæc, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus: Additur & de propria materia Euangelij, quæ est CHRISTVS, cum suis beneficijs: Postremò fines adijciuntur.

Ex his facilè intelligi potest discrimen Legis & Euangelij. Lex enim promittit uitam facientibus Legem. Euangelium gratis offert salutem credentibus in Christum. Est enim donum DEI uita æterna per Iesum Christum Dominum nostrum, ad Rom. 6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat. 3. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.

Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id est, in quo placatus sum.

Lucæ. 24. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum in omnes gentes. Vox μετάνοια proprijßime conuersionem significat, quam solum Euangelium prædicat.

Rom. 1. Euangelium est potentia Dei, in salutem omni credenti.

Iohan. 3. Qui credit in Filium, non peribit, sed habebit uitam æternam.

Act.13. Notum sit igitur fratres uobis, quod per hunc uobis remißio peccatorum nunciatur, et ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.

2. Cor.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus nos iusticia Dei in ipso.

Ad Titum 2. Apparuit salutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes omnem impietatem & mundana desideria, sobrie & iuste & pie uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, et apparitionẽ gloriæ magni Dei et Saluatoris nostri IESV CHRISTI: qui dedit seipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.

VSVS.

Vsus huius doctrinæ est, ut discamus contemto mundo & caducis eius delicijs, incomparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde ut in quauis afflictione solemur nos hoc læto de salute per CHRISTVM parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS, CONTRITIONE ET FIDE.

Tota doctrina superior prorsus manet ociosa, nisi accedat pœnitentia, de qua rectè & clarè erudiri iuuentutem operæ precium est. Nam regeneratio, sine qua nemo saluus fieri potest, (quemadmodum Dominus docet Nicodemum Ioh. 3.) in pœnitentia consistit, quæ nihil aliud est, quam conuersio hominis ad Deum, ut sit noua creatura, & iuxta eius uoluntatem uiuat.

Verum quia hæc definitio paulo obscurior est, tradam aliam: Pœnitentia est uerus dolor de offensa Dei, cum uoto ac spe ueniæ, & uoluntate singulariq; studio, peccatum omne posthac uitandi, Deoq; omnem uitam approbandi. Hi enim uerè pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admissum peccatum, & confugiunt fide ad Christum Mediatorem, ut accipiant remißionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt.

Ex his patet, tres esse partes pœnitentiæ: Contritionem, Fidem, & Nouam obedientiam. Quarum prima & secunda substantiales partes pœnitentiæ rectè dicuntur, quibus necessario tertia pars tanquam inseparabilis proprietas, adijcitur. Cùm igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem et Fidem, nominari audimus, partitio substantialis est. Cùm uerò tres, hoc est, cum duabus superioribus additur noua obedientia, sciamus proprietatem necessariam adiungi, quæ à conuersione integra & uera nequaquam auelli potest.

Porrò, Contritio est ex agnitione peccati &

sensu iræ Dei pauor conscientiæ, fugaq; peccati. Et habet uera contritio quatuor proprietates seu effectus, in definitione enumeratos. Primum enim agnoscit peccatum: deinde agnoscit iustam iram Dei, & maledictionem ob peccatum: Tam serio dolet propter peccatum admissum: postremo detestitur & abominatur peccatum.

Fides aũt est noticia et assensus promissæ et expetitæ misericordiæ, et in eādē firma fiducia. Hæc Christũ mediatorem & intercessorem apud Patrē agnoscit, hæc statuit peccatum remissum propter mediatorem, & iusticiā mediatoris sibi imputari, Hæc conscientiā consolatur cōtra terrores peccati et legis, Hæc inuocat Deũ, & nouā uitā incoat.

Noua obedientia obsoluitur pietate erga Deum, caritate erga homines, sanctimonia et puritate in tota uita, & diligentia in uocationis officio præstanda. Has partes nouæ obedientiæ coniungit Paulus ad Tit. 2. cùm dicit, ideo nos regeneratos esse, ut pie, iuste & sobrie uiuamus.

Cæterum has esse partes conuersionis hominis ad Deum, testimonijs et exemplis Scripturæ ostendendum est.

Marc. 1. Agite pœnitentiā, & credite Euangelio. Hic pœnitentia pro cōtritione usurpatur, quæ tamen cum fide cohæret. Nulla enim contritio sine fide substantialis pars conuersionis est.

Paulus Ro. 6. similiter astruit, duas esse partes præcipuas conuersionis, nimirum mortificationem

&

& uiuificationem. Mortificatio ipsa contritio est, seu animæ dolor & terror ex agnitione peccati, seu sensu iudicij Dei conceptus. Viuificatio in fide consistit, est enim consolatio, quæ ex fide nascitur. Iustus enim ex fide uiuet. Hæc uita non potest consistere, nisi accedat serium studium innocenter uiuendi.

Lucæ 7. tres pœnitentiæ partes pulcre exprimuntur. Lacrimæ peccatricis mulieris sunt testimonium pauoris conscientiæ ob peccatum. Deinde quod accedit ad Christum, significatur fiducia, quam de illo conceperat. Postea officium suum erga Christum declarat, qua re fidei fructus ostenditur.

Simile est Latronis exemplum, qui peccatum agnoscit suum, Christum ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem ergo Deum, & dilectionem erga proximum. Nam quod aberrantem socium admonet, caritatis fuit.

Dauid à Nathan obiurgatus, primum perterrefit, & uoce declarat ueram contritionem, dicens: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita absolutione: Dominus abstulit peccatum tuum. Emendationem morum, seu nouam obedientiam sequens uita testabatur.

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ierem. 3. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones uestras.

Ierem.31. Castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu es Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percußi femur meum.

Idem 36. Reuertatur unusquisq; à uia sua peßima, & propicius ero iniquitati & peccatis eorũ.

Ezech.18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris, & non erit uobis in ruinam iniquitas. Proijcite à uobis omnes iniquitates uestras, in quibus præuaricati estis, & facite uobis cor nouum.

Eiusdem 33. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus. Reuertimini & uiuite.

Marc.1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.

In his testimonijs apertè conspicitur, quod conuersio hominũ ad Deũ pœnitentia, pœnitentiã agere, pro eodem sumatur. Locus ex Marco citatus, conuincit, duas esse præcipuas et substantiales partes pœnitentiæ, quas sequitur noua uita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici potest.

Cæterum quia uocabula pœnitentiæ & fidei sunt πλύσημα, pauca subiungam de uaria horũ uocabulorum acceptione, ne ὁμωνυμία impediat nouitios. Pœnitentia itaq; duplex est: Legalis & Euangelica. Legalis est, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commissum, et in eo terrore constrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui

dæ, qui in sensu iusti iudicij Dei ob peccatum defecerunt.

Euangelica pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim pro tota conuersione, quæ constat Contritione, Fide & Noua obedientia, sumitur. Idq; quoties solum pœnitentiæ uocabulum ponitur, hoc est, ubi fidei uox non expreßè additur, ut Act. 2. Pœnitentiam agite, et baptisetur unusquisq; uestrum. Hic proculdubio non solum Contritio, sed etiam Fides requiritur, adeoq; tota hominis conuersio. Item, Matth. 3. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Alias pro prima conuersionis parte, nempe Contritione capitur, nimirum cum fidei uocabulum expreßè adiungitur, ut Act. 10. Paulus dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum pœnitentiam & Fidem in Iesum Christum. Et Mar. 1. Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hic thesaurum misericordiæ Dei proponit Euangelista, Deinde conuersionem exigit, quæ pœnitentia & fide constat. Vbi pœnitentiæ uocabulum pro parte tantum conuersionis sumi manifestum est. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ, Noua obedientia, quæ fidei ueræ perpetua comes existit.

Iam de uaria fidei acceptatione paucula adijciamus. Fides itaq; in genere est ἔλεγχος seu certa assensio, qua mens conuicta uerbo Dei, & testimonio uerbo addito, firmißimè amplectitur uocem di-

uinam, de rebus non apparentibus. Seu, ut breuius dicam, Fides generalis est certa persuasio de omni uerbo Dei. Cum igitur duplex uerbum Ecclesiæ proposuit Deus, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem esse Dei uerbum, & persuasum habet, certas & firmas esse diuinæ legis promißiones et minas, uerè credit. Ad eundem modum, quicunq; credit, Euangelium Christi Dei uerbum esse, & affirmat continere ueritatem Dei, uere credit, ac fidem habet, sed nondum eam, qua coram Deo iustificamur. Nam adhuc historiæ tantum fides, quæ ab obiecto discerni potest, ut illa legalis, hæc euangelica appelletur. Hæc fides communis esse potest pijs & impijs, diabolis & Christianis. Quæ si non ulterius progrediatur, uere mortua, hoc est, inefficax fides est. Non enim uitam parit, sed nunc territat, nunc ociosa languescit. Verum si notitiæ historiæ, seu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia misericordiæ Dei, propter Christum promissæ, mox noua fidei forma emergit, quæ uocatur fides fiduciæ, quam in hunc modum definire licet: Fides est noticia, assensus & fiducia promissæ et expeditæ misericordiæ ac salutis propter Christum, ut supra dictum est. Hæc fides propriè est filiorum Dei, qua sola in conspectu Dei iustificantur credentes. Quare & fides iustificans à sua proprietate dici meretur.

Quòd autem fiducia in misericordiam Dei propter CHRISTVM huius fidei forma est, his rationi-

tionibus comprobatur. Prima, Christus pronunciat credentes saluos. Sed iam manifestum est, noticia sola neminem saluari. Vnde nemo non uidet, fidem iustificantem non tantum esse historiæ cognitionem.

Deinde Paulus inquit: Corde creditur ad iusticiam. Ergo fides est non tantum noticia historiæ, sed etiam affectus.

Tertia, Paulus apertè uocat fidem ὑπόστασιν, hoc est, firmam fiduciam. Est enim ὑπόστασις militaris uox, qua significatur certa fiducia aduersus insultus hostiles subsistendi, hoc est, sustinendi & obtinendi uictoriam. Hinc transtulit Apostolus uocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia salutem suam oppugnantia, certa fiducia concepta de uictoria per IESVM CHRISTVM. Vnde fit, quòd à Ioanne fides uictoria mundi dicatur.

Quarta, usitatum est Scripturæ, quod uerba significantia noticiam, unà etiam per Metalepsin significent motus animorum, noticiam consequentes, ut, Nouit Dominus uiam iustorum. Hic uerbo noticiæ non solum noticia, sed cura & approbatio significatur.

Quinta, sæpe fidei iustificanti uox πληροφορία adijcitur. Et Paulus cũ fide Eph. 3. πεποίθησιν coniungit, inquiens: In quo habemus audaciam accessumq; in fiducia per fidẽ. De hac fide fiduciæ lo

quitur Paulus in disputationibus de iustificatione. De hac Dominus quoties pronunciat homines fide saluatos, de cuius natura & proprietate Paulus Rom.4. disputat.

His rationibus apertè redarguitur error Papistarum, qui clamitant fidem tantum esse noticiam et assensum historiæ, cui tribuimus iustificationem.

Sunt præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Est enim fides profeßionis doctrinæ, quam Paulus in Romanis laudat. Est fides operationis miraculorum, qua ornata erat primitiua Ecclesia. Est fides remunerationis bonorum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus promittit. Cum igitur Deus promittit remunerationem, necesse est hanc fide apprehendi, sed extra causam iustificationis. Nam cum de iustificatione agitur, fides in solam Dei misericordiam propter Christum promissam recumbit. Sunt & alia fidei discrimina, quæ non opus est hic recitare. Porrò testimonia de fide iustificante in capite sequenti de Iustificatione adijciam.

CAPVT XIII.

IVSTIFICATIO.

DVO sunt, in quibus consistit nostra salus: Iustificatio & Glorificatio. Illa initium, hæc salutis perfectio est. De illa priori salutis parte hic dicendum est. Primum omnium uocabuli significata enumerabo. Deinde quæ sit iustificatio Christiana,

stiana, et in quibus consistat, breuissimè ostendam.

Verbum Iustificandi in Scripturis forense uerbum est, & significat propriè secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius, siue bona, siue mala sit, comprobare. Deut. 25. Iustum iustificent. Prouerb. 17. Qui iustificat impium, aut qui condemnat iustum, uterq; est abominatio Domino. Esai. 5. Qui iustificat impium propter munus.

Secundò, ab hac forensi significatione deductũ est uocabulum ad genus, ut significet in genere, approbare aliquem, & ut iustum agnoscere & laudare, seu sua sententia iustum pronunciare, confiteri & agnoscere, ut apud Lucam: Iustificauerũt Deum, id est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal. 51. In te solum peccaui, ut iustificeris in sermonibus tuis. Item illud Domini: Vos iustificatis uos coram hominibus.

Tertio, à genere rursus ad speciem deflectit uocabulum Iustificandi, & Apostolico significatu usurpatur pro eo, quod est hominẽ à Deo propter mortem Filij sui domini nostri Iesu Christi, condonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filiũ & hæredem uitæ æternæ. Vel, ut breuius dicam, Iustificari est absolutum à reatu pro iusto haberi, ut cùm dicitur: Ex operibus legis non iustificatur omnis homo. Et: Nos in Christũ Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis, Rõ. 3. Gal. 2. Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet?

Rom.8. Item 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus cum Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam hanc, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

Quartò, nonnunquam iustificare est rectè tacientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua significatione in Epistola Iacobi accipitur.

Quintò, Apoca. 22. proficere in iusticia significat, ut: Qui iustus est, iustificetur adhuc.

Atq; hæc sunt uocis significata, ex quorum observatione non erit difficile discernere has Scripturæ quatuor loquendi formas: Iustificari coram Deo: Iustificari operibus: Iustificari fide: Iustificari coram hominibus. Is enim iustificari coram Deo dicitur simpliciter, qui iudicio Dei & censetur iustus & acceptus est ob suam iusticiam. Talis unicus Christus inuentus est. In conspectu tuo, inquit Dauid, non iustificabitur omnis uiuens, de omnibus natis ex corrupto semine, iuxta communem naturæ cursum loquitur. Iustificatur ex operibus, qui suorum operum perfectione et integritate satisfacit legi Dei adeóq; respondere potest Dei iudicio. Talem neminem mortalium esse docet Paulus, cùm inquit: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Iustificatur fide, qui operum iusticia exclusus, Christi iusticiam per fidem apprehendit, qua uestitus in Dei conspectn non ut peccator, sed tanquam iustus apparet, Rom. 3. et 4.

Galat. 2.

Galat. 2. 3. 4. Iustificatur coram hominibus, cuius uitam & actiones approbant homines, quæ sanè iustificatio, iustificationis uitæ, quæ est ex fide, fructus esse debet.

His iam fundamentis iactis non erit difficilè, definitionem iustificationis Christianæ colligere, in hunc modum:

IVSTIFICATIO CHRISTIANA est credentis personæ in Christum absolutio à peccato uel reatu, Imputatio insticiæ Christi, & acceptatio ad uitam æternam, GRATIS, propter Christum.

In hac definitione quinq; sunt: Primo loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus, iustificamur fide &c.

Secundo, absolutio à peccato. Nam cùm Deus iustificat impium, non facit ut impij iudices, qui impium hominem iustificant, cuius tamen impietas manet. Sed Deus impietatem tollit, remittendo peccatum, atq; ita ex iniusto fit iustus remisso peccato, iuxta illud: Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Tertio loco sequitur imputatio iusticiæ Christi. Huius enim sanguis, mors, paßio, resurrectio, adeóq; tota obedientia, materia & fundamentum est nostræ iustificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc ostendit Romanorum quinto, cùm inquit: Quemadmodum

modum per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: Sic etiam per obedientiam unius, iusti constituentur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Christi obedientia constitui iustos, significat Christum, eo quod Patri satisfecerit, iusticiam nobis comparasse. Vnde sequitur iusticiæ qualitatem esse in Christo, sed nobis imputari, quod illi proprium est. Nam ad eundem modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Personam enim nostram quodammodo suscepit, ut reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, sed alienis delictis, cum purus foret ipse & immunis ab omni culpa, pœnamq; subiret, nobis, non sibi debitam: Ita nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iusticia, quam fide induimus, ut nostra fieret. Huc præclara illa Pauli sententia 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso.

Quarto loco sit mentio acceptationis personæ ad uitam æternam, quemadmodum promissiones multæ ostendunt: Qui credit in me, non peribit, sed habebit uitam æternam, et huiusmodi infinitæ.

Quinto loco additur, gratis quidem, ut omnia humana merita conticescant: Propter Christum uerò, ut solum λύτρον unigeniti filij Dei meritorium, adeo ingentis Thesauri, agnoscatur. Atq; hæc sit breuis definitionis ἀνάλυσις.

Cæte-

Cæterum ut apertius hæc iustificationis doctrina intelligatur, duo addam. Primum instituã antithesin Legis & Euangelij in his uocibus: iustificari, iustificatio, iusticia, iustus. Deinde ordines causarum in iustificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo.

Iustificari itaq; legaliter est ab iniusto iustum fieri, ob suam iusticiam & legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Sed euangelice iustificari est à reo non reum fieri, & ab iniusto iustum ob alienam iusticiam, nempe Christi, quemadmodum supra probatum est.

Ex hac collatione uerbi iustificandi secundum Legem & Euangelium, tametsi non difficile est Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam. Iustificatio igitur legalis est acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionẽ suæ obedientiæ erga legem Dei. Sed Euangelica iustificatio est acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientiæ Christi erga Deum Patrem. Iusticia legis est perfecta obedientia erga legem Dei. Sed iusticia Euangelica est possesio imputatæ iusticiæ Christi, remißis peccatis. Seu, est obedientia Christi credenti imputata. Iustus legaliter est, qui iustè agit iudicio legis: Sed euangelicè iustus est, cui Deus peccatum condonat, imputat iusticiam Filij, acceptat ad uitam æternam.

Præ-

Præterea tenendum & hoc est, quòd qui credit in Christum, habeat duplicem iusticiam. Vnam perfectam, qua coram Deo consistit, nempe Christi obedientiam, quam fide poßidet. Alteram in se, nempe incoatam obedientiam, quæ prioris iusticiæ fructus existit, & hæc placet Deo propter fidem in Christum, tametsi imperfecta est. Tertiam autem iusticiam, eamq; formalem & absolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus.

Nunc de causarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæstionibus subijciam: Quis sit iustificator, Quis iustificandi modus, Qui iustificationis fines.

Prima, Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis est, ita etiam redemtionis seu iustificationis opus toti Trinitati adscribendum est, seruata tamen cuiusq; personæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum sanctum creata sustentat & uiuificat: Ita idem Pater per Filiū lapsum genus humanum redemit, & per Spiritum sanctum uiuificat & regenerat: ut suam dilectionem erga genus humanum declaret: ut miserorum calamitatibus medeatur: ut destruat regnum Satanæ: utq; suam gloriam mundo patefaciat.

Secunda quæstio fuit de modo iustificationis, qui in quatuor cernitur: In uictima Filij, in uerbo Euangelij, in fide promißionis, & in Sacramentis.

Victi-

Victimam filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum est peccatum, secundum iusticiam Dei, ut locus esset misericordiæ. Nam si Deus sine Filij uictima recepisset genus humanum in gratiam, iusticiæ diuinæ derogatum fuisset. Rursus, si absq; misericordia iustas pœnas sumpsisset de homine, misericordiæ Dei nullus fuisset locus relictus. Vt igitur iusticia Dei & eiusdem misericordia æquis gradibus starent, sapientia Dei consilium inuenit, ut Filius se interponeret, ac per ipsius uictimam iusticiæ & misericordiæ Dei satisfieret. Secundo loco, uerbũ Euangelij posui, per quod Deus offert mundo beneficium salutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangelium oblatum recipimus sola fide, quam Spiritus sanctus, in uerbo efficax, operatur in audientibus et meditantibus Euangelium. Hæc fides sacramentis augetur & confirmatur.

Tertia quæstio fuit de finibus. Sunt autem iustificationis fines quatuor: Glorificatio Dei, dilectio proximi, uita æterna & gloria beatitudinis. Hæc causarum distinctio à uulgo intelligi potest.

Verum si διαλεκτικώτερον placet, eas distinguere licebit in hunc modum: Imperans causa est Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. προκαταρκτικὸν uerò triplex, nimirum suæ gloriæ manifestationem, Miseriam generis humani, tyrannidem Diaboli, hæc enim tria mouentia externa fuerunt.

Obsc-

Obsequens causa est altera persona, nempe Filius ipse. Sic enim Psal. 40. legitur: Vt faciam uoluntatem tuã Deus meus, uolo, & lex tua in medio cordis mei. Efficiens, consumãs seu perficiens est Spiritus sanctus, hic enim intus naturam renouat & sanctificat. Ad Tit. 3. regeneratio & renouatio Spiritui sancto tribuuntur. Hæc etiam 2. Corin. 1. obsignatio nostræ salutis dicitur. Efficiens instrumentalis est duplex, exhibens quidem ut uerbum, in quo efficax est Spiritus innouatur. Item, Sacramentum, quo non solum exhibetur, sed etiam confirmatur donum exhibitum. Est enim Sacramentum pignus et testimonium applicationis. Recipiens uero sola fides, hæc enim est ueluti manus, qua oblata gratia recipitur. Materialis porrò causa est, cùm legis impletio à Christo pro nobis præstita, tùm eiusdem uictima, qua placuit Patrem, et satisfacit pro pœna commerita. Huc accedit resurrectio, uictoria et triumphus super peccato, morte & inferno. Formalis causa est remißio reatus, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio credentis personæ ad uitam æternam. Huic coniuncta est donatio Spiritus sancti, & infusio gratiæ immutantis deprauatam naturam. Fines quatuor supra commemorati sunt.

In hunc modum discernere causarum, in iustificatione concurrentium, ordines, & uidere quid peculiare singuli habeant, ualde utile est. Quanuis enim omnes enumeratæ causæ coniunctæ sunt.

&

& concurrunt in iustificatione, stantq; inter se mutuis auxilijs, tamen singulæ causæ proprium quiddam habent in suis actionibus, unde euenit, q. exclusiua particula SOLA propriè ac rectè sui ordinis causæ, si una tantum adest, accõmodari potest, quæ non excludit causas concurrentes, sed tantum distinguit & discernit ordines causarum iustificationis. Rectè igitur dicitur: Sola fides iustificat, quia ipsa unicum instrumentum est, & unica facultas in nobis, qua recipitur iusticia Christi. Ad eundem modũ de cæteris dici potest. Nam cum attenditur causa efficiens, imperans, rectè dicitur: Solus Deus iustificat. Si materia consideratur, dici potest rectè: Sola obedientia Filij iustificat. Quare in hisce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio consideranda est, ut distinctè intelligatur, qua ratione prædicatum subiecto tribuatur, ne confundamus causas, & cauillationibus Osiandri sinamus nos in errores abduci.

Huc regulas quasdam adijciam, ex quibus peti poterunt solutiones argumentorum, quæ aduersarij obijciunt cõtraueram iustificationis doctrinam.

Prima: Duo sunt ordines testimoniorum de iustificatione & bonis operibus, unus Legalis, Euangelicus alter.

Legalis ordo aut concionatur de iustificatione legali coram Deo, aut de promißionibus legalibus, aut de minis, quæ intentantur legis transgressoribus. Quod autem legalis illa iustificatio, qua

homo iustus à Deo approbatur propter legis impletionem, sit homini impoßibilis, docet Paulus Rom.8. Quod impoßibile erat legi, eò quod infirmabatur per carnem &c. testatur Dauid: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Nō iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primum oppone. Deinde mentem Scripturæ declarabis. Nam illa testimonia iusticiæ legalis, primum docent, qualisnam iusticia consistat coram Dei tribunali, nempe plena & perfecta legis obedientia: Deinde nostram maculam ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeo inuoluti sumus, quod non possumus præstare obedientiam Deo iuxta ipsius legem. Tertiò, ista testimonia nos commonefaciunt, ut quæramus aliunde iusticiam, nisi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Christum mittunt, qui est legis perfectio, in iusticiam omni credenti. Quartò, ista testimonia admonent, ut nacti iusticiam Christi, incipiamus nouam obedientiam secundum legem præstare: quam plenè præstabimus in æterna uita, ubi Deus erit omnia in omnib.

Secundus ordo testimoniorum de iustificatione & bonis operibus est Euangelicus, & continet testimonia, quorum alia pertinent ad causas iustificationis, de quibus supra dictum est: alia ad nouam animi qualitatem iustificatorum, ut: Qui facit iusticiam, iustus est: quò etiam regeneratio & sanctificatio pertinent: Alia ad externa signa & in-

dicia iuſtificatorũ, ut, Zacharias & Elizabet ambulerunt in omnibus iuſtificationibus, coram Deo & hominibus irreprehenſibiles, ſeu ſine querela: id quod græca uox ſonat propriè: Alia ad remunerationem obedientiæ, quæ nemini conferri poteſt, niſi prius fide iuſtificato. Hinc Apoſt. Ebr. 11. dicit, Moſen reſpexiſſe ad remunerationem, quòd ſanè ſancti faciũt, ſed extra iuſtificationis cauſam: Alia ad compenſationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo Rom. 8. Alia ad comprobationem operis ex fide facti.

Si quis huius ordinis teſtimonia confundit, & non diſcernit inter eum gradum, qui agit de cauſis iuſtificationis, & ſequentes, qui ad iuſtificationis effectus referri debent, tota errat uia, & confundit Legem cum Euangelio, imò Euangelium tollit, & Chriſti gratiam negat. Quare hi ordines teſtimoniorum cum ſuis gradibus diligenter obſeruandi & diſtinguendi ſunt, ne in cauſarum & effectuum confuſionem incidamus.

Secunda, In reb. aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas. Cum itaq; diſputamus de iuſticia fidei, nõ diſputamus contra ſubſtantiam bonorum operum, ſed contra qualitatem, quam illis falſo tribuunt Sophiſtæ, qui bonis operibus contendunt iuſtificari homines iuſtificatione uitæ. Non igitur ſpoliamus homines operibus, ſed peruerſam fiduciam operũ damnamus.

Tertia, Aliud eſt, diſputare, quid per ſe ualeant

bona opera, aliud quo loco post stabilitam iusticiam fidei habenda sint. Si de operibus statuendum est pro sua dignitate, indigna sunt, quæ in conspectum Dei prodeant. Sed quatenus considerantur, ut sequuntur iusticiam fidei, non à suo merito æstimationem habent, sed à gratuita bonitate Dei recipientis opera propter personam. Hac ratione quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur, ac in iusticiam imputantur.

Quarta, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem respectum. Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si non renatis accommodantur, iudiciũ legis proponunt de præmijs bonorum operum. Sed conditio annexa est impoßibilis, nempe: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis, & qui in uno labitur, omnium reus est. At si renatis huiusmodi sententiæ accommodantur, tum tria perpendenda sunt: Primum, quod rigor Legis sit ipsis sublatus, qui in tribus consistit: quod obedientia non placet nisi perfecta: quod uita non promittitur, nisi legem facientibus: quod damnatio denunciatur transgressoribus uel in minimo. Deinde perpendendum, quod persona credens placet Deo, & est hæres uitæ æternæ. Tertiò ab hac credente persona requirit Deus obedientiam, et promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, sed ex gratia propter paternã promißionem.

Quinta, Cum iudicandum est de aliquo opere particulari: uel ex qualitate operis in se, uel ex quali-

qualitate personæ iudicandum est. Si ex qualitate operis iudicandum est, nullum hominis opus satisfacit legi Dei, nec multiplex nec simplex, siue particulare. Hoc enim non satisfacit legi Dei, quare nec inde iusticia esse potest. Vel ex qualitate personæ de facto iudicandũ est, atq; ita persona operãs aut fidem habet, aut non habet. Si fidem habet, placet opus secundum legem Dei factum, et imputatur in iusticiam, hoc est, censetur iustum. Placet enim Deo propter personam. Sin autem persona, faciens opus, caret fide, nequaquam potest opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus sancti steterit: Quicquid non fit ex fide, est peccatum: Item: Arbor mala nõ potest fructus bonos facere.

Sexta, Iusticia Euangelij, non est proponenda impœnitentibus, sed tantùm requirenda est ab illis legis obedientia, additis promißionibus & minis Pœnitentibus solis, & agnoscentibus suam commeritam damnationem, iusticia Christi, quæ fide accipitur, est proponenda. Sic Christus Matth. 19. Marc. 10. Luc. 18. impœnitenti proponit legem. Sed Luc. 7. pauenti ob peccatum, & confugienti ad se mulieri, proponit iusticiam fidei, quæ est remißio peccatorum gratuita.

Septima, Alia testimonia sunt ϑετικὰ, alia complectũtur personas. Θετικὰ sunt distinguẽda per subiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaq; θετικῶς sonat, ad hypotheses, hoc est, ad pios & impios transferendum est, & ex

sexta Regula petenda solutio. Eleemosyna liberat à morte, theticum est, quod si impijs accommodatur, palàm est, quod inde non liberantur à morte. Proinde pijs applicandum, Sed hi habent propiciatorem Christum, qui eos à morte liberat. Quare figuratè intelligendum est dictum: Liberat à morte, hoc est, à pœna temporali. Estq; Metonymia.

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS PER FIDEM.

Act. 13. Notum sit igitur uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remißio peccatorum annunciatur, et ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis qui credit, iustificatur.

Rom. 3. Quapropter ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo (id est, coram Deo) Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem iusticia Dei sine lege manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes credentes. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & destituuntur gloria Dei (qua possunt coram Deo gloriari) Iustificati gratis ipsius gratia per redemtionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiatoriũ per fidem in ipsius sanguine, in ostensionem iusticiæ ipsius præsenti tempore, ut sit ipse iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est.

est. Per quam legem? operum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iustifiari hominem, absq; operibus legis. Hoc luculentum testimonium est, in quo pleræq; causæ, quas antea commemoraui, recitantur.

Cum hîc sæpius nominatur iusticia Dei, recurramus ad causas supra commemoratas, ac rectè accommodemus. Deus enim est iusticia nostra effectiuè. Nam is credentibus iusticiam Filij imputat, qua iusti constituuntur, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus erga DEVM, per Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, Rom. 8. Nulla igitur nunc condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Nam quod lex, eò quòd infirmabitur per carnem, præstare non potuit, hoc præstitit Deus, misso Filio in similitudine carnis peccati, & pro peccato (humani generis) damnauit peccatum (hoc est, ipsum fecit hostiam pro peccato) ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Ad Galat. 2. Scientes, quod non iustificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem IESV CHRISTI, & nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide, & non operibus, propterea, quod non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Ephes. 2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis: DEI enim

donum est, & non ex operibus, ne quis glorietur.

VSVS.

Vsvs praeterea huius doctrinae est, ut uerbo credentes fiducia ad Christum confugiamus, quò iustificati ipsius iusticia, Deo uerum cultum praestemus, et expectemus promissam beatitudinis gloriam.

CAPVT XIIII.

ORDO REPARATIONIS.

TAmetsi hoc caput ex superioribus intelligi potest, tamen aliquid de eo dicendum esse hoc loco iudico, ut in conspectu habeamus breuiter signatum totius nostrae reparationis mysterium, quod in quatuor partes distinguam. Primum enim, qui sint actionis diuinae gradus in reparatione nostri. Deinde quis reparationis modus. Tum, quod nostrum officium, & quae officij partes. Postremò, quae sit certitudo huius reparationis seu salutis nostrae, dicam, idq; breuissimè & clarissimè.

Primam itaq; partem, de gradib. actionis diuinae in nostri reparatione peragenda, Paulus clare docet his uerbis: Quos praesciuit, eos et praedestinauit conformes imaginis Filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos aũt praedestinauit, hos et uocauit: et quos uocauit, hos et iustificauit: quos autẽ iustificauit, hos et glorificauit. Hîc

Paulus

Paulus quinq; commemorat. Primum enim præsciuit Deus, quos uellet in gratiam propter Christum recipere. Vult omnes eos, qui fide ad Christum confugiunt. Est enim promißio uniuersalis. Deinde ordinauit eosdem ad uitam æternam consequendam. Tertio præscientiam & electionem per uocationem, qua homines uocat per Euangelium, patefacit & reuelat. Hæc enim uocatio sensibile signum est prædestinationis diuinæ. Quarto loco uocatos iustificat, hoc est, absoluit à peccato, uestit Christi iusticia, acceptat ad uitam æternam. Postremo glorificat ac donat æterna beatitudine iustificatos.

Modus reparationis, ad Galat. 4. his uerbis describitur: At ubi uenit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erãt, redimeret, ut adoptionem filiorum acciperemus. Quia autem estis filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda uestra, clamantem abba Pater. Ecce initium salutis nostræ facit caritatem illam Patris cœlestis immensam, qua Filium suum dedit. Deinde redemtionem nostri factam per oblationem Christi asserit. Tertio nostri adoptionem inuit. Quarto Spiritus sancti in corda nostra mißionem memorat. Quintò et ultimo inuocationem statuit à S. sancto excitari.

Officium nostrum in reparationis beneficio consequendo Matth. 13. in quatuor partes diuisum uidetur, quarum Prima est, oculis uidere, hoc est,

nostram miseriam & damnationem intelligere. Secunda, audire uerbum, in quo remedium proponitur. Tertia, uerbum amplecti, & ei assensum præbere. Postrema conuerti ad Dominum uera pœnitentia.

In certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda: quodnam sit ius Christianorum salutis consequendæ, quæ securitas, quodq́; discrimen inter pios & impios. Ius adeundi uitam æternam triplex habent pij, nimirum electionis, redemtionis & promißionis. Securitas residet in caritate adoptionis, ueritate promißionis, et facultate præstandi quod promissum est. Discrimen piorum & impiorum tribus absoluitur. Pij enim ab impijs differunt electione apud Deum, dilectione apud homines, & fiducia cordis uniuscuiusq; apud se. Hæc reparationis doctrina perquam utilis & necessaria est, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre uigilantiæ studium, ad perpetuò degendam in pietate uitam.

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

Regnum Christi triplex est, potentiæ, gratiæ, gloriæ. Regnum potentiæ est, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre & Spiritu sancto. Regnum gratiæ est, de quo Dominus loquitur Luc. 17. et definitur à Paulo esse iusticia,

pax

pax & gaudium in Spiritu ſancto, in cuius regni ratione ſex potiſsimum ſunt conſideranda. Primùm, erectio. Secundo propagatio. Tertiò, conſeruatio. Quarto, partes. Quintò, dominium. Sextò, ſeruitus regni huius monarchæ præſtanda.

Erigitur aūt hoc regnum ab ipſo Deo, quemadmodum Pſalm. 2. docet, unde mens pia fiduciam concipiet, fore, ut hoc regnum non aboleatur ullis Satanæ machinis. Inſtrumentum quo erigitur, Verbum eſt, eodem Pſalmo docente. Deinde propagatur per uerbum & miniſtros Euangelij, iuxta dictum: Ite in mundum uniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ.

Conſeruatur ab eo, qui erexit, unde fiducia concipienda eſt de eius firmitudine & ſtabilitate contra portas inferorum.

Partes regni ſunt: Iuſticia, pax, gaudium in Spiritu ſancto. Hæc non pompa mundana oſtenduntur, ſed in conſcientijs piorum ſentiuntur. Iuſticia quidem non ſolum, qua iuſti ſumus coram Deo fide in Chriſtum, uerumetiam incoatio nouæ obedientiæ, exiſtit. Pax conſcientiæ coram Deo placato per Filium, candorq; omnis coram hominibus. Gaudium, conſcientiæ tranquillitas eſt, unde mens freta bonitate Dei in omnibus aduerſis gloriatur in Domino.

Dominiū unius Chriſti eſt, idq; ἀνυπεύθυνον. Ille enim ſolus in hoc regno dominatur, nec uicarium habet ullum, ſed miniſtrorum opera utitur ad propagandum ſuum regnum. Re-

Restat seruitus præstanda huic Regi, quæ qualis sit, ostendit Zacharias in suo cantico, nimirum, quod oporteat huic Regi seruire in iusticia et sanctitate omnibus diebus uitæ nostræ. Et Psal. 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Et Paulus Rom. 14. exponit, unde proficisci debeat hæc seruitus, nimirum ex corde pacato, hoc est, iusticia, pace & gaudio Spiritus serenato. Nec cum hac seruitute pugnat libertas Christiana. Christiana enim seruitus non est seruorum iugum, sed filiorum spontaneum obsequium.

Cæterum regnum Christi gloriosum consideratur dupliciter. Primum quantum ad ipsum attinet Christum θεάνθρωπον, qua ratione Christus postquam surrexit à mortuis, gloriose suum regnũ occupauit sedens ad dexteram Patris in cœlestibus. Deinde quantum ad mysticum ipsius corpus attinet, consideratur, qua ratione tum perficietur regnum Christi gloriosum, ubi resuscitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim in perpetua uita fruentur pij conspectu Dei, et æternæ hæreditatis thesauro.

Testimonia nonnulla explicationi iuncta sunt.

VSVS.

Vsus est, ut sinamus Christum uerbo & spiritu sancto in nobis dominari, & ut Psalmus monet, erudiamur huius Regis disciplina, ne quando irascatur, & abijciat nos in furore suo.

FINIS I. CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DOCTRINA VITAE COMMVNIS FILIORVM DEI.

DOCTRINA VITÆ COMmunis filiorum Dei in DECALOGO tradita est. Continet enim Decalogus ueram uiuendi normam, secundum uoluntatem DEI, eamq; perpetuam. Quare alia uiuendi ratio cõmunis in nouo testamento quærenda non est, quam fuit in Ecclesia Patriarcharum ante Christum exhibitum.

Vt autem hæc Decalogi doctrina rectius à tironibus Theologiæ percipiatur, Primùm in genere, quæ in legis doctrina perpetuo consideranda sunt, dicam. Deinde, quia præcepta Decalogi omnia sunt Synecdochica, Inuentionis et tractationis præceptorum decalogi methodum subijciam. Tum breuem singulorum præceptorum explicationem, declarandæ Methodi causa, adijciam

DE PRIMO.

Quæ ſunt ergo in legis doctrina generatim conſideranda?

Vt hanc quæſtionem dextrè explicemus, quatuor neceſſario declaranda ſunt. Primum, Quid lex ſit: Secundum, an quiſquam legi ſatisfaciat: Tertium, Quis ſit legis uſus: Quartum, Quatenus lex abrogata ſit.

Quid ergo eſt Lex.

Priuſquam definitionem Legis, ut pro norma uiuendi communi accipitur, tradam: operæ precium eſſe iudico, breuiter eius uaria ſignificata recenſere. Non enim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.

Primum itaq; totam cœleſtem doctrinam, hoc eſt, omne uerbum Dei, quod ad nos docendos quocunq; modo pertinet, complectitur uox legis. Vt in Pſalmis: Beatus qui nocte dieq; meditatur legem Domini. Item: Lex Domini immaculata &c.

Hæc ſignificatio propria eſt Ebrææ uocis Thora, quæ à docendo nomen habet, quam ut ſeptuaginta ſemper νόμον, ita latini perpetuo legem interpretantur.

Secundò, Lex dicitur reſpectu Prophetarum, ut Matth. 7. Hæc eſt Lex & Prophetæ. Rom. 3. Teſtimonium habens à lege & Prophetis. Hic lex ſolum Moſen complectitur, cùm omnibus doctrinæ ipſius partibus, quæ ſunt quatuor, quarum Prima Hiſtoriam inde uſq; à creatione rerum ad annum mundi

mundi 2494. texit. Secunda, fœdus gratiæ, et promißionem benedicti Seminis continet. Tertia, Doctrinam uitæ, eamq; duplicem complectitur. Nam ut communem omnibus uiuendi normam Decalogus: Ita peculiarem populo Israelitico iudicia & ceremoniæ continent. Quarta, Promißiones, & minas præceptis uitæ additas recenset. Has igitur quatuor partes continet legis uocabulum, quando Prophetis & Psalmis opponitur.

Tertiò, lex opposita Euangelio, opera Decalogi significat, ut in disputationibus Paulinis, ubi Apostolus contendit homines iustificari fide sine lege, hoc est, ut ipse interpretatur, absq; operibus legis.

Quartò, lex opposita gratiæ, rigorem legis, hoc est, maledictionem, quam lex minatur transgressoribus, denotat. Vt in his dictis: Rom. 6. Non sumus sub lege, sed sub gratia. Gal. 5. Si spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Quintò, Lex opposita ueritati, umbras & figuras ueteris testamenti de Christo absq; omni dubio signat. Ioh. 1. Lex per Mosen data, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Hic lex primùm gratiæ opponitur, & significat rigorem legis seu maledictionem: Deinde opponitur ueritati, & significat legis umbras, quas euanescere oportuit adueniente luce, hoc est, ipso Christo.

Sexto, lex imperium, Tyrannidem & uim impellentem (habet enim lex rationem præcipientis) notat.

notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex spiritus.

Septimò, pro epitheto interdum ponitur lex, ut lex operum, lex fidei, hoc est, opera & fides.

Octauò, Lex accipitur pro tota Mosis politia cum regno & sacerdotio. Gal. 3. Sub lege custodiebamur. Hæ uariæ acceptiones uocabuli legis, Synechdochæ, Metonymia et Metalepsi facile intelligi possunt. Iam definitionem legis, quæ norma uitæ est, uideamus.

LEX est præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram & perpetuam obedientiam erga Deum: quæ ut promittit uitam & salutem obedientibus, ita mortem et damnationem minatur ijs, qui hanc obedientiam non præstant, donec fiat remißio per fiduciam Christi.

Huius definitionis quatuor potißimum membra sunt.

Primum de autore legis, nempe Deo, unde homo hæc colligit: quod autor legis habeat ius mandandi & autoritatem, ut qui Dominus & Deus noster existit: quod habeat facultatem præmijs honorandi obsequentes, & puniendi contumaces: (est enim omnipotens) quod simus obnoxij ad obediendum, ut creatura creatori, et ut subditi suo domino: quod nullus poßit euadere pœnam, cùm eam uelit iustus iudex infligere: (oculi enim eius super uias hominum, et omnes gressus eorum cōsiderat, non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut abscondascondantur

ſcondantur ibi qui operantur iniquitatem): quòd iuſta ſit lex, & perfecta uiuendi regula. eſt enim ut iuſtiſſimus, ita & ſapientiſſimus legis autor.

Secundum membrum eſt, de obedientiæ qualitate. Deus. n. non requirit obedientiam legis pro noſtro modulo, ſed pro ſua iuſticia, nimirum perfectam: Id eſt, omnium præceptorũ Dei plenam obedientiam. Qui enim in uno labitur, omnium reus eſt: Puram, ut enim ipſe purus eſt, ita nihil niſi purum ei placere poteſt. Hinc illa ſæpius in ſcripturis repetita ſententia: Sancti eſtote, Quia ego ſanctus ſum: Perpetuam, Vt enim Lex perpetuò obligat, ita obedientia eius, niſi fuerit perpetua, non poteſt legislatori placere ex ſe.

Tertium membrum eſt, de uita & ſalute eorum, qui optemperant, & de morte & damnatione eorum, qui obedientiam perfectam, puram & perpetuam non præſtant. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis, ut faciet ea. Hoc ipſum docet generalis promiſſio & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego ſum Iehoua Deus tuus, fortis, Zelotes, uiſitans iniquitatem &c.

Quartum eſt de reſtrictione, quæ continet dulciſſimam ἐπιείκειαν. Nam maledictio legis non perpetuò tenet obnoxios homines. Chriſtus enim uenit in hunc mundum, ut à maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima claſſe dictum eſt.

An quiſquam Legi ſatisfacere poteſt?

Nullus omnino omnium, qui nati ſunt ſecundum communem naturæ curſum: Id quod perſpicuis demonſtrationibus confirmandum eſt, non ſolum propter impios, iuſticiarios, papiſtas: uerum etiam propter nos ipſos, ut cùm uerè humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulceſcat nobis Euangelij promiſsio. Colligam igitur quinq; demonſtrationes euidentiſsimas.

Prima ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura, & contagione peccati fœdata. Qui enim fieri poteſt, ut ex natura impura prodeat pura erga Deum obedientia? Vnde Propheta clamat, omnes noſtras iuſticias eſſe ueluti pannum menſtruatæ mulieris. Effectus enim indolem ſuæ cauſæ refert.

Secunda ſumitur ab experientia uniuerſali omnium hominum. Omnes enim homines experiuntur, obedientiam, quam præſtant ſecundum legem, habere quatuor conditiones, eaſq; cum lege Dei pugnantes. Primùm enim temporanea eſt obedientia, ſed lex Dei perpetuam requirit: Deinde eſt contaminata. Impurum enim cor eſt, unde obedientia illa proficiſcitur. Tùm imperfecta. non enim præſtatur iuxta exactam legis regulam: Poſtremò eſt fucata malis opinibus. Quare ipſa experientia omnes homines reos clamat, nec minus certò de hac quæſtione per experientiam ſtatuere

tuere

tuere possumus, quàm statuimus eadem experientia conuicti ignem urere, aut aquam humidã esse.

Tertia demonstratio sumitur à scripturæ pronunciatis: Scriptura enim pronunciat, nullum iustum esse, & ne unum quidem, Si iniquitates obseruaueris Domine, (inquit Dauid) quis sustinebit? Huc primum, secundum & Tertium, capita ad Romanos pertinent, & multa alia scripturæ testimonia

Quarta demonstratio Pauli est, ad Gal. 2. sumta à uictima filij Dei: Si ex operibus (inquit) est iusticia, Christus frustra mortuus est. Cum igitur nemo, nisi prorsus ἄθεος, dicat Christum frustra mortuum, relinquitur ex operibus legis non esse iusticiam, quæ profectò inde esset, si quisquam legi satisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis.

Quinta demonstratio est ex iusto iudicio Dei sumta. Is enim neminem punit iniustè. At constat omnes hommines morbis, morte alijsq; calamitatibus obnoxios, idq; Dei iudicio. Quare reos esse omnes manifestum est.

Cur igitur Deus (dicat aliquis) legem impoßibilem tulit? Primùm respondeo, Iustum esse, debitum exigere, etiamsi creditor sciat, debitorem non esse soluendo. Deinde hac iusta exactione Deus uult nos humiliare. Mandando enim impoßibilia non præuaricatores homines facit, sed humiles, ut omne os obstruatur, & subditus fiat totus mundus

Deo: atq; sciamus, quòd non ex operibus iusticiæ, quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam in Christo saluos nos fecit. Impoßibilitas itaq; legis nos debiti iusti admonet, & ad Christum compellit, legis impletorem.

Tertia quæstio de vsu Legis fuit, qui triplex aßignari solet.

Primus politicus est, qui consistit in externa disciplina, cuius causas quatuor recitat Philippus, quos hoc uersiculo complecti soleo:

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Iesum.

Primum externa obedientia præstanda est, propter mandatum Dei. Deinde propter uitandas pœnas. Tum publicæ tranquillitatis gratia. Postremùm quia non possunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent.

Secundus usus est in conscientia, nimirum ut nos Lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iustæ iræ Dei agnitionem, & propriè maledictionis sensum ob peccatum, unde nascetur uera contritio, & serium studium quærendi Christum: qui solus peccatum expiare, iratum Deum placare, & maledictionem legis tollere potest, iuxta illud: Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Gal. 3.

Tertius usus legis Diuinæ est, ut sit nobis perpetua uiuendi regula. Postquam enim fide iustificati sumus, fructus fidei edendi sunt, iuxta Decalogi

logi præſcriptum, pro modo gratiæ nobis donatæ. Et tametſi Legi perfectam obedientiam præſtare nequimus: tamen nulla eſt nobis iam contemnatio, qui ſumus in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. nec opera quæ ex fide facimus, etſi imperfecta ſunt, amplius impura cenſentur, ſed iuſta potius propter CHRISTVM.

Quarta ſequitur quæſtio, quatenus Lex abrogata ſit.

Vt autem ad hanc quæſtionem rectè reſpondeatur, obſeruanda eſt tripartita legis diſtinctio: Eſt enim lex ceremonialis, quæ tota cum Aaronico ſacerdotio abolita eſt, quoad uſum, non quoad ſignificationem. nam res quas figurabant ceremoniæ, ſunt æternæ. Eſt & lex Iudicialis, quæ ceſſante republica Moſis expirauit, ita ut non neceſſario ullũ hominem obliget in ſpecie niſi quatenus portio eius aliqua, aut pars eſt legis naturæ, ut lex cõtra inceſtas nuptias Leuit. 18. aut à Magiſtratu proponitur politico fine. Tertia legis ſpecies Moralis eſt, cuius Epitome eſt ipſe Decalogus. In hac lege duo conſideranda ſunt. Primum ipſa doctrina in ſe, Deinde rigor, & appendix legis. Quantum autem ad doctrinam attinet, Decalogus eſt perpetua uoluntatis Dei regula, quæ nunquam abrogabitur. Semper enim Deus obedientiam legis, hoc eſt, dilectionem Dei & proximi requirit, Sed quantum ad rigorem et appendicem legis attinet,

credentibus etiam decalogus est abrogatus. Consistit autẽ rigor legis in tribus. Primo, quod perfectam, puram & perpetuam obedientiam requirit. Secundò, quòd non salutem et uitam promittit, nisi ijs, qui hanc obedientiam præstant. Tertio, quod maledictioni subijcit omnes, qui non perfecte obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos esse credentes, docet Paulus perspicuè Galat. 3.

DE SECVNDO.

Quia totus Decalogus est Synecdochicus, operæprecium iudico me facturum, Si studiosis Theologiæ uiam quandam monstrauero, quam secuti, poterunt cum inuenire methodice ea, quæ præcipiuntur et uetantur in singulis Decalogi præceptis, tùm tractationem tenere, qua apte, quæ inuenerunt, disponant & ordinent, unde & tertia utilitas sequitur, aliorum explicationes rectè intelligere, dum eas ad regulas exigunt.

Inuentionis igitur operum, mandatorum & prohibiturum in Decalogo præcepta hæc sint:

I. Constituantur duæ hypotheses in singulis præceptis, eæq; contrariæ in mandando & uetando: quarum Vna uerbis expressa est, & aliquid imperat aut prohibet: Altera sit expressè contraria, hoc est, quæ prohibet quidem, si prior præcipit: et præcipit, si prior prohibet. Si enim hoc Deus præcipit, contrarium uetat: si hoc uetat, contrarium præcipit. Fieri enim non potest, ut iustißimus legislatur pugnantia simul imperet & prohibeat.

Vt quar-

Vt quarti præcepti, Honora parentes, ne inhonores parentes, Hypotheses sunt. Quarum prior uerbis expressa est, & præcipit aliquid. Posterior per regulam intelligitur, & prohibet contrarium ei, quod mandatur.

II. Hypotheses præcepti ita ordinatæ, per ἀνάλυσιν ad suas Theses præcepti proprias transferantur, quæ propriæ Theses præcepti, subiectæ esse debent communibus illis duabus, de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum ueritas ostendenda est, ut Theses propriæ quarti præcepti hac analysi inueniuntur: Parentes honorandi sunt, Parentes sunt superiores, Ergo superiores honorandi sunt: Parentes non sunt inhonorandi, Parentes sunt superiores, Ergo superiores non sunt inhonorandi. Eadem ratio in alijs quoq; obseruabitur. atq; ita haud est difficile uidere, ut singulorum præceptorũ duæ sunt hypotheses, ita duas esse theses proprias, quæ inueniuntur (ut dictum est) analysi.

III. Partes Thesium analysi quidem in significata (si opus uidetur): diæresi uerò in subiectas species diuidantur, ut in proposito exemplo Honoris uocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam, obedientiam & gratitudinem secetur. Hæc enim in se continet honor. Superioris uox diæresi diuidatur in priuatum, publicum, domesticum.

IIII. Hypotheses ex thesibus & subiectis earum partibus per Synthesin extruantur, ut, supe-

riores honorandi sunt. Ergo patresfamilias, pædagogi, patroni, atq; adeo omnes, qui in aliqua eminentia existunt legitima, honorandi sunt: hoc est, præstanda est ipsis reuerentia, obedientia & gratitudo. Ad eundem modum Thesis prohibita in suas hypotheses secabitur.

V. Quia omni actioni finis est propositus, finis cuiuslibet præcepti constituendus est: Vnde omnia ordinata ad finem, Item cum fine coniuncta, concludenda sunt: ut quæ sub idem præceptum cadant. Contra uerò, quicquid uel impedit finem, uel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto sciendum est. Cùm igitur quarti præcepti (ut in eodem exemplo maneamus) finis sit conseruatio politiarum & œconomiarum, sequitur hoc præcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere uidetur, ut, parentum, liberorum, dominorum, seruorum officia, adeoq; cuiusq; honesta uocatio & artificium. Breuiter, omnia studia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ. Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, ut desidia in studijs, cessatio in officio, corruptio studiorum & artium, ocium, breuiter, quicquid impedit propositum finem.

De inuentione hactenus, nunc tractationis ordo indicandus est, Videtur autem hic commodissimus.

Primo loco opera quæ mandantur, ordine explicentur, Ita ut primum genera ponantur seu theses

theſes, Deinde paulatim deſcendatur ad hypotheſes & exempla.

Secundo loco per Antitheſin adijciantur, quæ prohibita ſunt, ſimili ordine.

Tertio, præmia & ſupplicia generalia omnium & proprii ſingulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis.

Quarto, examen conſcientiæ ad normam legis inſtituatur, & uſus adijciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus.

In his omnibus obſcura definiantur: ambigua & multiplicia diſtinguantur: uera argumentis confirmentur & falſa firma confutatione reijciantur. Atq; hæc de inuentionis & tractationis Methodo dicta ſufficiant.

DE TERTIO.

Poſtquam in genere diximus de lege, et quæ ſit inuentionis & tractationis Methodus expoſuimus, adijciamus breuem Decalogi explicationem iuxta præſcriptum Regularum, quas recenſui. Id autem ut fiat commodius, Primum recitabo uerba Decalogi. Deinde generalem diſtinctionem. Tum illas duas communes Theſes, ad quas Dominus Decalogum reuocat, adijciam. Poſtremò ſingula præcepta (ut dixi) breuiſſimè declarabo.

DECALOGVS.

Et locutus eſt DEVS omnia verba hæc dicens; Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te

de terra Aegypti, de domo ſeruorum: Non habebis Deos alienos coram me. non facies tibi ſculptile, aut vllam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra: Non adorabis ea, & non coles ea. quia ego Iehoua Deus tuus, fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens miſericordiam in millia ijs, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui in uanum, quoniam non habebit inſontem Iehoua eum, qui aſſumſerit nomen eius in vanum.

Memento diei Sabbati ad ſanctificandũ eum, Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, Septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui eſt, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum, & aduena tuus, qui eſt intra portas tuas. quoniam ſex diebus fecit Iehoua cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo. Idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, & ſanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam, ut prolongentur dies tui ſuper terram, quã Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non

Non occides.
Non mœchaberis.
Non furaberis.
Non respondebis aduersus proximum tuum testimonium falsum.

Non concupisces domum proximi tui.

Non concupisces vxorem proximi tui, non seruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec asinum, nec omnia, quæ sunt proximi tui.

Hoc *modo referuntur* Decalogi *præcepta*, Exod *20. Sed in distinguendis præceptis & numerandis, nec ueteres* Theologi, *nec recentes conueniunt. Sunt enim, qui faciunt quatuor præcepta primæ* Tabulæ, *& sex secundæ.* Na*m ut in prima tabula de non fabricandis* Idolis *præceptum separant à primo :* Ita *in secunda coniungunt concupiscentiæ uetitæ præcepta. Sunt rursus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerant* (Appendi*cem enim primi præcepti, faciunt præceptum de* Idolis) *& septem secundæ tabulæ.* Na*m concupiscentiæ interdictum in duo præcepta secant. Quid ergo sentiendum ?* M*agni autores sunt utriusq; sententiæ, quare in medio relinquo, nec multum refert quomodo distinguas, modo nihil excludas.* Ego *sane si me recepta* Eccle*siarum multarum consuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus essem, cum* Nazianzeno *&* Ambrosio, Clemente *&* Basilio *accederem priori sententiæ,*

præ-

præsertim, cùm illa Deut. 5. comprobari uideatur, sed contra receptam consuetudinem nostrarum Ecclesiarum distinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de distinctione solicitus.

Quomodo vsitate diuiditur Decalogus?

DECALOGVS constat duabus tabulis: quarum Prior iuxta usitatam distinctionem tria, Posterior septem præcepta continet. Hæc distinctio eò pertinet, ut distinguamus inter obedientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametsi totus decalogus in genere obedientiam erga Deum præcipit: tamen ut prior tabula immediatam, ita posterior mediatam obedientiam efflagitat.

Porrò omnia hæc decē præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes Theses reuocat, quarū prior: (Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, & ex tota anima tua) in se continet omnia præcepta primæ tabulæ, ut Thesis communis suas hypotheses. Posterior: (Diliges proximum tuum sicut teipsum) complectitur omnia posterioris tabulæ præcepta.

Harum communiū Thesium triplex usus mihi uidetur. Primum enim utile est totam uitæ doctrinam summatim comprehensam habere, quò magis scopus omnium actionum nostrarum conspici possit. Ea autem doctrinæ summa in his Thesibus inclusa est. Deinde ex his Thesibus facile est pro-

posito

posito aliquo facto, mandatum'ne sit, an prohibitum, uidere, etsi uerbis nequaquam expressum sit, ut si de usura quæratur, facile ex eo damnandam pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamsi statim non uideas, eam quarto, quinto et septimo præcepto interdici. Tum in explicatione singulorum præceptorum magna est harum thesium utilitas. Nam inuenta alicuius præcepti thesis propria, cum sua communi thesi conferenda est, uidendumq; an in ea includatur, nec'ne.

Iam ad præceptorum explicatiorem ueniamus, ubi primùm prooemium legis occurrit examinandum. Est autem prooemium legis duplex. Vnum Mosis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Dominus est prolocuturus.

Et locutus est Deus omnia verba hæc.

Hoc prooemium leuiter prætereundum non sentio. Debent enim omnes uiri ministri uerbi, atq; adeo omnes Christiani, hoc primum Theologiæ principium habere in conspectu, nimirum ut an DOMINVS loquatur attendant. Mens enim pia cupiens Deo uiuere, certa non est, donec intelligat ea, quæ audit, hoc principio niti, Videlicet quod DOMINVS loquatur. Hinc est quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum est. Hæc dicit Dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Israel. Et ipse filius Dei sermonē Patris se loqui testatur: Ob eandem causam Paulus ubiq; titulum Apostoli obijcit.

Disca-

Discamus igitur ex hoc procemio, κριτήριον certum & indubitatũ rei Theologicæ esse VERBVM DOMINI: Alterum procemium Domini est: Ego sum Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruorum: Hoc DOMINI procemium duo continet. Primum enim modum cognoscendi Deum monstrat, nimirum per uerbum et testimonium. Verbum est: Ego sum Iehoua Deus tuus. Testimonium, Qui eduxi te de terra Ægypti. De hoc modo cognoscendi Dei, supra in primo capite primæ clasis copiosè dictum est. Deinde continet hoc Domini procemium confirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. Primam à potestate, qua sibi ius imperij uendicat, cum dicit: Ego sum Iehoua. Est enim hoc nomen Dei proprium, quo essentia, potentia & maiestas ipsius significatur. Potentia enim & maiestas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ necessario coniuncta sunt. Secundum à promißione Dei, cum inquit: Deus tuus, & Dominus tuus. Est enim hæc relatio diligenter obseruanda, & est sensus: uolo tuus Deus esse, & tu eris meus populus. Tertiam à beneficio, cum inquit: Qui eduxi uos de terra Ægypti, quo breui dicto totius historiæ, atq; adeo beneficiorum suorum admonet. Hæc nobis applicemus, ut beneficijs Dei moti, ardentius ei cultum uerum præstemus.

PRIMVM PRÆCEPTVM.

Non habebis Deos alienos coram me.

Antithesis.

Habebis me solum Deum.

Vt autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheses in se contineant, primum tenendum est, quid sit habere Deum. *Habere autem* Deum *est ipsum corde amplecti, aliter enim haberi nõ potest. Amplecti* Deum *corde, est eum ut* Dominum *timere, ut patrem diligere, ut ueraci credere, omniaq; bona ab eo sperare per patientiam. Est ergo summa præcepti, quod requirat cordis obedientiam erga* Deum. *Finis, ut illum solum eum esse agnoscamus, à quo omnia bona expectanda sunt.*

Iam distribuamus opera mandata in primo præcepto, quorum Primum *est uerus timor* Dei, *quo* Deum *et esse agnoscimus, et omnipotentem creatorem conseruatoremq; omnium, & simul uindicem malorum statuimus. Secundum dilectio, qua prosequimur* Deum *quem timemus. Tertium fiducia in* Deum, *quem diligimus. Quartum spes in* Deum, *in quem confidimus, huic coniuncta est obedientia in cruce seu patientia.*

Porrò quicquid uero timori Dei, *dilectioni, fiduciæ, speiq; aduersatur, hic prohibetur, ut timere, diligere ullas res sine mandato* Dei, *fidere, sperareq; in aliquid, quod non est* Deus. *Neq; enim aliud est habere* Deos *alienos, quàm quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & sperare, præter quam in unum uerum* Deum.

Quia

Quia autem huic præcepto nemo mortalium satisfacit, debet mens suam impuritatem hic contemplari, ac pœnam commeritam agnoscere, quæ pœna generalis quidem est maledictio, specialis uerò, hominem sibi suisq; concupiscentijs relinqui, donec in omne genus scelerum Dei desertor ruat, Roman. 1.

Deinde præmium præcepti fauor Dei est, & misericordia. Verum quia omnes promißiones in Christo Iesu sunt etiam et Amen, tum demum hæc legis præmia consequemur, ubi uestiti Christi iusticia in conspectu Patris appareamus.

Iam quis sit huius præcepti VSVS ostendendum est, sicut tota lex, ita hoc præceptum iram operatur. Vnde hæc colligamus. Primùm, quilibet hîc agnoscat peccatum suum: Secundo, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: Tertio, post odium peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorem: Quarto nactus remißionem peccati redeat ad hoc præceptum, et incipiat nouam obedientiam præstare Deo. Hæc noua obedientia, quamuis impura per se & imperfecta existit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Christum iam placet ut filius, non propter suam, sed Christi iusticiam, qua uestitus in conspectu Dei iustus censetur.

Hic VSVS consistit in examine conscientiæ, ad legem dei, tanquam ad Lydiũ lapidem. et debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari

APPENDIX PRIMI PRÆCEPTI.

Non facies tibi ſculptile.

Tametſi Nazianzeni ſententiam complector, qui hic ſecundum præceptum facit, inquiens: μὴ ϛήσῃς ἴνδαλμα κενόν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ: tamen nolo diſcedere à recepta conſuetudine Eccleſiarum noſtrarum, præſertim cùm res nihil uideatur habere incõmodi, modo non excludatur, quod dominus incluſum eſſe uoluit. Porro ſenſus appendicis (ut ſic appelletur) eſt, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus. In Deum enim blaſphema uox eſt eorum, qui dicunt: Nos ad honorem inuiſibilis Dei imagines uiſibiles adoramus. Nam cùm cultus Dei eſſe nequit, niſi qui iuxta Dei uoluntatem fiat, quæ amentia eſt, cultũ Deo erigere contra ipſius interdictum? Ille dicit, Non facies tibi ſculptile neq; imaginem, puluis tamen & cinis, & magiſter idolorum ſenſus carnis, audet contradicere: facies utrunq;, idq; in templis Chriſtianis. An non templa Chriſtianorum erecta ſunt propter cultum Dei conſeruandum? Quid quæſo ad cultum Dei faciunt idola? Profectò nihil. In confeſſo enim eſt, cultum Dei duplicem eſſe: σέβασμα internum animi cultum, qui ex fide proficiſcitur: & externum προσκύνησιν, qui propriè λατρεία dicitur. Vtrunq; impediunt & corrumpunt idola, ut quæ à uero Deo, qui in cœlis quærendus eſt, mentem auocant. Cum igitur

templa Christianorum erecta sint propter cultum Dei conseruandum, & idola eum corrumpunt & impediunt, quis quæso locus in templo Dei relinquetur idolis?

Si quis usus pius idolorum esset in templis Christianorum, profecto uel orantibus uel communicantibus, uel docentibus uel discentibus prodessent.

An docentibus prosunt? Doctrina petenda est ex Propheticis & Apostolicis scriptis. Pius enim animus non acquiescere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus.

Quid iuuant discentes? Admiratio imaginum sæpe tenet attonitos & impedit, quò minus animus rebus, quæ traduntur, adijciatur.

An orantibus quid commodi adferunt? Mens orantis ad cœlum erigi debet, Id quod forma orandi à Domino præscripta, monet: Pater noster qui es in cœlis, unde aspectus imaginum orantes auocat.

Communicantibus forte commendant? Nihil minus. Nam communicantes in Cœna Dominica contemplari oportet Christum Dominum mortuum & resuscitatum pro peccatis nostris, & nostri iustificatione, & non uanis oblectari imaginum picturis.

Cum igitur nullum usum habeant imagines pium in templis Christianorum, sed magis pietati nocent, & pugnant ex diametro cum uoce Dei

Exo.

Exod. 20. Leuit. 26. Deut. 5. & 27. Esai. 44. 1. Iohan. 5. Quis potest tam infandæ turpitudini patrocinari, nisi qui omnino uerbum Dei pro nihilo habeat?

Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicunt enim libros idiotarum esse. Sed Esaias capite 44. contra dicit, nullum idolorum usum esse. Quis (inquit) sculptile conflauit ad nihil utile? Aut igitur eradant hoc Esaiæ testimonium ex scriptura, aut uana & inutilia simulacra esse fateantur. Quare laicos & idiotas ad legem & testimonium cum Esaia mittere oportuit, non ad sculptilia & imagines. Non tamen inficias eo, haud minimam idolorum causam extitisse, quòd cœperint in Papatu habere mutos sacerdotes, qui cum non sonarent ipsi uerbum Dei, ut scelus congeminarent, idola muta et uana erexerunt in contumeliam Dei.

Verum quia nunc ex Dei gratia in nostris templis doceatur purum uerbum Dei, defungantur idola isto suo ficto munere, & dent locum uiuis imaginibus Dei.

Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis, neq; in moneta, neq; in libris habere imagines licebit, neq; monumenta & statuas Iosuæ & Samuelis, aut aliorum erigere licuit? Respondeo, Non damno artem pingendi & sculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi, aut statuas erigi ueto, scio enim ista adiaphora es-

se: Sed usum imaginum distinguo: qui est triplex: Typicus, Superstitiosus & Politicus. Typicus quidem usus fuit Cherubim in templo Salomonis & æneus serpens erectus in deserto, uerùm nunc typus cessauit. Deinde habebant particulare præceptum de Cherubim erigendis, & æneo serpente. At nos catholico præcepto obtemperare debemus: Cauete uobis ab idolis. Hîc Apostolus non modò Idolatriam damnat, sed præcipit, ut ab ipsis simulacris instrumentis idolatriæ caueant Christiani: quo significat, non esse integrum ac sincerum cultum Dei retineri, ubi simulacra sunt, adeo enim ingenita est nobis superstitio, ut minima quæq; occasio contagione sua nos inficiat.

Superstitiosus usus solus damnatur, qualis in templis est. Et tametsi non omnes superstitiose procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus sunt occasio ruinæ & superstitionis, metuendum est, ne post hanc claram Euangelij lucem sequantur tenebræ: unde in superstitionem Ethnicam instrumentis adhuc in templis relictis incident facile rudiores, habenda esset ratio eorum, quos Christus suo sanguine redemit, ne nostris picturis & idolis eorum salutem euerteremus.

Politicus usus imaginum à nemine reprehendi iuste potest, donec non transgrediatur iustos limites: Hic usus politicus triplex est, Historicus, Symbolicus & ornatus gratia adhibitus: Historicum uoco,

uoco, qui & ad intelligendas rectius rerum descriptiones, & ad memoriam rerum conseruandam facit: qualis est picturarum in libris, & statuarum, quas erexerunt sancti Patres. Hic usus sanè ualdè utilis est: quare nequaquam reprehendi debet. Symbolicum imaginum usum appello, qui nos de re, quæ imagine repræsentatur, admonet, politico fine. Vt imago in moneta Cæsaris admonebat Iudæos, quòd & ipsius moneta esset, & quòd Cæsari essent subiecti. Vnde & Dominus iubet eos reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Hunc imaginum usum nequaquam improbandum esse docet factum Christi, qui accepta moneta, quæsiuit cuius imago esset: quam cùm illis redderet, non præcepit ut abijcerent propter imaginem, quòd sanè fecisset, si iste usus fuisset, illicitus. Imò ipsi Apostoli monetam cum hac imagine circumferebant, & de pisce exemtum numum cum imagine Cæsaris (nam alia moneta non recipiebatur pro tributo) Dominus in tributum pro se & Petro soluit. Vsus imaginum ornatus gratia adhibitus est etiam politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit sine reprehensione, non est cur reprehendatur, modò nihil habeat admixtum periculi.

Verùm si obijcitur, in templis posse esse historicum usum. Respondeo, Sint tales imagines historicæ, quæ nec nunc uiuentibus sint scandalo, nec ullum periculum adferre poßint posteris nostris.

Præterea conferatur abominatio & multorum lapsus cum illo commodo, & uidebimus, grauiores esse causas destruendi idola templica, quam ea ferendi in templis. Prætendunt ornatum. Si illi ornatui adiunctum est ullum periculum, uel nunc uiuentibus, uel posteris, sit maledictus. Spiritus sanctus Ezechielis 20. uocat idola abominationes oculorum: at puluis & cinis ea uocat ornamēta oculorum. Maledictus sit ornatus, qui est offendiculo ueræ doctrinæ & membris Christi. Verus ornatus templorum utilis & Deo gratus est: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ hæc uel impediunt uel uiciant.

Producunt præterea in patrocinium suæ causæ autoritatem sanctorum Patrum & longam consuetudinem. Sed si patrum autoritate nitendum est, successoribus Apostolorum & omnibus Patriarchis Ecclesiarum Græcarum, qui idolis templicis aduersati sunt, potius assurgendum est quàm posterioribus. Nec consuetudo obijcitur rectè, cùm mala consuetudo nihil sit aliud, quàm erroris uetustas. Quapropter iudicio Diabolo non esse cedendum, qui in mundum Idola inuexit, ut uerus cultus Dei corrumperetur, sed potius contineamur intra terminos uerbi Dei, nec sinamus nos sophisticis imposturis à claro uerbo Dei abduci, etiamsi magnæ autoritatis uiri uideantur, qui ex carnis sensu aliud suadent & docent.

Quoties igitur audimus uerbo Dei idololatri-

am damnari, sciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq; faciunt: qualia potissimum sunt idola & simulacra, quæ instrumenta sunt idololatriæ, ex quibus idololatria nomen habet: quæ propriè externa ueneratio idoli alicuius est, etsi postea uocabulum ad genus translatum sit, significetq; omnem timorem, dilectionem, fiduciam, spem in id quod non est Deus. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam suam spem collocat auarus: atque ita de alijs.

Quid ergo pius pastor faciet? Primùm cauebit, ne quid, per seditionem faciat: Deinde docebit ueram rationem cultus Dei: Tertiò obseruabit an quisquam abutatur relictis in templis simulacris: quòd si senserit, admonebit Magistratum sui officij, ut Ezechiam imitetur: Quartò ornatum templorum, unde non est superstitionis periculum, improbare non debet, modò sumtus non fiant, inutiles, neglectis uiuis imaginibus Dei, qui sunt pauperes: Quintò politicum usum imaginum nullum uerbum Dei improbat. Breuiter, pius pastor prospeciens futuras tenebras, facilè iudicabit ex quibus imaginibus sit periculum.

Porrò promißiones et minæ, quæ attexuntur huic præcepto, sunt generales, & habent annexam conditionem impletæ Legis diuinæ, de quibus aliàs.

SECVNDVM PRÆCEPTVM.

Non assumes nomen Iehoua Dei tui in uanum.

Antithesis.

Assumes nomen Iehoua Dei tui legitimè & rectè.

Assumere aũt nomen Dei in uanum, est usurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic uera nominis Dei usurpatio, cuius finis est, ut maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta. Vt igitur quicquid facit nomen Dei celebrè inter homines, hic mandatur: ita quicquid prophanat nomen Dei, & facit ut non celebretur inter homines, hic prohibetur. Hinc collige opera huius præcepti. Primum inuocationem nominis Dei. Secundum, gratiarum actionem. Tertium, prædicationem. Quartum, glorificationem. Quintum confeßionem. Sextum, testificationem nominis Dei, seu cultum iurisiurandi legitimi. Hæc omnia, ut partes sunt ueræ usurpationis nominis diuini: Ita ad præcepti finem legitimè ordinantur.

Porrò quicquid cum his sex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, ut inuocatio Sanctorum, strepitus labiorum, battologia sine fide, boatus templici, exorcißimi incantatorum, in orando tædiũ, nihil prorsus orare, uti Dei donis sine gratiarum actione, fidem celare, uel ob amiciciam, uel ob metum, abnegatio Dei, deprauatio scripturæ,

scandalosa uita, hæresis, schisma, deieratio, execratio per nomen Dei, periurium, leuitas in iurando, temeraria uota: Breuiter, quicquid maiestatem nominis Dei inter homines lædit & obscurat.

Nec huic præcepto quisquam satisfacere potest, cuius ratio in primo exposita est. Similiter usus præcepti idem statuendus est cum usu primi præcepti.

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento diei Sabbati, vt sanctifices eum.

Antithesis.

Memento diei Sabbati, ne prophanes ipsum.

Est autem sanctificare Sabbatum, quiescere ab operibus nostris, & regnum Dei maditari operibus à Deo institutis, recolere beneficia Dei, discendæq; legi Dei uacare. Sanctificandi enim uocabulum monet Sabbatum totum diuino cultui applicandum, & totum laudibus diuinis peragendum. Finis igitur præcepti erit, animum, corpus & omnes actiones Deo dedicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare. Ad hunc finem pertinet, Primum, seria uerbi Dei meditatio & tractatio. Secundo, uerus usus ceremoniarum, quas primùm Deus, deinde Ecclesia utiliter instituit. Tertiò, promotio pietatis pro uocatione. Quartò, iuuare Ecclesiæ membra omni officiorum genere.

Quæ cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, ut omnia impedientia meditationem uerbi, qualia sunt seruilia opera, quæ non habent coniunctum pietatis exercitium sua natura. Nec huic præcepto quisquam satisfacere potest.

Porrò præter generalem usum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obseruandum est: Tametsi autem ceremoriale est, quo ad speciem, hoc est, certæ diei (seruata illa Iudæorum numeratione) obseruationem, & ad Iudæos solos spectat in memoriam creationis rerum institutum, tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obseruemus præcepta Dei duplicia esse, Catholica & particularia. Catholica obligant omnes ex æquo, aut ad obedientiam, aut ad pœnam, quia ab omnibus & ubiq; eorum obseruatio requiritur. Particularia, quæ non omnibus data sunt, sed uel uni genti aut uni homini. De his tres regulæ tenendæ sunt. Prima, Nullum præceptum adeo particulare est, quin aliquatenus ad omnes pertineat. Secunda, Quicquid externarum circumstantiarum annexum est præceptis Dei particularibus, ut est locus, tempus, persona, numerus, ordo &c. resecandum est, ijsq;, quibus ea particulariter mandata sunt, relinquendum. Tertia, Quicquid est fidei uel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum est. Nullum enim præceptum Dei est, ex quo fidei & caritatis fructus per

cipi

cipi non possunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obseruatione, peculiariter datum est Iudæis, sed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in ueteri Sabbato. Primum, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum est. Secundum fidei. Tertium, Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent.

Proinde usus legitimus Sabbati in his consistit, ut beneficia Dei memoremus, gratiasq; pro ijs agamus: ut celebremus perpetuum Sabbatum, id est, quietem à peccatis: ut sanctam conuersationem & uitam sectemur: ut quiescamus in Christo per patientiam, donec nos in sui regni gloriam transtulerit Deus: ut remittamus opera familiæ in qualibet septimana uno die ad minimum. Hoc postremum caritatis est, superiora fidei.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem tuum & matrem tuam.

Antithesis.

Ne sint tibi inhonori parentes.

Honorare autem parentes est ipsis reuerentiam, obedientiam & gratitudinem exhibere. Finis præcepti est statuum, quos Deus ordinauit, conseruatio. Ordinauit autem politias & œconomias. mandantur itaq; hoc præcepto omnia, quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent: ut sunt officia mutua magistratus & subditorum, parentum et liberorum, ministrorum uer-

bi &

uerbi & auditorum, præceptorum & discipulorum: atq; adeo omnium superiorum & inferiorum, siue sint priuati siue publici. Ex aduerso omnia hîc interdicuntur, quæ cum istis pugnant.

Porrò in hoc & in sequentibus præceptis obseruandum est, quod obedientia omnis incoanda sit à primo præcepto: sine quo nulla obedientia cæterorum præceptorum placere potest. quæstiones, an quis præcepto huic satisfaciat, & quis sit usus, ex superiorib. notas relinquo. Verum promissio addita uidetur nonnihil obscura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto: cum tamen sæpe pij erga parentes filij præmatura morte succumbant. Sed hic obseruanda utilis regula est: Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipiendum est, quatenus in bonum animæ nostræ salutemq; expedit. Vnde fit interdùm, ut quò quisq; magis diligitur à Deo, eò citius eripiatur ex hac uita. Nam promißionis genus est, ut obedienti bene sit.

Porro hoc loco quæstionem breuiter tractabo de termino uitæ cuiuslibet hominis. Sunt qui statuunt Stoicam & fatalem neceßitatem termini uitæ cuiuslibet hominis: qui cum alios quosdam locos, tùm uerò maximè illum, qui est Iob 14. adducunt: Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etsi autem hunc locum

cum ideo reijcere possem, quia corruptus est in communi translatione (Ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti sunt dies eius, numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, & non præteribit. Vt sit tantum una propositio hypothetica, cuius consequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod sit sensus Prophetæ, Deum terminum uitæ cuiuslibet definire: quem nec anteuertere, nec præterire quisquam potest, modo uicißim nobis concedant, statuti termini modum, non ex neceßitate Stoica, sed ex uerbo Dei claro & perspicuo petendum esse.

Sed quem modum definiti termini præscribit uerbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promißionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæstione promißiones & comminationes Dei cum utrarumq; exemplis illustribus adhibere in consilium. Promißionis testimonia sint hæc pauca pro multis. Exod. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. Prouerb. 9. Per me multiplicabuntur dies tui, et addentur tibi anni uitæ. Prouerb. 10. Iusticia liberabit à morte. Ibidem: Timor Domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur.

Exempla promißionum sunt multa. Deut. 9. cùm Deus minaretur, quod populum contumacem uellet perdere, intercedit Moses, & iuxta promissiones

ſiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus uoce Dei conſtitutus erat quadrageſimo die poſt inceptam concionem Ionæ, ſed pœnitentibus parcitur. 2. Reg. 24. Dauid ſupplicat Deo, erecto altari, ut ceſſet interfectio. Notum eſt Ezechiæ exemplum Eſaiæ 38.

Teſtimonia comminationum ſunt hæc: Prouer. 10. Qui maledicit patri & matri ſuæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Pſalm. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos. Leuit. 20. Dominus minatur flagitioſis exterminationem de populo ſuo: quæ exterminatio nihil aliud eſſe poteſt, quam abruptio termini uitæ, propter ſcelera perpetrata.

Harum comminationum exempla ex pluribus hæc obſeruentur. Gen. 38. HER, quia fuit nequam in conſpectu Domini, dicitur occiſus à Domino. Ibid: ONAN, effundens ſemen in terram, ne ſuſcitaret fratri ſemen, occiditur à Domino. Achan propter ſpolium de Anathemate uoce Dei iubetur lapidari.

Ex his teſtimonijs & exemplis manifeſtum eſt, quod Deus iuxta ſuas promiſſiones & minas uel abbreuiet, uel prolonget terminum uitæ cuiuſq;. Idem teſtatur Iacobus capite 5. qui ægrotos piorum precibus ſubleuari ſtatuit. Idem ſemper ſenſerunt omnes pij, qui ſuis precibus ſæpiſſimè pijs Principibus & doctoribus longiorem uitam impetrarunt.

Huc

Huc accedit firmißima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter est terminus uitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis supplicium. Si culpa ineuitabilis est, reuera Deus Peccati autor erit. Sed hoc uel dictu horrendum maximè est. Quare cum culpa non sit ineuitabilis, neq; terminus uitæ erit fatalis.

Præterea ista stoica opinio uehementer nocet moribus, & pietatis exercitia omnino impedit. Nam cùm homines putant, euentus pendere ex fato, fiunt segniores. Proinde timeamus Deum: ac cogitantes de futuris euentibus, respiciamus ad eius promißiones & minas: orantes ut ipse nos suo Spiritu regat, quo ea agamus, quæ ipsi grata sunt: utq; pro sua misericordia & clementia uelit nobiscum agere.

Deinde alia regula obseruanda est in hoc præcepto: eatenus obediendum parentibus esse, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam si ad Dei institutum, tanquam ad certam Regulam, exigenda est filiorum subiectio præposterum foret per eam ab ipso Deo abduci.

Tertia regula sit hæc. Tametsi non est æqualis conditio superiorum & inferiorum: tamen aliquod ius mutuum & analogum inter ipsos requiritur: quod sicuti inferiores superioribus obnoxios reddit: ita uicißim proportione habita superiores obstringit inferioribus. Hæc proportio seu analogia ad legem caritatis exigenda est: quæ sola

uera est mensura in mutuis superiorum & inferiorum, imò & parium officijs, de qua re postea in IIII. Classe dicetur.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

Antithesis.

Vitam proximi conseruabis.

Vt enim læsio omnis proximi hic interdicitur: Ita omnibus modis ipsum iuuare præcipitur. Finis præcepti, ut alter alterius incolumitatem quærat. Mandantur igitur omnes uirtutes, quibus proximo commodamus: & quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis sunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuersatio amica, clementia, adesse in quauis necessitate. Contra prohibetur, Primum externum homicidium: Deinde maledicta, conuicia, ludibria. Breuiter, omnia facta, quibus ullo pacto lædi potest persona proximi: Item omnia cogitata, quibus male de proximo cogitamus: Similiter omnia dicta in proximum acerbiora.

Porrò parentum, præceptorum & magistratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, ut quæ non solùm in quarto præcepto præcipiuntur, (faciunt enim ad status à Deo ordinatos conseruandos) uerum etiam præmijs peculiaribus à Deo ornan-

ornantur, quemadmodum multa exempla ſcripturæ teſtantur.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non mœchaberis.

Antitheſis:

Caſtè viues.

Vt autem hic impuritas omnis animi & corporis interdicitur: Ita præcipitur mentis & corporis puritas caſta, & caſtitas pura. Finis præcepti eſt, ut homo puritatem & caſtitatem ſui creatoris ſectetur. Mandantur igitur hic uirtutes caſtitatis & pudicitiæ, quales ſunt, σωφροσύνη, temperantia, ſobrietas, & quæcunq; faciunt ad caſtitatem conſeruandam, cùm in matrimonio caſto, tùm extra matrimonium. Contrà prohibentur externum adulterium, uagæ libidines, mollities, ſermones ſpurci, εὐτραπελία, id eſt, ſcurrilitas, intemperantia, ebrietas, laſciui geſtus, & quicquid hominem à caſtitate corporis & mentis auocare poteſt.

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furaberis.

Antitheſis.

Bona proximi promouebis.

Finis præcepti eſt, ut noſtra ſorte contenti unicuiq; quod ſuum eſt relinquamus. Mandantur

igitur hic iusticia commutatiua præcipuè, & omnes eius partes, & prohibetur quicquid cum illa pugnat, ut expilationes, usuræ, fraus, lances & pondera iniusta.

2. Samue. 15. species quædam furti indicatur, cum Absolon furatus dicitur esse cor uirorum Israel: unde patet, maximos fures esse eos, qui alienant animos subditorum à Magistratu, auditorum à ministris uerbi, discipulorum à præceptoribus, seruorum à dominis, famulorum & ancillarum à patribus familias, liberorum à parentibus. Hoc genus furti rectè diabolicum dixeris. Nam ut diabolus primorum parentum animos auertit à Deo: Ita hi uestigijs paternis insistentes animos ab ijs, cum quibus coniuncti esse deberent, alienant.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non respondebis falsum testimonium aduersus proximum tuum.

Antithesis.

Respondebis pro proximo tuo verum testimonium.

Finis præcepti est, ut ueritatem sine fuco inter nos colamus: Mandatur itaq; in hoc præcepto candor, ueritas, constantia in dictis, diligens ueritatis inquisitio. Commentantur artes ueritatis ministræ. Contrà prohibentur falsum testimonium calumniæ, mendacia obtrectationes, malæ cordis su-

dis suspiciones de proximo, Item Sophisticia, & omnes deceptoriæ artes.

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupisces domum proximi tui.

Antithesis.

Toto corde sis proximo carus & utilis.

Finis præcepti est, ut omnem cupiditatem cum caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta discrimen faciunt inter legem humanam & diuinam. Humana tantùm prohibet facta & dicta, Diuina etiam concupiscentiam inordinatam coërcet. Tametsi autem in superioribus præceptis cõcupiscentia etiam prohibetur: tamen hæc duo postrema non censenda sunt inutilia aut frustra addita. Nam in illis prohibetur uoluntaria concupiscentia, quæ est effectus eius concupiscentiæ, quæ hic prohibetur. In superiorib. prohibetur actio interior & exterior, consilia & deliberationes: In hisce ultimis istorum omnium fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic paßiua concupiscentia interdicitur.

Cæterum qui hæc duo præcepta distinguunt, nonum ad genus, decimum ad species referunt. Nonum non concupisces domum proximi tui: Hoc est, familiam & poßeßionem proximi tui promoueto. Decimum non concupisces uxorem eius, man-

dat, ne quis ulla occasione sub specie honesta res al terius uelit ad se allicere.

Quòd autem nemo satisfaciat huic præcepto his rationibus conuincitur. Primùm enim massa tota nostræ naturæ corrupta est. Est, enim prauum cor hominis ab adolescentia. Secundò uniuersalis experientia in omnibus sanctis, qui ingemiscunt & dolent se impediri hoc malo quò minus ea quæ uolunt bona faciant. Hinc Paulus Rom. 7. exclamat: O me miserum, quis me liberabit de corpore mortis huius. Debet proinde usus horum præceptorum perpetuus in animis nostris hic esse, ut precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur, ut obtemperemus ei in suis concupiscentijs: deniq; ut confugiamus ad Christum Pontificem, qui credentium in se peccata interna & externa suo precioso sanguine abluit.

SECVNDVM CAPVT.

LEGITIMA SPIRITVALIS CVLTVS DEI RATIO, ET EIVS PARTES.

SVperiori capite materiam cultus diuini explicauimus: Nunc eius legitima ratio & partes exponendæ sunt. Non enim omne opus præceptum, est cultus, nisi ex uera fide fiat propter uerum finem. Nam qualitas operum non solum ex ratione præcepti, sed ex causis simul efficiente & fina-

finali censebitur. Vt igitur hanc doctrinam perspicue teneamus, Primum, regulam per quam probandus sit uerus cultus Dei, Deinde fundamentum eiusdem cultus, Tum, quidnam sit cultus Dei, Postremo, quæ sint eius formæ tradam. His enim quatuor cognitis nihil restat, nisi ut mentem, cor, linguam & manus à Domino gubernari cupias, quo ipsi uerum cultum præstare poßis.

Sit itaq; hæc regula generalis: quod nullus cultus placeat Deo, nisi quem ipse proprio uerbo instituit. Hanc regulam uox Dei apud Esaiam, & Dominus in Euangelio confirmat: Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, Paulus ad Colos. 2. ἐθελοθρησκείας damnat. Idem pronunciat, nihil placere Deo sine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo, qui id fieri potest, si uerbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec sinamus nos ab ea auelli ulla sophistica.

Huius regulæ usus multiplex est. Primum enim hac regula stabilitur autoritas legislatoris. Vbi enim in Republica liberum est, unicuiq; condere leges, autoritatem supremi domini uilescere necesse est. Hanc antoritatem sibi uendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego sum Iehoua Deus tuus, &c. Deinde liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico, ne cum illis sine modo superstitiones & ἐθελοθρησκείας cummulemus, quorum antesignanus est Romanus

Pontifex, qui ſanè Hieroboam Apoſtaſia, Achab homicidijs & ſanguine piorum, Ieſabel crudelitate, Nabuchodonoſor ſacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio oſculo ſuperat.

Hactenus de regula, fundamentum cultus Dei ſequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Eſt autem hoc fundamentum duplex, nimirum cognitio Dei & cognitio noſtri, de quibus quia abunde dictum eſt in prima Claſſe, hic breuius eadem attingemus. Cognitionem Dei conſequimur per uerbum & teſtimonium, quæ coniuncta docēt nos, quod Deus ſit fons omnis uirtutis, iuſticiæ, ſapientiæ & ueritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda ſit: quod Deus ad iuuandum ſit promtus ſua natura: quod idem uelit omnes ad ſe confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem eſſe fundamentum cultus Dei Eſaias 19. docet his uerbis: Cognoſcent Ægyptij Dominum in die illo, et facient ſacrificia & oblationem, uouebuntq; uota Domino, & reddent.

Cognitio noſtri ex trium rerū contemplatione petenda eſt, nimirum ex fine creationis, ex uirium præſentium æſtimatione, & ex facilitate lapſus in peccatum. Finis docet officium, quod eſt referre imaginem Dei in ſincera pietate & iuſticia uera. Vires oſtendunt, quod officium debitum præſtare minimè ualeamus. Lapſus frequentes nos monent fragilitatis noſtræ & peccati. Vnde admonemur omnem gloriandi materiam

abijcere, ut qui fracti uiribus nihil sine auxilio diuino efficere boni possumus, Imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, nisi manu Dei conseruemur. Sine hac nostri cognitione nec pœnitentia, nec fides existere possunt: sine quibus nihil quantumuis speciosum Deo placere potest. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei & nostri probe tenuerimus, fundamentum ueri cultus Dei iactum est.

Nunc, quemadmodum proposuimus, quid sit cultus Dei uerus, definiamus.

Est itaq; cultus Dei opus mandatum à Deo, factum ex fide in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic impingamus, perutile discrimen cultus diuini hic est tenendum. Est enim duplex cultus Dei. Vnus est expiatorius, meritoriusq; per se: Alter Eucharisticus seu obedientiæ, & nequaquam meritorius sua natura. Expiatorius & meritorius per se est obedientia filij Dei, per quam satisfecit legi Dei, ac meruit omnibus uitam æternam qui in se credunt. Quicunq; hunc honorem tribuunt alijs rebus quam obedientiæ Christi, contumelia afficiunt filium Dei, qui solus expiatorium cultum præstitit. Cultus Dei Eucharisticus seu obedientiæ omnium filiorum Dei est. Hic per se non meretur quicquam, sed ex gratia habet promißiones præsentis uitæ & futuræ.

His ita constitutis, definitionem positam breuiter excutiamus; Primum fit mentio materiæ

cultus Dei, quæ est opus à Deo mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili obedientia erga Magistratum est uiuere secundum præscriptum legum: Ita in Ecclesia seu regno Christi cultus Dei æstimandus est, qui uerbo & lege Dei nobis præscribitur, sicuti regula supra tradita dilucidè docet.

Sed quia non satis ex ratione præcepti opus facere, nisi accedat Fides, ideo additum est in definitione: factum ex fide. Est enim fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo necessario requiritur? Quia opus nullum potest placere Deo, nisi prius persona placeat: placet autem persona fide, hæc enim facit, ut errata nec nobis nec operibus nostris imputentur: sed quemadmodum nos iusti sumus per fidem: ita & opera nostra per eandem fidem iusta habentur. Deinde fides facit, ut uoluntarium ac promptum sit obsequium, alioqui minimè placeret. Tertiò, fides monet animi cultum & externam operationem coniungenda esse, unde fit, quod tametsi opus interdum externum sit, tamen quia ex fide factum est, spiritualis Dei cultus existit. Postremo hæc additio facit clarum discrimen inter cultum Dei uerum & falsum. Nam omnis cultus extra fidem, siue sit à Deo mãdatus ratione operis, siue à Diabolo inuectus sit, damnandus est, siquidem mera superstitio est. Hoc uerum esse confirmat ipse Deus, Esaiæ 11. Quo mihi (inquit) multitudo sacrificio-

rum

rum uestrorum? Nonnunquam abominationes uocat, Interdum dicit se ea sacrificia non præcepisse An nō præcipit ea sacrificia quæ damnat? præcipit quidem, sed ut fierent ex fide. Superstitio enim non solum ex re ipsa, sed etiam ex animi affectione æstimanda est. Dare eleemosynam secundum rationem operis est bonum, uerum si absq; fide fiat propter impium finem, abomimatio coram Deo est. Quapropter Pauli consilium sequamur. Quicquid (inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atq; ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei esse debet.

Tertium definitionis membrum fuit, quod opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim superius membrum docet, unde proficisci debeat cultus Dei: ita hoc tertium in quem finem tendere debeat, manifestat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei: Hoc quam uerum sit, docet ipsa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus) qui inuocat nomen meum in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæum: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut glorificent Patrem uestrum cœlestem. Rectißimè igitur Iulianum admonet Augustinus lib.4.cap.3. aduersus Iulianum scripto inquiens: Noueris itaq;, non officijs, sed finibus à uicijs discernendas esse uirtutes: Officium autem est, quod faciendum est, finis uero propter quod faciendum est. Cùm itaq; facit ho-

mo aliquid, ubi peccare non uidetur, sed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.

Sed quid est Deum glorificare? Est Primùm rectè sentire de natura Dei, maiestate & ueneratione: Deinde tribuere ei omnem sapientiam, misericordiam & iusticiam. Tertiò, illi obtemperare. Quartò, alios nostro exemplo ad illum agnoscendum inuitare. Hanc gloriam ei eripiunt, qui de ipsius natura, maiestate & ueneratione rectè non sentiunt. Secundò, qui ipsius uirtutes & beneficia non agnoscunt. Tertiò, qui scelerate & flagitiosè contra ipsius mandatum uiuunt. Quartò, qui suo exemplo alijs offendiculo sunt, ut ad Deum uenire nequeant. Quintò, qui uni Christo redemtionis gloriam non tribuunt. Sextò, qui in rebus ad hanc uitam pertinentibus, fortunæ, sapientiæ & consilijs suis, tribuunt successum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, spoliatur aliqua suæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipsum solum non referunt. Ille dixit, gloriam meam alteri non dabo. Qui ergo sibi gloriæ eius uel minimam portionem uendicat, sacrilegus censendus est. Atq; hæc de definitione dicta sufficiant.

Nunc ueniamus ad illud, quod postremo loco de cultus Dei uarijs generibus proposuimus. In uniuersum itaq; cultus Dei duplex est, Internus & Externus. Vtrumq; Deus iure à nobis requirit. Nam quoad animam creauit Deus hominem ad

imagi-

imaginem & similitudinem suam, quoad corpus, omnes uires contulit & conseruat. Nec pugnat hæc distinctio cum eo, quod supra dictum est, omnem cultum Dei spiritualem esse debere. Est enim cultus Dei ex causa efficiente, Obiecto & finali causa censendus. Cùm igitur omnis cultus Dei proficisci debeat ex fide, quam spiritus operatur in gloriam Dei, qui spiritus est, rectè spiritualis omnis cultus Dei uerus iudicabitur.

Sed quid est Internus Dei cultus? Est motus mentis & cordis congruens cum lege Dei.

Quid Externus? Cùm actio externa congruit cum lege & uoluntate Dei. Sed uterq; iuxta duplicem Decalogi tabulam diuidendus est. Nam ut prima tabula præcipit cultũ Dei internũ et externum, ita et secunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus supra in explicatione Decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus secundæ tabulæ: Internus consistit in affectu cordis erga proximum: Externus in operis declaratione. Paulus 1. Thess. capite 1. diuidit cultum Dei compendiosius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus sunt: fides, spes & caritas: Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονὴν, Caritati κόπον. Atq; hæc dicta sufficiant de legitima ratione cultus Dei, atque eius partibus.

TER-

TERTIVM CAPVT.

GENERALIS DOCTRINA BONORVM OPERVM.

QVia dictum est, bona opera esse cultum Dei, cùm ex fide proficiscuntur, propter uerum finem, addam generalem doctrinam, ad quã recurrendum erit, quoties operum bonorum quorumcunq; fit mentio. Valde enim necessarium est, erudiri rectè de bonorum operum ratione, ut sciatur quo in loco habenda sint. Papistæ grauiter peccant, à quibus bona opera humana causis iustificationis annumerantur. Peccant & illi, qui dum bona opera à causis iustificationis excludunt, minus frigidè de obedientia, Deo necessariò præstanda, docent, ac si fides esse posset sine suis naturalibus proprietatibus: Cæterum, ut clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam sex quæstionibus subijciam,

1. Quæ opera docenda & facienda sint.
2. Quomodo fieri poßint.
3. Quomodo placeant Deo.
4. Quæ causæ bonorum operum, curq; promißiones sint additæ bonis operibus.
5. Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obedientia placeat, & quorum non.

6. Cur

6. Cur scriptura bona opera mercedis honore dignetur.

DE PRIMA.

Cùm quæritur, quæ opera facienda sint, duo perpendamus: qui nos simus, quis ille, cui obedientia per bona opera præstanda est. Cùm nos intuemur, considerata nostra corruptione, admonemur ne nos fingamus opera, quibus uolumus Deum colere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid uel placeat uel displiceat Deo. Vnde Dominus pronunciat, se frustra coli mandatis & doctrinis hominum. Hinc certò statuamus, opera quantumuis speciosa, excogitata ab hominibus, nequaquam posse boni rationem ueram habere. At si Deum intuemur, monemur reuerentia erga ipsum, unde fit, ut hoc solùm ipsi placere cogitemus, quod ipse nobis suo uerbo præscribit. Nam is solus est legislator noster. Vtrumq; complectitur Ezechiel 20. capite, inquiens: In præceptis patrum uestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus uester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea. Hoc Dei uerbum regula nobis esse debet operũ quæ facienda sunt, & tria continet. Primum, quòd Deus nolit opera ab ullo homine præscribi, iuxta quæ coli debeat. Secundum, quod sua præcepta normam operum esse uelit unicam. Tertiò, quod addat huius rei

rei grauißimam rationem, inquiens: Ego ſum Dominus Deus ueſter, quo dicto non ſolum ſibi ius uendicat legiſlatoris, ut qui ſolus autoritatem habeat ſuo populo præſcribendi uitæ leges: quod ſanè ius adimere illi uidentur, qui nouos cultus ſine ipſius mandato excogitant, ſed etiam nos obligat ad obedientiam, & ſe noſtrum Deum & Dominum eſſe pronunciat.

Hæc coercere nos debent, ne temerario auſu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiam erga uerbum traditum augebunt, ut dicamus cùm Dauide: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vt enim lucerna iter monſtrat in tenebris, ne impingamus: Ita uox Dei, ne in uita per ignorantiam erremus, efficit. Porro ne quiſquam ad ignorantiæ excuſationem confugiat, edidit Deus uocem legis moralis, quam ſtupendis miraculis confirmauit: quam legem moralem uult communem uitæ regulam eſſe, quæ duobus capitibus, nempe dilectioni Dei, & dilectioni proximi ſubijcitur, de quibus ſupra dictum eſt. Hîc tantum uolo reſponſum ad primam quæſtionem, nimirum, quod nulla opera bona cenſendi ſint, niſi quæ à Deo præcepta ſunt. Quare ea ſola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

Poſtquam mens pij hominis nouit, quæ opera ſint

sint facenda, quærit quomodo fieri poßint. Ad quam quæstionem ex duobus dictis petenda est responsio. Apostolus dicit Ebræos 11. Sine fide impoßibile est placere Deo. Et Christus pronunciat: Sine me nihil potestis facere. Quare hæc ordinè requiruntur, ut fiant bona opera. 1. Cognitio Christi. 2. Fiducia Christi. 3. Viuificatio, qua nos Christus per Euangelium uiuificat, & effundit in nos SPIRITVM SANCTVM. Nulla enim dilectio, nulla obedientia esse potest, nisi prius fide apprehensa sit misericordia & reconciliatio propter Mediatorem. In hac consolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium consolantem uoce Euangelij, uerè est ibi efficax, & datur à Patre & Filio Spiritus sanctus accendens lætitiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam Spiritum Gratiæ & Precum. Item: Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Item, secundæ Corinthios tertio, Intuentes gloriam Domini, transformamur ad eandem imaginem, id est, intuentes λόγον, qui est imago æterni Patris, & in consolatione ostendit præsentiam & bonitatem Dei, efficimur similes eius imaginis, Spiritu sancto accendente corda. Ita tunc Filius est Emanuel, per eum enim nos diuinitas uiuificat, protegit, gubernat, gestat nos, regit consilia & euentus, sicut dicit: Ego sum uitis, uos palmites, sine me nihil potestis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua pe-

timus præsentiam & gubernationem Mediatoris in omnibus nostris actionibus.

DE TERTIA.

Postquam mens edocta est, quomodo fieri possint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Frustra enim fierent nisi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed non utriusq; opus placet Deo. Quare hîc recte quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quam quæstionem in genere respondeo, quod placeāt in conuersis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuersus: At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid.

At hîc tria ordine sunt spectanda. Primum statuendum est de persona, quód sit fide reconciliata & iusta propter Christum, gratis, non propter dignitatem personæ. Nam fide apprehenditur imputatio iusticiæ, sicut scriptum est: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam. Deinde & hoc fatendum, quod persona fide iustificata nondum legi satisfacere potest. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omißionis &c. Hæc immundities deploranda est, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum ueris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes, quibus inuoluimur imputet. Tertio, Etsi has nostras sordes agno=

agnoscimus, tamen simul statuendum, quod & Deus postulat incoatam obedientiam, & quòd placeat inchoata hæc obedientia Deo propter Christum. Sic enim Petrus clarè docet: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propiciator est, & nunc pro nobis interpellat. Non itaq; placet obedientia nostra Deo propter suam dignitatem aut perfectionem. est enim per se indigna, ut prodeat in conspectum Dei, nec satisfacit legi, ut dictum est: sed placet propter personam reconciliatam, quæ propter Christum ut iusta habetur: ita etiam placet, etsi circumferat in carne peccatum & multas sordes.

DE QVARTA.

Cùm constat, hominem nequaquam iustificari operibus, quæri etiam cõmodè solet, quænam sint bonorum operum causæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent, & numerari hic solent tres causæ grauißimæ, quæ sunt: neceßitas, dignitas, præmium.

Neceßitas quintuplex statui potest, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, uitationis pœnarum & conuersionis.

Neceßitas prima mandati est, quod Deus obedientiam erga suam legem seriò & seuerè mandat: In præceptis meis ambulate, Et Paulus: Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra.

Secunda neceßitas est debiti officij, de qua Paulus concionatur, Rom. 8. Debitores, sumus Dei

non carnis. Non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine.

Tertia neceßitas eſt fidei retinendæ. Si quis, inquit Paulus, ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit & infideli deterior eſt. Item: Milita militiam honeſtam, habens fidem & bonam conſcientiam: quarum neutrum retinetur ſine obedientia. Tametſi uox illa immota ſit: Vita æterna donum Dei eſt: tamen & hoc certum eſt, contriſtari & excuti ſpiritum ſanctum cùm perpetrantur delicta contra conſcientiam.

Quarta neceßitas eſt, quia pœnas uitari oportet. Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum.

Quinta neceßitas eſt conuerſionis. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Cum igitur ſit conuerſio, ſimul uiuificatur homo fide per ſpiritum ſanctum. Præterea coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ uitæ, quæ eſt noua & æterna lux, ſapientia, iuſticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quæ fit Deo ſe nobis communicante, cùm filius uoce Euangelij conſolatur corda & effundit in ea ſpiritum ſanctum.

Secundam cauſam obedientiæ præſtandæ ſeu bonorum operum dignitatem poſui. Dignitas eſt, quòd homo cõuerſus iam ſit filius Dei, iuxta illud: Dedit poteſtatem, ut filij Dei fierent, quotquot cre-

credunt in eum. Quanta dignitas est, quòd credentes sint templum spiritus Dei uiuentis? quod Christus in ipsis habitet per fidem, quòd pater, filius & spiritus sanctus ad illos uenire, & in ijs mansionem facere uelint? quòd Christi sint membra? Iam perpende, quantum scelus sit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculum sit, templum Dei Satanæ fetore conspurcari: quàm immane sit, Deum è suo hospitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari patrem cœlestem, qui dixit: Sancti estote, quia ego sanctus sum: præterea sumus uocati ad sanctificationem, ut simus conciues regni Christi, in quo angeli castißimi ministrant Christo & Ecclesiæ.

Præmium tertia causa est, hoc est, compensatio patientiæ et obedientiæ credentiū. Hoc præmium non datur propter operis in se qualitatem ex debito, sed propter promißionem ex gratia. Est autem hoc præmium multiplex, Spirituale, corporale, perpetuum, temporale.

Porrò huic quæstioni est & alia coniuncta: Cur Deus adiecerit promißiones bonis operibus, & sunt potißimùm quinq; causæ. Prima, ut sint testimonia prouidentiæ Dei. Vult enim sciri Deus, & bona corporalia res esse ab ipso creatas & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum: Ipse est uita tua, & longitudo dierum tuorum, item: in diebus famis saturabuntur: Diuites esurierunt, timenti autem

Dominum non deerit ullum bonum. Item: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Secunda, ut sint testimonia, quòd uelit Deus etiã in hac uita seruare Ecclesiam. Quare Paulus 1. Timoth. 4 inquit: Pietas habet promißiones præsentis uitæ & futuræ. Quia enim uult Deus immensa bonitate colligere Ecclesiam propter filiũ mediatorẽ, tantisper seruat hũc ordinem naturæ, fœcundat terram, ut alat Ecclesiam in hac uita. Et cùm propter Ecclesiam cæteros pascat, nos præcipuè grates esse oportebat. Tertia, quia uult Deus & neceßitatem corporalem esse commonefactionem de fide, inuocatione spe & gratiarum actione, ideo promißiones edidit, & quidem uult hæc ipsa bona fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione fidem, spem, patientiam crescere. Quarta, ut sint commonefactiones de promißione gratiæ, quia fidem, quæ agnoscit filium & accipit reconciliationem, oportet semper prælucere in petitione corporalium rerum, & quidem propter filium cæteræ promißiones editæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto: Quicquid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Quinta, quia Deus uult utrunque sciri, & subiectam esse Ecclesiam cruci, & inter ipsa pericula tamen mirabiliter seruari in hac uita, ut uniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia, ut dicitur in

tur in Numeris 14. Vt sciant Ægyptij, quod tu Domine sis in hoc populo. Iosuæ 3. Scietis quod Dominus Deus in medio uestri sit. 1. Reg. 17. Vt sciat omnis terra, quod sit Deus in Israel. Esaiæ 37. Et nunc Domine Deus noster salua nos de manu Zennacherib, ut cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

DE QVINTO.

Cum omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorum obedientia placeat, & quorum non. Ad quam quæstionem breuiter respondeo. Peccata sunt duplicia. Quædam enim fiunt à scientibus & uolentibus contra conscientiam, qualia in conuersis non sunt. Nam si conuersus labitur contra conscientiam (ut Dauid adulterio & homicidio) excutit spiritum sanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & nisi agat rursus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda insania est, dicere tales retinere spiritum sanctum ac fidem, cùm Paulus aperte dicat, Galatas 5. Manifesta sunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non poßidebunt. Præterea deficientes à fundamento, hoc est, aliquem articulum fidei abijcientes, siue eum intelligant, siue non intelligant: sed decepti præstigijs, hi quoq; desinunt esse sancti, & excutiunt spiritum sanctum, & fiunt rei æternæ iræ, Vt Arius, Fotinus, Manes, & similes hæretici.

Quædam peccata fiunt non contra conscien-

tiam, ut caligo & dubitatio, multæ omißiones et uiciosi affectus: quibus malis sancti repugnant, ne ruant contra conscientiam : & credunt ea deleri per filium Dei. Hæc caligo & immunditics in homine non existimetur leue malum esse, propter quam dictum est : Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et tamen Filius Dei umbraculum est credentibus. Etsi igitur hæc immunditics est in sanctis, tamen placent personæ propter filium Dei, fide accipientes imputationem iusticiæ, iuxta illud. Beati quorum tecta sunt peccata. Item : Pro hoc orabit te omnis sanctus. Item : Si actiones carnis spiritu mortificabitis uiuetis. Hæc peccata supra dixi nominari Venialia.

DE SEXTA.

Hic primum cauendum est, ne operum doctrinam cum causis efficientibus iustificationis confundamus. Opera enim non ad causas efficientes, sed ad finales pertinent. Quare ne studiosi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda sunt, & declaranda uocabula Mercedis & Meriti.

Scriptura uocat supplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, unde et Deus μισθαποδότης, hoc est, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed sciendum est, nomen Mercedis, quæ bonis rependitur operibus, usurpari bifariam. Aliquando enim significat non debitum, sed plane gratuitum officij uel laboris alicuius

cuius

cuius debiti præmium, ut cum paterfamilias filio suo uel seruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, sed tamen debito. Debet enim filius & seruus suo patrifamilias, quæcunq; ad eius gratiam & utilitatem potest præstare, his filijs & seruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teste Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, ne dum mercedem: Aliquando autem accipitur merces pro compensatione officij aut laboris debita, ut Roman. 4. Operanti uerò merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum. Talis merces à Deo nobis deberi non potest, nam nos filij & serui Dei sumus, facti toti & refecti à Deo, & ab eius plane gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipso uiuimus, mouemur & sumus. Quocirca debemus huic patri & Domino nostro, longè & plura & perfectiora officia, quam in hac uita unquam præstemus. Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id constat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex ullo aut debito aut condigno. Atq; ita uocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter et specialiter: generaliter quidem pro quauis laboris compensatione, speclaliter uerò aliàs pro debita, aliàs non debita compensatione.

Porrò mereri significat operam uel laborem pro mercede præstare, hoc est, facere aliquid, quod

non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præstare ualemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipse nobis debere poßit, præstitæ ei operæ uel officij merito. Proinde scriptura nusquam dicit, Sanctos cùm benefaciunt, aliquid mereri de Deo, sed sancti patres interdum καταχρηστικῶς hac uoce utuntur, pro eo quod est facere Deo aliquid gratum, cuiq; Deus mercedem rependet, non debitam. Ita & Meriti nomen, si usurpetur propriè, certum est significare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur: quod cùm sancti patres usurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, & quæ ille gratuita mercede remuneratur. Et Bernardus clare dicit: Nostra merita sunt uia regni, non causa regnandi: qua orationis forma excludit merita à causis iustificationis, & ea tantum esse opera grata Deo, quæ requirit à sanctis. Quare tametsi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipsa bona opera meritoria dici nequaquam possunt, nisi durißima Catachresi, à qua pijs omnino abstinendum iudico.

QVARTVM CAPVT.

OPERA CARITATIS.

QVoniam in præcedenti capite de bonis operibus dictum est, hoc loco uisum est speciem

ciem certam operum, quæ caritatis nominan_ur, explicare, & quatuor tantum attingam, idq; breuißime. Primum, quibus rationibus impelli debeat quisq; ad præstanda proximo opera Caritatis. Deinde discrimen operum Caritatis significandum est. Tertio loco regulas ponam, ad quas opera præstanda proximo, exigenda sunt: Postremo loco pauca testimonia de operibus Caritatis colligam.

Quantum ad primum attinet, tria consideranda sunt, Efficiens causa, obiectum & finis. Efficiens prima est mandatum Dei, cui omnes creaturas obtemperare par est. Secunda est fides, quæ efficax est per Caritatem. Hæc enim per uerbum iudicium format, cor excitat, atque organa gubernat. Tertia spiritus sanctus, quo donat Christus credentes, quo ducuntur, modo sint ueri Christiani.

Obiectum, est proximus nostro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus est, hoc nomine quòd sit proximus. Idq; primum ratione creationis. Secundo, ratione similitudinis. Tertio, ratione communis uitæ & humanæ societatis: atq; hæc communia nobis sunt, non solum cum Christianis, uerum etiam cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. Quarto, ratione mystici corporis. Quintò, ratione regenerationis. Sexto, ratione uocationis communis piorum, qua ad unitatem spiritus in uinculo

pacis uocati sumus, Ephes. 4. Septimò, ratione futuræ gloriæ: Atq; hæc quatuor postrema Christianorum propria sunt, quæ coniuncta merito nos ad præstanda officia proximo incitare deberent, si uel mica fidei in nobis esset.

Finis porrò quadruplex est, Gloria Dei, Subleuatio indigentis proximi, exemplum & ædificatio aliorum, præmium, sed de his alibi plura.

Discrimen operum proximo debitorum, quadruplex mihi uidetur aßignari, Lucæ 6. Primum, corde non iudicare perperam de proximo, sed candide de ipso sentire, semperq; meliora de ipso sperare. Secundum, ore non condemnare, sed potius benigne de ipso loqui, ac sine calumnijs in meliorem partem omnia accipere. Breuiter uoce quærere proximi honestum nomen ac incolumitatem. Tertium, peccanti in nos condonare: remittite, inquit, & remittetur uobis. Quartum, Indigenti adesse cousilio & opere. Consilio quoties illum à recto aberrare uides: Opere uero, alias dando largius Eleemosynam, alias mutuando hilariter, etiamsi simile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione similis officij uulgare officium est, etiam inter Ethnicos & peccatores, qui nondum sunt in familiam Christi per fidem uocati.

Regulæ tres sunt: Verbum, Fides, Caritas, hæc enim tria modū præstandi proximo officium facile docebunt hominem pium. Verbum: Fontes tui

tui deriuentur foras, tu aũt Dominus eorum esto. Hoc uerbum monet, ut nõ ita opes effundas, ut ipse indigeas, ac statũ tuum honestè non tuearis. Fides Membra cõmunia eiusdem corporis mystici complecti non desinit. Caritas fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Lucæ 6. Estote misericordes, sicut pater uester misericors est: nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini: Remittite, & remittetur uobis, date & dabitur uobis. Hic Dominus quatuor complectitur, præceptum, exemplum, discrimen operum Caritatis & præmium. Matthæi 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerseris.

Iob 6. Iudicium absq; misericordia erit ei, qui non præstiterit misericordiam. Matth. 9. Misericordiam uolo, & non sacrificium. Prouerb. 14. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.

Rom. 12. Caritatem fraternitatis inuicem diligentes. Item, necessitatibus sanctorũ cõmunicantes, per caritatem serui alij alijs. Ephes. 5. Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit uos.

QVINTVM CAPVT.

VOCATIONIS SEV OFFICII CVIVSQVE OPERA.

Valde prolixam tractationẽ instituere oporteret, si singula officiorum genera nobis explicanda

plicanda essent. Quare generalem tantùm doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam.

Vocationem uocamus usitatè alicuius officij seu operis peragendi functionē legitimam, eamq; duplicem facimus, communnem & personalem. Illa omnium piorum communis, hæc propria singulorum est.

Est siquidem Communis uocatio, qua sumus per Euangelium euocati ex mundo, ut simus noua creatura, seu spirituales reges seu sacerdotes. Quare regia officia & sacerdotalia à nobis præstanda sunt, ut iusticia induti simus, & in sanctitate exultemus, perpetua laude Deum celebrantes, offerendo illi hostias placentes, primùm spiritum contribulatum. Secundo, sacrificium iusticiæ. Tertio, sacrificium laudis, ac uitulos labiorum, confitentium nomini eius. Quarto, hostias beneficentiæ & cōmunionis, quibus εὐαρεστεῖται, id est, oblectatur Deus, seu placemus Deo. Quinto, hostiam rationalem propriorum corporum, Breuiter, omnem nostram obedientiam, quam in hac communi nostra uocatione præstamus, iuxta ipsius uoluntatem, sacrificij nomine dignatur Deus, idq; ob has causas.

Primum, ut sciamus nostram obedientiam Deo placere.

Deinde, ut sciamus Deum eam serio requirere.

Tertio, ut hiſce notis pij ab impijs diſcernantur.

Quartò, ut extet teſtimonium noſtræ erga Deum gratitudinis, unde ſacrificium Chriſtianorum ἐυχαριςικὸν dicitur: qua appellatione diſtinguitur à ſacrificio, quod ἱλαςικὸν uocatur: de quo in tertia communium capitum claſſe, ubi de morte & paßione Domini agitur, dicendum erit.

Porro regium munus, quod commune omnium piorum eſt, in eo conſiſtit: ut iam peccato & mundo dominemur, ac ſuperemus ea per fidem, quæ mundi uictoria eſt, ut quæ nos inſerit in Chriſtum, qui ſolus eſt mundi uictor.

Hactenus de communi officio Chriſtianorum, nunc ad perſonalem uocationem ueniamus. Eſt autem Perſonalis uocatio, legitima functio officij alicuius, certæ perſonæ propria, ut uocatio ad imperandum, ad docendum, diſcendum, operandum. In hac requiruntur multa. Primum, ut habeat uocatio uerbum Dei. non enim poteſt legitimum eſſe, de quo uerbum Dei non extat in genere ſaltem officij. Quare hæc regula tenenda eſt: omne officium faciens ad conſeruandos & adiuuandos ſtatus à Deo ordinatos, ut œconomicum, politicum, Eccleſiaſticum, mandatur primo & quarto præcepto, atque ideo in ſe legitimum, licitum & ſanctum eſt. Si huc acceſſerit iuſta & ordinaria uocationis deſignatio, fit etiam officium legitimum perſonæ reſpectu, & præterea cultus Dei

in con-

in conuersis et sanctis, requiritur ergo ut uocatio sit legitima, et ratione officij, et respectu personæ. Secundum, ut Fides & caritas sint actionum in uocatione Regulæ. Fides Deum respiciet, monebitq;, ut nec quicq̃ in officio committas, quo gloriam Dei lædas: nec omittas, quod requirit officij ratio: nec segniter facias opus Vocationis in conspectu Dei, qui maledictum pronunciat, qui facit opus Domini fraudulenter, Caritas proximum intuebitur, monebitq; ne cui sis iniurius, hoc est, ne uel curiosè aliena inquiras tuo neglecto officio: uel inuideas ijs, qui te fortunatiores & præstantiores uidentur: uel contemnas eos, quos te inferiores putas, seu qui uiliorem uocationem uidentur adepti quàm tu: uel dolo ullo aut fraude circumuenias proximum tuum in tuo officio & uocatione: uel sis πλεονέκτης quouis iusticiæ & iuris titulo: Sed potius requirit Caritas, ut in tua uocatione maneas quietus, & propria agas, adeoq; omnia referas ad uinculũ sanctæ societatis, quemadmodum Paulus præcipit suis Thessalonicensibus. Tertium, perpetuo respiciendum est ad uerbum, quo nititur tua uocatio, unde consolationem petes, si quid aduersi obtigerit. Quartum, Vocatio ad gloriam Dei & utilitatem Reipublicæ, in qua uiuis, referenda est. Quintum, Cogitandum, nihil feliciter agi sine Deo iuuante, nullum enim officium est, nullaq; uocatio, quæ non multum laboris & molestiæ habeat annexum:
Vnde

Vnde sæpe in inuocationem Dei prorumpendum, ut ipse difficultatem pro sua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1.Corinth.7. Vnusquisq;, in qua uocatione uocatus fuit, permaneat.

Ad Ephes.4. Hortor ego uos uinctus in Domino, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine.

Rom.13. Tanquam in die honeste ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

Votum promißio est spontanea, quæ Deo fit. Et est duplex: commune & particulare seu speciale. Commune Christianorum uotum est promißio, qua in unius Dei, qui est pater & filius & spiritus sanctus, nomen inauguramur, pollicemurq; nos illi omnem obedientiam, ac renunciamus diabolo eiusq; operibus. Hoc uotum nuncupatum in Baptismo, confeßione & Cœnæ Dominicæ sumtione confirmatur: Estq; extra dubium pium & sanctum, ut quod habeat mandatum Dei & promißionem salutis. Sine hoc uoto nullus adultus saluari potest.

Particulare seu personale seu speciale uotum est, quod aliquis sua sponte Deo promittit. Hoc quia duplex est, pium & temerarium, opus est pruden-

prudentia, ut alterum ab altero recte distinguas: quod ut fiat, quatuor nobis perpenda sunt.

Primum, quis sit is, cui nuncupatur uotum.

Deinde qui nos, qui uouemus.

Tertio, quæ res, quam uouemus.

Postremo, quo animo uotum nuncupetur.

Quis est, cui votum nuncupatur?

Deus qui damnat suo uerbo omnes ἐθελοθρησκείας: qui clamitat: Frustra se coli mandatis hominum. Vnde hæc Regula colligenda est: quod nihil omnino uouere liceat, nisi conscientia prius statuat ex uerbo Dei, se placere Deo, cui nuncupatur uotum. Cum enim uotum sit pars religiosæ inuocationis & confeßionis Dei, fieri debet secundum uerbum ipsius.

Qui nos qui vouemus?

Homines fragiles, Vnde monemur, quod uotum non debeat pugnare cum uocatione nostra.

Quæ res quam vouemus?

Hic tria sunt perpendenda. Primum, an res sit poßibilis, & in nostra manu posita. Secundum an genus uoti in communi uoto includatur. Tertium, an ne ingrati uideamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit utendas pro commoditate nostra cum gratiarum actione.

Postremum quod proposui spectandum est, quo animo quis uotum nuncupet. Hic admonemur, quo respiciat is, qui uouet: Debet autem respicere ad

tempus præteritum uel futurum. Si ad præteritum respicit, erit uotum aut exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad futurum respicit, eò pertinebit uotum, ut uouentem cautiorem reddat, utq; stimulis quibusdam eum ad pietatis officia excitet.

Porrò omne uotum peccans contra has regulas, ut impium, rescindendum est, nullum enim uinculum esse potest, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs uotis Regula est: In malis promißis rescinde fidem. In turpi uoto muta decretum, Malum quod promisisti (inquit Bernardus) non facias, quod incautè uouisti non impleas, Impia est promißio, quæ scelere adimpletur. Proinde Monachus, qui uouet Monachismum, aut sacrificulus qui cœlibatum uouet, potest & debet bona conscientia uotum suum rescindere. Primùm enim suum Monachismum & cœlibatum pro cultu æstimat contra primam Regulam. Deinde quia temerè nuncupantur ab ijs, quibus præstandi facultas non est. Postremò, quia in uoto communi, ut in genere, non includuntur, imò potius pugnant. Apertè enim cum uoto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

Porrò errores papistarum de uotis sunt plurimi. Primùm enim uotum esse opus supererogationis dicunt. Deinde, factum cum uoto magis meritorium esse, quam sine uoto factum. Tum uoto matrimonium solui. Præterea uotum esse opus cō=

filij & non præcepti. Sed has nugas missas faciamus, quia tantùm sunt ociosorum hominum somnia. Quare contra ista omnia hæc teneatur demonstratio.

Nullum opus lege Dei comprehensum, est supererogationis, aut consilij, nec liberum, sed necessarium, quia scriptum est: Cùm omnia feceritis quæ præcepta sunt uobis, dicite: Inutiles serui sumus, quod debuimus facere, fecimus. Omne opus Deo acceptum est lege Dei comprehensum. Nullum opus igitur Deo acceptum supererogationis aut consilij est, nec liberum, sed necessarium. Vnde relinquitur, uotum lege Dei non præceptum saltem in genere facti, Deo minimè placere. Quod autem omne opus Deo acceptum lege Dei comprehensum esse oporteat, manifestum est. Nihil enim placet Deo sine fide. Item: Frustra me colunt mandatis hominum. Hac demonstratione contenti simus, relinquentes Papistis sua de uotis deliria. Porrò testimonia de uotis extant plurima Leuitici 27. Deut. 23. Baruch 6. Nahum 1.

CAPVT SEPTIMVM.

CONSCIENTIA.

QVIA sæpius conscientiæ facta est mentio hic nonnulla de ea adijciam. Multa sanè & philosophi & poetæ de conscientia bona & mala scribunt.

scribunt. Plato in politicorum primo conscientiam bonam ἡδεῖαν γηροτρόφον uocat. Iuuenalis malam describit inquiens: Cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo uerbere cædit?
Pœna autem uehemens, ac multò seuior illis,
Quas aut Cæditius, grauis inuenit aut Radamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Vtramq; simul definit Ouidius ut artifex, hisce uerbis:

Conscia mens ut cuiq; sua est, ita concipit intra
Pectora pro meritis spemq; metumq; suis.

Verùm quia hæc philosophica & poëtica doctrina de conscientia, imperfecta & legalis est, fusius de ea dicam, & quatuor ordine exponam. Primùm, definitionem generalem tradam. Deinde regulas de factis indicabo. Tertiò, nonnulla de differentijs conscientiæ bonæ & malæ adijciam. Postremò quæstiones sunt expediendæ tres.

Ex uerbis Pauli, Roma. 2. definitio generalis extrui potest: Ostendunt, inquit, opus legis scriptum in cordibus suis, contestante eorum cõscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut accusantibus. In hoc Pauli dicto quatuor sunt diligenter expendenda. Primum dicit opus legis scriptum esse in cordibus eorum, hoc opus legis est discrimen honestorum & turpium. Secundò dicit eos hoc ostendere. Nam dum religionem instituunt, ostendunt Deum colendum: dum pu-

niunt turpia & iniusta scelera, honestatem & iusticiam colendam testantur. Tertiò, prouocat ad internum testimonium conscientiæ. Quartò, qualis sit ille testis definit, intra sese λογισμῶν, hoc est, rationibus excusantibus aut accusantibus. Nam cùm dicit in mentem uenire rationes, quibus gentes quod rectè factum est defendunt, & quod malè & turpiter factum est, accusant & redarguunt, iuxta Regulam operis legis cordibus inscriptam, apertè definit conscientiam esse naturalem quandam legis intelligentiam, quæ ut honestè facta probat, ita turpiter commissa detestatur. Vel ut clarius fortè dicatur, Conscientia est iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium sequitur aut lætitia aut trepitatio in corde.

Constat itaq; conscientia Syllogismo practico & motu cordis, syllogismum practicum naturaliter comitante. Huius Syllogismi practici maior est regula certa, huic regulæ cùm accommodatur per rationem factum in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter sequitur aut lætitia aut trepitatio cordis. Hanc esse ueram conscientiæ descriptionem ipsa conscientia in omnibus testari potest.

Regula autem triplex est, una naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. Naturalis regula συντήρησις dicitur: & est scintilla quædam legis naturæ, quæ aduersatur uicijs & mala perpetrata continuò arguit, ut, Deus colendus est, honesta sectanda,

ctanda, & turpia fugienda, Synthereses sunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad conseruationem hominis, ne se peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocasta mater sic colligunt:

Turpiter facta sunt supplicio digna.

Nos commisimus turpissimum factum, nempe incestum nefandissimum.

Igitur nos sumus scelerati, ac supplicio digni.

Hunc syllogismum tanta mentium trepidatio est secuta, quod non sustinentes tam graue onus, ille oculos eruerit, ne tantis maculis inuolutus aspiceret hunc solem, hæc laqueo uitam finierit. Contra, Socrates accusatus se ita colligendo consolatur.

Honeste agere, ac benemeritum esse de republica, est gloriosum ac præmio dignum.

Ego honeste egi.

Igitur non culpandus sum, sed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem lætitia quædam animi est secuta, qua leniuit præsentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non respondit. Nam ira Dei manet super eos, qui non credunt in Filium.

Altera regula est lex Dei, quæ decalogo continetur: cui etiam subijcio leges magistratus, cuius nos subditi sumus, modo nihil præcipiant con-

tra naturam aut scriptam Dei legem: Hæc regula ad duo capita refertur, ad obedientiam erga Deum, & iusticiam inter homines. Ex hac regula Saul sic colligit: Aut Deo obediendum aut pœnæ expectandæ. Ego Deo non obediui, sed contra ipsius mandatum feci. Igitur Deus mihi irascitur, & infligit pœnas. Hunc Syllogismum secuta est tanta trepidatio mentis, quod tandem desperauerit. Verum Ioseph in Ægypto solicitatus ad adulterium perpetrandum, & falsa dilatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis & uoluntatis Dei: Deo probantur honesta facta, eisq; promisit præmia. Ego honeste feci, nolens assentiri impudicæ adulteræ. Igitur Deus tuebitur iuxta suam promißionem meam innocentiam. Hunc Syllogismum secuta est lætitia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & amplißimo præmio donauit, propter seruatam castitatem.

Tertia regula est ignota rationi ac legi, quæ est uox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remißione propter Christum. Qui credit (inquit ueritas) in filium, habet uitam æternam. Item: omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ex hac regula Dauid commisso homicidio & adulterio sic colligit. Deus promittit ueniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter commissum, Et in ipsum credo. Igitur Deus me

recipiet in gratiam, etſi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt in corde Dauid tanta lætitia, quod non ſolum ſe reconciliatum Deo putauerit, uerum etiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaſſes, Petrus, Paulus ſe erexerunt.

Cæterum quia conſcientia talis, ex regula Euangelij ualde tenera eſt, nonnulla de eius certiſsimis ſignis ac ueluti fulcris, dicam, ne quis (quod multi, proh dolor, faciunt) conſcientiam ſuam inquinatiſsimam pro purgata habeat.

Sunt itaq; quatuor fulcra bonæ conſcientiæ.

Primum & præcipuum eſt, fiducia Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo.

Secundum eſt bonum propoſitum, quo abijcitur peccandi uoluntas. Qui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare poteſt, ſed ea prorſus uacuus eſt.

Tertium, ardens deſiderium uitam totam in poſterum approbandi Deo ueris cultibus, inuocatione, gratiarum actione, prædicatione Dei, dilectione Dei, dilectione erga omnes.

Quartum, eſt ſancta in cuiuſq; uocatione cura. Nam qui ſuos negligit (inquit Paulus) abnegauit fidem, & eſt infideli deterior. Hanc conſcientiam Clemens Alexandrinus Stramateon ſexto pag. 284. in Florentinis exemplaribus deſcribit

in hanc sententiam, inquiens: Bona conscientia (quam una uoce εὐσυνειδησίαν uocat) pietatem erga Deum & iusticiam erga homines tuetur, animam cogitationibus castis, uerecundis sermonibus & iustis actionibus puram conseruans. Hoc modo uirtute à Domino præcepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quàm inscitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem existimans. Pro omnibus præterea Deo gratias agit, audiendo, quæ iusta sunt, legenda diuina, quærendo uera, per oblationem sanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, psallens. Huiusmodi anima ne ad momentum quidem temporis unquam à Deo auellitur. Hactenus uerba Clementis reddidi ut potui. Et profectò omnibus pijs conandum est, ut huiusmodi suam esse conscientiam uerè affirmare poßint.

Quarto loco proposui de differentijs conscientiæ, nam aliàs mala, aliàs bona dicitur: Sed utraque nunc uere nunc falso ita nominatur. Hic primum obseruandum, quod has differentias non sumat conscientia à iudicandi facultate, quæ naturale donum est, idioque in bonis numerandum, quod donum nunc κριτήριον φυσικὸν, nunc lux mentis, & dictamen rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præsenti, & euentu futuro. Nam si mens sibi conscia recti facti est, lætatur & spem

bonam

bonam fouet (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος eſt, ut Pindarus ait) Conſcientia bona dicitur. Contra, ſi mens ſibi ſceleris conſcia eſt, trepidat, metuit pœnas, conſcientia mala dicitur. Hinc utriuſq; definitiones extruamus.

Conſcientia bona eſt iucunda bene actæ uitæ recordatio, cum ſpe & expectatione læti euentus. Seu, eſt lætus & iucundus motus cordis, cum ſcientia recti facti coniunctus, propter quam copulam Conſcientia dicitur, & non ſcientia. Mala uero conſcientia eſt, mala ac crucians malè actæ uitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta.

Porrò conſcientia bona falſo dicitur, cum regula facti putatur uera & non eſt, & factum congruit cum regula. Monachus habet regulam de ſua Miſſa celebranda, quam cum celebrat habet conſcientiam quidem bonam, ſed falſo bonam. Contra, ſi negligit, habet conſcientiam malam, ſed falſo malum.

Iam quæſtiones diluendæ reſtant. Prima, an liceat gloriari ob bonam conſcientiam: ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. At contra idem Paulus. Qui gloriatur, in DOMINO glorietur. Reſpondeo. Quilibet poteſt in ſuis recte factis gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones conſtituamus. Primum, ut quicquid

habemus boni, DEO feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. Deinde, ut retineamus illud fundamentum, In sola misericordia Dei sitam esse nostræ salutis fiduciam. Tertio, ut in solo bonorum omnium autore acquiescamus. His iactis fundamentis, bona est, imò necessaria gloriatio uera in rectè factis, quæ gloriatio non erit Thrasonicus fastus, sed approbatio conscientiæ recte iudicantis.

Altera quæstio est, utrum erronea conscientia obliget, nec'ne? Conscientia erronea obligat sic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen quia illa obligatio nociua est, cũ diuina lege homo ad contrariũ obligatur, Deus obligationẽ, quæ est per conscientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit uel repugnante uel hæsitante uel errante conscientia, peccatum est.

Tertia quæstio est, num satis sit cuilibet homini conscientia bona apud semetipsum? Augustinus respondet, duæ res sunt conscientia & fama. Conscientia necessaria est tibi, & fama proximo. Verùm si conaris famæ consulere quantum poteris, & nihil proficis, securus esto bona conscientia apud Deum.

OCTAVVM CAPVT.

VETVS HOMO ET NOVVS HOMO, EORVMQVE DIVERSA STVDIA.

VETVS homo & nouus homo metonymia Ebraica dicuntur. Nam substantiæ seu subiecti nomen pro adiuncto ponitur: & Epitheta diuersa studia innuunt. Dupliciter autem considerantur, aliàs enim ut inter se opponuntur, renatus et non renatus: expers fidei regniq; Christi, & utriusq; consors atq; particeps: ille uetus, hic nouus homo dicitur. Vetus quidem, quia detinetur in suæ originis iniusticia et peccato, Nouus uerò, quia iam à peccato absolutus per fidem in Christum, regeneratus est, ut sit noua creatura.

Definitur autem ad Ephesios quarto, nouus homo hoc modo: Qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate uera. Aliàs uetus homo & nouus non in diuersis hominibus, sed in eisdem, hoc est, in regeneratis opponuntur. Vt enim primo modo nouus dicitur propter fidem, ita secundo modo nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc est, propter nouam obedientiam & uitam, quæ sequitur fidei iustificationem. Quod autem in his, id est, regeneratis Spiritu opponitur, uetus homo dicitur. Vnde Paulus ueterem hominem interdum Carnis uocabulo, & nouum Spiritus appellatione designat: Idq; duplici metonymia: Primùm enim carnis & spiritus uocabula non pro substantijs, sed pro qualitatibus usurpat. Deinde causam pro effectu sumit, nam ut caro, hoc est, carnis uiciositas pro rebellione, ita spiritus pro motibus spiritualibus,

qui excitantur per ſpiritum ſanctum, accipitur.

Verum externus homo & internus alia dicuntur ratione. Eſt enim externus homo, quicquid ad præſentem ſeu terrenam uitam ſpectat, 2. Corint. 4. Eſt autem duplex uita, terrena & cœleſtis. Vt igitur conſeruatio terrenæ uitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona ualetudine, ſed opibus etiam, honoribus, amicicijs & alijs ſubſidijs continetur, exterior homo dicitur: ita interior homo eſt conſeruatio cœleſtis uitæ.

Porrò ueteris & noui hominis diuerſa ſtudia ad Galat. 5. deſcribuntur, Et ſancti perpetuam luctam ueteris ac noui hominis in ſeipſis experiuntur, ut Paulus de ſeipſo teſtatur, Rom. 7.

Cæterum 1. Corinth. 15. eſt alia hominis diuiſio: homo primus terrenus Adam, ſecundus cœleſtis, Chriſtus: quæ diuiſio pertinet non ad ſubſtantiam, ſed ad qualitatem & uim utriuſque. Quemadmodum enim ab Adam habemus, ut uiuamus in hoc mundo tanquam rami à radice: ita Chriſtus nobis principium eſt & autor cœleſtis uitæ. Hoc adijcere uolui propter Manicheos, qui perperam hæc epitheta ad ſubſtantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Vetus homo noſter crucifixus eſt, ut aboleatur corpus peccati, ut ultra non ſeruiamus peccato.

Epheſ. 6. Deponite ſecundum priſtinam conuerſa-

uerſationem ueterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: Renouamini autem ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominē, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate ueritatis.

Coloſ.3. Nolite mentiri inuicem, cùm exueritis ueterem hominem cum membris ſuis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, qui creauit eum.

CAPVT NONVM.

LITERA ET SPIRITVS.

QVIA quid nouus & uetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuum forte erit, nonnihil hic adijcere de ſpiritu & litera. Huius enim rei recta explicatio geminum pariet nobis fructum: Primum enim liberabit nos ab errore Origenis et Papiſtarum, qui has uoces ad interpretationem ſcripturæ referunt. Nam Grammaticum & Literalem ſenſum interpretantur literam, quam dicunt occidere: Allegoricum uerò Spiritum, quam dicunt uiuificare: quo ſanè errore nullus peſtilentior eſſe poteſt. aperit enim non ſolum feneſtram hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex quolibet, uerùm etiam fidem extinguit, quæ ex Grammatico ſenſu & literali concipitur

pitur & dependet. Deinde & hunc fructum percipiemus, quod magis simus amaturi uerbum Dei, cùm illud nequaquam in tot Proteos transformandum nouerimus, & statuerimus Deum clare & perspicue per uerbum suum nobis loqui.

Porrò occasionem istius erroris sumsit Origenes ex dicto Pauli, 2. Corinth, 3. ubi sic loquitur Apostolus: Qui nos fecit idoneos ministros, noui testamenti, non literæ sed spiritus. Nam litera quidem occidit, Spiritus autem uiuificat. Hic quid per literam & quid per spiritum significetur, ambigitur. Verùm ut ad huius rei noticiam pertingamus, primum quid litera quidq; Spiritus in genere sint, uidebimus: id quod ex collatione plurium locorum facile deprehendetur, Roma. 7. Vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ. Ro. 2. Circumcisio cordis in spiritu, non litera: Ad Corinthios opponit spiritum Dei uiui tabulis lapideis. Ex his locis apertum est, per utrumq; significari doctrinam & opus, sed nomina illa differentias faciunt: ut litera quidem sit doctrina uel opus inefficax sine spiritu sancto, intus in corde efficaci: Spiritus uero sit doctrina uel opus in cordibus uirtute spiritus Dei efficax. Non igitur hæc uocabula ad interpretationem pertinent, sed ad uim fructumq; referenda sunt per metonymiam siue metalepsin.

Litera proinde erit doctrina tota Dei, scripta, lecta, intellecta, atq; adeo omne opus hominis

sine

sine efficacia spiritus intus corda renouantis. Lex ergo est litera, similiter Euangelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa sola sunt, sine spiritus energia, & salutari in corde motu. Ita contra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum uiuo sensu cor penetrant, spiritus sunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera est, cum efficax est, spiritus nominatur.

Sed quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto: Litera occîdit, Spiritus uiuificat? Si omnis doctrina sine spiritu est litera, occidit utiq;, quare prædicatio quoq; Euangelij uidetur occidere, quod dictu absurdum uidetur. Respondeo. Nec Lex, nec Euangelium simpliciter occidunt, sed propter euentum mors & uita illis tribuuntur. Cum enim lex auditur, & non adigit hominem ad Christum uiuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum. nam is qui sic legem audit, incurrit in mortẽ. Similiter cùm Euangelium prædicatur, legitur, intelligitur dicitur occidere, non quod sit Euangelij occîdere, sed quia talis euentus est eorum, qui nõ credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc est, quod dicit Simeon, Christum esse positum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet super eum.

Sacramenta itidem dicuntur occîdere, non institutoris consilio, sed ex euentu, Sacramentis sacrilege abutentium, sine fide & timore Dei. Atq;

hæc

hæc ita intelligenda sunt, cùm litera & spiritus seorsum dicuntur de lege, Euangelio, Sacramentis, operibus. At si collationem instituis inter uetus & nouum testamentum, seu inter legem & Euangelium, quemadmodum Paulus facit. 2. Corinth. 3. alio respectu dicuntur. Nam ubi ad hanc collationem uenitur, uere & congruenter dicitur, legis naturam esse literaliter docere homines, ita ut ultra aures non penetret. Euangelij autem naturam esse spiritualiter docere, quia gratiæ Christi sit instrumentum. Quatenus itaq; Lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa litera occidens, hoc spiritus uiuificans, quia illius prædicatio sine Christo mortua est, huius prædicatio uiuificum salutis ministerium existit.

FINIS SECVNDÆ CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM TERTIAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

PRAEDESTINATIO.

QVEMADMODVM Doctrina Prædestinationis longè utilißima est, modo rite ac sobrie tractetur. Nam æterna Dei prædestinatio est fundamentum & prima causa bonorum omnium, quæ à Deo, percipimus: Ita nullibi periculosius erratur, quam hic, ubi à uerbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare consilium Pauli in hac doctrina sequamur, qui immensam Dei bonitatem in ea considerandam proponit: ad gratiarum actionem incitat: inde petit salutis credentium certitudinem, per eamq; omnia merita humana destruit. Hic enim uerus fons est, unde haurienda est diuinæ misericordiæ cognitio: Hic os obstruitur omnibus hominibus, ne quid arrogare sibi ausint uel queant. Idcirò meminisse oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non sunt alij fines, præter & contra uerbum Dei in nostri perniciem, quemadmodum multos fecisse, proh dolor, manifestum est. Hæc præfanda duxi,

ut studiosi non abhorreant ab hac doctrina, sed de ea forment iudicium ex scriptura & uerbo Dei, non ex humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquem in huius mysterij explicatione teneamus, sex excutienda proponam, quæ in prædestinationis doctrina præcipua momenta uidentur.

Primum enim regulas quasdam tradam, quibus confirmabitur conscientia, ne stoicæ opinioni de prædestinatione subscribat.

Deinde, quis sit ordo in prædestinationis negocio dicam.

Tertiò, unde iudicium de prædestinatione sit petendum, exponam.

Quartò, prædestinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam.

Quintò, qualis sit prædestinationis certitudo, undeq; petenda sit, ostendam.

Postremo loco adijciam nonnihil de finibus & usu prædestinationis.

Regulæ itaq; obseruandæ hæ sunt:

Prima, Nequaquam ex ratione, sed ex solo uerbo Dei nobis patefacto, iudicandum est de prædestinationis mysterio. Hæc regula confirmatur ex eo, quòd aliunde non sit de uoluntate Dei iudicandum, quàm ex uerbo. Regulæ usus, ut excludas ex hoc negocio stoicas de necessitate opiniões, quibus tollitur cõtingentia, & læditur gloria Dei, prauiq; mores confirmantur, & epicurismus inuehitur.

Secun-

Secunda, Promißio gratiæ est uniuersalis. Confirmatur regula multis testimonijs, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos. Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Rom. 3. Iusticia Dei, per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes credentes. Rom. 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Conclusit Deus omnes sub inobedientiam, ut omnium misereatur. 1. Timot. 2. Deus uult omnes homines saluos fieri. Esa. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, & posuit Dominus in eum iniquitatem omnium nostrum. Vsus regulæ est, ut hanc uniuersalem promißionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei Christum induamus: qui omnes ad se uocat, & omnibus sua beneficia gratis offert fide accipienda.

Tertia. Non est προσωποληψία apud Deum. Hæc regula expresse traditur, Rom. 2. Acto. 10. Vere comperio, quod non sit προσωπολήπτης Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iusticiam, acceptus est ipsi. Ephe. 6. Scientes, quod & uester ipsorum Dominus est in cœlis, & προσωποληψία non est apud eum. Gal. 2. Personam hominis Deus non accipit. Deu. 10. Circumcidite preputium cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius. Quia Dominus Deus uester ipse est Deus deorum & Dominus dominantium,

Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera.

Verùm ad huius regulæ declarationem nonnulla adſcribam ex Commentarijs Philippi ad Romanos qui ſic ait: Vſitatè deſcribitur acceptio perſonarum eſſe, dare æqualia in æqualibus. Oritur autem ſententia prohibens προσωποληψίαν ex fontibus iuſticiæ. Iuſticia eſt æqualitas, ſed ordinata ſecundum menſuram aliquam. ut, Iudex tum eſt iuſtus, cùm æqualiter menſuram ſeruat: punit ſontes & defendit innocentes. nec diſcedit à menſura propter alia accidentia in hominibus, & cōtra hanc menſuram facere inæqualitas eſt: quæ eſt iniuſta & tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non eſt acceptio perſonarum, tribuitur ei laus iuſticiæ & æqualitatis: cuius hæc menſura eſt: Vniuerſaliter iraſcitur Deus peccato in homine: uniuerſaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc menſuram ſuo ſapientiſſimo & iuſtiſſimo conſilio ſanxit, & uult immotam eſſe. Et fingere, quòd non ſeruet hanc æqualitatem, eſt tribuere ei προσωποληψίαν. Ideo & Paulus inquit: Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Hactenus præceptor.

Vſus regulæ eſt, ut ipſum opponamus ſtoicæ opinioni & imaginationi, quæ fingit, in Deo inæqualitatem eſſe, & conſolemur nos, quòd Deus ſit æqualis, Velitq; omnes ad mediatorem confugientes recipere ſine omni perſonarū acceptione.

Quarta,

Quarta, In Deo non sunt ponendæ contradictoriæ uoluntates. Confirmatur regula, quia ipse cor & cor damnat. Deinde est Deus uerax, omnis homo mendax. Vsus regulæ est, ne Sophistica sinamus nobis auferri uniuersales sententias, qualis est illa Domini: Venite ad me omnes &c. Et illa: Deus uult omnes homines saluos fieri. Matth. 22. Ierusalem, Ierusalem, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti. Hîc Christo Domino tribuere uel diuersam à Patre uoluntatem, uel quod alia secreta uoluntate uoluerit, quam uerbis se uoluisse ostendit, horrenda in Deum blasphemia est. Quare certo statuamus, Deum uere id uelle, quod se sua uoce uelle testatur. Cùm dicit Paulus: Deus uult omnes homines saluos fieri, Deum inconstantiæ & mendacij arguit, quicunq; Deum quorundam salutem nolle putat, quantum sane ad consilium creationis attinet. Quod autem quosdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo uolenti ipsorum salutem, obedire.

Quinta, Gratia superat peccatum. Hæc regula Pauli est, cuius hic est usus, ne ob magnitudinem peccatorum desperemus, sed confugiamus ad illum, qui plenus gratia & ueritate est: ipsius enim sacrificium sufficiens est ad omnia quantumuis enormia peccata expianda.

Sexta, Vt in primo parente Adam lapsum est totum humanum genus: Ita promissio data Ada-

mo pertinet ad totam eius posteritatem. Confirmatur regula promißionis uerbo: Semen mulieris conteret caput serpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabuntur. Hoc non solum de resurrectione, quæ est futura, intelligendum est, uerumetiam de salutari uiuificatione, in ijs, qui Christum in hoc mundo poßideant. Regulæ itaq; usus est, ut porrectam nobis dextram Dei, hoc est, Dominũ nostrum Iesum Christum apprehendamus firma fide, unde fiet, ut uita & iusticia Christi donati promissam spem consequamur.

Septima, Quia tamen uidemus multos ruere in æternam damnationem, tenenda est et hæc regula: Deus non prædestinat quenquã hominũ ad malum culpæ, sed ad malum pœnæ, seu supplicium æternum, propter culpam admissam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, est immota uoluntas Dei: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Si igitur ad creationis consilium respicimus, Deus nullum condidit ad æternum exitium, At si respicimus euentum, multi sunt ad exitium conditi. Pius pater nullum filium generat ad patibulum, si consilium generantis spectatur: Verum si euentus ob maliciam filij, patris pio uoto non respondeat, dicitur pater filium ad patibulũ generasse. Ad eundem modum si creationis consilium consideretur, neminem destinauit Deus certo exitio: At si euentus

tus

tus spectatur, impium dicitur ad diem malum creasse. Deus enim mortem non fecit, neq; lætatur in perditione uiuorum. Sed ut culpa ab homine, ita iusticia in Deo est: qui hominē non conuersum ad pœnam, nō ad culpam: ad punitionem, nō ad transgreßionem: ad interitum, quem ira iusti iudicis peccantibus reddet, non ad interitum, quo in se irā Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædestinasse dicendus est.

Huius regulæ usus est, ut timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei nostra securitate & impœnitenti corde, ac ita præter opinionem & expectationem incidamus in manus Dei uiuentis. Has regulas ideo huic doctrinæ præponere uolui, quia non dubito eas plurimum doctrinæ & consolationis continere, ne uel sinamus nos Sophistica in opiniones stoicas pertrahi, uel securi reddamur aut languidi ad apprehendendam gratiam omnibus oblatam: à qua nemo excluditur, nisi qui se ipsum sua excludit malicia & diffidentia.

De ordine actionum Dei in prædestinationis negocio Paulus est consulendus, qui ponit quinq; gradus actionū Dei in hac doctrina: quæ sunt, præsciētia, electio, uocatio, iustificatio et glorificatio. Præscientia præscit Deus sua futura facta. Electione ordinat et disponit apud sese quod est facturus. Vocatione inuitat quos antea præsciuit & elegit. Iustificatione præscitos, electos et uocatos à reatu

absoluit, & in Filio unigenito caros habet. Glorificatione, iustificatos donat æternæ uitæ fruitione, quæ est fructus ultimus & meta prædestinationis. Hæc confirmantur uerbis Pauli Roma. 8. Nouimus, inquit, quod ijs, qui diligunt Deum omnia simul cooperantur in bonum, ijs scilicet, qui iuxta propositum uocati sunt sancti, quoniam quos præsciuit, hos etiam prædestinauit conformes imaginis Filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos uerò prædestinauit, eos & uocauit, eos etiam iustificauit: Et quos iustificauit, eos etiam glorificauit. Nec alia huius rei causa quærenda est, nisi ea, quam Paulus nouit, quæ est, εὐδοκία Dei in Christo Iesu, & Philanthropia, quæ est ἕξις εὐεργητικὴ τῶν ἀνθρώπων, Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obscurè intelligi potest, quod tertio loco proposui. Vnde uidelicet iudicium de prædestinatione petendum sit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædestinauit, hos & uocauit, sentiens uocatos esse prædestinatos. Verum ut hoc ritè intelligatur, sex circumstantiæ nobis spectandæ sunt.

Prima: Quisnam uocat? Deus, cuius uocatio ut est gratuita, ita et ἀμεταμέλητος, hoc est, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obseruandum, quod electionis uocabulum & pro causa & effectu ponitur in Scriptura. Aliquando enim significat eam electionem, qua ante initium mundi

elegerat

elegerat saluandos, hoc est, credentes in Christum. Aliquando huius electionis effectum, nimirum uocationem, cum communem piorum, qua in filios Dei adoptantur, tum particularem, qua ministros uerbi ad prædicandi officium destinauerat. Porrò electio illa prior dicitur interdum per tropum Liber uitæ. Liber autem Catalogum Ebraica consuetudine significat, ut Gene. 5. Liber generationum Adam, id est, catalogus. Vnde liber uitæ, est catalogus iustorum, qui præordinati sunt ad uitam. Dicuntur autem præordinati propter euentum, non quod Deus diues in omnes, misericordia & gratia ullum ad certum interitum, si consilium formationis respicis, fecit. Hunc Catalogum Deus repositum apud se habet. Itaq; nihil aliud est liber uitæ, quam æternum Dei consilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad uitam æternam destinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. Scripturam domus Israël appellat. Psal. 69. liber uiuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confeßionem abijciunt. Cum iustis autem in hoc libro scribi dicuntur, qui fide se erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atq; hæc ratio loquendi de arcano Dei consilio, seu æterna Dei electione, sumta ab humana consuetudine est, ad quam demittit se Dominus, ut aliquo modo percipiamus prædestinationis diuinæ doctrinam.

Secunda circumstantia, Quando uocat? Ab

initio mundi, statim post lapsum parentum nostrorum, ipse Dominus uocare cœpit, & postea nonnunquam per Angelos, interdum per prophetas, postea per Filium & Apostolos, & hodie uocat omnes, quibus ex sua bonitate Euangelium patefacit. Tertia circumstantia, Quos uocat? Omnes, ad quos suum Euangelium uenit. Omnes qui sentiunt suum onus. Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Item: Ite in mundum uniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam ut promißio & misericordia Dei est uniuersalis, ita etiam uocatio, ut supra dictum est.

Quarta circumstantia: Quæ causa uocationis est? nulla alia, quam εὐδοκία paterna, misericordia, philanthropia & dilectio. Rom. 9. Eph. 1. & Ioh. 3. Huc accedit meritoria causa, nempe λύτρον Filij, per quod uocati à reatu absoluuntur, & donantur iusticia Christi, in quo credentes sibi caros reddidit Dominus, quos elegerat in ipso ante constitutionem mundi.

Quinta circumstantia: Quid requirit Dominus in uocatis? Fidem & sanctimoniam. Fide enim induimus Christum, accipimus Spiritum sanctum, quo obsignatur nobis electionis promißio. Sanctimonia uitæ est fidei indicium, ad quam sanctimoniam electi sumus.

Sexta circumstantia: Quis finis? Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei, qua caros nos habuit in dilecto.

lecto. Verũ ſi extra uerbum iudicare uelis de hoc myſterio, hæc ſequentur incommoda. Primum contemtus miniſterij uerbi, & exercitiorum pietatis. Hinc ſequitur impœnitentia et peccandi indulgentia, ac tandem deſperatio. Quare ſemotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit ſæpe ſine uerbo, retineamus uniuerſalem ſalutis promiſſionem: nimirum, quod omnis qui crediderit, ſaluus erit, quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluabitur. Iam ex ijs quæ dicta ſunt, colligi poteſt prædeſtinationis definitio in hunc modum.

PRÆDESTINATIO eſt electio, qua Deus æterno conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in Chriſto Ieſu, et ordinatio ſeu diſpenſatio diuina, qua ordinauit et uocauit, ordinat & uocat electos uoce Euangelij, iuxta beneplacitum ſuum in adoptionem filiorũ Dei, per eundem Chriſtum, quem fide poßident, electionis æternæ teſtimonium certißimum, Idq́; ut in uera ſanctitate & puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex ſuperioribus collecta eſt, & Ephe. 1. Paulino teſtimonio confirmatur. Verum ſi placet, breuior definitio ſit hæc Auguſtini: Prædeſtinatio eſt gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædeſtinatos adoptauit in filios per Ieſum Chriſtum. Breuius adhuc: Prædeſtinatio eſt diuinæ uoluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, ſempiternam eſſe diſpoſitionem futuri operis Dei.

Quintum quod propoſui, fuit de certitudine præde-

prædestinationis, quantum ad singulos homines attinet, quæ nobis clarißimè in Domino nostro Iesu Christo patefit. Quemadmodum enim in electione nostri primas gratuito beneplacito Dei tribuere oportet: Ita rursus ea ab effectibus proprijs nobis cognoscenda est. In hac certitudine aßignanda periculosè à Sophistis erratur. Quare illorum sententia omissa, ex uerbo Domini colligam quatuor causas, quarum Prima est, uocatio & communicatio mysterij salutis, per uocalem prædicationem. Nihil enim periculosius aut magis præposterum est, quam omissa uocatione electionis nostræ, certitudinem quærere in abscondita Dei præscientia, contra uerbum & uoluntatem Dei. Quare ex uocatione de hoc arcano iudicandum est, iuxta consilium Pauli ad Roma. 8. Quos elegit, hos & uocauit, & contra: Quos uocauit, hos & elegit. Itaq; Paulus unicuiq; uult uocationem esse pro electionis testimonio. Est enim uocatio Dei fixa & rata, ut Deus ab ea discedere minimè uelit.

Secunda certitudinis causa est Spiritus sanctus, intus operans fidem ad uocationis uerbum, certificans de promißis diuinis, & excitans ad Dei cultum. Hoc comprobatur ad Ephe. 1. his uerbis: In quo & uos qui credidistis, obsignati estis spiritu promißionis sancto, qui est arrabo hæreditatis uestræ.

Tertia causa certitudinis est nouitas uitæ, seu sancti-

ſanctitas, ad quam electi ſumus. Neque enim debent à ſe inuicem ſeparari ſanctitas uitæ & electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Epheſ. 1. Vt ſimus ſancti & irreprehenſibiles coram ipſo in dilectione. 2. Theſſ. 2. Elegit uos Deus ab initio in ſalutem, per ſanctificationem Spiritus & fidem ueritatis. Et Petrus: Quapropter fratres operam date, ut per bona opera certam ueſtram uocationem & electionem faciatis. Hac enim nota electi ſe probant non fruſtra uocatos, ſi bona conſcientia, uitæ integritas fidei profeßioni reſpondeat. Has tres cauſas hoc ſequens Pauli teſtimonium continet: Qui uocauit nos per gratiam & Euangelium noſtrum in acquiſitionẽ gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hic uocatio, fides & ſanctificatio coniunguntur. Hæc diligenter notanda ſunt, ne præterita uoluntatis Dei reuelatione, in qua acquieſcendum, feramur extra uerbum in profundum labyrinthum.

Quarta certitudinis cauſa, Sacramenta ſunt, uerbo uocationis addita. Sunt enim ſacramenta, ut ſigilla gratiæ Dei, ita æternæ prædeſtinationis noſtræ certißima teſtimonia. His certitudinis cauſis contenti ſimus, & cum timore & uera inuocatione expectemus promiſſam ſalutem, hæc ſpes nequaquam fallet nos. Eſt enim fundata in dilectione Dei, à qua nulla creatura nos poterit auellere.

Poſtremum ſequitur de uſu & finibus prædeſtina-

ſtina-

stinationis, quæ in quinq; posita sunt. Primum enim prædestinationis doctrina tollit opinionem meritorum humanorum. Qui enim fieri potest, ut sua causa effectus sit prior? Nunc autem sanctificatio effectus est prædestinationis, proinde fieri nequit, ut ex meritis æstimetur electio. Secundo magnifacere nos facit hæc doctrina ministerium uerbi, per quod uocamur. Nam cùm nos uocat Dominus, electionem suam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus. Prædestinatio, designatio ab utero, & uocatio, quæ est effectus & complementum utriusq;. Nam prædestinatione ante mundi initium elegit. Designatione ab utero elegit, cùm nos in hunc finem edimur, ut in nobis, quod statuit, compleat. Vocatione adoptat in filios, quos elegit & designauit. Huc pertinet ministerium uerbi, quo nobis tantus gratiæ thesaurus adfertur. Tertio, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis nostræ est, ut cõsecrati Deo, ipsum per omnem uitam nostram corde, ore & opere laudemus & celebremus. Quartò, consolabitur nos hæc doctrina sub cruce. Quoties enim castigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui uocauit, etiam liberet, quãtumuis uel totus orbis collabi uideatur. Quinto, quoties aliquid subitæ mutationis præter opinionem & spem nostram suboritur: quoties audimus persecutores Euangelij grassari in pios: cum circumferuntur rumores de defectionibus

regno-

regnorum, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominum ab Euangelio, consolemur nos hac electionis doctrina, ut ueniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Nouit Dominus qui sunt sui.

TESTIMONIA PRÆDESTINATIONIS.

Ephe. 1. Quemadmodum elegit nos in ipso ante mundi creationem, ut simus sancti & inculpati in conspectu suo per caritatem, qui prædestinauit nos in adoptionem per Christum Iesum in sese, secundum beneplacitum uoluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, qua nos caros reddidit in dilecto.

Acto. 13. Et crediderunt, quotquot erant præ destinati ad uitam æternam.

Iohan. 15. Ego scio, quos elegerim.

Iohan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & me sequuntur, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.

Huc pertinent 9. 10. & 11. capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas à proposito, ut plurimi faciunt, disputationes sectemur.

SECVNDVM CAPVT.

ECCLESIA.

Ecclesia Græca uox est, ab ἐκκαλεῖν, hoc est, euocando dicta, cuius uocis usus apud Athenienses fuit. Cœtus enim ciuium uoce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam sententiam senatus, ἐκκλησία dicebatur. Hinc uocabulum Apostoli transtulerunt ad suum institutum, propter similitudinem. Est enim Ecclesia Apostolico usu cœtus hominum, uoce præconum uerbi euocatus è regno mundi, ad audiendam & recipiendam sententiam Dei, de salute generi humano parta per Christum Pontificem. Huius rei pulcerrimum exemplum in Abrahamo habemus, qui cum esset idolatra apud Chaldæos, inde uoce Dei euocatus in terram Canaan, cui obtemperauit, & cultum iuxta eius uoluntatem præstitit, etsi in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere non erit difficile, qualis hæc esse poterit.

ECCLESIA est cœtus hominum, euocatus à regno Satanæ, ut Christum audiat, sequatur, eiq; uero cultu seruiat, utq; huic Christo uero capiti suo ita adhæreat, ut suis membris coalescat, unumq; corpus constituat, ac tandem per eundem Christum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum consortio. Breuius: Ecclesia est congregatio membrorum Christi, id est, sanctorum, qui credunt uerè & obediunt Christo, cui in externa societate hypocritæ & multi mali admixti sunt, iuxta parabolam de Zizanijs.

Hæc Ecclesia uarijs titulis ornatur in scriptura. 1. Timot. 3. domus Dei uiuentis dicitur, quia in medio nostri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus Architectus est Christus, Ebræ. 4. & fundamentum, 2. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, qui est Christus Iesus, sed quomodo ritè super Christum ædificatur Ecclesia? Si ipse solus statuitur pro sapientia, iusticia, sanctificatione, redemtione, satisfactione, purgatione, deniq; uita & gloria. Columna & fundamentum ueritatis, 2. Timo. 3. dicitur, quia suo ministerio ueritatem propagat & tuetur, pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic non esse Ecclesiam, ubi ueritas sepulta iacet, & horrendum in modum diruta, euersa pedibus calcatur. Non dicitur columna ueritatis, quasi ex ipsa simpliciter penderet ueritas, sed hominum respectu. Sustinet enim Ecclesia ueritatem, dum eam puram retinet & sinceram: dum prædicatione transmittit ad posteros: dum suo præconio ornat. Galat. 4. cœlestis Ierusalem & mater fidelium dicitur. Ierusalem quidem cœlestis, quia orginem à cœlesti gratia trahit, & fide sursum habitat. πολίτευμα enim Ecclesiæ in cœlis est, Philip. 3. Mater uerò fidelium dicitur Ierusalem, quia semen uitæ corruptibile apud se depositum habet, quo nos format, fouet in utero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorum mater est Ecclesia,

Deus pater est, qui per Ecclesiæ ministerium filios sibi generat & tollit. Vocatur & hæreditas Domini Psal. 2. 1. Pet. 5. idq; ideo, quia Christo in peculium data est Ecclesia, cùm reliquus mundus interim maneat in sua cœcitate sub regno Satanæ. Ephe. 1. Corpus Christi dicitur, cuius caput est Christus, quia sua plenitudine Ecclesiam absoluit perficitq;, & quia capitis gloria membris cæteris communis est, mouentur hac appellatione de glorificatione Ecclesiæ, quam habitura est una cum capite suo Christo Domino.

Sunt & aliæ appellationes Ecclesiæ, ut sunt: Virgo, sponsa, ciuitas murata, uinea, ager, meßis, regnum cœlorum, regnum Christi. Has appellationes intelligere & excutere facile est, modò metaphoricæ hæ appellationes integris similitudinibus reddantur.

Distinguitur Ecclesia in militantem & triumphantem, & definiunt Militantem congregationem esse omnium fidelium sub Christo rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mundum. Huius Ecclesiæ arma ad Ephe. 6. recensentur. Triumphantem dicunt eam Ecclesiam, quæ parta uictoria per Christum nunc in cœlis cum beatis spiritibus triumphat, quæ olim post resurrectionem plenum triumphum aget.

Sed quare una dicitur, cum tot sint cœtus dispersi per orbem, quarum singuli Ecclesiæ titulum sibi uendicant? Ecclesiæ unitas non consistit

in coha-

in cohabitationibus, neque in externis ritibus aut ceremonijs, sed in doctrinæ & fidei consensu. Nam in omnibus, qui in Christum uerè credunt, unus est Spiritus, unus est Dominus, unum caput Christus, una fides, una spes, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium unusq; aduocatus & mediator Iesus Christus. Hinc est, quòd toti Ecclesiæ dicitur ad Galat. 3. Omnes uos unus estis in Christo Iesu. Atq; ob hanc causam CATHOLICA etiam dicitur. Quia ubiq; & semper omnia Ecclesiæ Christi membra in spiritu, doctrina et fide consentiunt. Id enim Catholicon usu Ecclesiastico cæptum est appellari, quod in Ecclesia creditum est, semper & ubiq; & ab omnibus.

Hinc nascitur & alia Ecclesiæ diuisio, qua diuiditur in Catholicam & Particularem, Sed hæc pars est catholicæ Ecclesiæ.

Porrò ut Ecclesia constat & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, sacramentis, ceremonijs & disciplina, de quibus suis locis dicetur: ita eiusdem signa non fallacia sunt hæc tria simul, 1. consensus in doctrina Euangelij incorrupta, scilicet, in fundamento, 2. legitimus usus Sacramentorum. 3. obedientia ministerio debita, iuxta Euangelium.

TESTIMONIA DE ECCLESIA.

Ebræ. 12. Acceßistis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad innumerabilem angelorum cœtum, & ad concionem primigenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum perfectorem.

Ephe. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum.

Psal. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in Domini domo omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius.

Psal. 83. Beati qui habitāt in domo tua Domine.

Psal. 91. Plantati in domo Domini, in atris domus Dei florebunt.

Psal. 35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Psal. 121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem, & felicitas diligentibus te, propter domum Dei nostri quæsiui bona tua.

Ebræ. 10. Non relinquentes congregationem nostram.

1. Corinth. 1. Non sint inter uos schismata, sed sitis coagmentati eadem doctrina & eadem uoluntate.

Matt. 12. Qui non congregat mecum, dispergit

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

SYMBOLVM ET TESSERA ECCLESIÆ.

SYMBOLVM Ecclesiæ Christi nota quædam est, per quam à reliquo mundo discernitur Ecclesia, seu, est professio Christianæ religionis. Quemadmodum enim Symbolum militare, quod latinis Tessera dicitur, est signum, quo socij ab hostibus & exploratoribus dignoscuntur: ita Symbolum Ecclesiæ est Tessera militum Christi, id est, credentium, per quam se, & uni Christo nomina didisse, & ab alijs omnibus in mundo sectis dissentire testantur. Hoc Christianum Symbolum Irenæus traditionem Apostolicam uocat, quia Apostoli putantur unanimi consensu articulos nostræ fidei, qui Symboli apostolici nomine usitate appellantur, collegiße & Ecclesie commendasse. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Christianæ. Nam causas nostræ salutis optimo ordine enumerat. Orditur à primo fonte, & ita paulatim ut per gradus progreditur ad finem, qui est uita æterna, in qua perpetua quædam celebrato Dei uigebit. Verum ut nos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primum Symboli partitionem, deinde, quid in singulis partitionis membris quærendum sit, obseruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor sunt Symboli membra maxima. Primum est de Deo Patre, & fide in ipsum. Secundum de Deo Filio, & fide in eundem. Tertium de Spiritu sancto, & fide in illum. Quartum & ultimum est de effectu totius Trinitatis & fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in uniuersum duo requirit à Christianis. Primum ueram noticiam persuasionemq; doctrinæ. Deinde fidem, per quam acquiescimus in Dei uerbo, & firmiter statuimus nos uerè accepturos, quæ Deus promittit. Nam Symbolum Christianum non tantum est externa quædam Doctrinæ confeßio, sed cordis seria fiducia in Deum, per Dominū nostrum Iesum Christum. Cæterum in explicatione partium Symboli hunc ordinem sequi non erit inutile. Primum historia consideretur. Secundo eius probatio ex uerbo Dei adijciatur. Tertio fides ipsa, quæ uersatur circa doctrinam, qualis sit ostendatur. Quartò, quid fides inde colligere doctrinæ & consolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Hic primum historia de Deo cognoscenda est, quæ ad tria capita refertur, nimirum ad unitatem essentiæ diuinæ, personarum trinitatem, & diuinæ uirtutis efficaciam, de quibus in genere uide ea, quæ in prima Classe capite primo dicta sunt. Hîc solummodo ea exponam, quæ uerba Symboli recensent.

censent. Loquitur itaq; hoc membrum de Deo Patre, prima in diuinis persona, atq; ei tria tribuuntur. 1. Quod sit Pater. 2. Quod sit omnipotens. 3. Quod sit creator cœli & terræ. Secundo huius historiæ confirmatio petatur ex primo, secundo & tertio capitibus primæ Claßis. Tertio, qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius historiæ de prima persona in Trinitate, & fiducia in ipsam, quod uere talis sit nobis, qualis hic describitur, quod sit Pater, qui nobis bene uelit: quod omnipotens, qui poßit tueri et defendere eos, quos in suam tutelam recipit. Quarto, ut ex eo, quod sit Pater, colligamus ipsius paternam erga nos uoluntatem, qua uult nobis libenter adesse & nos iuuare. Ita ex eo, quod sit omnipotens, statuamus illum & posse aduersarios nostros opprimere, & uelle potenter liberare nos ab omnibus malis. Hîc quoq; fides meminerit, quare Deus sit sibi Pater, nimirum propter Christum, qui dedit potestatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere possunt. Porrò de creatione uide supra Classe prima, capite secundo.

SECVNDVM MEMBRVM DE FILIO DEI.

Et in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum, Qui conceptus est de Spiritu sancto: natus ex Maria virgine; Passus sub Pontio Pi-

lato, crucifixus, mortuus & sepultus: Descendit ad inferna: Tertia die resurrexit à mortuus: Ascendit ad cœlos: Sedet ad dexteram Dei Patis omnipotentis: Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Primum, historia Christi ad quatuor capita referri potest: ad diuinitatem, humanitatem, officium & fidem in ipsum. De primo & ultimo in prima Classe dictum est, de duobus medijs hic dicendum est. Historia itaq; humanitatis Christi in sex partes in Symbolo secatur. Prima est de conceptione & natiuitate Christi. Secunda de paßione & morte. Tertia de descensu ad inferos. Quarta de resurrectione à mortuis. Quinta de ascensione in cœlum. Sexta de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum est, ubi prius huius secundæ personæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipsius & officium intelligi poßunt.

PRIMVM *uocatur* IESVS. *Hoc nomen Ebraicum est, Filio Dei in Circumcisione impositum, idq; mandato Dei per Angelum Matth. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis sit persona Filius Dei, quale officiũ, adeoq; cur in hunc mundum uenerit. Nam primum hæc uox* (IESVS) *significat, quod Filius Dei ab æterno à Patre genitus, sit uerus deus uerusq; homo ac saluator populi sui. Huius enim gratia aduenit in mun-*

mundum, ut populum suum, hoc est, credentes, ab æterna morte & ira Dei liberatos, uita donaret æterna. Hoc ita esse, docetur multis Scripturæ testimonijs. Primum ex promißione seminis, Secundum ex Euangelica historia, Tertium ex pluribus locis ueteris & noui Testamenti, quæ non est opus referre, præsertim cùm in prima Classe non pauca huius generis enumerata sint. Porrò fides in hunc Iesum θεάνθρωπον talis esse debet, qualis in unicum saluatorem, hoc est, certa, fixa, qualis Hæmorrhousæ, uiri atq; aliorum plurimorum, qui ad ipsum Dominum in sua neceßitate tanquã ad unicam salutis ancoram confugerunt.

Porrò, meditatio fidei in his consistit. Primùm quotiescunque hoc nomen nobis in mentem uenit, cogitabimus nos sine hoc IESV extremè perditos esse. Nam si nobis saluator est datus, sequitur profectò, quòd sine hoc saluatore hæreamus in damnatione, idq; ob peccatum nostrum. Secundò admoneamur hoc nomine, quòd salus ab ipso solo sit petenda & expectanda. Nam si solus Filius est IESVS, hoc est, saluator, relinquitur, nulla opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos è damnatione commerita eximere posse. Tertiò opponendum est hoc nomen desperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ & uiribus Diaboli. Nam cùm hic Iesus uerus sit θεάνθρωπος, haud dubie poterit & uolet omnes ad se confugientes tueri & saluare.

Quarto sciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri. Nam & admonet nos peccati nostri, & monstrat filium Dei saluatorem, qui fide apprehendendus est, quemadmodum uerba Symboli sonant: Credo in Iesum, &c.

Secundus titulus, quem Filio Dei tribuit, est CHRISTUS, qui sanè titulus modum salutis per Filium Dei partæ compendiosè monstrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei saluatorem esse monet, ita hæc, quomodo nobis sit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod sit Christus noster. Hæc enim appellatio metonymicôs significat, quod Iesus sit Rex, Pontifex & Propheta, qui suo regali sacerdotio & doctrina suis salutem acquisiuit.

Sed quomodo Regis nomen illi competit?

Etsi regnum Christi considerari potest tripliciter, nam eius est triplex modus, quorum primus est potentiæ, secundus gratiæ, tertius gloriæ: tamen solummodo medij rationem habebo. Regis itaq; nomen primum Christo competit, quia uendicauit sibi regnum, nempe Ecclesiam, quam inuaserat diabolus, Psal. 20. Secundo propter uictoriam, qua superauit superbum illum tenebrarum regem. Tertio propter defensionem, qua potenter omnes eos, quos in suam tutelam suscepit, hoc est, eos, qui ad se confugiunt, qui se Dominum ac Regem agnoscũt, qui deniq; sibi homagium præstant

fidele,

fidele, defendit. Hic omnes sui regni, hoc est, Ecclesiæ ciues ex fide in æternũ beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Christi officio.

Cur dicitur Sacerdos?

Quia de sacerdotio Christi nuper admodum à me disputatum, uolo easdem Hypotheses huc asscribere, quæ ex disputatione Apostoli ad Ebræos collectæ sunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.

QVoniam peccatores sumus, reiq; mortis æternæ propter peccatum, aut æternum nobis fuit pereundum, aut reconciliatio cum Deo offenso ineunda erat.

2.

Verùm quia reconciliatio sine compensatione iniuriæ Deo factæ, & sine sacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos necessarius erat, qui nobis Deum offensum reconciliaret, facta simul iniuriæ compensatione.

3.

Quoniam autem maior est ira Dei, quàm ut eam sustinere posset purus homo, & iusticia Dei requirebat, ut aliquis in humano genere satisfaceret, λόγος Dei æternus assumsit humanam naturam, ut fieret mediator & sacerdos, qui iram Dei placaret.

Cete-

4.

Cæterum, quia in huius sacerdotis noticia & fide nostra reconciliatio cum Deo, & salus est posita, pio studio ratio sacerdotij Christi quærenda est.

5.

Videtur autem mihi plana & perspicua sacerdotis nostri Christi noticia referri posse ad quinq; capita, quæ sunt: Conditio personæ, officium, testimonium, duratio & applicatio cum usu.

6.

Conditio duplex consideranda occurrit in persona huius sacerdotis, naturarum uidelicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum est, quòd hic sacerdos sit Deus & homo, una persona, aliàs enim Mediator esse haud potuisset. Nam ut sua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ societate coniunctus est.

8.

Huius coniunctionis causas Irenæus explicat hisce uerbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum propter suam ad utrosq; οἰκείωσιν, in amiciciam & concordiam utrosque reducere, & facere, ut Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis nostri Sacerdotis ab Apostolo explicatur, quòd sit sanctus, innocens, impollutus,

lutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis, quò unica oblatione perfungi posset suo sacrificio.

10.

Officij partes tres numerantur, docere suum populum, orare pro ipso, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi sui explandis.

11.

Doctrina ipsius est Euangelij prædicatio, Intercessio durat usq; ad iudicium. Oblatio semel peracta est in perpetuum efficax, & tanquam recens semper apparet in conspectu Dei.

12.

Porrò in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur & alitur, primum, quòd Sacerdos & sacrificium simul sit ipse Christus θεάνθρωπος, deinde, quòd Deo Patri obtulerit semetipsum per æternum Spiritum. tum quòd pro humano genere reconciliando Patri cœlesti sacrificium suum peregerit. Postremò, quòd semel peracta uictima nunquam iteranda sit. Nam una oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos.

13.

Porrò quia sacerdos omnis alicuius fœderis seu testamenti sponsor & mediator existit, Videndum necessariò, qualenam sit huius nostri Sacerdotis fœdus.

14.

Tametsi

Tametsi autem multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra sunt: obligatio mutua inter Deum & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei est, quod Deus promittit, se propicium fore iniquitatibus nostris, fore Deum nostrum (qui daturus sit leges suas in mentem nostram, & scripturas easdem in cordibus nostris, idq; propter Filium, & sacerdotem & hostiam, qui semper uiuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu sancto, & tandem in gloriosum Christi regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis est, quod homo se uicißim committat fidei Dei, credat in ipsum, expectet bona promissa, ac ipsi suam uitam perpetuò approbare conetur. Hæc uitæ approbatio est conditio cõsequens non antecedens. Christus enim consummatus omnibus obtemperantibus sibi factus est autor salutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effusione sanguinis Christi nostri sacerdotis facta est: in cuius rei testificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Ecclesia duo Sacramenta ordinata sunt, Baptismus & Cœna Domini.

Dura-

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino & uictimæ præſtantia comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat. Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos conſtitutus, qui neq; initium dierum, neque uitæ finem habens, aßimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonia Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.

21.

Præſtantia uictimæ eſt, quod ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemtionem perpetuo duraturam, & nunc appareat uultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea ſacrificij Chriſti fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Quem Deus conſtituit propiciatorem per fidem in ſanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & Philanthropia ſua beneficia offert: ita nos uicißim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere & tenere debemus.

Cum

24.

Cùm autem hanc gratiam fide poßidemus, regales sacerdotes constituimur, quibus incumbit, ut iusticia & sanctitate induti hostias offeramus Deo gratas per Christum, mediatorem unicum. Nam ut ipse nostras conscientas ab operibus mortuis emundat: Ita nos uicißim excusso peccati iugo, Deo uiuenti seruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta sunt, (ut rem in angustius contraham) duas extruam definitiones, unam sacerdotis Christi, alteram noui Testamenti, cuius sponsor est Christus.

26.

Sacerdos itaq; summus & uerus, est persona una, Deus & homo Iesus Christus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, & applicans sua merita credentibus in æternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sancitum sanguine Christi, in quo ut Deus promittit se ignosciturum peccatis hominum propter Filium uictimam & Mediatorem: Ita homo uicißim fidei Dei se committit, credit in Deum, cum promißione obedientiæ erga ipsum.

Ex

28.

Ex his patet, non solum leuiticos sacerdotes typicos tantum fuisse, uerumetiam sacrilegos esse Papistas, qui suum missaticum sacrificium & histrionicam saltationem mundo obtrudunt, in contumeliam Christi sacerdotis, ac si sua unica & perfectißima uictima non fecisset satis pro mundi peccatis. Porrò de ueteri & nouo Testamento copiosius dicam infra. Huc de sacerdotio Christianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

Sunt'ne Christiani omnes sacerdotes?

Sunt profectò. Nam per communicationem omnis regeneratus aqua & Spiritu, quemadmodum à Christo Christianus appellatur, ita per eundem rex & Sacerdos constituitur. Hinc Petrus Christianos regale sacerdotium nuncupat. Per Christum enim habemus ius uerbum Dei docendi, seruata cuiusq; uocatione. Habemus ius inuocandi Deum, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis &c. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Habemus præterea ius offerendi sacrificium, sed eucharisticon uel laudis. Nam nemo mortalium sacrificium propiciatorium offerre potest. Is enim honos soli summo Pontifici Christo Domino competit. Christianorum enim sacrificia

supra enumerata sunt, capite 5. secundæ Claßis, ubi quinq; genera recensui: Spiritum contribulatum, sacrificium iusticiæ, sacrificium laudis seu uitulos labiorum confitentium nomini Dei, hostias beneficentiæ & communionis, & hostiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerret? Huic respondetur: Indicabo tibi, ô homo, quod sit bonum, & quid Dominus requirat abs te, utique facere iudicium & diligere misericordiam, & humilem ambulare coram Deo tuo.

Porrò, quantum ad illos attinet, quos hodie uulgò sacerdotes appellamus, sciendum est, quod triplici nomine ita appellentur. Primum, quia unà cum alijs Christianis inaugurati sunt Christo, & sacerdotes eatenus rectè uocantur, quatenus uerè Christiani sunt. Deinde imitatione populi Israelitici, qui sacerdotes appellarunt eos, qui in ministerio uerbi & sacrificijs legis occupati erant, atq; hic honos soli Tribui Leuiticæ concedebatur. Tertiò placuit sanctis Patribus, Apostolorum successoribus, hoc augusto titulo sacerdotali eos ornare præ alijs, qui uerbum Dei docent, administrant Sacramenta, annunciant hominibus, sola Christi sacerdotis summi uictima deletum peccatum, mortem & damnationem. Veteres sacerdotes legales animalia obtulerunt. Sed Apostoli & reliqui sacerdotes Christi seu Euangelij, homines ipsos mactant, uiuumq; sacrificium Deo per Euangeli-

angelium offerunt. Paulus Apostolus hoc sacrificio se functum testatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, ut fieret oblatio acceptabilis Deo, sanctificata per Spiritum sanctum, ad Rom. 15.

Cæterum, sacrificium Papisticum planè sacrilegium est. nõ enim institutum est, ut doceat Christum, & mactet homines Deo gladio Euangelij, sed ut immolet Christum pro uiuis & mortuis: ita contaminans & conculcans sacrificium Christi, Qui Christus iolo sacerdotio æterna redemtione inuenta est functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum, sedet ad dextram Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius: una oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos, id est, eos, qui sanctificantur. Sacrilegi ergo sunt sacerdotes Papistici, qui, quod à Christo sacerdote perfectum est in æternum, impudenter iterare audent.

Sed cur addit Symbolum, Filium eius unicum?

Cum Christus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, sed diuinam: non temporariam, sed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit. Vnde Micheas cap. 5. Ex te enim egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Hæc uox, Filius, distinguit personam

Christi seu æterni λόγου persona patris. Debemus igitur certò statuere, quod Christus & unigenitus & uerè Dei filius sit, quod semper fuerit cum Patre, alia tamen persona, quemadmodum Iohannes capite 1. testatur.

Quod autem additur, quòd unicus sit filius Dei distinctionis causa additur. Nam necesse est hunc Filium ab adoptiuis distinguere. Solus enim Christus est æternus & naturalis Dei Filius, eiusdem potentiæ & essentiæ cum Patre. Alij autem sunt filij adoptione, nimirum qui credunt in hunc unicum Filium Dei. Dedit enim potestatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia filius Dei est, potest omnia quæ uult, uult autem omnia, quæ sunt in salutem animarum nostrarum. In hoc ergo unico Dei filio in omni tentatione hærendum est certa fiducia. Promisit enim se apud nos futurum, usq; ad consummationem seculi. Fides itaq; nostra hunc fructum uberrimum haurire potest in omni afflictione. Nihil enim potentius est ad consolandam afflictam conscientiam, quam cogitare, nobis regem & sacerdotem esse Filium Dei, qui hoc titulo unicè oblectatur, ut rex, sacerdos et saluator ad se confugientium dicatur.

Præterea Christiani hunc Christum agnoscunt suum Dominum, idq; potissimum ob duas causas. PRIMUM iure creationis, gubernationis & prouidentiæ. Etenim ut creator omnium est, ita Dominus, cuius nos subditos profitemur. Deinde iure

redem-

redemtionis. nos enim ſuo ſanguine redemit, 1. Corinth. 6. 1. Iohan. 1. Rom. 4. Tit. 1. Sed de hac re infra copioſius. Atq; in hunc modū tituli, quos Domino tribuit Symbolum, naturam & officium Chriſti aperte docent.

PRIMVS ARTICVLVS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE conceptione & natiuitate.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto natus ex Maria virgine.

In conceptione & natiuitate Domini noſtri Ieſu Chriſti circumſtantias ſex potiſsimum conſideremus. Prima quod ab Angelo annunciata ſit eius conceptio, 2. quod conceptus ſit de Spiritu ſancto, 3 quod natus ſit de uirgine, 4. quod ea uirgo fuerit deſponſata uiro, 5. quod ex proſapia Dauid fuerit illa uirgo, 6. quo tempore natus ſit Chriſtus.

DE PRIMA.

PRIMVM igitur ab Angelo annunciatur Domini conceptio, quia ſummum bonitatis diuinæ erga homines beneficium eſt natiuitatis Chriſti. Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare, ut totus mundus ſciat, negocium diuinum eſſe & arduum. Hic Angelus Mariam primum ſalutat, deinde legationem ſuam exponit, tum obiecta carnis diluit, & ſigno certificat. Salutatio fauorem Dei Virgini annunciat, ut ſciat ſe Deo gratā eſſe,

eiq; placere, 2. legatio exponit, quod sit paritura Dei Filium, mundi saluatorem, 3. obiecta carnis cum diluit, potentiam Dei nobis commendat, ut quantumuis tota rerum natura contraria esse uideretur, tamen uoce Dei, & signo ei addito, firmiter nitendum sit. Non enim impoßibilis apud Deum ulla res.

DE SECVNDA.

Deinde conceptus est de Spiritu sancto, hoc est, non de substantia, sed operatione & efficacia Spiritus sancti. Ita enim Angelus respondet Virgini: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus Altißimi obumbrabit tibi. Hinc Augustinus: Per gratiam Dei, seu potentiam Dei & operationem Spiritus sancti, de carne Virginis assumtum est, quod uerbo est unitum. Idq; ideo, si ex uirili semine fuisset, cum omnibus natis Adam immundus extitisset. Quod autem ex carne natum est, caro, mendacium, & uanitas. Iohan. 3. Nunc autem per Christum oportuit fieri gratiam & ueritatem, non igitur potuit de uiro concipi, sed oportuit id fieri oculta quadam Dei uirtute: Quò omnis peccati purus & sanctus, nos quoq; purificaret, & sanctificaret, futurus Patri hostia sancta & incontaminata. Deinde de Spiritu sancto conceptus est, ut sciamus, quicquid filius loquitur, esse ipsissimam Patris uoluntatem. Est enim Spiritus sanctus amor Patris & Filij substantialis. Præterea, quia Spiritus sanctus est spiritus sanctificationis

&

& purificationis. hic enim ex sanguines, quem purificauerat, Christi corpus ædificauit & sanctificauit, ut esset mundum & immune ab omni peccato, ut supra quoq; dictum est.

DE TERTIA.

Tertia circumstantia est, quod natus sit de Virgine. Hic primùm obseruemus uarias hominum in mundum propagationes, quæ quatuor sunt: Prima solius Adam, qui ex humo creatus est, 2. solius Euæ, quæ ex Adæ costa ædificata est, 3. solius Domini Christi, qui ex sanguine uirginali, per operationem Spiritus sancti, sine uirili semine, natus est, 4. communis. est enim hominum omnium aliorum, qui ex seminis uirorum & mulierum coniunctione nascuntur.

Quòd autem ex Virgine nasci debuerit, plures sunt causæ. Prima, si fuisset ex uiri & mulieris seminibus coniunctis natus, in peccatis fuisset conceptus & natus. Sed decuit eum, qui uenit ut tolleret peccatum, absq; peccato esse. Conueniebat igitur, ut nouo quodam modo & conciperetur in Virgine, & nasceretur ex Virgine. Secunda causa uaticinia fuerunt, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis. Gene. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec ueniat Silo, hoc est, eius, scilicet mulieris, filius. Esa. 7. Ecce uirgo prægnans pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, id est, nobiscum Deus, θεάνθρωπος et Saluator, Nam idem hoc nomen ualet, quod Iesus,

quemadmodum ex supra dictis manifestũ est. Tertia causa, ut esset signum spiritualis regenerationis quæ non ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex Deo est, Iohan. 1. Vnde Augustinus: Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum corpus nasci de uirgine, ut significaret sua membra de uirgine Ecclesia secundum Spiritum nascitura.

DE QVARTA.

QVARTA circumstantia est, quod uirgo mater Domini fuerit uiro desponsata, idq; ob quatuor causas potißimum factum est. Prima, ut hac ratione commendaretur dignitas matrimonij, 2. ut consuleretur pudiciciæ, famæ & uitæ Virginis, 3. ut Ioseph esset custos Virginis, & Pueri nutricius. 4. ne hostes haberent quod obijcerent Christianis, ac dicerent illorum Christum illegitimum esse.

DE QVINTA.

QVINTA circumstantia, quod ex prosapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus causis euenisse uidetur. Prima propter oracula. Fuit enim prædictum, ut nasceretur de prosapia Dauid, id quod notißimum fuit, non solum ipsis Scribis ac Pharisæis, sed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant isti populo. Fuit enim primum Abrahæ promissus, deinde, quod ex tribu Iuda esset oriundus. Tum iuratus est Dauid, Psa. 132. Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, De fructu uentris tui ponam super sedem

tem tuam. Secunda, ut magis confirmaretur, hunc esse Meßiam, quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis & Prophetarum tanto tempore antea promiserant.

DE SEXTA.

SEXTA circumstantia est temporis, quo natus est Christus: in quo primum oracula sunt obseruanda. Est enim natus regnante Augusto, Luc. 2. Vnde prophetia Iacob certificatur, qui Gen. 49. ita prædixerat: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent: Vnde hæc temporis circumstantia conuincit, hunc Filium uirginis uere esse Christum. Nam eo tempore est natus, quo dictum erat.

Confirmatur igitur hinc fides in Christum uerum Meßiam, & confutantur Iudæi, qui excæcati ob suam maliciam adhuc Christum expectant, quem sperant fore monarcham mundi.

Hæ sex circumstantiæ, de quibus breuißime dixi, in hoc articulo diligenter sunt considerandæ. Plurimum enim faciunt, tum ad historiam rectè intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.

Porrò Christus Dominus ueniens in hunc mundum, respectum habuit ad quatuor potißimum. Primum ad Patris uoluntatem, cui obediendum fuit, 2. ad scripturas certificandas & confirmandas, 3. ad genus humanum, quod sua uictima erat

liberaturus, 4. ad diabolum, ad quem superandum uenit. Christus enim apparuit (ut inquit Iohannes) ut destrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE passione & morte.

Hæc pars historiæ Christi maximè admirandum opus continet, de paßione & morte Domini nostri Iesu Christi, qui passus & mortuus est propter peccata nostra, quemadmodum plurima testimonia ueteris & noui Testamenti ostendunt. Ipsius enim paßio & mors sacrificium propiciatorium est, quo Deus propiciatus, id est, pius & clemens redditur ijs, pro quibus sacrificium peractum est. Vt autem doctrinam dominicæ paßionis distinctius teneamus, primum dicam de sacrificio propiciatorio, quid sit, & quot ad illud requirantur. Deinde causas paßionis dominicæ breuiter attingam. Tertio, de effectibus nonnulla adiungam. Quarto antithesin adijciam. Postremo ueram meditandæ dominicæ paßionis rationem exponam.

Quid est Sacrificium propiciatorium, & quæ ad illud requiruntur?

Sacrificium propiciatorium est opus placans iram Dei pro alijs, & satisfactorium pro culpa et pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioh. 17.

Pro

Pro ijs sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in æternum. Deinde constat ex scripturis, proprium fuisse officium Christi seipsum offerre, sicut dicit Scriptura, ipsum unica oblatione sanctificasse suos. Item, semel apparuisse per oblationem sui. Hinc & quid sit sacrificium propiciatorium, & quod unicum sit, nempe Iesu Christi, apertißime colligitur. Porro ad huius sacrificij perfectionem quinq; requiruntur, primum, Deus, cui offerendum est, 2. sacerdos, qui offert, 3. res quæ offertur, 4. res, pro qua offertur, 5. fœdus seu testamentum. Est enim omnis sacerdos sponsor fœderis alicuius. Hinc Filius Dei est sacerdos, qui seipsum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

Quæ sunt causæ passionis Domini?

Obiectum mouens, προκαταρκτικὸν, quod uocant, fuit calamitas humani generis, & tyrannis diaboli in genus humanum. Impellens causa interna, fuit amor Dei Patris erga suam creaturam. Sic enim inquit Dominus, Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Obsequens causa, fuit ipse Filius Dei, qui, ut inquit Paulus, usq; ad mortem crucis obediens fuit Patri. Instrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Pharisæi, Pilatus & carnifices ipsi. Formalis causa fuit ipsa paßio, quæ petenda est ex historia Euangelica, quæ distingui potest in

quinque actus seu membra, quæ his uersibus continentur:

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; sepulcrum,
Historiæ paßi membra notanda Dei.

Harum singula membra plures habent articulos, de quibus Euangelica historia consulenda est. Finales uerò hæ sunt. Prima, ut glorificetur Deus ob iusticiam & misericordiam. Secunda, ut saluetur genus humanum, quod peccato perditum fuit, quando hunc sacerdotem fide apprehenderit. Tertia, ut destrueret Christus opera diaboli sua morte. In hoc enim apparuit (ut inquit Iohannes) ut destruat opera diaboli. Has causas omnes miro compendio complectitur Dominus, Iohan. 3. ubi ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Qui sunt effectus passionis Domini?

De ijs tantũ effectibus breuiter attingam, qui ad humanam redemtionẽ pertinent, de quibus extant sanctorum Patrum breues sententiæ, quibus summam fructus Dominicæ paßionis complexi sunt, qualis hæc est: Christus paßione sua uicit diabolum, quem ligauit, Infernum, quem spoliauit, Mortem, quam superauit, Mundum, quem contemsit, Supplicium, quod detulit, Cœlum, quod aperuit. Et Augustinus: Per Redemtoris nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad uitam, de

de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleſte regnum uocati ſumus. Huiuſmodi quam plurimæ ſanctorum Patrum ſententiæ de fructu paßionis Dominicæ paßim leguntur: Sed ego breuiter quoſdam effectus colligam, ac eos numeris diſtinguam memoriæ gratia, additis teſtimonijs ex ſacra Scriptura.

Primus, Deo præſtita eſt obedientia, Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.

Secundus, diabolus uictus. In hoc, inquit Iohannes, apparuit Filius Dei, ut deſtrueret opera diaboli.

Tertius, homo à peccato ſaluatus eſt & iuſtificatus. Ecce, inquit Iohañes, agnus Dei, qui tollet peccata mundi. 2. Corinth. 5. Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Quartus, æquatio Iudæorum & gentium, abolita inimicicia per mortem Chriſti. Ad Ephe. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraq; unum, et interſtitium maceriæ ſoluens, inimicicias per carnem ſuam legem mandatorum in decretis abolens, ut duos conderet in ſemetipſum in unum nouum hominem faciens, ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem.

Quintus, mors abolita eſt, Oſeæ 13. Ero mors tua ô mors &c. morſus tuus ero inferne. Vita

Christi (inquit Bernardus) uiuendi mihi regula extitit, mors à morte redemtio. Breuiter: Christi hostia est λύτρον, quo Deus placatus, homo redemtus, diabolus uictus, omnia in cœlo & in terra uni capiti Christo subiecta sunt, Ephe. 2.

Cum hoc sacrificio & paßione pugnat, quicquid homines mali excogitant pro satisfactione peccati, cuius generis sunt, Iusticia operum, Missæ, Indulgentiæ, Inuocationes Sanctorum, fictum Purgatorium, & huiusmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in cōtumeliam crucis Christi. Nam si Christus, ut Esaias inquit, uulneratus est propter peccata nostra, sequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paßione Domini, quibus uolunt homines placatum sibi Deum reddere. Nec potest maior cōtumelia Filio Dei fieri, quam ulli rei, præterquam ipsius paßioni & morti, tribuere redemtionis beneficium. Nec est ullum idololatriæ genus maius, quam hominis operibus tribuere satisfactionis gloriam, quod tamen totum Papisticum regnum ex instinctu diaboli facit.

In quibus rebus consistit vera Dominicæ paßionis meditatio?

Meditatio Dominicæ paßionis utilis ad sex capita referri potest.

Primum ueniat nobis in mentem, quantam necesse sit iram Dei fuisse ob peccatum, quæ non poterat placari, nisi morte unigeniti Filij Dei.

Secundo

Secundò cogitandum, quam immenſa & imperueſtigabilis fuerit miſericordia Dei Patris, qui potius uoluit Filium ſuſtinere turpiſsimam mortem, quam genus humanum à ſe conditum, perdere. Hæc miſericordia multis in locis ſacræ Scripturæ commendatur.

Tertio cogitandum eſt etiam de ſummo & inenarrabili amore Filij Dei erga genus humanum, uolentis in ſe deriuare iram Patris, ac ſuſtinere tam ignominioſam mortem, idq; pro ingratiſsimis hominibus.

Quartò de applicatione Dominicæ paßionis cogitandum eſt. Niſi enim nobis fide applicetur, inanis quædam hiſtoriæ noticia manebit. Quare fide ſtatuendum eſt, ipſum Deum pro TE mortem ſubijſſe, quod cum feceris, paßionis dominicæ factus es particeps, uſque adeo, ut tota obedientia Christi tua ſit iuſticia, qua ueſtitus non amplius ut peccator, ſed tanquam iuſtus in conſpectu Dei appareas, Rom. 5. Vnde Bernardus: De remiſsione quidem peccatorum ualidiſsimum teneo argumentum, dominicam paßionem. Vox quidem ſanguinis eius ualet plus, quam ſanguinis Abel, clamans in cordibus electorum remiſsionem peccatorum. Traditus eſt enim propter peccata noſtra. Nec dubito, quin potentior & efficacior ſit mors illius in bonum, quam peccata noſtra in malum.

Quinto admonebit nos paßio Domini ſortis piorum in hoc mundo. Quemadmodũ enim Chri-

stus est passus, ita uult & reliquos pios pati, ut sint conformes imaginis Filij Dei. Ideo enim compatimur, ut una cum illo glorificemur. Rom. 6.

Sextò admonebit nos paßio Domini, uitæ in posterum recte formandæ, utq; caueamus, ne rursus uolentes Deum peccatis nostris offendamus. De hoc membro uide Rom. 6. Hinc enim sumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honestam uitam.

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE sepultura & descensu ad inferos.

Typus sepulturæ Christi fuit dies Sabbati, id est, quietis, unde prophetia Dauidis: Et caro mea requiescet in spe. Esa. 11. Et erit sepulcrum eius gloriosum. In horto sepultum ideo sancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus est.

Sed cur sepultus fuit?

PRIMVM ad ostendendum, quod fere fuit mortuus. 2. ut iter nobis præberet à sepulcro ad uitam. 3. ut nos spiritualiter mortui peccato, nunc quiescamus à peccato, & desideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus) sumus cum ipso per baptisma in mortem, ut quemadmodum ipse excitatus est à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Sed

Sed cur oportuit Dominum ad inferos descendere?

Quemadmodum Christus mortuus est, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos descendit, ne nos inferorum potestati subijciamur.

An non Christi corpus iacuit in sepulcro?
An non animam commendauerat Patri?
Quomodo ergo fuit apud inferos?

Augustinus respondet: Totus Filius *fuit apud Patrem, totus in utero uirginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At si quis dixerit, secundum animam & non secundum corpus* Dominum *descendisse ad inferos, ipsius sententiam nequaquam improbo, neq; refert scire magnopere, quomodo ad inferos descenderit, modo uera fide teneatur, ipsum ab inferorum potestate nos liberasse.*

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE *resurrectione ipsius.*

Hæc quarta pars est de resurrectione: quæ est ipsius uictoria & triumphus super mortem & infernum. Nam hic Dominus *se uerum* Deum *esse declarat. 1. Virtute enim diuina surrexit. 2. hac*

resurrectione meruit à suo Patre, ut omnia sibi sint subiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat se sua resurrectione esse benedictum illud semen, quod contriturum erat caput serpentis, hoc est, abolitiurum regnum Diaboli.

Sed quid commodi nobis ex Christi resurrectione accedit?

Meruit Christus nobis sua gloriosa resurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iusticiam & æternam salutem. Vt enim obedientia & morte sua pro peccatis nostris satisfecit: Ita sua resurrectione iustificationem & uitam æternam acquisiuit credentibus. Quemadmodū Paulus miro compendo complexus est: Mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostri, nimirum ut nobis suam iusticiam impertiret. Deinde habemus fœdus bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Christi. Tertiò, Christi resurrectio nos admonebit, ut resurgamus non solùm in extremo iudicio (est enim resurrectio Christi nostræ resurrectinis certißimum testimonium) uerùm etiam in hoc mundo. Nam ut morientis, sic & resurgentis Christi membra debemus esse. Quartò, resurrectio Christi merito admonere deberet omnes Christianos intimi eiusdam amoris & fraternitatis erga se inuicem. Nam ita iußit Christus resurgens nunciari discipulis suis: Ascendo ad Patrem meum, & ad Patrem uestrum, ad Deum meum, & ad Deum uestrum.

strum. Aut si apertius placet. Primum est donum quo iustificamur. 2. est uirtus, quæ in nos credentes transfunditur, ut poßimus à uitijs resurgere. 3. exemplum est & symbolum nouitatis uitæ. 4. est causa nostræ resurrectionis, eiusdemq; pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE ASCENsione in cœlum, & seßione ad dexteram Patris.

In hac parte duo sunt potißimum obseruanda. Primum mandatum Christi dicentis: Euntes in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Palæstinæ docebatur manifestè uerbum Dei: Nunc iubet nos exire in omnem terram, Qua uoce declarat suam mortem, resurrectionem & ascensionem efficacem esse in omnibus partibus & angulis mundi: non quibusdam generosis hominibus, sed promiscuè omnibus suam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædestinatione, & de indignitate nostra. Quid? Euangelium, hoc est, nouum nuncium, uidelicet, quod Christus uictor & triumphator offerat omnibus credentibus remißionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, &c.

Alterum hoc loco obseruandum est, ut ipsa Christi ascensio rectè à nobis æstimetur. Hic semel ascendens in cœlum, adeptus est nobis & sibi in perpetuum ius & dignitatem mansionis cœlestis. Huc Psal. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Ephes. 4. Ascendit, ut omnia impleret: non ut abesset, sed ut præsenti uirtute repleret cœlum & terram: ut esset nobiscum, iuxta uerbum & promißionem suam, usq; ad consummationem seculi. Eleuatus enim supra cœlos, sparsit suas uirtutes & bonitatis suæ radios ultra & supra omnes fines terræ: & aperuit nobis uiam in cœlum, quæ per Adæ delictum & nostrum occlusa erat.

Quod autem Symbolum adijcit, Christum sedere ad dextram Patris, significat ipsius regnum ita stabilitum esse, ut frustra se illi opponant omnes inferorum portæ. Deinde ut habeamus apud Patrem præsentem aduocatum, quemadmodum Iohannes inquit 1. Iohan. 1.

Verum ut breuiter totam rem complectar, Spiritus sancti concionem de gloriosa Christi in cœlum ascensione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Psal. 68. & Ephes. 4. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria sunt. Primum testimonium ascensionis Christi, 2. descriptio triumphi. Ipse enim ut uictor captiuum ducit Diabolum, infernum & Mortem, 3. liberalitas ipsius ac beneficentia erga homines,

& potißimùm erga Ecclesiam, cui largitur Spiritum suum, & alia dona, quibus Ecclesia in hoc mundo conseruatur. Porrò, usus huius patris est, ut nos hic in terra uersantes, cogitemus conuersationem nostram seu politiam debere esse in cœlo: Vnde expectemus reuersurum esse eum, qui ascendit, ut iudicet omnem carnem: quemadmodum sequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NIMIRVM DE ADVENtu eius ad iudicium

Hæc pars horrenda est quidem impijs et Christi hostibus: Christianis uerò summè delectabilis, & in omnia angustia ueluti sacra ancora est. Nam cùm audit pius oppressus in hoc mundo uarijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum esse qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos: Item, Qui credit in Filium, non gustabit mortem in æternum: concipit spem & fiduciam, se aliquando cum summa gloria liberatum iri ab omnibus angustijs. Quomodo enim clementißimus Princeps perderet populum suum? Quomodo membra, sua morte sibi adiuncta, caput dißiparet? Quomodo suos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo Iesus non saluaret? Quomodo is, qui sanguine suo precioso, in patibulo crucis effuso, nos

sibi asseruit, nunc in extremo periculo desereret? cum hic Christus rex & pontifex noster iureiurando promiserit, se seruaturum omnes, qui ad se confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint.

Hactenus de naturis, de persona & officio Christi dictum est. Vnde tota salutis nostræ summa ac singulæ eius partes dependent. Quare cauendum est, ne uel minimam partem salutis nostræ aliò deriuemus. Si enim salus quæritur, ipso nomine docemur, penes eum esse omnem salutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipso uncto rege & sacerdote nostro reperientur, qui sedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius dominio quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus est nobis per omnia similis, excepto peccato, ut condolescere disceret infirmitatibus nostris: Si redemtio quæratur, in eius paßione sita est: Si absolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remißio, in eius cruce est: Si sanctificatio, in eius sacrificio: Si purgatio, in eius sanguine est: Si mortificatio carnis, in eius sepulcro: Si uitæ nouitas, in eius resurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu: Si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si secura iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita est. Deniq; in ipso the-

sauri

sauri omne genus bonorũ cum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui uno Christo nõ contenti feruntur huc atq; illuc in spẽs uarias, certã uiam non tenent, sed exciderunt salute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI,

Credo in Spiritum sanctum.

Tametsi in primo primæ Classis capite de Spiritu sancto dictum est, hîc tamen uerba Symboli explicanda sunt. Hæc uerba Symboli tria nobis suggerunt cogitanda. Primum, Quis, qualisq; sit Spiritus sanctus. 2. Quale sit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum sanctum requiratur.

Quis igitur qualisq; est Spiritus sanctus? Spiritus sanctus est eiusdem essentiæ cum Patre & Filio, sed distincta ὑπόστασις, id est, persona ab utroq; Patre & Filio procedens, purificator, cùm utroq; simul est adorandus. Soli enim Deo tribuendus est diuinus cultus, qualis est fides. Hic cultus iuxta uerba Symboli Spiritui sancto tribuendus est, proinde Spiritus sanctus uere est Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus sancti, petãtur ex Symbolo Athanasij.

Quale est officium Spiritus sancti? In hac unica uoce sanctitatis comprehenditur tanquam in genere. Nam idcirco Spiritus dicitur, quia quicquid est gratia Dei, id consequimur, si per Spiritum sanctum communicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodammodo dictum obscu-

rius est, speciatim seu per partes, quomodo per hunc Spiritum Dei sanctificemur, ostendam. Multis enim nominibus sanctitatem nobis impertit. Primum, quia est clauis thesaurorum cœlestium. Is enim illuminat aciem mentis nostræ, ut mysteria fidei intelligere ualeamus, quæ procul posita sunt à rationis captu. Animalis enim homo (ut inquit Paulus) non capit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Et Dominus dicit: Vbi Paracletus uenerit, ducet uos in omnem ueritatem. 2. Quia est arrabo promißionis, ad Ephe. 1. Est enim nobis tanquam arra, quam nobis donauerat in certitudinem futuræ hæreditatis. 3. Quia est signaculũ, quo certitudo diuinarum promißionum nostris mentibus obsignatur. 4. Quia est Magister ueritatis, ducens nos in ommem ueritatem, purgantem mentes nostras ab ignorantia. 5. Quia est autor lucis, expellentis tenebras per peccatũ inuectas. 6. Quia est fons sapientiæ & intelligentiæ est. 7. Quia est aqua repurgans nos à prophanis sordibus, in sancta Dei templa nos consecrans, atq; ut germina iusticiæ proferamus fœcundans. 8. Quia oleum & unctio est, quo nobis uerum uitæ uigorem affundit. 9. Quia ignis est, excoquens & expurgans nostræ conscientiæ uicia, incendit corda nostra amore iusticiæ, ut aduersus carnem indesinenter pugnemus. Hæc aliaq; huiusmodi Spiritus sancti officia in Ecclesia elegantißime describuntur in hymno: Veni creator Spiritus.

Qualis

Qualis fides in Spiritum ſanctum requiritur? Fides in Spiritum ſanctum tria complecti debet. Primum agnoſcet, Spiritum ſanctum tertiam in diuinitate perſonam eſſe æqualem & conſubſtantialem Filio & Patri, quemadmodum deſcribitur in Symbolo Athanaſij. Deinde officium Spiritus ſancti intuebitur fides. Poſtremo in eius bonitate niti & acquiſcere debebit, cauebitq; ne impuritate & fœditate Spiritum ſanctum contriſtet & expellat homo.

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLI.

Sanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionē, remiſſionem, peccatorum, Carnis reſurrectionem, & uitam æternam.

Hoc quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim Symbolum de cauſa efficiente & materia noſtræ ſalutis diſſeruit: Nunc autem, quo illa omnia beneficia trinitatis, miſericordia Patris, uictima Filij, ſanctificatio Spiritus ſancti pertineant, adijcit. Nam hæc omnia beneficia ad Eccleſiam pertinent, quam donatam remiſſione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc Symboli membrum in quinque articulos, quos ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE de Ecclesia.

Tametsi suprà quædam de Ecclesia dixi, tamen hic Symboli uerba breuiter sunt explicanda. In Symbolo Apostolico & Athanasij quatuor potissimum huius sanctæ Ecclesiæ conditiones numerantur. Prima, quod sit una. secunda, quod sit sancta. tertia, quod sit catholica. quarta, quod sit firma.

Vna ideo dicitur & credenda est, quia ut unicum Pontificem Iesum Christum agnoscit, ita unicam regulam religionis, quæ consistit in uera fide, spe & caritate, habet. Hanc Ecclesiæ unitatem conseruat unus Spiritus per uerbum & Sacramenta: quo totum ministerium uerbi referendum est.

Sancta credenda est: Primum quia sanguine Christi purgata est, iuxta illud. 1. Iohan. 1. Et sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni iniquitate nostra. 2. Quia spirituali unctione Ecclesiæ membra, hoc est, omnes credentes uncti sunt, ut sint Christiani, hoc est, reges & sacerdotes. Nam Christus omnibus in se credentibus tribuit honorem spiritualium regum & sacerdotum. 3. Quia ipsa sancta Trinitas habitat in Ecclesia, quemadmodum Christus ipse testatur in concione post cœnam ultimam: Qui diligit me, & mandata mea seruat, ad eum ueniemus, & mansionem

apud

apud eum faciemus. 4. Inuocatione sanctificatur Ecclesia.

Præterea Catholica, hoc est, uniuersalis est credenda. Primum ratione loci. Nō est enim Ecclesia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs. Sed uniuersalis seu Catholica dicitur, quia sparsa est per totum mundum. Sic enim Matthæi ultimo dicitur: Euntes in mundum uniuersum. Quare Papistarum error refutatur, qui Ecclesiam Romæ alligant, tanquam ibi esset sedes ueræ Ecclesiæ. 2. Conditione hominum Ecclesia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur à cœtu Ecclesiæ, siue dominus siue seruus sit, siue masculus, siue fœmina. Vnde destruitur error Iudæorum, qui putant Ecclesiam solam pertinere ad semen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Ecclesia. Non enim durabit in mundo ad aliquot centenos annos, ut somniant Anabaptistæ & uetus hæresis: sed durabit perpetuò in mundo, iuxta promißionem Christi: Ego ero uobiscum usq; ad consummationem seculi. Hoc ipsum docet Pontificatus Christi, qui perpetuus est. 4. ratione doctrinæ Catholica appellatur Ecclesia nam in ipsa Ecclesia uniuersaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id est enim Catholicum, quod ubiq;, semper & ab omnibus creditum est.

Postremo credenda est firma Ecclesia, unde fides nostra integrum (ut ita dicam) mare diuinarum consolationum in omnibus tentationibus hauri-

haurire potest. Hæc fides sustentat trepidantem conscientiam. Pia mens contra imbecillitatem carnis, contra rabiem diaboli, contra furorem mundi, consolabitur se firmitudine huius Ecclesiæ, quæ usq; adeo firma est, ut nulla uis aduersus eam præualere poßit. Portæ inferorum (inquit Dominus) non præualebunt aduersus eam, ac si dicat: Bellabunt aduersus Ecclesiam inferorum potestates, sed nequaquam aduersus ipsam præualebunt aut expugnabunt. Ipsa enim Ecclesia uictrix erit per fidem: Quæ fides uictoria est mundi.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE COMMUNIONE Sanctorum.

Sanctorum communio est æqualis participatio omnium Euangelicarũ promißionum. Sicut enim in omnibus est unus Christus, aquale precium & meritum redemtionis & salutis: Ita omnibus una & eadem reconciliatio, redemtio, iusticia, sanctificatio, uita & salus. Paulus ad Ephe. 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorum concordiam. Quid enim magis conuenit, quam ut illi se prosequantur amore & beneuolentia, quibus tantus thesaurus cœlestium bonorum existit, præsertim cum sint eiusdem cœlestis Patris filij dilecti, & eiusdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem uocentur? Pertinet & hoc ad communia Ecclesiæ bona, quod credentes mutuis pre-

cibus

tibus ſubleuentur, quarum nequaquam ſunt participes, qui eccleſiam deſerunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE REMISſione peccatorum.

Remißio peccatorum eſt præcipuum ornamentum Eccleſiæ, quo donatur à ſuo ſponſo Chriſto. Nam forma propria iuſtificationis Eccleſiæ, & ſingulorum membrorum in Eccleſia, hîc exprimitur, quæ eſt remißio peccatorum & imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio perſonæ credentis gratis propter Chriſtum.

Sunt autem hîc tria conſideranda. Primum, quid Deus in homine inuenit ante iuſtificationem. 2. Quomodo Deus peccatum tollit. 3. Qua ratione homo remißionis peccatorum fit particeps.

Quid ergo inuenit? Peccatum, iram Dei, maledictionem, tyrannidem diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter, meritum æternæ mortis. Vnde nulla noſtra dignitas eſſe apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remißionem. Omnes enim aberrauimus, nec eſt unus inuentus mundus à peccato inter filios hominum, nec quiſquam debitum honorem Deo exhibuit.

Quomodo Deus tollit peccatum? Tollit remittendo, id eſt, condonando pœnam commeritam, & largiendo iuſticiam alienam, nempe Chriſti. Quemadmodum per unius inobedientiam totus

mundus

mundus obnoxius est iræ Dei, ita per obedientiam & iusticiam unius Iesu Christi multi constituentur iusti. Sic enim Paulus multis in locis docet, 2. ad Corinth. 5. ita inquiens: Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Proinde iusticia Christiana, quæ remißionem peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud est, quam iusticia & obedientia Christi, imputata credentibus.

Qua ratione remißioneis peccatorum fit homo particeps? Fide. Sic enim Symbolum habet: Credo remißionem peccatorum: id est, certo certius mihi persuadeo, remißionem peccatorum mihi contingere propter uictimam Christi. Estq; hoc dictum Symboli multis erroribus de iustificatione opponendum: nempe Turcorum, Iudæorum, Papistarum, Hypocritarum, atq; adeo omnium, qui non sola uictima Christi iustificari homines credentes existimant. Deinde quisq; exerceat hoc dictum quotidiana praxi, ut magis ac magis dulcescat sibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquam ad scopum totum uerbi ministerium. Huc pertinent Sacramenta: quæ omnia eò referantur, ut hæc Symboli pars radices agat in cordibus nostris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE CARNIS resurrectione.

Huius

Huius partis explicationem habes copiosissimam 1. ad Cor. 15. ubi Paulus disserit multis & ualidis argumentis de hoc articulo, & uana esse ostendit omnia, quæ in scripturis traduntur, nisi futura esset resurrectio: quæ est fructus resurrectionis Christi. In hoc articulo primum est consideranda resurgentium conditio: Deinde usus fidei resurrectionis.

Conditio eorum, qui resurgent in uniuersum est quadruplex. Prima, quod eisdem corporibus resurgamus. ita enim Paulus docet 1. ad Corinth. 15. Item ad Philip. 3. Item, Iob cap. 19. Secunda conditio est, quod corpora resurgentium sint incorruptibilia: bonorum quidem in gloria, malorum uero in pœna, 1. ad Cor. 15. Tertia conditio est, quod boni & mali resurgent cum integritate omnium partium corporis: ut in citato loco Paulus testatur. Quarta conditio est, quòd resurgentes nunquam sint rursus morituri,

Porrò, quantum ad bonos attinet, quadruplex rursus erit resurgentium conditio. Prima claritas, Matth. 12. Secunda impaßibilitas, 1. Cor. 15. Tertia agilitas, Sapien. 4. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Quarta, subtilitas. Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, surget corpus spirituale: non quod omnino sit spiritus, sed quia per omnia Spiritui subijciatur.

Cæterum, quantum ad malos attinet, resurgentium conditio cõtraria erit conditioni beatorum.

Vsus præterea fidei resurrectionis in his consistit. Primùm consolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs, quibus obnoxium est hoc corpus, dum uiuimus. Secundò, hæc fides mitigabit tristitias, quas de mortuis concipimus. Tertiò Minuet timorem mortis, dum credimus meliorem uitam post hanc mortem sequuturam, ad Ebræos 2. Vt per mortem destrueret. eum, qui habeat mortis imperiũ, id est, diabolum, & liberaret eos, qui per timorem mortis per totam uitam obnoxij erant seruituti. Quartò, fides hæc reddit nos solicitos & alacres ad benè operandum, & benè merendum de ijs, cum quibus nobis futura est perpetua societas in æterna uita. Quintò, hæc fides retrahet nos à malo, ne contaminemus nobilißimam animam, & corpus sanguine Christi consecratum, quod corpus in illa perpetua sanctitate uiuet, conuersabitur cum Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq; omnibus qui hinc directa ad Deum mente discesserint.

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE uita æterna.

Hic articulus additur, ut significet nos resurrecturos, nõ ad calamitates aut momentaneas fortunas, sed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diserte meminit æternæ uitæ, significat aliam uitam propositam esse credentibus, quam quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur.

Porro

Porrò Theologi ex Scriptura tria uitæ discrimina faciunt, ut Prima sit uita naturæ, qua boni & mali promiscuè in hoc mundo uiuunt. Secunda uita sit gratiæ, qua soli filij Dei in spirituali regno Christi in hoc mundo uiuunt. Tertia uita sit gloriæ, de qua hic articulus Symboli intelligendus est, qua uiuent in æternum, qui credentes hinc discedunt.

Ad eundem modum secundum Scripturas triplicem esse mortem accipimus. Prima est, qua morimur peccatis, & Deo uiuimus. Beata profectò mors, quæ culpæ refuga Domino debita à mortali nos separat, immortali nos consecrat. Alia mors est uitæ excessus, qua mortuus est Patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & sepulti sunt cum patribus suis. Hæc mors definitur esse dissolutio corporis & animæ: uidelicet, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors est, qua corpus & anima moriuntur, non ut non sentiant, sed ut coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc æterna mors uocatur. Possunt & alia discrimina uitæ & mortis assignari. Sed hæc præcipua sunt.

Vsus huius articuli est, qui & præcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendium.

CREDO in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Iesum Christum, qui homo factus, sua uictima ad Patris iussum me redemit. Credo in Spiritum sanctum, qui me beneficiorum Christi par-

ticipem reddit, ut aſſcriptus cœtui ſanctorum, & donatus remiſsione peccatorum, tandem à morte reſurgam ad uitam æternam: ad quam uitam nos perducat uictor mortis, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus benedictus in ſecula, Amen.

CAPVT IIII.

ORATIO.

Quia proprium opus Eccleſiæ eſt Oratio, oportune hoc loco de illa dicendum uidetur. Id autem ut diſtinctè & methodicè fiat, quinque ordine nobis ſunt explicanda.

1. Quænam in omni oratione neceſſariò ſint ſpectanda.
2. Quid & quotuplex ſit oratio.
3. Circumſtantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi, geſtusq; corporis.
4. Obiectiones quædam diluendæ.
5. Methodus ſeu regula enarrandi Orationem Dominicam, cum eiuſdem ſuccincta declaratione.

DE PRIMO.

In omni oratione quinq; neceſſariò ſunt ſpectanda. 1. Affectus orantis. 2. Cauſæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante ſit orandum. 5. Quid orandum. Hæc uno uelut intuitu contemplanda ſunt: Quæ memoriæ gratia hoc qualicunq; uerſu complector:

Affectus, Causæ, Quis, Per Quem, Quidq; petendum.

Affectus itaq; orantis huiusmodi esse debet. 1. ut exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ. 2. ut certa fide ad orandum incendatur animus. 3. ut uerè inopiam suam sentiat. 4. ut in uera pœnitentia se coram Domino prosternat. Nam qui uel tumet cogitatione propriæ gloriæ, uel fide uacat, uel non sentit suam inopiam, uel de seria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat uerè & efficaciter.

Causæ inuocationis sunt hæ: Prima mandatum Dei, quo seriò à nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit) me in die tribulationis. Item: Orate, ne intretis in tentationem. 2. Promißio Dei, promittentis se auditurum preces ad se clamantiū. Quicquid (inquit) petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. 3. Sensus nostræ inopiæ & crucis, cum totius Ecclesiæ, tum politicarum et œconomiarum. 4. Victoria super tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facile uel insidijs Diaboli, uel improbitate mundi, uel instigatione uiciosæ carnis superabitur, qui seriò & aßiduè orat. Hinc Salomon: Turris fortißima nomen Domini. 5. Vt cor nostrum orandi consuetudine ad uerum Deo cultum præstandum magis magisq; inflammetur. 6. Exemplum, cum Christi tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in uita fuit, Deum serio inuocare. Hæ sunt magnæ

causæ, quibus merito excitari deberemus ad seriem inuocationem: cum statuere debeamus, Deum exaudire ubiq; & ubicunq; sumus, & in quouis periculo, admoneamur, ut nihil agamus, cuius testem uereamur Deum: ut eius prouidentia omnia administrari cogitemus: ut bonitatem paternam in Deo uolente exaudire meditemur: utq; stoicam necessitatem detestemur. Nam si uerum esset stoicum illud paradoxum, uanæ essent nostræ preces, ut doctè conuincit Chrysostomus in orationibus, περὶ τῆς εἱμαρμένης.

Causis cognitis sciendum est etiam, quod solus Deus sit inuocandus: qui est æternus Pater, Filius & Spiritus sanctus: iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare .n. creaturas, maxima idolatria est. Nam quod Deo debetur, sacrilegè illi aufertur, & creaturis tribuitur. Deinde nulla alia quam unius Dei inuocatio habet aut mandatũ Dei, aut promißionem, aut exemplum in Ecclesia probatum. Vnde constat inuocationem creaturarum minimè ex fide proficisci. Quare talis inuocatio impia & sacrilega iudicanda est.

Porrò, quoniam peccatores non exaudit Deus, sciendum est, quod nostra merita, nostram dignitatem aut opera nostra coram Deo iactare, non debeamus: quemadmodum Chryses & Agamemnon apud Homerum fecerunt, & Pharisæus in Euangelio: Sed quod nomen CHRISTI unici Mediatoris, in omni oratione nostra prætendere oporteat.

teat. Sic enim inquit Christus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quasi dicat: Nequaquam debetis uestra opera aut dignitatem iactare in conspectu Dei, sed ME nominabitis, et propter ME petetis. Sciendum autem hoc loco, quod Christus duplici modo inuocari debeat. Primò ut Deus, dator bonorum cum Patre & Spiritu sancto. Deinde ut Mediator & Intercessor, ut per ipsum exaudiamur, ac ut ipse pro nobis sit deprecator apud æternum Patrem, & ut ipse perferat nostros gemitus & preces ad æternum Patrem, iuxta dictum Psalmi 110. Tu es Sacerdos in æternum. Et Rom. 8. Qui est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et Ebr. 7. Semper uiuens, ut interpellet pro eis.

Postremo loco, Quid orandum sit scire oportet, quod duplici genere continetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut ad utilitatem nostram & commodum omnis referetur oratio. Pro gloria Dei perpetuo orandum est, Idq; sine conditione: Tametsi modus non est Deo præscribendus. Nam sæpe quæ nos ipsius gloriæ minimè interesse arbitrabimur, ad ipsius gloriæ illustrationem maxime faciunt. Verum si ad nostrum commodum oratio referetur, tenendum est hoc discrimen: quod alia ad salutem animæ, alia ad præsentem uitam spectent. Illa sine conditione petenda sunt: quia habent promißionem immotam, Ioël 2. & Roman. 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Debe-

mus igitur certo ſtatuere, Deum uere uelle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermiſsione petere debemus. Hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem uitam, petenda quidem ſunt, ſed cũ conditione ſalutis noſtræ, & gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudentes, Deus ut eſt bonus & amans noſtri, minime nos exaudiet: in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largietur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari

DE SECVNDO.

Oratio Chriſtiana nihil aliud eſt, quam explicatio cordis noſtri coram Deo: qua uel precamur uel deprecamur aliquid, uel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Tim. 2. quatuor orationis genera ponit, Δέησιν, Deprecationem, Προσευχὴν, Adorationem, Ἔντευξιν, Interceſsionem, Εὐχαριστίαν, Gratiarum actionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. Deprecatio, δέησις, eſt oratio, qua deprecamur mala à nobis et ab alijs. Adoratio eſt oratio, qua petimus ſalutaria nobis ipſis. Interceſsio eſt oratio, qua petimus ſalutaria alijs. Gratiarum actio eſt oratio, qua & agnoſcimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq; gratitudinem, cum perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum preces referendæ ſunt, quarum omnium compendium eſt Dominica oratio.

DE

DE TERTIO.

Circumſtantias Chriſtianæ orationis externas (nam de internis in primo partitionis membro dictum eſt) quinque hoc loco conſiderandas proponam. Prima ſit de tempore. II. De loco. III. De ordine orationis. IV. De geſtu corporis. V. De mora.

De Tempore ſciendum eſt, quod Paulus ſcribit 1. ad Theſſ. 5. Indeſinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Item, Eccleſ. 28. Ne impediaris ſemper orare. Eſt enim Oratio cultus, quem DEVS uult eſſe perpetuum. Verum diſciplinæ gratia hæc tempora à pijs potiſsimum obſeruari ſolent. Matutinum cum ſurgis. Deinde ante cibum ſumendum, et poſt cibum ſumtum. 3. cum cubitum eundum eſt. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut triſtia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis ſemper orare, & non deficere. Omnia enim pia Chriſtianorum uota & ſuſpiria orationes ſunt, tametſi non ſemper in uerba erumpant.

De Loco præterea ſciendum eſt, quod nullo nō loco ſit orandum. Si enim ſemper orandum eſt, aptus utiq; omnis locus erit orationi, ſiue ſis domi, ſiue foris, ſiue mari, ſiue terra. Breuiter, ut ubique Deus eſt colendus, ita & inuocandus ubiq; exiſtit. At diſciplinæ gratia templum deſtinatum eſt communibus & ſolennibus precibus: ubi Eccleſia congregata communes neceſsitates proponit, idq́ue

multorum exemplo. Quid ergo est, quod dicit Dominus Matth. 6. Tu autem, cum oraueris, intra in conclaue tuum, & clauso ostio, odora Patrem tuum qui est in occulto? Hic ex signo affectum orantis exprimit. Dominus enim hoc loco taxat uiciosum affectum hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quærebant suis orationibus, dum in publicum egreßi orarent. Deinde sententiam uerborum Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in conclaue suum, clauso post se ostio suo, non facit ibi quicquam, ut uideatur quod facit. Qui non facit ut uideatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ ostensionis gratia. Ergo Metalepsi Ebraica per ingressum in conclaue significat Dominus, ab omni oratione hypocrisin, ostentationem & inanem gloriam excludendam esse.

Tertia circumstantia orationis externa est, de ordine in oratione seruando. Hic ordo consistit in tribus: Compellatione, Propositione & Confirmatione. Compellatio excitat animum ad orandum. Hæc enim recitat mandata Dei & promißiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandum. Propositio res enumerat petendas. Quamuis autem propositio in nulla oratione abesse potest, tamen propositionis ordo hic inter circumstantias externas est numerandus. Confirmatio promißionem gratitudinis & emendationis ut plurimum continet. Huius ordinis exempla à Philippo

in locis Theologicis præscriptæ formulæ precandi suppeditant.

Quarta circumstantia orationis externa, est gestus corporis: qui etsi nullis regulis astringitur, tamen honestum esse conuenit. Optimus orantis gestus, omnimoq; necessarius, est genua cordis flectere, quemadmodum Manasses fecit. Verum hic de corporis gestu agitur, qui uarius commemoratur in Scriptura. Moses manus in cœlum leuat: & Paulus monet, puras manus esse leuandas. Qui sanè gestus liberorum est, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare uolunt, tanquam certi, quod statim accepturi sint petita. Quidam in genua procumbunt, quo gestu humilis subiectio significatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei & ardori precantium seruit. Paulus uirum nõ uelato capite, mulierẽ uelato uultu orare iubet. Hi corporis gestus tametsi liberi sunt, ut externæ circumstantiæ, tamen non sunt contemnendi, sed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim ritè formandis et excitandis affectibus.

Quinta & postrema circumstantia est de mora. Iudith obiurgat ciues suos, quod dies quinq; præfiniuerant Deo, intra quos opem ab ipso expectarent, dicens: Qui estis uos, qui tentatis Deum? Posuistis tempus miserationis Dei. Abacuc 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam ueniens ueniet, & non tardabit.

DE QVARTO.

Iam aliquot obiectiones, quibus uel orandi studium prorsus extinguitur, uel negligẽtiores alioqui fieri solent carnales homines, refutandæ sunt.

Quidam, quia oratio est cordis potius quam oris, ut in Mose cernimus, & Christus confirmat Iohannis 4. ubi dicit, Deum spiritu & ueritate adorandum esse, iudicant orationem Christianorum fieri debere sine uerborum expreßione. Sed breuiter illis hoc sit responsum: affectus cordis uerbis excitatur orantis. Et Christus disertè dicit Luc. 11. Quando oraturi estis, DICITE: Pater noster. Præterea innumera Sanctorum exempla, uoce orantium nobis Scriptura commendat.

Sunt rursus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipse nos amat, et scit, quibus indigemus, etiam sine nostra oratione. Verum pios scire oportet, præferendum esse mandatum omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & scit optime, quibus indigeamus: tamẽ orare præcipit: ut intelligamus, unde auxilia quærenda sint in quauis afflictione: ut admoneamur nostræ inopiæ & mendicitatis: ut statuamus eum præsentem inspectorem esse omnium actionum nostrarum: utq; sciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipse orantibus uelit conferre, quæ petũt, iuxta ipsius uoluntatem. Nec uult hunc ordinem suæ prouidentiæ à nobis contemni.

temni. Ipsius enim prouidentia est, omnibus afflictis, se in uera fide inuocantibus, opem ferre.

Sunt quoq; imbecilles, qui se indigniores putant, quam ut orare ausint, & maiores peccatores se agnoscunt, quam ut impetrent quod petunt. Ad mandatum Dei indignitati, & promißiones uniuersales peccatorum sensui opponere oportet. Scriptum est enim: Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Item: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Sunt præterea, qui tametsi orare audeant: tamen, quia non statim impetrant quod uolunt, despondent animum, & segniores ad orandum fiunt: Interim ignorant, Deum patris affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia nostras preces contemnit, sed quia quæ petimus, nobis minimè salutaria sunt. Nam ut Medicus peritus cum ægroto, ita Deus cum homine se inuocante agit: id quod pulcre Hieronymus ostendit his uerbis: Et quomodo (inquit) si ægrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, & dicat ad Medicum: Vim patior, crucior, uror, exanimor, usquequo Medice clamabo, & non exaudies? & sapientißimus Medicus respondeat ei: Scio quo tempore dare debeam quod postulas, & non miserebor modò, quia misericordia crudelitas est, & uoluntas tua contra te petit: Ita & Deus clementiæ suæ sciens pōdera atq; mensuras, interdum

dum non exaudit clamantem, ut eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quaſi igne excoctum iuſtiorem & puriorem faciat. Hæc Ieronymus. Auguſtinus quoq; ait: Sæpe non exaudit ad uoluntatem, ut exaudiat ad ſalutem. Idem: Si non dat ad horam, exercet quærentem, & non contemnit petentem.

Duplex præterea eſt Deo modus exaudiendi. Nunc enim apertum auxilium præbet, nunc uirtute Spiritus ſancti aßiſtit, ne malis uicti deficiamus. Viris in Babylonico fornace, & Danieli obiecto Leonibus, apertum auxilium præbuit. Stephano & Laurentio uirtute Spiritus ſui aſtitit, ne crucis acerbitate uicti deficerent. Vtriuſq; modi exempla multa recitat Epiſtola ad Ebræos 11.

Quidam præterito Deo, qui ſolus iuxta Scripturam eſt inuocandus, ex eo ſtabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, ut nos hic in terris pro nobis inuicem orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. Primum enim ex dubijs nō ſunt dogmata extruenda. Deinde, ſi conſtaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non ſequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim ſcrutator cordium eſt inuocandus. Quia uera oratio ex intimo cordis proficiſcitur, ut quæ potius eſt cordis affectus, quàm ſtrepitus oris: & Paulus dicit: Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Quod autem alij pro alijs hic in terris orant & intercedunt,

dunt, habent mandatum, promißionem, & probata piorum exempla: quibus omnibus destituitur mortuorum inuocatio. Deinde intercessio seu oratio pro fratribus uiuentibus nititur solido fundamento, nempe Christo Iesu, cuius merito preces nostræ exaudiuntur pro fratribus. Præterea etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certißimum argumentum est. hac enim testantur se mutuis affici commodis & incommodis.

DE QVINTO.

Quinto loco promisi me methodum enarrandi Dominicam Orationem, unà cum succincta eiusdem orationis declaratione, traditurum: id quod breuißime nunc expediam.

In primis itaq; hæ tres regulæ diligentur obseruandæ sunt.

Prima, cuiusq; precationis propositio resoluenda est in suas partes, quæ methodo Didascalica simplici sunt declarandæ: declaratæ coniungentur: & oratione exponendum, quid ualeant coniunctæ.

Secunda, Quoties unum petimus, simul omnia precamur, & quæ ad illud unum consequendum requiruntur, & quæ cum illo, quod petimus, coniuncta sunt. Expetito enim fine, simul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta sunt, & unum eorum dicitur, cætera, tametsi non exprimuntur, intelliguntur tamen.

Tertia, In singulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, et aliquid deprecamur: unum quidem expresse, et alterum implicitè: Quæ eodẽ modo iuxta superiores regulas tractari possunt. His ita constitutis, breuißimè Dominicæ orationis explanationem subijciam, ut regularum usum aliquo modo ostendam.

COMPELLATIO.

Pater noster, qui es in cœlis.

Hæc compellatio seu exordium non est temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & consolationem continet. Quanquam autem pie & rectè dicitur, duo cõtinere hanc compellationem, nimirum uoluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur (Ex eo enim, quod Pater est, paterno affectu præditus libenter opem ferre uult filijs se implorantibus, Et quoniam cœlestis est Dominus, potest utiq; præstare quæ uult, ut qui omnibus inferioribus potestatibus mundi & inferorum potentißime dominatur) tamen utile est, accuratius & distinctius proponere, quarum rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

Primum itaq; docet hoc exordium, quis sit inuocandus, nempe DEVS, *quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, quam eum, quẽ Dominus inuocandum præcipit. Obseruandum autem, quod* PATER *hoc loco non unius personæ, sed essentiæ nomen sit. Omnis*

enim inuocatio, quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Deinde Filius duplici modo est inuocandus, primum cum Patre & Spiritu sancto, ut Deus, dator omnium bonorum, deinde ut Mediator, missus & intercedens.

Secundo, docet hoc exordium, quod uelit Deus libenter & ex animo exaudiri inuocantes. Est enim Pater. Patris enim uocabulum uim promissionis continet, & affectum Dei erga inuocantes.

Tertio, quod poßit præstare petita. Est enim cœlestis Dominus, ut qui poßit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maiestatis titulus est: Qui es in cœlis.

Quarto, subindicat hæc compellatio, quinam debeant & poßint uere orare, nempe filij Dei. Nam soli filij Dei Patrem compellare possunt.

Quinto, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei constituimur. Dederat enim potestatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius.

Sextò, per quem orandum sit, insinuatur, nimirum per filium Dei unigenitum. Si enim filij Dei sumus, per illum quoq; & in ipsius nomine orare est necesse. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis.

Septimo, & ultimo colligitur ex his omnibus discrimen inter Christianorum, Turcarum & Iudæorũ et aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Christianorum preces ex fide per Christum

ſtum fiunt, aliorum autem minime. Atq; hæc ex connexis & coniunctis collecta eſſe manifeſtum eſt.

PRIMA PRECATIO.

Sanctificetur Nomen tuum.

Cùm nomen Dei ſit noticia, fama ac gloria Dei, & ſanctificare ſit non ſolum celebrare Deum, uerum etiam omnem nominis Dei prophanationem cauere, dicemus nomen Dei tum demum ſanctificari, cùm Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebretur, caueaturq;, ne uel noticia Dei obſcuretur, uel fama ſileat, uel gloria ceſſet. Cæterum, quia Deus celebrari non uult niſi à credentibus, & fides non poteſt haberi ſine uerbo Dei, ſine publico miniſterio, Sequitur nos hac prima precatione precari, primum miniſterij uerbi conſeruationem, deinde noticiam Dei & uirtutum Dei, tertio fidem, quarto prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio ſuperiorum finis eſt, quinto, ut auertat Deus, quicquid ſuperioribus ullo modo aduerſatur.

SECVNDA PRECATIO.

Adueniat Regnum tuum.

Hic Primum definiendum eſt regnum Dei, Deinde conſiderandæ partes, tum præſidia et adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & ſimul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omni-

omnibus dictum est supra capite 15. primæ Classis.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Quia uoluntas Dei tum fit, cum ei obtemperamus, & facimus quod præcipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino) Primum hic petimus uerum intellectum uoluntatis Dei. Deinde alacrem uoluntatem obtemperandi. Tertiò uires præstandi. Quartò, ut nos in Christo simus tanquam surculus in uite. Quintò, ut ipse nos suo spiritu regat. Sextò, ut singuli Deo in sua uocatione seruiant, in iusticia & sanctitate, omnibus diebus uitæ suæ. Deprecamur autem quæ cum his pugnant.

QVARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Panis nomine non tantum intelligitur cibus & potus, uerum etiam quicquid ad sustentationem nostri in hac uita pertinet. Sed quia hæc haberi non possunt sine diligenti labore, administratione ciuili, legibus, disciplina, pace, bona ualetudine, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc simul precamur, & deprecamur quæ contraria sunt.

QVINTA PETITIO.

Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Per debita peccata intelligit potißimum, quotidianos lapſus fidelium. Septies enim in die cadit iuſtus. De remißione peccati uide ſupra in Symbolo.

Porrò appendix quomodo intelligenda ſit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matth. 18. Simile eſt regnum cœlorum homini regi. Quemadmodum enim hic Rex ſupplici ſeruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: Ita Deus Pater confugientibus in uera pœnitentia ad Chriſtum, condonat gratis omnia debita, hoc eſt, peccata. Verum ſicut rex ille ſeruum illum ingratum & durum aduerſus conſeruos reuocat ad pœnam, & quod antea ſupplicanti condonauit, iam à contumaci ac duro in conſeruos repetit, ita Deus Pater poſtquam recepit gementes in gratiam, uult nos imitari ſuum exemplum benignitate erga proximũ. Non igitur iſta appendix cauſam remißionis continet, ſed effectum ſeu conſequens neceſſarium. Quare hæc appendix admoneat nos noſtri officij erga fratres, ut ipſis in nos peccantibus condonemus, idq; exemplo Patris cœleſtis. Quod ſi fecerimus, certum ſignum remißi noſtri peccati à Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quoniam tentatio perficitur (teſte Gregorio) tribus: Suggeſtione, delectatione & conſenſu, preca-

precamur hac precatione, ne Deus sinat nos malis suggestionib. impeti, peruersa delectatione obrui, & consensu in laqueos tentatoris incidere. Tametsi autem Diabolus propriè Tentator dicitur, ut qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat: tamen Deus tentare dicitur, probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Genes. 22. de qua re supra in ὑποσνκόσει.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Hæc generalis petitio est, qua deprecamur omnia nobis ullo pacto nocentia. In malo enim, ut in genere, continetur quicquid saluti nostræ aduersatur, ut ærumnæ huius uitæ, peccata, tyrannis Diaboli, persecutiones. Breuiter, quicquid uel Ecclesiæ seu regno Christi spirituali, uel politico statui, uel œconomijs impedimento & damno est.

Amen.

Particula Amen, & uotum & admonitio, seu confirmatio est. Votum quidem, quo optamus, ut uerè exaudiamur, & uerè fiant quæ petimus. Admonitio uerò, ut uere statuamus, nos exauditos propter Christum Mediatorem. Vberiorem explanationem petant studiosi aliunde. Hîc tantum uolui inuentionem iuxta regulas præscriptas aliquo modo ostendere.

Porrò, si quis tractationis ordinem requirit, hic sane ordo minimè incommodus esse uidetur, si

de singulis precationibus quatuor proponantur, Primum res expressa uerbis nominatim. 2. Enumeratio eorum, quæ ad rem expressam uerbis necessariò requiruntur & ordinantur. 3. Quæ cum re coniuncta sunt uerbis expressa. 4. Pugnantia.

CAPVT V.

DOCTRINA ECCLESIÆ.

HOC fixum mente tenendum est, quòd doctrina Ecclesiæ Christi alia non sit, quàm quæ in Lege, Prophetis, Euangelicis historijs & Epistolis Apostolicis traditur. Ad legem enim & testimonium mittit Esaias. Christus dicit: Oues meæ uocem meam audiunt. Item: Habent Mosen & Prophetas, illos audiant. Verum quia multa sunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt piorum interpretationes, quæ tanquam lucem obscurioribus locis adferunt. At ne nos sinamus à fonte aquæ uiuæ abduci ad cisternas & puteos contritos, qui continere aquam non ualent, tenendum est discrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis à quolibet uel sanctißimo patre dictum, eiusdem ponderis & autoritatis in Ecclesia Christi esse debet. Sunt itaq; dicta Patrum in triplici discrimine. Quædam enim demonstrata sunt: quædam probabilia, sed præter Scripturam: & quædã enunciata contra Scripturam & analogiam fidei.

Demon-

Demonſtrata uoco, quæ ex apertis Scripturæ teſtimonijs, & immotis axiomatibus euidenti conſequentia collecta ſunt. Cuius generis ſunt Symbolum Apoſtolicum, Nicenum, Athanaſij, Chryſoſtomi, Gregorij, Ambroſij &c. Nam hæc immota conſequentia ex uerbo Dei collecta ſunt. De his tenenda eſt regula, quod pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, ſed ab ipſo uerbo Dei, unde fluxiſſe demonſtrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis eſſe debet hoc genus dictorum Patrum, quam ipſiſſima uox Dei de cœlo ad nos allata.

Proximum genus dictorum eſt eorum, quæ etſi appoſitæ & ſapienter dicta ſunt, attamen demonſtratione ex uerbo Dei carent. Huius generis dicta tantiſper magnifacere oportet, propter reuerentiam ſanctorum Patrum, donec trahantur in malam conſequentiam ab hoſtibus ſanæ doctrinæ. Sancti Patres ſæpe Satisfactionis ac Meriti mentionem faciunt, non ſtrictè uocum proprijs ſignificationibus inhærentes, ſed eas abuſiuè propter aliquam alluſionem transferentes ad ſuum propoſitum. Quare ſi quis contra mentem Patrum huiuſmodi dictis abuti uelit aduerſus doctrinæ ſinceritatem, nos non debemus ſinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ.

Poſtremum genus eſt eorum, quæ enunciata ſunt contra Scripturam et Analogiam fidei, ex incogitantia quadam, Vnde facile homines labuntur

in errores. Sed hic regula Ambrosij sequenda est, qui lib. 1. Officiorum sic inquit: Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia CHRISTVS est. Si igitur Christus non docuit quæ docemus, & nos id detestabile iudicemus. Hanc regulã confirmat præceptum Domini dicentis: Cauete à fermento Pharisæorum, hoc est, à corruptione doctrinæ. Item: Cauete à falsis Prophetis. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit.

Præterea & hoc in Ecclesiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæstionib. inuoluamur, quemadmodum à sententionarijs factum esse uidemus: qui innumeras & inutiles quæstiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter se iaciunt. Vnde fit, ut necessaria Ecclesiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum et inutilium quæstionum Ecclesiæ Christi obtrudatur. Quare nos, qui Christi discipuli esse uolumus & gloriamur, sequamur uerbum Dei, tanquam lucernam ueram, quæ sola à tenebris ignorantiæ ad lucem ueræ noticiæ Dei nos adducere potest. Et alienis periculis admoniti simus, ne omisso uiuo fonte quæramus cisternas, ac ita paulatim in errores pristinos recidamus.

Præterea & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illustratione scripturæ uti liceat triplici probandi genere. Nunc enim Scripturæ apertis axiomatis, nunc ratiocinatione, eaq; dire-

cta & indirecta, nunc exemplis approbatis. Hoc triplici genere usus est ipse Dominus non raro: Paulus frequentißimè, ac alij Apostoli, quib. probandi rationibus nos pronunciata Patrum adijcere possumus, sed hac ratione, si habeamus præeuntem lucernam Dei.

Iam multa addi possent de autoritate, dignitate, necessitate ac utilitate doctrinæ Ecclesiæ, sed istis tanquam apertis omißis, nonnulla de certitudine adijciam, ut contra furores Mahometicos ac Atheismum prophanorum hominum, Epicureismum, Romanismum, atq; adeo aduersus omnem astutiam ac uersutiam Diabolorum & hominum, quibus ad fallendum utuntur, mentes nostros muniamus: ac ut certi de doctrina Ecclesiæ eam auidius discamus, moresq; nostros iuxta normam ipsius formemus.

Gloriantur Philosophi de suæ doctrinæ certitudine, iactant sua κριτήρια, demonstrationes proferunt, Vniuersalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amußi philosophica, ut uocant) extollunt. Fateor certe, istas certitudinis causas non esse contemnendas, imò tanquam dona Dei suspiciendas, attamen si cum certitudine rei Theologicæ ista philosophica conferantur, apparebit, multis nominibus doctrinæ Ecclesiæ certitudinem demonstrationibus philosophicis præponendam esse. Sed primum de doctrinæ Ecclesiæ certitudine dicam.

Deinde nonnihil de collatione doctrinæ Ecclesiæ & Philosophicæ adijciam.

Certitudo itaq; doctrinæ Ecclesiæ solo Testimonio nititur, quod est duplex: Externum & Internum. de utroq; ordine dicendum est.

EXTERNVM testimonium uoco, quod in sensus incurrit, quod uerbum cœleste confirmat tanquam firmißimum sigillum. Verum hoc habet sex partes. Nimirum patefactionem diuinam: miraculorum uarietatem: prophetiarum firmitudinem: consensum ueræ Ecclesiæ perpetuum: tanti temporis durationem: ac cruentam plurimorum Martyrum confeßionem. Verum hæc paulo apertius declaranda ac distinguenda sunt.

Prima igitur pars externi testimonij est patefactio diuina: per quam ipse Deus de sua arcana sede procedens, se olim sanctis Patribus patefecit, et suum VERBVM eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus sæpe apparuisse legitur, tamen paucas eius apparitiones recitabo, in quibus summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repetit & illustrat. Primum itaq; apparuit Adamo post lapsum, Genes. 3. & doctrinam Legis & Euangelij primus sua uoce tradidit, & pœnas inflixit ob peccatum. Ab hac doctrina uera Ecclesia Dei nunquam defecit, sed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noæ, ac facto confirmauit doctrinam legis et Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit,

dit, Noe uero cum sua familia ex gratia promißionis clementer liberauit. Post diluuium, ut doctrinam fere hominum malicia collapsam erigeret, apparuit Abrahamo decies, Eius filio Isaac bis, nepoti Iacob sexies: in quibus apparitionibus eadem doctrina est proposita, & promißionis uerbum clarius illustratum est. Iustificationis quoq; doctrina in Abrahamo certißimo typo expressa est apertius. Post hæc in Ægypto Mosi apparuit, eandemq; doctrinam repetijt & cõfirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, uerbum suum amplectentem, et reliquum mundum interesset. Præterea multis Prophetis idem uerbum in uisionibus & somnijs apparens commendauit. In nouo quoq; Testamento idem Deus suum uerbum sonuit de cœlo, & proprio ore nobis CHRISTVM doctorem commendauit, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC AVDITE. Ac si dicat: Olim promisi Semen mulieris destructurum caput Serpentis, & reparatorem generis humani sublata legis maledictione: Ecce hic adest, eum audite, in eum credite, quibus uita & salus cordi est. In hoc enim mihi complacui, & reconciliatus sum mundo per ipsum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, una cum Angelorum concionibus & reuelationibus, nostræ infirmitati seruire debent, ac confirmabunt nostros animos, ne credamus imposturis Diaboli, qui cum omnibus Sophistis & Mahometistis, prophanisq;

gentibus in hoc totus incumbit, ut nos ab isto uerbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abstrahat: quemadmodum nostros parentes à uerbo uitæ, quod acceperant, abstraxit.

Secunda pars externi testimonij, est uarietas miraculorum, quæ miracula sunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquam sigillis firmißimis uerbum suum, hoc est, Legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia sunt plurima, cum in ueteri, tum in nouo Testamento. Veteris Testamenti miracula in hæc tempora commode distingui possunt: Vt primo loco considerentur, quæ ante diluuium cōtigerunt: secundo, quæ in diluuio: tertio: quæ post diluuium: quarto, quæ in Ægypto: quinto, quæ in exitu ab Ægypto: sexto, quæ in monte Sinai, dum lex promulgebatur: septimo, quæ quadraginta annos in deserto: octauo, quæ sub Iosua: nono, quæ sub Iudicibus: decimo, quæ sub regibus: undecimo, quæ sub captiuitate populi in Chaldæa: duodecimo quæ reliquo tempore usq; ad Christũ sub uarijs Ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus.

Ante diluuium itaq; duo insignia occurrunt. Primum in oblatione Abel & Cain, ubi Dominus aperto testimonio confirmauit Legem & Euangelium, nō respexit ad Cain, sed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus, Hic pius propter fidem in promissum Semen. Vnde primum respexit ad Abel, deinde ad munus seu sacrificium eius,

quod propter offerentis fidem placuit. Secundum in Enoch, quem Dominus è consortio hominum sustulit in cœlum, unde doctrinam Euangelij confirmat de uictoria super regno Satanæ.

In diluuio duo quoq; sunt præcipua. Vnum miraculosa pœna ob peccatum, iuxta legis doctrinam. Altera admiranda liberatio credentium, iuxta promißionis uerbum. Ita Cataclysmus mundi, obsignatio est utriusq; doctrinæ Ecclesiæ, nimirum Legis & Euangelij.

Post diluuium primum occurrit confusio linguarum in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ sterilis per Angelum annunciatus: Pugna Iacob cum Angelo: Scala extensa in cœlum uisa ab eodem, promißionis gratuitæ certitudini seruiunt.

In Ægypto ardet rubus, sed incolumis manet. Virga in colubrum uertitur. Vrgente Mose mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia signa eduntur, quæ his uersibus complecti soleo:

Sanguis, Rana, Cynips, cum Musca, Pestis & Vlcus,
Grando, Locust' Tenebræ, Natorum mors inimica.

Hæc omnia clarè testantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rursus iuxta gratiæ promißionem suos tueri.

In exitu ab Ægypto, ut miraculosa maris exsic-
catio,

catio, per quam liberantur Ebræi, promissæ gratiæ testimonium est, ita submersio Pharaonis cum suo exercitu, legis diuinæ est sigillum. Deinde eodem pertinet miraculum columnæ Nubis per diem, et columnæ Ignis per noctem, qua suum populum Dominus in itinere direxit.

In monte Sinai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis Tabulis inscribitur. ibi fulgura, tonitrua, miraculosum ieiunium Mosis, colloquium Dei cum Mose, testantur, legis doctrinam uere à Deo profectam esse.

Tempore quadraginta annorum, quibus populus in deserto permansit, plurima sunt miracula edita: quibus utraq; doctrinæ pars confirmata est. Legis doctrina confirmatur miraculosa pœna Choræ, Dathan & Abiron, cum eorum socijs, quos terra aperto ore absorpsit. Deinde turificantes contra legem ignis de cœlo absumsit. Inobedientes serpentibus percutiuntur &c. Euangelium quoq; ex altera parte confirmant miraculosa beneficia Dei. Aqua de petra manat, & comitatur populum quocunq; proficiscitur. Man de cœlo datur, unde tot millia hominum aluntur quadraginta annis. Aspectus ænei serpentis erecti ex mandato Domini, qua sanantur percußi à dipsadibus. Vestimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur.

Sub Iosua duce primum occurrit transitus per medium Iordanis, stante aqua ab una parte instar

muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho septeno circuitu, & uoce turbarum iuxta uocem Domini euersio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demißi, quibus occisi sunt hostes populi Dei. His omnibus confirmari utrunq; doctrinæ caput nemo non uidet.

Sub ducibus etsi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs sunt insignia. Vellus Gideonis, & fortitudo Samsonis, utrumq; ueritatis diuinæ sigillum est.

Temporibus Regum Elias & Elisæus miraculis plurimis claruerunt: quibus utramq; doctrinæ partem Dominus mirabiliter confirmauit. Helias excitat mortuũ. Hostiam perfusam aqua impetrato miraculose igne de cœlo accendit, in testimonium doctrinæ suæ. Ad preces eiusdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes statim densantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, siccus transit, & ignito curru in cœlum tollitur. Elisæus sanat aquas peßimas & steriles: ditat mulierem oleo: suscitat mortuum: sanat Naaman Syrum à lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Ecclesiæ doctrinam, quæ breuitatis causa omitto.

Sub captiuitate populi in Chaldæa hæc sunt præcipua: Miraculosa liberatio trium uirorum, qui propter confeßionem doctrinæ Ecclesiæ in ardentem fornacem coniecti sunt. Ignis enim im-

perio

perio creaturis ceßit, & non læsit, quos Dominus illæsos in testimonium suæ doctrinæ uoluit. Miraculosa defensio Danielis, coniecti in lacum, ut deuoraretur à Leonibus, eò quod nollet abijcere doctrinam Ecclesiæ, & Idola prophana loco ueri Dei colere.

Miracula sub Ducibus usq; ad Christum post transmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum est, quod Deus populum adeo exiguum, tot persecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & Principes defenderit, ut firmum staret uaticinium Iacob de expectatione gentium, seu aduentu Meßiæ.

Porrò noui Testamenti miracula plurima sunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primum occurrit sterilis aniculæ partus, deinde Virginis, uterq; ab Angelo annunciatus, non sine doctrinæ Ecclesiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur Angelorum conciones, Magorum stella, facta Christi diuina, eaq; plurima: ut sanationes ægrotorum, suscitationes mortuorum &c. Apparitiones in monte. Resurrectio Christi. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica historia, quibus omnibus accedit ueluti regia quædam obsignatio, uisibilis donatio Spiritus sancti quinquagesimo die post resurrectionem Domini.

Eodem pertinent miracula Apostolorum, quibus doctrina confirmata est in primitiua Ecclesia. Hunc esse uerum miraculorum usum sequentia testi-

testimonia confirmant. Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini semper sit in ore tuo. Num. 14. Vsquequo nõ credent mihi in cunctis signis, quæ feci in medio eorum? Ioh. 18. Si mihi non creditis, credite operibus meis. 3. Reg. 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc scio, quod uir Dei es tu, & uerbum Domini in ore tuo uerum est. Atq; hæc de miraculis, & de secunda parte externi testimonij.

Tertia pars externi testimonij, prophetiarum obseruatio & ueritas est. Cuius generis sunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Christi. Prophetia Balam de Christo sub imagine stellæ. Vaticiniũ Esaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Christi, de eius morte æternoq; regno. Hæ prædictiones omnes scopum habuerunt Christum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, ut æternam iusticiam donaret credentibus, quemadmodum Esaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Ecclesiæ testimoniũ præbere, quam Deus ab initio sua uoce proposuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur uaticinia prophetica esse quædam Ecclesiasticæ signacula.

Quarta pars externi testimonij est consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac catholicæ totius Ecclesiæ in doctrina, cultu & uita. Nam hi oẽs legem & promißiones urgent, ac alij alijs clarius exponunt.

Quum

Quinta pars externi testimonij est ipsa duratio Ecclesiæ, ac doctrinæ Legis et Euangelij. Nam si hæc ex hominibus fuisset, aut etiam ex Diabolo nequaquam tot annis perdurasset aduersus tot tyrannorum insultus, tot hæreticorum sectas, tot sophistarum technas, quibus mundus se opposuerat Ecclesiæ & doctrinæ cœlesti. Atq; adeo uerũ esse ostenditur, quod Dominus promisit: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Huc quoque pertinet dictum Gamalielis Actor. 5. Si ex hominibus est opus hoc dissoluetur.

Sexta pars externi testimonij, est cruenta confeßio tot Martyrum, inde usque ab Abel ad Christum Dominum, & ab ipso in hunc usque diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam subijssent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc testimonij genus infringit, quod multi Enthusiasmo quodam instigati, non dubitarunt pro erroribus suis confirmandis mortem oppetere. Nã destituti fuerunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquam regula adhibenda sunt, ut discernatur inter ueros Martyres & Enthusiasmo concitatos à Diabolo, ad oppugnandam ueritatem. Hactenus de externo testimonio, quo confirmatur doctrina Ecclesiæ.

INTERNVM testimonium unicum est, nimirum arrabo seu pignus SPIRITVS SANCTI, quo obsignatur uerbum in cordibus fideliũ. De hoc interno testimonio concionatur Paulus

1. Cor.

1.Cor.1.& 5.ad Eph.1.2c.Hæc testimõia quæ sunt causæ certitudinis in cœlesti doctrina, si conferun tur cum Philosophica certitudine, plurimum ex-cellent. Omnia enim in Phiosophia lumini ratio-nis & sensibus subijciuntur. Verum hic lumen Dei, imò ipse Deus est, qui suam doctrinam propo-nit & confirmat. Philosophia κριτηρίοις quibus-dam mentis facultatibus nititur. Sed hîc Spiritus sanctus doctrinam confirmat atq; obsignat, adeò ut nihil certius pio cordi haberi poßit, quàm hæc spiritus obsignatio. Valeant igitur prophani ho-mines, qui certitudinem rei Theologicæ in terti-um locum post scientiam reijciunt, & ferè cum εἰκασίᾳ coniungunt. Atq; hactenus de doctrina Ecclesiæ.

CAPVT VI.

SACRAMENTVM.

PRiusquam ad tractationem Sacramentorum noui Testamenti descendam, pauca dicenda sunt de institutione & ratione Sacramentorum, & cur uoce hac Sacramenti usa sit Ecclesia. Hæc enim nos deducent in ueram Sacramentorum no-ticiam, ut nulla nobis amplius relinquatur hæsi-tandi occasio. Vt itaq; institutionem intelligamus, obseruandum est, quod Deus semper, & antequam homo lapsus est ab innocentiæ statu, & postquam ipsi uisum est genus humanum peccato suaq; cul-pa perditum reparare, consueuerit suam uolunta-

tem homini patefacere duabus rebus, nimirum uerbo, & signo uerbo addito, ut ita hominum saluti consuleret.

Signa autem duplicia sunt adiecta uerbo. Nam alia confirmabant certitudinem uerbi, de quibus dictum est in præsentis Claßis quinto capite. Alia fuerunt fauoris Dei obsignationes & sigilla, de quo genere nobis hîc est sermo.

Cum homo adhuc esset in statu innocentiæ, accepit uerbum: cui si obtemperasset, in æternum beatus uixisset. Verbo adiecit Deus duplex signum seu Sacramentum: Alterum immortalitatis, quod signum à fine dictum est. Alterum probationis, quod signum scientiæ boni & mali ab euentu est nominatum. Post lapsum proposuit uerbum reconciliationis, quod Semen mulieris contriturum esset caput serpentis, hoc est, destructurum opera Diaboli, adducta iusticia sempiterna. Huic uerbo adiecit signum, nempe ritum sacrificandi: Qui uisibilis quædam concio erat de uenturo Meßia, Deinde cum Noæ locutus est Dominus, et Promißioni signum fœderis addidit arcum cœlestem. Abrahamo postea promißionem Seminis proposuit uerbo, sed signum adiecit Circumcisionem: quæ esset ueluti uisibile promißionis uerbum, quod durauit usq; dum CHRISTVS uenit iuxta promißionis uerbum. Mosi quoq; data Lege, & facta promißione, commendauit signa externa uaria, quibus populus admoneretur de promißionibus diuinis.

nis. Eodem prorsus modo Christus, postquam de cœlo aduenisset, confirmassetq; promißionis doctrinam, signa & testimonia suo uerbo, numero quidem paucißima, sed significatione maxima, ut Baptismum & Cœnam, adiecit: quæ essent ueluti aspectabiles quædam noui fœderis per sanguinem Christi sanciti conciones. Hæc signa cum ueteris, tum noui Testamenti, propterea, quod aliud continebant quam foris apparebat, Orientalis Ecclesia μυςήρια, Occidentalis, hoc est, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de institutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda est. Hanc rationem ut inuestigemus certius, proponenda sunt nobis aliquot particularia Sacramenta, unde generalem definitionem extruemus. Proponamus itaq; in medium Circumcisionem, cui noster Baptismus succeßit. deinde agnum Phase, cui Cœna Domini substituta est.

In Circumcisione Domini itaq; primum uox Domini instituentis & mandatum occurrit. Dicit enim Dominus: Custodies pactum meum. Et opus commendatum externum, quod in oculos & sensus incurrit. Tertiò, promißionis uerbum additur: Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quartò, requirit ab Abraham fidem in promißionem. Omnis enim promißio Dei fide accipienda est.

Similiter agnus Phase Primo mandatum Dei

habuit. Secundò externa & uisibilis erat commestio, certo ritu celebrata. Tertiò additū erat promißionis uerbum, quod Deus in suam fidem reciperet istum populum, cuius promißionis ueluti uisibilis concio quædam erat commestio agni. Quartò requirebat Deus à populo, ut se suæ fidei committeret, expectaretq; promissa bona. Hæc quatuor similiter concurrunt in aspersione sanguinis, atq; adeo in omnibus reliquis signis, à Deo institutis, ut testentur de ipsius fauore erga homines: Quorum unum si sustuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruamus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTUM est signum uisibile, mandatum & institutum à Deo, quo ut Deus suam testatur erga homines promißionem de reconciliatione humani generis, ita homines uicißim suam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perspicua & immota definitio Sacramenti est, adeò ut quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non poßit, modo cum Ecclesia ueteri de Sacramentis loqui placet.

Ex quo etiam conficitur duo tantum esse noui Testamenti Sacramenta, nimirum Baptismum & Cœnam Domini. Ex his quoq; planum esse iudico, quod prudentißimo consilio sancti Patres talibus signis Sacramenti nomen dederunt. Nam ut externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam et significatam, oculis fidei contemplaban-

plabantur. Vnde Sacramentum definiuerunt actionem externam habentem spiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum est pignus promissionis. Sed quia hoc pignus aliàs fit uerbis tantum, ut Iusiurandum: aliàs rebus, uidelicet, cum signa quasi pignora adduntur promissionibus, Hoc significatu transferunt Sacramenti nomen ad signa sacra noui Testamenti.

Verum, priusquam accedamus ad explicationem Sacamentorum noui Testamenti, hic quoque obseruatione dignum est, quod signa gratiæ seu Sacramenta diuinitus ordinata, symbolica sunt. nam habent quandam analogiam ad rem inuisibilem, quam continent & significant, præterquam quod sint signa gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & professionis testimonia. Quare circumcisio non est tantum signum gratiæ, ut externa nota, qua populus Dei discernebatur ab impio mundo: Sed erat etiam symbolum seu signum per comparationem, quam habet cum re signata, docens Abraham & eius posteros. Docebat enim Circumcisio, humanam naturam esse immundam, ideoque mundandam. Deinde quia erat in membro genitali, docebat de futuro Semine, qui esset naturam humanam suo sanguine ab omni pecccato et macula mundaturus. Atq; ita tria sunt in signis spectanda. Primum, quòd sint signa gratiæ. Deinde quod sint tesseræ professionis. Tertio, quod sua analogia nos doceant. Vnde Augustinus: Si Sacra-

menta earum rerum, quarum sunt sacramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non essent.

Postquam autem hæc in genere de Sacramentis dicta sunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Testamenti, quæ sunt: Baptismus et Cœna Domini: in quib. illa quatuor insunt, quæ supra dixi, ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ simul complectar in definitione.

Sacramentum noui Testamenti est signum uisibile, diuinitus mandatum & institutum, promissioni in Euangelio traditæ additum, ut sit testimonium exhibitæ promißionis gratiæ, & applicatæ ijs, qui Sacramentis utuntur, fideq; promißionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, signi externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei seu promißionem gratiæ.

Poterit & hoc modo definiri: Sacramentum noui Testamenti est ceremonia & actio à Christo instituta, in qua adhibito promißionis uerbo, sub uisibili re, inuisibile donum & gratia offertur, & obsignatur credentibus. Hanc definitionem perspicuam & propriam esse non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorum noui Testamenti substantiam requiri uidentur. Quæ ut apertius à studiosis conspiciantur, breuiter eam retexam, ac in membra quatuor distribuam. Primum est institutor & autor Sacramentorum

rum noui Testamenti. Secūdum promißionis uerbum et mandatum seu institutio. Est enim uerbum promißionis ueluti uita Sacramenti. Tertium, signum seu elementum seu symbolum una cum re, quæ cum his iuncta est. Non enim sensus nostros ludit Deus uanis simulacris, sed ut uerax est, ita ueraciter complet suam promißionem, cuius testimonium est externum signum seu elementum, seu symbolum. Nam hæc tria uocabula, etsi eandem rem in hac doctrina significant, ratione tamē differre uidentur. Signum enim habet relationem ad rem signatam. Elementum dicitur, quia est res corporea & sensibilis, in oculos & sensus incurrens. Symbolum propterea analogiam & comparationem signi ad rem signatam. In re itaq; externa tria concurrunt. Primum res illa externa, & signum & testimonium gratiæ. Deinde est nota profeßionis. Tertio, est symbolum, hoc est, signum, comparatione quadam docens nos uirtutem Christi & nostrum officium, sicuti postea rursus dicetur. Quartum est fides, qua uerbum promißionis apprehenditur. Hæc quatuor membra supra in definitionis complexum inclusi, quæ ideo distinctius proposui, ut postea commodius singulis noui Testamenti Sacramentis accommodari poßint.

Sunt autem noui Testamenti Sacramenta duo tantum, nimirum Baptismus & Cœna Dominica, ut supra ostensum est. Illo in familiam Christi

recipimur, ideoq; initiale Sacramentũ noui Testamenti dici potest, ut Circumcisio initiale erat ueteris populi Sacramentum: Hac recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex uerbis Cœnæ potest appellari.

Has enim duas Ceremonias solas Dominus (penes quem unicum ius est Sacramenta in Ecclesia instituendi & ordinandi) instituit & ordinauit. Tametsi autem multæ sunt promißiones in nouo Testamento, qualis est illa: Amen amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo etc. tamen aliud est, solis uerbis promißionem confirmare, aliud uerbis ac elementis, seu symbolis uisibilibus simul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa signa adiecerit Dominus suis promißionibus quam illa duo, nempe, Baptismum & sacram Cœnam, recte duo tantum noui Testamenti Sacramenta numerantur, quæ quomodo à sacramentis ueteris Testamenti distinguenda sint, breuiter explicandum est.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarum prima à temporis circumstantia petitur. Vetera enim illa prænunciarunt rem futuram, noua significant rem exhibitam. Hæc differentia confirmatur etiam Augustini testimonio, qui sic inquit: Lex & Prophetæ sacramenta habebant rem futuram prænunciantia. Nostri uero temporis Sacramenta uenisse contestantur, quod illa uenturum prædicebant.

Secun-

Secunda differentia ſumitur à diuerſitate ſignorum. Sacramenta (inquit Auguſtinus) Iudæorum in ſignis à noſtris ſunt diuerſa. Vetera enim ſigna, ut Circumciſio, oblationes uariæ, ſanguis &c. abolita ſunt, quia typus fuerunt uenturi, quibus Baptiſmus et Cœna Dominica ſubrogata ſunt, ut quæ Chriſtum exhibitum oſtendunt.

Tertia differentia ſumitur à numero, ſignificatione & uirtute. Sic enim inquit Auguſtinus de Sacramentis loquens: Noſtra numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, uirtute præſtantiora. Nec hoc pugnant cum dicto Pauli 1. Cor. 10. dicentis omnes eandem ſpiritualem eſcam comediſſe. Nam Paulus de ſpirituali uirtute & fructu loquitur, qui planè ſimilis eſt in utriuſq; Teſtamenti Sacramentis. Vt enim idem eſt Chriſtus utriuſq; Teſtementi, Ita idem Spiritus Chriſti, qui in illis & in nobis eſt efficax.

CAPVT VII.

BAPTISMVS.

GRÆCA uox βάπτω, tingo & lauo ſignificat. Hinc deducitur aliud uerbum βαπτίζω, quod ſignificat immergo, intingo, abluo. Hinc uerbale nomen βαπτισμὸς, Item βάπτισμα hoc eſt, immerſio, ablutio, intinctio, lotio: quo nomine ſæpe uſi ſunt Euangeliſtæ, atq; hæc eſt nominis ratio.

Rei definitio hæc sit: BAPTISMVS est Sacramentum noui Testamenti, institutum diuinitus per ministerium Ioannis, constans ablutione hominis per aquam, cum uerborum pronunciatione, iuxta institutionem Christi, non solū ad obsignandam ablutionem hominis à peccato per sanguinem Christi, Verum etiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & uiuificatione Spiritus perficitur. Aut si mauis breuius, in hunc modum: Baptismus est Sacramentum ablutionis peccatorum per mortem Christi, & nouæ regenerationis.

Porro duplicis Baptismi meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Ecclesiæ cœtum, hoc in internum seu spiritualem Ecclesiam & consortium Christi, nec tamen alter ab altero separandus est. Externus enim interni testimonium est, hoc est, Aquæ baptismus pignus est spiritualis baptismi, & internæ ablutionis. Cæterum, ut omnia clarius conspiciantur, quatuor illa, quorum superius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex singulis fides percipiat, uideamus.

Primum itaq; de institutione huius Sacramenti uidendum est. Tametsi autem Iohannes ministerium Baptismi incoauit, tamen ex Euangelica historia constat, Iohannem uerbo Dei uocatum ad baptizandum, et prædicandum pœnitentiam. Deinde Christus suos discipulos ad docendum & baptizan-

ptizandum post suam resurrectionem misit hoc mandato: Ite in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes institutionem.

In hac institutione multa concurrunt meditanda. Primùm, institutoris maiestas. Secundo, unde uis & efficacia Baptismi. Tertio, uniuersale mandatum. Quarto, qualis inauguratio sit Baptismus.

Primum Maiestas institutoris Christi, merito nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim esse necesse est, quod prius de cœlo uerbo suo præcepit, postea exemplo confirmauit, deinde ipse baptismum recepit, figuram imminentis suæ mortis, sepulturæ, resurrectionis, communionis corporis sui nobiscum. Postremo resuscitatus discipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptismum suæ Ecclesiæ commendauit, ut interim sileam plurimos huius sacrosancti lauacri typos fuisse, ut diluuium, mare rubrum, Iordanis transitus, lotionem Naaman Syri leprosi in Iordane, piscinam probaticam &c.

Ex his omnibus hunc fructum fides colligere debet, quod hæc actio uerè exhibeat quod figurat. Vult enim CHRISTVS hoc signum non inane symbolū esse, sed quod simul offerat reconciliatio-

nem

nem baptizato, siue infans fuerit ab Ecclesia oblatus, siue adultus fidem in promißionis uerbum professus. Quantum enim ad adultos & rationis compotes attinet, fidei baptismi profeßio requiritur, sine qua nec symbolum externum nec uerbum efficax est.

Secundo, Vis & efficacia baptismi non dependent à ministro baptisante, sed à Christo purgante, & abluente nos per lauacrum in uerbo uitæ, ad Ephes. 5. Nullum igitur discrimen baptismi externi facit personarum diuersitas. Nam ministri tantùm externam ceremoniam adhibent ad mandata Christi. Christus ipse, iuxta promißiones, uerè ijs, qui baptizantur, adest, & efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides nostra discat non intueri baptizantis ministri dignitatem, sed institutionem Christi, quia ipse, & non alius, purgat.

Tertiò, Vniuersale mandatum est, ut baptizentur omnes gentes, unde fides fructum geminum colligat. Primum, quod infantes citra sacrilegium excludi non poßint à baptismo. Deinde, quod Dominus uere uelit salutem omnium hominũ. Quorsum enim attineret pignus gratiæ offerre, nisi cum pignore rem promissam exhibere uellet. Externus igitur baptismus si inefficax manet, id non Christi, sed hominum culpa fieri necesse est.

Quartò, Inauguratio nostri per baptismum est significata his uerbis: Baptizantes eos in nomine

Patris,

Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc uerba Primum testantur, baptizatos à Patre cœlesti recipi in gratiam: Deinde Filij beneficia ipsis donari & applicari: Tum spiritum sanctum promitti, imò infundi, qui ipsos reget & sanctificabit. Vnde fides nostra confirmari debet in hūc unum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus: in cuius nomine ideo inauguramur, ut illum uera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniusticia & iniquitate.

Deinde uerbum promißionis additum Baptismo est hoc: Quisquis crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quemadmodum autem omnis promißio Dei, ita hæc fide accipienda est, & firmiter statuendum, quod Deus uere præstet, quod baptismus obsignat. Nec tamen hoc promißionis uerbum arcet infantes à Baptismo, qui sub generali mandato continentur. Nam fidei profeßionē in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui sub initium Ecclesiæ nascentis, post Christum passum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circumcisio non solum fuit adultis signum gratiæ cœlestis, uerum etiam infantibus: ita baptismus utrisq; salutaris est. Nam ut efficax fuit Spiritus sanctus in utero Elizabeth, matris Iohannis Baptistæ, ad infundendum infanti, in mundum nondum edito, gratiam: Sic idem Spiritus sanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Ecclesia sibi oblatos, cùm ipse Dominus iusserit

ſerit ad ſe infantes adduci, et illorum eſſe regnum cœlorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſsio accedit: Ecce Deus tuus, & ſeminis tui.

Verum inter Chriſtianorũ & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi utroſq; oblatos ab Eccleſia in gratiam Dei, iuxta promiſsionis uerbum recipi, non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint utriq;, infidelium quidem pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fidelium uero infantes promiſsionis huius, Ero Deus tuus, & ſeminis tui, uere participes ſunt. Nam in illa promiſsione etiam Chriſtianorum infantes includi non dubitò. Et ut pueris Iudæorum nihil nocuit, qui obierunt ante octauum diem ſine Circumciſione: ad eundem modum nec Chriſtianorum infantibus obfuturum piè credendum eſt, ſi ſubita morte præuenti, baptiſmatis lauacro non abluantur.

At dices, renaſcentiam eſſe neceſſariam ad ſalutem, iuxta illud Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non introibit in regnum cœlorum. Reſpondeo: Renaſcentia eſt res ſpiritualis, quæ peragitur aliàs uirtualiter tantum, ſine externo ſymbolo, ut Ebræorũ pueri præuenti morte ante octauum diem, uere participes erant benedictionis promiſſæ: Ero Deus tuus, & ſeminis tui in æternum: Ac ita uirtualiter regenerati ſunt ſine externo ſigno, Ad eundem modum Chriſtianorũ infan-

infantes, qui morte præuenti discedunt, consortes sunt promißionis eiusdem. Aliàs uirtualiter & actualiter (ut loquitur Bernardus) simul, nempe, cum externum symbolum accedit. Quare Augustini sententiam hic complector, qui dicit: Sed tum impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemtus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto imputatur, ubi factum excludit necessitas.

Signum externum est aqua, Immersio seu ablutio hominis, atq; adeo tota illa uisibilis actio cum pronunciatione uerborum. Hæc actio cum repræsentet ipsius sanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito summa cū reuerentia et religione celebrari deberet, sine nugis istis, quas addiderunt Papistæ: ut sunt, Ceroma sacrum, saliua, sal, exorcismus aquæ, adiuratio Satanæ &c. quæ omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obedientiam institutionis Christi requirit.

Porro in hoc sacro Baptismo triplex est signum. I. Testimonium gratiæ exhibitæ & applicatæ. II. Tessera & nota professionis. III. Symbolum quadam comparatione nos docens de uirtute Christi & nostro officio.

Virtus Christi ita docetur Baptismo: quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum: ita

ita ſanguine Chriſti ſpiritualiter, ſed uere abluitur conſcientia baptizati à mortuis operibus. Hæc ueritas cum externo ſigno coniuncta eſt. Chriſtus itaq; hominem, qui baptizatur, recipit in Eccleſiam, abluit à peccato, Spiritus ſancti gratia regenerat, ut iam ſit noua creatura, ciuiſq; regni Chriſti, Deo ſeruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus eſt.

Vnde Petrus definit baptiſmum non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed ſtipulationem bonæ conſcientiæ cum Deo per reſurrectionem Chriſti. Ex quo diſcrimen colligitur, inter fideles habentes ſignum, ac infideles, qui de externo ſigno gloriantur, uacui ueritatis propter ſuam incredulitatem. Nam ut Paulus Roman. 2. negat Circumciſionem literæ ualere ſine circumciſione Spiritus: ita Petrus ſtatuit de baptiſmo, non ſufficere nudam & externam carnis ablutionem, niſi accedat bonæ conſcientiæ ſtipulatio, quæ eſt mutui fœderis conſenſus.

Vt enim Deus uerbo & Sacramento baptizato promittit gratiam: Ita conſcientia baptizati promiſſam & oblatam gratiam fide, qua ſtatuit Ieſum Chriſtum uere pro ſe mortuum & reſuſcitatum eſſe, accipiet: alioqui pedibus gratiam conculcare uidetur. Si igitur ueritas ſigno non reſpondeat, culpa eſt gratiam Dei abijcientis.

Cæterum, quomodo noſtrum officium nos doceat Baptiſmus, eleganter a Paulo explicatur Ro-

man.6.his uerbis: An ignoratis, quod quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem eius baptizati sumus? Consepulti igitur sumus cum ipso per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato cōtaminatos uenisse ad baptismum, sed per baptismum in sanguine Christi ablui, Christum induere, ac reddi participes mortis, sepulturæ ac resurrectionis ipsius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immersionem in aquam, & sepulturæ per moram sub aqua: Ita resurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræsentatur. Breuiter, spiritualem renascentiam figurat baptismus, quæ constat mortificatione & uiuificatione. Nam ut corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam, ita morti addicitur uetus homo, ut crucifigatur cum suis concupiscentijs, quod fit contritione & abnegatione sui. Et ut ex aqua homo baptizatus eleuatur & eximitur, Ita nouus homo uiuificabitur, id quod uera fide fit, & obedientia noua declaratur.

Ex his obscurum esse haud potest, quæ sit uera & pia meditatio huius sanctißimi lauacri, quod nos per totam uitam consolabitur.

Primum enim statuere oportet, hunc baptismum Sacramentum esse nostræ cum Deo reconciliationis.

Deinde Baptiſmo admonebimur, quod hæc reconciliatio ſit facta per ſanguinem, mortem & ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti.

Tertiò admonebimur mortificationis carnis, & uiuificationis ſpiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, & futuræ cum Chriſto, quem induimus per baptiſmum, glorificationis.

Quartò admonebit, quod regenerationis beneficium ſit donum totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, ut ipſi adhæreamus, ipſum inuocemus ac colamus per totem uitam.

Hæc ſi uerè meditati fuerimus, iuxtáq; ea uitam inſtituerimus, legem ſeruamus baptiſmi. Sin minus, noſter externus baptiſmus in ſordes nobis uertitur, idq́; propria noſtra culpa, qui noſtra fœditate ſacroſanctum Baptiſma commaculamus.

Addam huc nonnihil de modo baptiſmi. Video enim quoſdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt, alij ſpargũt aquam in capita infantum. Hi mihi uidentur offendi re ualde exigua.

Teneatur itaq; hæc regula:

Baptizare omnes iuſsit Dominus, ſed modum baptizandi liberum reliquit. Chriſtus mandauit baptizare, id eſt, tingere, mundare, madefacere, quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi ſeu madefaciendi modo, neq; explicans, corpus'ne totum, an ipſius partem aliquam ablui uellet.

Deinde

Deinde, ut ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat, ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctũ ſiue mundatum eſt. Illa legalis aſperſio fuit figura ſanguinis Chriſti (quo aſperguntur conſcientiæ) & Baptiſmi noſtri.

Deinde, cum uis emendandi animos non proficiſcitur ex aqua, perinde eſt, ſiue totum corpus, ſiue pars aliqua, ut caput abluatur. Satis igitur fuerit, ſi obſeruetur ſpiritualis baptiſmi ſignificatio.

Quod autem baptizare non ſignificat totum hominem immergere in aquam, ex capite ſeptimo Marci, & undecimo Lucæ facilè colligitur, illic reuerſi à foro non comedunt, niſi prius baptizati. Hîc miratur Phariſæus, quod Chriſtus non baptizatus accumbat menſæ.

CAPVT VIII.

COENA DOMINI.

COENA Domini eſt Sacramentum noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis, ab ipſo Chriſto inſtitutum, in quo cum pane & uino uerè & realiter exhibetur et recipitur corpus & ſanguis Domini: ut ſit confirmatio noui Teſtamenti, hoc eſt, fœderis gratiæ et remiſsionis peccatorum: ut ſit recordatio immolationis corporis et ſangui-

nis Christi in cruce pro nobis. Hæc definitio ex ipsis Cœnæ uerbis desumta est, quare labefactari non potest. Et quanquam ex hac breui definitione intelligi potest, quid sit de hoc Sacramento piè statuendum: tamen breuiter ista quatuor attingam, quæ supra in omni sacramento consideranda admonui.

De institutione eadem hic perpende, quæ supra de Baptismi institutore enumeraui. In institutione sunt hæc potißimum circumstantiæ: Tempus, locus, personæ, mandatum, res, executio mandati, finis. Quæ omnia ex contextu sunt aperta. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. In hac ipsa institutione uerbum ipsum promißionis clarè expressum est. Promittit corpus & sanguinem, mandat discipulis, ut edant porrectum corpus, & sanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari mortem suam, quoties hæc Cœna celebratur.

Externum Symbolum est panis uerus, & uinum uerum, non mutatis substantijs naturarum, sed ueraciter manentibus, iuxta uerba Pauli: Panem quem frangimus. Et Gelasius ait: Certè Sacramenta quæ sumimus, corporis & sanguinis Domini, diuina res est, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen esse non desinit substantia uel natura panis & uini.

Veritas cum signo externo coniuncta est, quæ est gratia remißionis peccatorum, & obsignatio noui fœderis per ipsum uerum corpus & sanguinem

nem

nem Domini. Vt enim cum uisibili columba in baptismo Domini, & flatu Christi dicentis, Accipite Spiritum sanctum, & cum linguis flammeis in die Pentecostes, uere aderat Spiritus sanctus: Ita firmiter credendum est, quod uere & essentialiter & realiter adsit Christus in Cœna totus. Neque enim dicendus est, adesse fictè aut simulate aut tropice, sed uerè ac propriè, id quod uerba Domini conuincunt: Quod datur pro uobis, Qui effunditur pro nobis. quæ uerba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus est in uerbis singulis, nec in Pane nec in Vino, nec in Corpore aut Sanguine, nec in uerbo Est, quo uerbo significatur nexus prædicati cum subiecto simpliciter, ut propria natura utriusq; Symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

Verum si de prædicãdi modo quæris, scito non esse Philosophicum, sed sacramentalem & diuinũ, quales sunt isti: Columba erat Spiritus sanctus: Flatus Christi dicentis, accipite, est Spiritus sanctus, linguæ dissectæ sunt spiritus sanctus. In his prædicationibus naturarum ueritas manet, præsertim in duabus posterioribus, & sub appellationibus rerum uisibilium & sensibilium res inuisibilis intelligenda manifestatur, quæ certo adest, & ueraciter cum rebus sensibilibus. Proinde sacramentalis prædicatio est, cum subiecti natura manet, quæ uocabulo significatur, & per illud prædicati ueritas, quæ est inuisibilis, præsens cum subiuncta re

adesse creditur. Si quis igitur Synecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod supra dixi, nullum tropum esse in uerbis singulis, proprie enim et Panis & Vinum, & Corpus & Sanguis, et uerbũ Est accipiuntur: sed quia non oculis apparet corpus et sanguis, quæ uere adsunt, adesse per externa signa intelliguntur. Cũ enim panis est corpus, uinum est sanguis, sub appellationibus panis & uini intelliguntur res inuisibiles corpus et sanguis Domini, quæ certo & ueraciter adsunt, & cum pane & uino manu ministri porriguntur dignis et indignis. Hæc sobrie de modo prædicandi sacramentali dicta sufficiant.

Analogia panis ad corpus Christi, & uini ad sanguinem Christi hæc est: Quemadmodum panis uim habet ad nutrienda corpora, ut præsens uita conseruari poßit: Ita corpus Domini uim habet ad spiritualiter nutriendas animas nostras. Et ut uinum reficit uires, & exhilarat corda hominum: Ita Domini sanguis reficit & exhilarat animas nostras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirum panis & uinum: ut sciamus Christum non solum cibum nobis esse, uerumetiam potum, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis uitæ partem quæramus. Paulus 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, non'ne communicatio sanguinis Domini est? Panis quem frangimus, non'ne communicatio corporis Domini est? Vnus panis, unum corpus sumus nos, qui de pane uno participamus. His uer-

bis significat Paulus, & nos Christo coniungi ac incorporari per hoc Sacramentum, & inter nos effici unum corpus, cuius caput est Christus, seu ut inquit Athanasius: Quemadmodum corpus illud unitum est, ita nos per panem hunc ei copulamur.

Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de uarijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione, & de salutari eiusdem meditatione.

In COENÆ doctrina utitur Ecclesia uarijs appellationibus, ut eius cognitio sit familiarior, et usus illustrior.

Panis et uinum ELEMENTA dicuntur, propterea quod sint res corporeæ et sensibiles, incurrentes in sensus, seu quia sunt ueluti materia Sacramenti, cuius forma est quod uerbo adijcitur. Constat enim quodlibet sacramentum materia & forma, hoc est, quod dicit Augustinus: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum.

Sacramentum autem dicitur hæc Cœna, quod sub rebus terrenis & sensibilibus, cœlestis res & inuisibilis fidei oculis proponitur.

SIGNI appellatio relationem ad signandam rem, non quidem absentem, sed uerè præsentem indicat.

SYMBOLVM quoq; dicitur, propter spiritualem fructum, qui ex eo percipitur, hoc est, propter comparationem rerũ terrenarum ad res cœ-

lestes. Vt enim panis & uinum externum hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus & sanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Christi, ad uitam æternam. Hinc Augustinus: Nisi sacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum sunt sacramenta, sacramenta non essent.

AGAPE quoq; nomen Græcis fuit usitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiusdem corporis mystici membra, mutua præstando officia se inuicem foueant.

SYNAXIS appellatur, Primum, quia consociationem animorum communicantium requirit: Deinde, quia est publica multorum in una congregatorum cœna, non unius sacrificuli tantum: Tertio, quia nunquam conuocabatur olim Ecclesia sine communione corporis & sanguinis Domini.

EVCHARISTIA dicitur, propter gratiarum actionem, sine qua hoc sacramentum cœnæ celebrari nequit.

OBLATIO appellatur, tum propter donationes, quæ fiebant in usus pauperum et ministrorum, tùm quia Cœna offerebatur communicantibus à ministris Ecclesiæ.

HOSTIA quoq; dicitur, propter preces, quæ offerebãtur Deo: et quia memoria est hostiæ Christi, semel peractæ pro nobis in cruce, unde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangelistis.

Eandem

Eandem ob causam Sacrificium quoq; diceba-tur. Sed Papistæ corruptores Cœnæ, aliam ratio-nem commenti sunt, nimirum quod ideo sacrifici-um dicitur hæc sacra Cœna, quod in Missa offe-ratur à sacrificulo filius Dei in hostiam & sacri-ficium propiciatorium pro uiuis & mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epistola ad Ebræos. Porro ex isto Papistico errore de sacrifi-cio, ortus est & alius error, de eleuatione & uen-tilatione panis & uini in Cœna. Postquam enim in ueteri Testamento sacrificia quædam fuisse, quæ eleuabantur sursum, & uentilabantur seu moue-bantur certo gestu, antequam igni cremarentur, animaduerterunt, cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc est, eleuationem ac uentilatio-nem panis et uini in Missatico suo sacrificio insti-tuerunt, ut uel isto pacto sacrificium esse ostende-rent. Verum cum iam rectius est edocta Ecclesia Christi, nouit Cœnam Sacramentum esse, & non sacrificium, proprie loquendo, debet istam Aaro-nicam eleuationem & uentilationem siue mouen-dam abolere, ac sacra Christi Cœna uti, sine pere-grinis ceremonijs, quæ Aaranicam cacozeliam, et Papisticam impietatem redolent.

Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙΆΝ uocant, idq; propter administrationem Cœnæ. Si quæ sunt aliæ uoces, quibus appellata est hæc Cœ-na, facile uel ex parte aliqua cœnæ, uel ex actione, uel fine & usu dijudicari possunt. Origmem uo-

cabuli MISSÆ ipsi Papistæ ignorabant multis seculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem Missam reuocat, nam missa Ebræis oblationem significat. Verum sanior est eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cœpisse cœnam dicunt, nimirum quod missa, hoc est, remißio peccatorum annũciaretur in cœna, unde claudunt cœnam his uerbis consolationis: Ite missa est, hoc est, remißio est. Hæc ratio nominis nihil habet incommodi, imò de uero usu Cœnæ communicantes commonefacit.

Porrò tria sunt ueluti paria rerum diuersißimarum cœna Domini. 1. Externum uerbum & internum uerbum. Cum enim uerbum externum sonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, ut quod in auribus sonat extrinsecus, corde percipiatur. 2. Homo externus & homo internus. 3. Visibilis panis & uisibile uinum, quibus ueraciter adsunt corpus inuisibile & inuisibilis sanguis. In his tribus obseruanda est dispensatio diuina. Verbum externum & elementum destinantur externo homini. Verbum internum & corpus sanguisq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis uocale uerbum, & sumit uisibile elementum ore corporis, ita homo internus internum uerbum & corpus sanguinemq; Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & uino pascitur: Ita internus homo uero corpore &

uero

uero sanguine Christi (quæ ineffabili modo uere sacra in Cœna adsunt) pascitur ad uitam æternam.

Porrò uera meditatio in his consistit membris.

Primum cum accedis ad sacram hanc Cœnam, certo statuens iuxta promissionem Christi adesse uerum corpus & uerum sanguinem Domini, de peccato tuo, propter quod mortuus est Christus, cogita.

2. Cogita de uictima corporis & sanguinis Christi peracta ad redimendum te à iure peccati.

3. Hæc uictima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduersus peccatum, de inenarrabili misericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in se iram Dei.

4. Pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides uero cogitatione misericordiæ & amoris filij Dei & uictimæ peractæ.

5. Hæc fides confirmabitur sacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide cōsideras in hac sacra cœna, agnum Dei. Est enim hæc cœna quædam contemplatio, et ueluti speculum, in quo Christum crucifixum & resuscitatum contemplaris. Hinc, qualem probationem requirat Paulus, facile intelligitur, nimirum ut unusquisq; se probet, utrum pœnitentia & fides uere sentiantur.

6. Hanc fidem confirmatam sacramento, sequi

debet, gratiarum actio, mutua dilectio, adeoq; nouitas uitæ, ne quid facias quod indignum sit corpore Christi, cui incorporatus es (modo uerè credis) per hanc sacratissimam Cœnam.

CAPVT IX.

TESTAMENTVM.

TESTAMENTVM usu scripturæ est fœdus seu pactum inter Deum & homines, in quo ut Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittentem fiducia promissionis recumbit, fidemq; suam testimonio fœderis alit confirmatq;. Hæc definitio generalis collecta est ex capite Genes. 17. Exod. 24. Iosuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Testamentum sane, si quis rationem nominis quærit, dictum, quia uoluntatis Dei testimoniũ quoddam existit.

Porrò in omni testamento inter Deum & homines tria concurrunt, Promissionis uerbum, fides promissionis, ac eiusdem externa testificatio & testimonium: unde fit, ut Synecdohe Ebræis usitatissima, singula horum trium Testamenti nomen accipiant. Gal. 3. Pro promissione. Psalm. 10. pro fide & obedientia hominis erga Deum. Genes. 17. Acto. 8. pro promissionis externo testimonio Testamenti uox usurpatur. Huius uarietatis obseruatio discrimen ueteris & noui Testamenti illustrius & facilius reddet.

Vt igitur simplicius habeatur discrimen uete-

ris &

ris & noui Testamenti, promißionum uarietas est spectanda, quarum quædam ad reconciliationem cum Deo, quædam ad terrena commoda referuntur. Omnes promißiones de reconciliatione, ubicunq; leguntur, ad nouum Testamentum, quo Deus reconciliationem & nouam uitam promittit, pertinent. Contra legales promißiones, quibus patribus se obstrinxit, imo totus mundus legi naturæ obstrictus est, præterea quoq; promißiones terræ Palestinæ, cum signis & sacramentis, uetus Testamentum dicuntur. Promißiones itaq; has si consideras, illustre erit discrimen ueteris & noui Testamenti. Vt uetus sit Testamentum, quod promißiones legales et terrenas, Nouum autem, quod Euangelicas & cœlestes habet. Pro differentia promißionum uariat & fides.

Cæterum si signa respicis, hoc discrimen ex Epistola ad Ebræos colligitur: quod ea signa, quæ uenturum Christum significabant, ueteris, quæ uero exhibitum, noui sint fœderis seu Testamenti. Vnde Christus: Hic Calix est nouum Testamentum in meo sanguine. Porro si omnia, hoc est, promißionem, fidem & signa, complecti simul uelis, definitionibus, ad hunc modum discernere inter uetus & nouum Testamentum licebit.

Vetus Testamentum est pactum, sancitum sanguine animalium, quo obligatus fuit uetus populus ad Legem & totam Politiam Mosaicam, ut in ea politia conseruaretur & propagaretur pro-

mißio de uenturo Semine. Testamentum quidem dictum, ut autor est scriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat sanguine animalium & uictimis confirmatum: Vetus uero, propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potißimum ad ueteris populi pædagogiam pertinebat, usq; ad aduentum Christi, unde Ambrosius, Testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est. Vetus in typo, nouum in ueritate.

Nouum testamentum est fœdus, sancitum sanguine Christi de remißione peccatorum et reconciliatione promissa omnibus gentibus & populis credentibus in Christum crucifixum. Hoc Testamentum quidem dicitur eo, quod sanguine et morte filij Dei sancitum & confirmatum est: Nouum uerò, cùm quia ueteri succeßit, tum quia ad nouū hominem et regeneratum pertinet. estq; nouæ cuiusdam iusticiæ et uitæ æternæ testimonium. Hæc duo Testamēta, tametsi ab uno Deo profecta sunt, & in eundem scopum, nempe CHRISTVM tendunt, tamen quinq; differentijs differunt, quas his uersiculis complexus sum:

Tempore, subiecto respectu, fine, figura,
Tu uetus atq; nouum fœdera bina seca.

Tempore quidem differunt, quia uetus tempore antecedit instaurationem naturæ incoatam. Est autem triplex tempus noui Testamenti, nimirum promißionis, exhibitionis & completionis. Promißio

mißio facta est primis parentibus, qua omnes Patriarchæ & electi, inde usq; ab initio se sustentarunt, ac hoc promißio fœdere salutem consecuti sunt, quotquot promißioni fœderis crediderunt. Exhibitio facta est, dum Christus sanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Testamentum confirmauit, quod Paulo antea sacratißima cœna commendauerat. Completio erit æternæ uitæ possessio & fruitio, quam hic fide expectamus, sed postea reipsa poßidebimus, abolita morte, & resuscitatis corporibus.

DEINDE subiecto differunt. Vetus enim propriè ad ueterem hominem, nouum ad nouum hominem pertinet, quemadmodum supra dictum est.

Respectu quoq; differunt, Vetus carnem, Nouum spiritum ipsum respicit. Sic pij ueteris Testamenti, etsi iuxta carnem ueteri Testamento subijciebantur, tamen secundum spiritum noui fœderis erant participes.

Fine quoq; differunt, quia Vetus pœdagogia quædam erat in Christum, nouum gratiæ Christi communicatio.

Postremo differunt in hoc quoq;, quod uetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutum: Nouum ipsam ueritatem sine umbris continet. Hæc de ueteri & nouo Testamento ideo breuius dixi, quia copiose omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TE-

TESTIMONIA DE testamento utroq;.

Ieremiæ 31. & Ebræ. 9. Ecce dies uenient, dicit Dominus, et consummabo super domum Israël, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum, quod feci cum patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, ut educerē eos de terra Ægypti, quia ipsi nō manserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc testamentum, quod dispo nam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inscribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaq̄ docebunt unusquisq; ciuem suum, & unusquisque fratrem suum dicens: nosce Dominum. Quia omnes scient me, à paruo eorum usq; ad magnum eorum, quia propicius ero iniquitatibus eorum, peccatorum eorum, & iniquitatum eorum nequaquam meminero amplius.

Iudith 9. Memento Domine testamenti tui, & da uerbum tuum in ore meo.

Psalm. 48. Neque prophanabo testamentum meum, neque quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Psal. 24. Vniuersa uia Domini misericordia, & ueritas requirentibus testamentum eius.

Psal. 77. Non custodierunt testamentum eius, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Danielis 3. Ne dißipes testamentum tuum.

Zachariæ 9. Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu.

Act. 7. Dedit ei testamentum circumcisionis.

CAPUT X.

DE ORDINE ECCLESIASTICO.

QVoniam Spiritus sanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat, certaq; ratione omnia facit, non est existimandum, quod regnum Christi omnium pulcerrimum, citra ordinem administrari uelit. Quare uidendum, qualis sit legitimus ordo Ecclesiæ, & in quibus rebus consistat.

Primum enim in Ecclesia, seu in regno Christi, præsidet unus Monarcha IESVS CHRISTVS, qui à Deo Patre acceptum regnum suo spiritu uerboq; gubernat. Hic Monarcha est ἀνυπεύθυνος solus. suæ enim administrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius est. Est enim supremus, imò solus sui regni gubernator: id quod plurima testimonia scripturæ conuincunt. Psalmus 2. Dominus dixit ad me &c. Et Psal. 72. Deus iudicium tuum regi da &c. Zach. 9. Luc. 1. Iohan. 17.

Regnum huius Monarchæ est ipsa Ecclesia, id est, omnis qui huic Regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcerrima symmetria cohæret, ut unum corpus constituat: Quemadmodum Paulus docet ad Ephes. 2. & 4. Est enim Ecclesia cœtus homi-

unm, qui in Christo rege suo renati, & de carne & oßibus eius facti, Domino ipsi capiti suo sic adhærent, & inuicem ita sunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiusq; fidei mensura, pro donorum Spiritus sancti uarietate, pro uocationum coaptatione, ac ueluti connexione, ut unum corpus, quemadmodum dixi, constituant: Vt eodem omnes spiritu uiuant & agantur: ut singuli suum proprium munus habeant, et donum, quo commoda et incrementa uniuersi corporis pro se quisque efficiat & promoueat. nullum.n. membrum in hoc corpore potest esse ociosum, aut non aliquid cōmuni corpori conferre, cū animata sint omnia, ac uiuant spiritu Christi. & in hoc ipsum uaria secundum datam gratiam dona huius spiritus habeant, unde & caritate mutua inter se indies magis magisq; coalescunt. An non hic pulcerrimus ordo est? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior dispositio? Vnus enim Monarcha uni regno, adeo iusta connexione sociato, donisq; uarijs ornato præsidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Ecclesiæ Catholicæ admixti sunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Christiani, sed reuera rabiosi canes. Nam Catholica Ecclesia non æstimanda est ab ipsis sordibus, sed à sua propria natura et indole.

Præterea cum hic cœtus uerbo Dei regitur, duo sunt in eo genera hominum: Nimirum uerbi

præcones, & eorum auditores, qui non secus atq; patres & filij se inuicem uenerantur & colunt, uerum in ministris magna est diuersitas. Quanquam enim potestas omnium eadem est ministrorum, quantum ad spiritualem iurisdictionem attinet (de externa enim disciplina suo loco dicendum est) tamen dispares dignitatis ordines & gradus sunt. Idq; partim iure diuino, partim Ecclesiæ approbationee. Christus ipse ascendens in altum, dat dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores & Pastores. Hi omnes eiusdem sanè potestatis sunt, sed dignitatis & functionis minimè. Apostoli enim, Euangelistæ, Prophetæ, Doctores & Pastores eorundem mysteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadem potestate spirituali usi sunt. Attamen Paulus gradu dignitatis & ordine Timotheo & Tito erat superior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Ephesinæ urbis Presbyteros. & Titus Cretensibus præerat. Hæc prælatura in tribus uidetur mihi posita: In donorum excellentia: Laborum magnitudine: & Vocationis diuersitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus, uocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaßis donis & laboribus æqualis fuit, Sed uocatione ipso superior erat. Hæc prælatura erat non dominij, sed ministerij. Qui maior est uestrum (inquit Dominus) sit omnium minister.

Ecclesia cui Dominus potestatem dedit in ædifi-

ficationem ordinem miniſteriorum inſtituit pro commodo ſuo, ut omnia ſint rite ordinata ad instaurationem corporis Chriſti. Hinc Eccleſia purior ſecuta tempora Apoſtolorum, alios patriarchas, quorum erat curare, ut Epiſcopi cuiusq; dioecesios rite eligerentur, & ordinarentur: ut ſuum munus Epiſcopi ſinguli probe adminiſtrarent: ut cuiq; ſuus clerus & ſua plebs in his, quæ Domini ſunt, pie obſequerentur. Alios chorepiſcopos (coadiutores nimirum Epiſcoporum, quos hodie præpoſitos appellamus) alios Paſtores & Catechetas.

Hæc fuit purioris Eccleſiæ ordinatio, ſed poſtea paulatim uicia & ſuperſtitiones irrepſerunt, donec prorſus Apoſtolorum & ueteris Eccleſiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ poſt corruptionem doctrinæ, monſtroſa quædam Eccleſiæ œconomia inuenta eſt, idq; aſtu Satanæ, ut ita paulatim regnum Chriſti inuaderetur & deuaſtaretur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius commutata eſt, donec tyrannide Papæ ferè ſit Chriſti Eccleſia oppreſſa. In hac œconomia primum, ordinem miniſtrorum faciunt ſacramentum, præter uerbum Dei: Deinde Chriſma κακοζηλίᾳ Aaronica adhibent, & raſuras contra conſuetudinem Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ: tum ordines Eccleſiaſticos ſeptem numerant, ut Primus Ianitorum ſit. 2. Lectorum. 3. Exorciſtarum. 4. Acoluthorum. 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum. Po-

ſtremus

ſtremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim uocarunt Epiſcopos, alios Archiepiſcopos, Metropolitanos, Parochos, Antiſtites et præſides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres Patriarchas: Romanum, Antiochenum & Alexandrinum. Verum temporis progreſſu, inter hos quem maximum uoluerunt Papam appellarunt, quem Papam monarcham Eccleſiæ creauit impius Phocas Imperator, qui ſanctiſsimum Mauricium obtruncauit cum uxore & liberis. Ex eo tempore inuaſerunt Romani Pontifices Eccleſiam, & uſurparunt ſibi ius utriusq; gladij, ut uocant, & ita regnum Antichriſti erectum eſt, quod initium à libidine dominandi ſumſit.

Sed quid hic Antichriſtus facit? deſtitutus eſt Scripturæ aperto teſtimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam ex eo, quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorum, & Chriſtus dicat, eos ſufficere: inde inferunt adulatores Papæ, utrumq; gladium, nimirum uerbum Dei, ac politicam adminiſtrationem (ut illi quidem interpretantur) penes Papam reſidere. Sed iſtius dicti occaſio uidenda eſt. Chriſtus dixit: Qui non habet gladium, emat. An hic incitat ſuos ad arma? Nequaquam. Debebant igitur interpretationem iſtius loci quæſiuiſſe, non pugnantem cum Domini mente, aut regni eius conditione. Notum eſt omnibus, qui in ſacris literis uel leuiter uerſati ſunt, Metonymiam fre-

quentem esse in scripturis, qua res per signum designatur. Cùm igitur Christus dicit: Qui non habet gladium, emat, certè nolebat suos ad arma incitare, sed belli tempus instare significabat. Vnde patet, errare uehementer Papistas, qui ex dicto Christi respondentis discipulis, dicentibus, Ecce duo gladij hîc, Satis est, extruunt Papæ tyrannidem. Nec ualet ulla allegoria ad confirmanda dogmata, nisi habeat præeuntem Scripturam. Præterea illa alligoria ex diametro pugnat cum regno Christi, quod est spirituale, cuius arma etiam spiritualia esse docet Paulus 1. Cor. 10. Huc accedit, quod Dominus apud Lucam ministerium uerbi ab officio Principium separat: huic dominationem relinquens, illi prorsus adimens. Reges, inquit, gentium dominantur ipsi, Vos autem non sic. Inde enim ortus erat sermo, quòd inter se Apostoli contenderent, quis inter eos maior esset futurus, ac ueluti rector aliorum in regno Christi, Vt eiusmodi ambitio tolleretur, monet regnum suum spirituale esse, non in mundana celsitudine positum, non in pompa aut dominatione, sed omnem ministrorum suorum eminentiam in hoc constitutam esse, ut seruiant. Cùm ergo hoc loco dicat Dominus, Apostolos & ministros Ecclesiæ regibus non fore similes, nempe ut dominentur, summæ impietatis est & impudentiæ, quod Papa sibi contra interdictum Christi, regiam autoritatem & potestatem uindicet. Verùm ut tegat uulpem immanis

ille

ille ψυχοτύραννος, ouina pelle se texit, ac seruum seruorum Dei se appellare cœpit. Sed factum ipsius & tyrannis secus docet.

Porro ex huius psychotyranni officina prodierunt Cardinales & infinita Monachorum agmina: quibus horrendis modis Ecclesiam Christi ista bestia uastauit & fere oppreßit.

Contra huius bestiæ tyrannidem subinde Dominus excitauit pios & doctos uiros, qui tyrannidem Papæ uoce, scripto & sanguine oppugnarunt, & postremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnum Papæ potenti spiritu inuasit: errores reuelauit: concionibus & scriptis confutauit: & Ecclesiam iuxta Apostolicam obseruationem, & purioris Ecclesiæ exemplum reformauit. Nam cum uideret totum mundum & Papatum conspiraſſe contra & aduersus Euangelium, ipse spiritu Dei auctus se mundo opposuit, & ueritatis uiam alijs monstrauit. Vnde & nostra Ecclesia emendata, purum Euangelium Christi amplectitur, ordinat ministros utiles Ecclesiæ, insistit uestigijs Apostolorum et primitiuæ Ecclesiæ, Abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus: retinet et ordinat pios ritus, quib. Ecclesia exercetur pie et utiliter. Et quanquam primatum Papæ atq; omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem exceratur, tamen Ecclesia nostra Danica non est ἀκέφαλος, sed agnoscit cum Ecclesia Catholica unū Christū,

regem & ſacerdotem. Deinde quantum ad diſciplinam externam attinet, agnoſcit magiſtratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet ſecundum ſuas leges in reos. Agnoſcit etiam Eccleſiaſticam diſciplinam, qua ſuperiores legitimè uocati ad miniſterium, ut Epiſcopi, Paſtores, Doctores in ſcholis, uti poſſunt ad coercendos contumaces uerbo, ſine ui corporali. Arma enim miniſtrorum uerbi ſpiritualia ſunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Corinth. 10. Inter hos miniſtros agnoſcit etiam Eccleſia noſtra gradus dignitatis, & ordines pro diuerſitate donorum, laborum magnitudine ac uocationum dignitate. ac iudicat barbaricum eſſe, de Eccleſia hunc ordinem tollere uelle. Iudicat cæteros miniſtros ſuis Epiſcopis oportere obtemperare in omnibus, quæ ad ædificationem Eccleſiæ faciunt, iuxta uerbum Dei, ac utilem Eccleſiæ œconomiam. Iudicat Epiſcopos ius habere in cæteros miniſtros Eccleſiæ, non deſpoticum, ſed patrium. Et quanquã fatetur noſtra Eccleſia, æqualem miniſtrorum uerbi poteſtatem eſſe, quantum ad Iuriſdictionem ſpiritualem attinet, de qua re poſtea dicemus: tamen quia diſciplina Chriſtiana retineri non poteſt, niſi corrigantur uicia, & officia ſingulis debita commendentur, iudicat recte facere Epiſcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non ſolum laicos (ut uocant) uerumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non ſolum officij exequendi neceſſitate

tate, uerumetiam Pauli teſtimonio, qui ſuum Timotheum hortatur, ne presbyteros aſpere obiurget, ſed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli teſtimonio duo aperte colliguntur: Primum Epiſcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. Deinde quia fruſtra fiet obiurgatio & hortatio præfractis & contumacibus, uult Paulus, ut inferiores pijs præceptionibus, monitionibus & obiurgationibus ſuperiorum cedant. Pijs dico, quia ſi Epiſcopi aliquid præceperint, quod non ſit ſui officij, hic modeſte licet inferiori miniſtro quod imperatur recuſare. Deinde & hoc ex mandato Dei apertum eſt, quod epiſcopis uel uerbum Dei corrumpentibus, uel ſupprimentibus nullo pacto ſit obtemperandum. Epiſcoporum enim poteſtas ad ædificationem Eccleſiæ non ad deſtructionem ſe extendit. 2. Corinth. 13. Liquet et hoc, quod inferioris gradus miniſtris liceat ſuperiores pie & modeſte admonere, ſi quando recto pede ad ueritatem Euangelij non incedant. Neq; hoc ægrè ferre debent Epiſcopi, ſed tanquam patres benigne filiorum ſuorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus eſt à Paulo, cum non recto pede ad ueritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius bresbyter ſententiæ Epiſcoporum de interdicto ſacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Epiſcopi ceſſerunt.

Hunc ordinem amplectitur noſtra Eccleſia, hos dignitatis in miniſterio gradus ſeruientes de-

coro & disciplinæ agnoſcit. Nec mouetur Anabaptiſtarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Eccleſiam Chriſti barbaricum quendam hominum cœtum, ſine ordine fingunt: in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut uocationum ratio habeatur, cùm habeat noſtra Eccleſia non ſolùm exemplum Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ, uerùm etiam mandatum Spiritus ſancti, omnia ordinatè & decenter ad ædificationem faciendi.

CAPVT VI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Poteſtas Eccleſiaſtica Symbolo clauium. Matthæi 16. ubi dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunq; ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœlis: deſignatur. Claues itaq; regni cœlorum ſunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum quod eſt Eccleſia, adminiſtratur, hoc eſt, aperitur & clauditur prædicatione Euangelij. Proinde claues regni cœlorum nihil aliud eſſe poſſunt, quàm munus & poteſtas adminiſtrandi Eccleſiam Chriſti, idq; ſecundum uerbum Chriſti.

Appellationis ratio hæc eſt, qui œconomi conſtituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, ut

omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini ſui. Inde factum eſt, ut clauium Symbolo in ſcripturis ſignificetur domus adminiſtratio. Eſai. 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, aperiet. & nemo claudet & nemo aperiet. Hîc apertè clauis domus Dauid ſignificat adminiſtrationem regni Dauidici. Vnde miniſtri uerbi, qui prædicatione uerbi aditum ad cœlum pateſaciunt recipientibus uerbum, & clauſum eſſe cœlum inobedientibus uerbo docent, Oeconomi regni Dei, & claues regni cœlorum habere dicuntur.

Quare Eccleſiaſtica poteſtas rectè definitur eſſe facultas Eccleſiæ data, qua ipſa recipit (quos iubet Dominus, remiſsis peccatis) in conſortium regni ipſius: reijcit quos ipſe reijci præcipit: paſcit receptos, & regit uerbo, Sacramentis & diſciplina, ut ueterem hominem indies magis magiſque aboleant, & nouum inſtaurent: Eijcit rurſus ex conſortio regni Chriſti, qui ſuis moribus promerebant, ac iterum eiectos, ſi egerint pœnitentiam, recipit: Poſtremum uocat miniſtros ad miniſterium uerbi, quibus hanc adminiſtrationem commendat. Hæc uera Eccleſiaſticæ poteſtatis eſt deſcriptio, quæ in genere ita quoq; definiri poteſt, quod ſit munus Eccleſiæ collatum, quo ipſa adminiſtrari debeat iuxta uerbum Dei.

Quod autem in uerbo Dei fundata debeat eſſe hæc poteſtas, ex eo liquet, quod Paulus omnem poteſtatem à Deo datam Eccleſiæ ad ædificationem

(fidei) dicat: Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei id uerbo Dei continetur. Proinde potestas Ecclesiastica omnis ut ex uerbo est, ita in eodem uerbo inclusa existit. Et cum dominus Iohan. 7. dicit: Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, ministris Euangelij omnibus, quam in docendo regulam sequi debeant, suo exemplo præscribit. Non igitur Ecclesiæ potestas infinita est, sed certis limitibus definita, ut quæ uerbo Dei sit subiecta & ei inclusa.

Ex his etiam manifestè colligitur, tria requiri in potestate Ecclesiastica. 1. Vt à Deo sit data. 2. Vt in salutem & ædificationem Ecclesiæ exerceatur. 3. Vt uerbo Dei nitatur. Data quidem est toti Ecclesiæ, sed eam ritè exercent, qui mandato eius fideliter obediunt legitimè uocati, idq; si uerbum Dei tanquam unicam agendi regulam sequantur.

Porrò hæc Ecclesiastica potestas duplex est, nimirum Ordinis & Iurisdictionis. Ordinis potestas est ministerium uerbi, quo recipiunt in Ecclesiã eos, qui uel dãt ipsi Christo nomina, ut illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Ecclesiam communicato Baptismo. Vel qui offeruntur Ecclesiæ per credentes, ut, Infantes, qui pro se loqui non possunt, quos Dominus nihilominus uult recipi in Ecclesiam, iuxta illud: Baptizantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur.

tur. Deinde eadem potestate in Ecclesiam receptos regunt doctrina, Sacramentis & ceremonijs. Hanc potestatem ideò ordinis esse dico, quia certam & ordinatam regulam habet, quam semper sequi debet, nec in bene constituta Ecclesia requirit deliberationem, aut senatus Ecclesiastici sententiam, sed ad ministerium uocati ministri, iuxta ordinis præscripti rationem se gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet.

Altera pars potestatis Ecclesiasticæ est Iurisdictio, quæ maxima ex parte pendet à potestate clauium. Hæc nihil aliud est, quàm ius spiritualem politiam conseruandi. Et in tribus consistit. I. In cognitione ueræ doctrinæ. II. In improbatione falsæ doctrinæ. III. In disciplina.

Quod autem Ecclesia uniuersalis habeat ius cognoscendi ueram doctrinam, testantur plurima testimonia. Christus inuitat ad se omnes, ut à se discant. Apostoli mittuntur ut doceant. Deus requirit noticiam sui uerbi, sine qua salus nemini contingere potest. Quare horrendo sacrilegio tenentur Papistæ, qui laicos arcent à lectione sacrorum librorum, & interdicunt, ne sacra Biblia uulgata lingua excudantur, et legantur à laicis (ut uocant) qua re declarant se immanes hostes esse salutis hominum, quos Dominus Lucæ 11. obiurgat dicens: Væ uobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi nō introistis et eos qui introibāt prohibuistis. Item, Matth. 27. Væ uobis Scribæ & Pharisæi, Hypocritæ

pocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, uos enim non intratis, nec aduenientes sinitis intrare. Hæc uehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Pharisæos, qui sibi docendi ius uendicant, sed interim ueram uiam ad Christum intercludunt.

Deinde quod ius habeat Ecclesia improbandi falsam doctrinam, ostendit mandatum Christi, Matth. 6. Cauete à Pseudoprophetis, Matth. 8. Lucæ 12. Cauete à fermento Pharisæorum. Item ad Gal. 1. Si quis aliud docuerit Euangelium, anathema sit.

Tertia Iurisdictionis pars est Disciplina, qua membra corporis Christi, hoc est, Ecclesiæ inter se cohærent. Nã ut doctrina ipsa est ueluti anima Ecclesiæ: Ita disciplina instar neruorũ est, quibus membra suo quoq; loco aptantur, connectuntur et continentur. Huius disciplinæ magna laus est. Prædicatur enim esse sanitatis subsidium, ordinis fundamentum, unitatis uinculum. Nam sine disciplina nulla domus, nulla Respublica incolumis persistere potest. Et quia quæq; familia, quò honestior fuerit, eo iustiorem sectatur disciplinam, par est, ut omnium honestißima familia Christi, hoc est, Ecclesia, optima disciplina regatur. Quare huc pauca de disciplina Ecclesiastica adijciam, idq; nõ ex Pontificijs decretis, quæ sapiunt tyrannidem, Sed ex uerbo Domini, traditione Apostolica, & exemplo purioris Ecclesiæ.

Defini-

Definitur autem disciplina Ecclesiastica hoc pacto, quod sit pædagogia quædam, qua homines in familiam Christi recepti coërcentur, & ad pietatem, iusticiam, modestiamq; assuefiunt, ne quid adcò augusta professione indignum committant, sed ut iuxta doctrinæ Euangelicæ præscriptum singuli suum officium faciant.

Est autem hæc disciplina duplex, Communis & cleri peculiaris. Illi subesse omnes debent ex æquo, huic soli clerici.

Porrò Communis duplex est: Ordinaria & Extraordinaria: de quibus distinctè deinceps dicendum est, ac primùm de ordinaria.

Ordinaria itaq; disciplina est, quæ uerbum Dei ac traditionem Apostolicam pro regula habet, à qua nunquam licet discedere. Est enim iuris diuini, ac dependet propriè à potestate clauium. Hæc quia lapsus contra legitimam uiuendi rationem corrigit, primùm lapsuum genera nobis sunt explicanda: deinde qualis disciplina in singulis obseruari oportet: postremo penes quos sit corrigendi facultatis, declarandum est.

Lapsus itaq; disciplina corrigendus duplex est. Occultus nimirum & manifestus. Occultum uoco, cuius unus aut pauci admodum sunt conscij. Manifestum uerò, qui est publicè notus & apertus. Occultus rursus aut ex ignorantia aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifestus seu publicus aut delictum est, aut flagitium. Deli-

ctum quidem quod errore uel infirmitate perpetratur, aut etiam casu inopinato: flagitium uero est enorme scelus, ut homicidium, adulterium, usura, furtum &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaserunt: alia paucos tantum de multitudine. Nunc qualis in his lapsibus disciplina adhibenda sit uideamus. Si itaq; lapsus occultus est, regula emendandi ac corrigendi, quam Dominus præscribit Matth. 18. sequenda est. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & argue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum aut duos, ut in ore duorum aut trium testium consistat omne uerbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi uelut Ethnicus & Publicanus, hoc est, prophanus & impius. Amen dico uobis, quæcunq; ligaueritis super terrã, erunt ligata in cœlo, & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta in cœlo.

In hac concionis Christi pericopa, quatuor sunt nobis diligenter obseruanda. Primùm est mandatum Christi, quod nemo contemnere citra magnum sacrilegium potest. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, id est, te conscio uel sub tua conscientia. Nam in græco est εἰς σὲ, quod phrasi græca non significat contra te, sed coram te, seu te conscio. Esset enim contra Christi doctrinam, propriam iniuriam persequi. Deinde mon-

demonstratur hic præcipuum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, quod est priuata correptio. Vade inquit, & argue eum inter te et ipsum solum. Tertio loco indicantur gradus priuatæ correptionis & tres enumerantur. Primus, ut arguas ipsum pro modo delicti inter te & ipsum solum: hoc cum dicit Dominus, non uult ut peccatum fratris, quod tibi soli aut paucißimis est notum, omnibus manifestum facias. hoc enim cum caritate fraterna pugnat, & magis ad destructionem quam ædificationem facit. Nam alijs scandalo est postquam enotuit factum. Quod si hoc primo gradu promoueris aliquid, & emendauerit se reus frater, fecisti officium, & lucratus es fratrem tuum. Verum si hac uia nihil profeceris, gradus secundus tentandus est: hoc est, adhibebis unum aut alterum testem tecum, ac in ipsorum præsentia conaberis fratrem in uiam reuocare. Quod si frustra feceris, adhuc non desperandum de fratre, sed extrema tentanda sunt, & coram Ecclesia, hoc est, uel coram senatu Ecclesiastico, uel coram pluribus fratribus, contumacem obiurgabis, ut uel hoc pacto suffusus rubore resipiscat. Verum si hac uia nihil succedit, habendus est pro impio & prophano, qui nihil habet commune cum Ecclesia Christi. Tunc enim uerè isti contumaci continget, quod Salomon Prouer. 15. dicit: Qui increpationes odit, morietur. Postremò Ecclesiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronun-

 ciat

ciat his uerbis: Amen dico uobis, Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Ecclesiæ infrà plura dicenda sunt.

Porrò, si lapsus fratris fuerit manifestus, sequendum est præceptum & factum Pauli. 1. Tim. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum nisi intelligatur de manifestis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipsum solum, stare non potest. Quare non dubium est, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum sit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli, quo præceptum confirmatur, habetur ad Galat. 2. ubi Petrum palàm in facie Ecclesiæ obiurgauit. Fuit enim lapsus Petri Ecclesiæ præsenti cognitus. Ex his duas colligamus regulas. Priorem, In occultis delictis corrigendis procedendum est secundum gradus à Domino præscriptos: Nimirum, ut primum solus, deinde adhibitis testibus, postremo coram Ecclesia, seu quibusdam delectis uiris, quorum pietas et grauitas est spectata, fratrem delinquentem corripias. Posteriorem: In manifestis delictis statim procedendum esse ad solennem Ecclesiæ correptionem, idq; cùm ut lapsus emendetur, tùm ut reliqui fratres timeant, et ipsius exemplo reddantur cautiores.

Verum quemadmodum in occulto lapsu, ita etiam in publico prudenter castigatio adhibenda

est.

est. Si enim quis lapsus est ignorantia aut infirmitate, sufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in posterum uitandi tale delictũ. At si ex malicia peccatum est, lapsus quidem occultus seuerius corrigendus: Manifestus uerò excommunicatione feriendus est, sed ita tamen omnia moderanda sunt, ne castigationis seueritas errantem in desperationem adigat. Est enim æquitate & clementia temperanda disciplina Ecclesiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus est, ne impunitate, quæ peccandi illecebra est, mali reddantur audaciores. Ac rursus quia periculũ est, ne is, qui castigatur, animum despondeat, adhibenda est moderatio, nempe ut Ecclesia simul atq; resipiscentiam illius certò cognouerit, ad dandam ueniam sit parata. Loco huius regulæ de moderatione, sit nobis consilium Pauli 2.Cor.2. qui obsecrat Corinthios, ut incestum resipiscentem caritate prosequantur, condonent ei flagitium, ac pœnitentem consolentur, ne forte abundantiori tristitia absorberetur. Quemadmodum enim correptio fraterna à caritate proficisci, ita etiam in emendationem & ædificationem fratris delinquentis tendere debet: Id quod euincitur ex finibus disciplinæ Ecclesiæ, unde consilium in corripiendis fratribus omnino petendum est.

Sunt autem tres fines castigationis Ecclesiasticæ, ac potissimum excommunicationis. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nomi-

nentur, qui turpem ac flagitiosam uitam degunt. Secundus, ne assidua malorum consuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit. Tertius, ut lapsi pudore suffusi tandem resipiscant & reconcilientur Ecclesiæ. Ex his finibus satis apparet, in castigatione Ecclesiastica gloriam Dei quærendam, ædificationem Ecclesiæ, & resipiscentiam lapsi fratris, Quò si respexerimus, non erit difficile seueritatem æquitate & clementia temperare.

Restat ultima distinctio, qua flagitia alia in multitudinem grassantia, alia paucorum esse dixi: de quibus hoc loco in uniuersum tenendum est, Quod suo genere omnino digna sint excommunicatione, ut testatur dictum Pauli 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter uos, uel scortator, uel auarus, uel idolorum cultor, uel ebriosus, uel maledicus, cum huiusmodi nec cibum sumere permitto. Verum hic, prout status est præsentis Ecclesiæ, cauendum est, ne in maiorem destructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat uenenum. Quare censeo sequendas esse duas regulas Augustini, quarum prior est de peccatis in multitudinem grassantibus, qualia, proh dolor, in hoc regno sunt, ebrietas, luxus uestium, comessationes, usura, & huius generis ferè infinita: Non asperè, inquit, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso, ista tolluntur magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic

enim

enim agendum est cum multitudine peccantium. Hoc Augustini consilium regulam præscribit agendi cum multitudine peccantium: quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis supra positis. Nam si hic excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animosos malos. Neq; tamen ex eo sequitur nõ esse taxanda publice grassantia scelera, sed tantum modum castigandi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Augustinus: Seueritas exercenda est in peccata paucorum. Hæc enim stare potest cum correptionis Ecclesiasticæ finibus.

Porro hic duo genera hominum admonere oportet, Nimirum infirmos, ne deficiant ab Ecclesia propter grassantia flagitia, & Ministros uerbi, ne uel despondeant animum, uel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum se proficere suis laboribus & uigilijs animaduertunt. Infirmi itaq; sciant, abstinendum esse à flagitiosis, quantum ad priuatam conuersationem attinet, non quantum ad Ecclesiæ externam communionem, nisi censura Ecclesiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apostoli, 2. ad Thess. 3. Præcipimus autem uobis fratres in nomine Domini Iesu Christi, ut subducatis uos ab omni fratre ambulante inordinatè. Non enim hic Paulus de externa Ecclesiæ communione agit, sed de priuata conuersatione & familiaritate. In li-

 berta-

bertate enim nostra ac facultate positum est, an familiariter uersari cum sceleratis uelimus, nec ne. At in arbitrio nostro nequaquam positum est, à communione Ecclesiæ abstinere.

Obseruetur & hæc regula Augustini: In corripiẽdis fratribus, misericorditer corripiat homo quod potest: Quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Ministri uerbi huius regulæ sint memores, quod omnis pia ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ unitatem spiritus in uinculo pacis intueri semper debeat. Quisquis igitur uel quod potest arguendo corrigit, uel quod corrigere non potest, saluo pacis uinculo excludit: uel quod saluo pacis uinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate subportat, hic à maledictione liber & solutus est: Ita enim eradicanda sunt zizania, ne frumenta lædantur.

Iam penes quos sit corrigendi facultas breuiter est dicendum. Quantum igitur attinet ad priuatos lapsus omnium Christianorum, qui eius lapsus sunt conscij, officium est eos corrigere doctrina, admonitione & obiurgatione, iuxta gradus à Christo præscriptos, qui suprà enumerati sunt & declarati. Publica delicta à ministris uerbi palàm coram omnibus arguenda sunt, si uidebitur ad ædificationem facere: Idq; non unius pastoris censura, sed uel totius Ecclesiæ, uel saltem quorundam grauium uirorum, qui uice totius Eccle-

sia

siæ funguntur, fieri oportet: Ita tamen, ut pastor toti Ecclesiæ excommunicationis sententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Ecclesia seruata est, & habet pro regula Apostolicam traditionem 1. Cor. 5. Præterea eiusdem Ecclesiæ est, emendatos in Ecclesiam recipere per ministros uerbi, qui ministri pœnitentiam seriam eorum, qui reconciliari Ecclesiæ cupiunt, exponere debent.

Hactenus de ordinaria disciplina, quæ propriè dependet à potestate clauium, huic subseruit ordinatio certi temporis, loci, quando & ubi populus conuenire debeat, ad audiendum uerbum, & ad sacrã Cœnam. Hæc ordinatio, tametsi quantum ad certi temporis & loci circumstantias attinet, est libera, ut quæ non obliget nos uerbo Dei: tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini est. Omnibus enim mandatum est uerbum audire, & participare Sacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & ubi uerbum & Sacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, sed libenter se huic disciplinæ Ecclesiasticæ parti subijcit. Nec hoc pugnat cum Christiana libertate. Nam qui in Christo sunt liberi, ut sciunt se per CHRISTVM à peccato, maledictione Legis, ac ritibus humanis esse liberos: Ita quoque norunt, se disciplinæ & ordinis gratia, quantum ad externum Ecclesiæ regimen attinet, honestæ ac piæ disciplinæ subiectos esse.

Hactenus de communi disciplina & ordinaria dictum est: Nunc paucis de Extraordinaria dicendum. Hæc nec tempus, nec modum, nec formam præscriptam uerbo Dei habet: sed in Ecclesiæ arbitrio posita est, & temporum rationem cũ euentu habet, unde in hac extraordinaria disciplina respicere oportet ad tria tempora, præteritum, præsens & futurum. Ad præteritum, ut si aliquid præter opinionem euenit, ueluti magnorum uirorũ liberatio è periculis, felix Ecclesiæ & ministerij uerbi successus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus. Hîc officium ministrorum uerbi fuerit, consentientibus præcipuis Ecclesiæ membris populum certo tempore conuocare, ac ad gratiarum actionem inuitare. Ad præsens, ut si grassari incipiat pestilentia, uel fames, uel bellum, hic populus conuocandus est: exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, instituenda est. Ad futurum tempus, ut si uel clades aliqua imminere uidetur, uel aliqua magna deliberatio, siue de religione, siue de statu politico ineunda est, piorum pastorum officium fuerit, hortari populum ad solennes preces, ut Dominus pericula imminentia uel auertat prorsus, uel conuertat, in sui nominis gloriam, ac deliberationes instituendas suo spiritu gubernet. Hæc extraordinaria disciplina cùm Prophetarum, tùm Apostolorum puriorisq; Ecclesiæ exempla habet, Quare nequaquam, ubi res postulat, negligenda est.

Nunc

Nunc restat disciplina, quam cleri peculiarem dixi. Hæc canone & executione constat. Canon uersatur circa quatuor. Aliàs enim circa certarũ rerum prohibitionem, ut ne quis clericus uenationi, ne quis aleæ, ne quis commessationi, ne quis fœnori aut mercaturæ uacet, ne quis lasciuis saltationibus intersit. Aliàs circa certa exercitia, ut sunt Cantationes, Sacræ lectiones, uigiliæ: Aliàs circa officiorum in Ecclesia distinctionem, ut in Ecclesia alius doceat, alius recitet aliquid ex sacris literis, alius præsit Cœnæ Dominicæ. Aliàs circa pœnas, quarum gradus fuerunt, priuata obiurgatio ab Episcopo, publica à consessu Episcoporum & Presbyterorum, depositio ab officio, excommunicatio, Extremus gradus fuit anathematizatio, quæ solum adhibebatur contra obstinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cerinthus &c. Veteris enim Ecclesiæ mos fuit, sine ui externa in suum clerum animaduertere. Huius disciplinæ executio potißimum Episcopis commissa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando sæpius in anno synodos prouinciales conuocabant, ubi non unius Episcopi censura, sed totius cleri collecti sententia res agebatur. In hisce Synodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de disciplina, atq; alijs rebus Ecclesiæ utilibus tractabatur, atq; tantisper res feliciter succeßit, donec dominandi libido inuasit Papam, aliosq; creatos ab eo Episcopos. Hæc de disciplina Ecclesiastica communi & clericali

dicta ſint. Verùm ſi quis cupit priuati hominis diſciplinam, ſciat eam in quatuor conſiſtere, ut ſuos affectus petulãtes & cogitationes prauas meditatione uerbi et oratione domet: ut uerba pietate regat, ut facta ad normã legis exigat, utq́; geſtus ſimiliter pietati cõgruos amet. Sed de his ſatis. Nũc de tertia hierachiæ Eccleſiaſticæ partæ dicendum eſt.

CAPVT XII.

DE AVTORITATE ECCLESIASTICA.

CVM poteſtate coniuncta eſt autoritas: in qua duo conſideranda. Vnum, Quarum rerũ ſit. Alterum, penes quas perſonas reſideat Eccleſiæ autoritas. Duas res ſubijciunt Eccleſiæ autoritati, traditiones nimirum et interpretationes ſcripturæ. Traditiones ſunt ritus, qui abſq; ſcriptura traditi dicuntur, uel ab Apoſtolis, uel poſt Apoſtolos à ſanctis Patribus. Huius generis ſunt baptiſma infantium: obſeruatio diei Dominicæ: quod Cœna Domini à ieiunijs celebretur, & à ieiunis percipiatur: Item canones pleriq; de diſciplina Eccleſiæ et cleri. Sed quid ſentiendum ſit de huiuſmodi traditionibus, uide in locis Theologicis Philippi.

Interpretationes ſcripturæ ſunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur et in lucem producuntur, quæ obſcura uidebantur. In hoc genere ſequenda eſt regula Pauli, nimirum quod omnis ſcripturæ interpretatio debeat eſſe analoga fidei: hoc

est, conuenire debeat cum primis & apertis pronunciatis scripturæ, continentib. ueræ religionis fundamenta. Deinde et hoc discrimen obseruetur, quod dicta interpretum sint in triplici genere. Alia enim sunt demonstrata: Alia probabilia, sed præter scripturam: Alia pugnantia cũ scriptura.

Primi generis summa est autoritas, nam eiusdam firmitudinis sunt, quæ immota consequentia ex uerbo aperto Dei colliguntur, atq; ipsa oracula Dei. Huc pertinet symbolum Nicenum. Medium genus tantisper propter autoritatem Patrum retineri potest, donec à Sophistis in malam consequentiam trahatur. De postremo genere utilẽ tradit regulam Ambrosius lib. 1. Officiorum: Nos noua omnia, quæ Christus nõ docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est. Si igitur Christus non docuit, quod docemus etiam nos, id detestabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum scriptis cum autoritate scripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum: quod autem non congruit cum pace illorum, respuendum est, sed de his supra.

Restat ut dicatur, penes quas personas resideat autoritas Ecclesiæ. Papa sibi hanc autoritatẽ uendicat, sed falso: Est enim autoritas Ecclesiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana autoritas ualet. Quare sciendum est, hanc autoritatem penes totam & uniuersam Ecclesiam esse, sed diuersimodè. Maior enim est eorum in Ec-

clesia

clesia autoritas, qui ex ueris fructibus spiritus declarant, se spiritum Christi habere. Item maior piorum ministrorum, quàm laicorũ. Amplior adhuc penes pios doctores, longo tempore excercitatos. Grandior adhuc penes piorum consilia, ubi ex fructibus spiritus Christi adesse cognoscitur. Verùm hîc iuxta consilium Pauli 2. Cor. 11. probandi sunt spiritus, an ex Deo sint: quod nulla alia re certius fieri potest, quàm ipsa scriptura, ipsa lege Dei, ad quam Dominus ipse probationem spirituum exigendam præcepit, Deut. 13. his uerbis. Si surrexerit in medio tui Propheta, qui somnium uidisse se dicat, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi eamus & sequamur Deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis, non audies uerba prophetæ illius aut somniatoris. quia tentat uos Dominus Deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non. In toto corde, & in tota anima uestra, Dominum Deum uestrum sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite, et audite uocem eius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis. Quod autem interpretationem scripturarum certis personis, et certo hominum ordini asscribunt, falsissimum est. Nam intepretatio scripturarum donum Dei est, quod largitur Dominus in Ecclesiæ suæ ædificationem cuicunq; uoluerit. Hæc breuiter de Hierarchia Ecclesiastica, & eius partibus sint dicta.

CAPVT XIII.

VT autem doctrina de Satisfactione clara & perspicua habeatur, Primum de ciuili satisfactione: Secundò, de ea quæ coram Deo ualet: Tertiò, de Ecclesiastica satisfactione dicendum est.

Ciuilis satisfactio duplex est. Hominibus enim læsis dupliciter satisfit. Vno modo, cùm hi qui offenderunt, læsis tantum præstant rei uel officij, ut id quod læsis iniuria detractum est, iure compensatum habeatur. Alio modo, cum hi, qui offenderunt, culpam tantum agnoscunt, & dolere eam sibi testantur, ueniamq; supplices orant, cum officij in posterum plenius præstandi promißione.

Hæc duplex ciuilis satisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari potest, sed hoc seruato discrimine. Quantum enim ad priorem attinet modum satisfaciendi, solus Christus satisfecit Patri pro iniuria DEO ab humano genere illata. Hunc enim solum Scriptura prædicat eum esse, qui sua uictima Patrem cœlestem placuerit, unde solus est expiatio pro peccatis nostris. Supra eum solum correctio pacis nostræ, per solum eius nomen obtinetur remißio peccatorum. Vnde constat ex Scriptura, quod hic Iesus Christus sit iusta satisfactio pro omni offensa, qua cœlestem Patrem offenderat genus humanum. Huius satisfactionis soli credentes participes sunt. Quare sacrilegium est, tribuere ulli rei hanc satisfactionis gloriam, quæ soli Christo competit. Verùm quia iustificati

satisfa-

satisfactione Christi sæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & deinde supplices per ueram pœnitentiam deprecamur culpam per Iesum Christum, dicimur interdum à sanctis patribus Deo satisfacere: sed ut Filij offensum patrem pœnitentia sibi conciliant. Hinc Cyprianus: Offerimus uobis animi & consilij nostri salutare munus. & quia odisse non licet nobis, & sic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria uicem reddimus, Hortamur, dum facultas, dum aliquid de seculo superest, Deo satisfacere, & ad ueram religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergere.

Ecclesiastica satisfactio pars est disciplinæ Ecclesiæ, & refertur non ad tribunal Dei, sed ad placandum offensos fratres in Ecclesia. Fuitq; olim ritus externus Ecclesiæ, non pertinens ad conscientiam seu remißionem peccatorum coram Deo: Sed duos alios fines habuit, ut exploraretur, an seriò redirent lapsi ad Ecclesiam, deinde etiam ut alij admoniti diligentius regerent mores, ne simili pœna aliquando lapsi castigarentur. Hæc satisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant à lapsis coram Ecclesia, quando recipiebantur, diuiserunt sancti Patres in Contritionem (quæ ex lacrimis pœnitentis agnoscebatur) Confeßionem (qua reus coram Ecclesia deplorabat suum lapsum) & Satisfactionẽ, qua satisfiebat Ecclesiæ. Has postea indocti

indocti Monachi ad cõſcientiã tranſtulerunt. Hæc quia ad poteſtatem Iuriſdictionis pertinebat, non priuato unius paſtoris arbitrio, ſed maturo deliberatoq; ſeniorum conſilio, res gerebatur, ne quid imperito aut intempeſtiuo zelo fieret contra caritatis regulam: aut etiam, ne crimen lapſi propalatum unius zelo maius ſcandalum excitaret.

CAPVT XIIII.

CHRISTIANA LIBERTAS.

LIBERTAS CHRISTIANA eſt manumiſſio ſpiritualis, parta ſanguine Chriſti, quam offert Euangelium credentibus in Chriſtum: per quam liberati à peccato, à damnatione legis ac ritibus humanis, donamur Spiritu ſancto: ut formidoloſæ noſtræ conſcientiæ pacificentur, & ſub cruce gloriemur, certi quod breui liberator noſter ſit nos ex omnibus malis erepturus: ut amplius non ſimus hominum ſerui, hoc eſt, humanarum traditionum, ſed ut liber populus, ijs liberè boni ordinis, & decori ſeu diſciplinæ gratia utamur, citra opinionem iuſticiæ, cultus, meriti neceſſitatis. Hæc deſcriptio multa continet. Primùm, quod libertas Chriſtiana non ſit ciuilis aut carnalis, ſed ſpiritualis, ut quæ in Chriſti regno ſpirituali locum habet, & in conſcientia dominatur. Deinde quia natura ſumus ſerui peccati, monet deſcriptio, quod

sanguine Christi sit hæc parta libertas, quæ ut offertur per Euangelium, ita fide recipienda est. Si enim Filius uos liberauerit (inquit liberator noster) uere liberi eritis.

Deinde recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametsi natura coniuncti sunt, tamen eos discerni utile est: ut cor pium inde maiorem consolationem haurire possit. Primus itaq; gradus est liberatio à peccato, cum quo secundus libertatis gradus coniunctus est, liberatio à maledictione legis. Christus enim (inquit Paulus) redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et significãter dicitur, à maledictione legis. nam quantum ad obedientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati sumus, ut Domino seruiamus, præstemusq; ei iuxta uerbum obedientiam. Tertium gradus est donatio Spiritus sancti, per quem non solùm confirmatur primus & secundus, uerum etiam uiuificamur ad præstanda ea opera, quæ spiritualis uita requirit. Et tametsi opera sic facta propter uiciositatem carnis minimè satisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis spiritum, quo donati sunt credentes. Quartus gradus est, quod liberi simus à ritibus, non solum Mosaicis, uerum etiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conscientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galatas, & ad Colossenses disputat.

Verùm ne quis abutatur hac libertate, Fines

quoq;

quoq; adiecti sunt, ut, pacificatio conscientiarum contra peccatum & sententiam legis, Consolatio in cruce, liber usus rituum externorum, ne conscientijs nostris laqueos inijciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritasq; suadent, ut pios ritus, ordinis disciplinæq; gratia seruemus, modò ne cultus Dei necessarius aut opinio iusticiæ, meriti & neceßitatis in illis collocetur.

CAPVT XV.

CEREMONIA.

Ceremoniæ sunt ritus & ordinationes, ad regendam Ecclesiasticam politiam institutæ. Harum aliæ pugnant cum uerbo Dei, quales pleræq; hodie papistarum, à quibus liberos nos esse superiore capite declaratum est: Aliæ non pugnãt cum uerbo Dei, sed aut apertum uerbum & mandatum habent, ut Baptismus & Cœna Domini, Aut faciunt reuera ad conseruandam doctrinam & politiam Ecclesiasticam, & sunt à senatu Ecclesiastico ordinatæ, uocanturq; à Paulo παραδόσεις, id est, traditiones. Hæ traditiones aut decori aut ordinis gratia institutæ esse debent. Decori quidem partes duæ sunt: Prior est, ut excitemur ad pietatē illis adminiculis. Posterior, ut modestia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec histrionicæ esse debent, quales

plereq; in Papatu fuerunt. Ordinis uerò partes sunt tres. I. Vt præsidentes habeant certam agendi regulã. II. Vt auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam. III. Vt bene composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati consulatur. Sed de hac re supra dictum est.

CAPVT XVI.

ADIAPHORA.

TRiplicia sunt opera. Quædam enim opera necessario facienda sunt, ut quæ expresso uerbo Dei præcipiuntur: Quædam necessariò cauenda sunt, ut quæ Deus aperto uerbo prohibuit: Quædam sunt inter hæc media, quæ usitatè ἀδιάφορα uocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα uocat, de quibus quid sentiendum sit, breuiter exponam.

Vsitatè definiunt ἀδιάφορα res esse, quæ neq; mandantur neq; prohibentur uerbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum est, & inprimis tres regulæ obseruandæ sunt. Prima, operis in specie non expreßè præcepti uel prohibiti genus, aut est præceptum aut prohibitum. Si præceptum est genus, rectè opus censetur ἀδιάφορον. At si genus prohibitũ est, nequaquam opus ἀδιάφορον dici potest. Est enim in genere prohibitum. Celebrare Missas hodie Papistæ clamitant esse adiaphoron, quia ut nullibi esse præceptum, ita nec prohibitum esse uociferantur. Verum quia

genus eius, quod est colere Deum mandatis hominum, aperte prohibitum est, Sequitur et hanc prophanationem Missaticam in genere interdictam esse, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde sic definienda adiaphora colligo: quod uera adiaphora sint, cum genus quidem facti est mandatum, Specierum uero circumstantiæ sunt liberæ & indifferentes: ut uerbum audiendum est ex mandato Dei, decorum seruandum est et ordo. Sed circumstantiæ, loci temporis, uestitus sunt liberæ & indifferentes.

Secunda regula: In adiaphoris & opus et usus indifferentia esse debent. Adiaphorum natura est, candida & linea ueste res sacras, ut Baptismum, Cœnam Domini peragere. Verum si usus non est liber, sed superstitionis gratia seruatur, non potest amplius inter res adiaphoras numerari: tum enim ut in casu confeßionis adiaphora esse desinunt. Quare recte fecerunt ministri uerbi, qui per nouas & Papatum redolentes constitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas istas uestes, quas propter abusum & superstitionem iam longo tempore abiecerant.

Tertia, Adiaphora considerari debent dupliciter. Primum in se, ut sunt res mediæ absq; relatione ad personas. Deinde ex ratione personarum, quæ illis utuntur. Si per se considerantur, neq; placent neq; displicent Deo: ut quæ nec sub præceptum, nec sub interdictum ipsius cadant. Verùm

si ex personis considerantur, tenendum est hoc discrimen: quod personæ utentes adiaphoris, aut sunt fideles aut non. Si sunt fideles, Deo placet obedientia in adiaphoris propter fidem fidelium. nec obstat quod Paulus dicit, Quicquid non fit ex fide, est peccatum: quia non omnino uerbo Dei carent uera adiaphora, Imo habent uerbum quantum ad genus facti attinet, unde æstimationem capit opus coram Deo, ubi fides accedit. Ezechias non habuit uerbum expressum de tollendo æneo serpente: attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum est, nimirum tollere Idololatriam, & Idololatriæ occasiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eiq; gratus cultus fuit. At si utentes adiaphoris sunt infideles, polluta sunt & mens et conscientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid non fit ex fide, peccatum est, hoc est, reum, pollutū ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

SCANDALVM.

Scandalum in genere est, quicquid alijs uel causa uel occasio offensionis est, & usitate diuiditur in Datum & Acceptum. Datumquidē uocant, cum aliquis efficacem causam lapsus alijs præbet seu da t. Acceptum uerò quod homines ex aliorum rect e factis, aut alijs rebus accipiunt, sibi ipsis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo est,

do est, quam scandalum, et Christus dicit: Væ mundo à scandalis, utile erit utrumq; genus additis regulis certis de cauendis & non cauendis scandalis explicare.

Datum itaq; scandalum, si materiale seu fundamentum spectes, aut oritur ex facto in se malo, aut ex facto in se adiaphoro, sed intempestiuè facto, contra caritatis regulã. Vtrumq; quidem malum, sed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum est uoce Dei. Et Christus pronunciat, melius esse hominem demergi in mare, alligata mola asinaria ad collum, quàm ulli esse Scandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obseruandæ.

Prima: Scandalum datum malo facto, hoc est, dicto, opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes quibus salus curæ est, non secùs quàm infernum cauere debent.

Secunda: In usu adiaphororum consideretur triplex hominum genus. Quidam enim sunt docti Christianam libertatem, ideoq; firmi: quidam sunt infirmi: Quidam obstinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc est, primo & tertio, rebus adiaphoris uti licet: illis enim non est scandalo factum adiaphorum, Imò gaudio potius & consolationi. Nam ex mutua firmitudine in negocijs pietatis non parum gaudent uerè pij: His quidem scandali occasionem præbes, sed non causam efficacem. Nam occasionem offensionis arripiunt sua malicia, ideoq; acceptum est illorum scanda-

 lum.

lum, & non datum abs te. De Medio genere hæc seruetur regula: quod nihil contra caritatem proximi faciendum sit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Christum peccant, percutientes illorum conscientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus scandalizat fratrem meum, nequaquam comedam carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem, 1. Cor. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obstinatis, sed de infirmis duntaxat. Breuiter, fides & dilectio fraterna satis admonere possunt, quando adiaphoris utendum sit, & quando non.

Recipit et hoc scandalū, quod Datū nominant, plura discrimina: Est enim priuatum, quod unum aut paucos offendit. Est & publicum, quod totum cœtum turbat. Vtrumq; suo genere malum est. Verum hoc posterius multò grauius, ut quod pluribus nocet.

Sumitur & aliud discrimen à differentijs personarum. Aliæ personæ in aliqua dignitate constitutæ sunt, aliæ obscuræ priuatam uitam degunt. Quod igitur datur à persona in dignitate constituta, multò grauius est, & meretur grauiora supplicia, cùm propter personam ipsam, qui suum locum, in quem à Deo euectus est, commaculat, tum propter homines alios, quibus lapsus causam præbuit efficaciorem suo facto. Vt enim quo ingentius fuerit saxum cadens ab alta rupe, eò plura fragmenta facit; Ita quo dignior fuerit persona, &

in sublimiore dignitatis culmine constituta, eò plures in lapsum secum trahit cùm cadit. Vt, studiosus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagitio maiori offendiculo est, quàm miles aut nauta, atq; ideò grauiori pœna coërcendus & puniendus est. nam plures secum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non solus peccauit, non solus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius scandalum inde ortum, in conspectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus. Atq; hæc de Dato scandalo breuiter dicta sufficiant.

Acceptum scandalum est, quod aliquis sibi sumit à rectè factis aliorum aut alijs rebus, quod duplex, docendi gratia, constituam: nimirum, Humanum et Diabolicum. Humanum partim impiorum, partim piorum est. Impiorum quidem, quando impij offenduntur piorum aut rectè factis, aut libero Adiaphororũ usu, aut etiam externo habitu seu Ecclesiæ forma. Nam cum impij uident cruce premi pios, & esse ueluti reiectamenta in mundo, occasionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi, qui offendebantur humilitate CHRISTI, & calamitate Ecclesiæ. Sic Cicero subiectione Iudæorum motus offendebatur adeò, ut conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipsorum. Contra pij accipiunt scandalum, quando uident impios florere, et quãdo Ecclesia à

Tyrannis opprimitur, cùm multi innocentes trahuntur ad supplicia, cùm hæresibus turbari Ecclesiam animaduertunt. Verùm hoc scandalum rursus superant, partim confirmante eos Spiritu sancto, partim exemplis Ecclesiæ Christi, partim ardentibus precibus. Nec ullum præstantius est aduersus huius generis scandala remedium, quam opponere perpetuam consuetudinem Dei, qui in hoc mundo ideò sinit suam Ecclesiam obrui uarijs calamitatibus, ut olim glorificetur cum Filio ipsius dilecto.

DIABOLICVM scandalum uoco, cùm homines præposterè captant, quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham, qui absq; dubio ita proteruè insultauit patri, ut sibi impunè peccandi licentiam acquireret. Tales hodiè uidemus permultos, qui uitia sanctorum patrum plusquam studiosè conquirunt, uti incestum Loth, Ebrietatem Noæ, Adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quod imposuit Ægyptijs Ioseph, rapinam Zachæi, ut sine pudore ad omnem nequiciam se proijciant. Imò ex hominum uitijs quærunt, quomodo se obdurent ad Dei contemtum. Quare non immeritò hoc genus scandali Diabolicum uocaueris, ut quod calumnijs fulciatur in contumeliam Dei.

CAPVT XVIII.

CRVX.

Quia

QVia CRVX perpetuò Ecclesiam Christi comitari solet, necessaria est doctrina de cruce, ut pij armentur aduersus scandalum crucis. Est autem crux quæuis afflictio, cum totius Ecclesiæ, tum singulorum membrorum in Ecclesia. Et est multiplex: est animi angustia, est corporis uexatio, est spiritus & carnis lucta, est ex præsenti & imminenti malo sæpe probatio, est in œconomia, politia et Ecclesiastico statu difficultas. Quatuor itaq; de cruce dicemus. Primùm, de causis crucis. Deinde, discrimen inter crucem piorum & impiorum. Tertiò, Quo animo ferenda sit crux. Postremò, unde consolatio petenda.

Causæ autem crucis, cùm in nobis ipsis, tùm extra nos quærendæ sunt. Sed utrumq; genus uarium est. In nobis enim tres causæ crucis inueniuntur. Peccatum inhabitans, Concupiscentia inde pullulans, & quotidiani lapsus, quos peccatum originis seu inhabitans per suas concupiscentias gignit. Iam nisi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet: adeo pestilens radix peccatum est originis, unde Sancti potißimum conqueruntur, ut Dauid cùm exclamat: In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim, in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiscentiam esset perastus. Et Paulus, cum inquit: Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius? Nam ex lucta carnis & spiritus, tantam tribulationem in se

sensit, quod optarit mori liberariq; ab hac cruce. Ob hanc igitur causam crux necessaria est Ecclesiæ, ut quasi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium ferociat aduersus spiritum. Hinc Dauid: Bonum est mihi, quod humiliasti me. Quamdiu igitur in hoc mortali corpore manendum est, opus erit cruce, ad compescendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant spiritum.

Alterum genus eas crucis causas complectitur, quæ extra nos quidem positæ sunt: sed tamen in nostrum bonum cedunt, modò ne sub cruce succumbamus.

Est autem hoc externum genus crucis Ecclesiæ quadruplex. Nunc enim Diabolus, nunc membra Diaboli, Nunc benignus Pater cœlestis, Nunc uocationis nostræ difficultas crucis est causa: de quibus sigillatim, sed breuißimè dicam.

Diabolus circuit ut Leo rugiens, quærens quē deuoret. Et quàm multas calamitates in mundum inuexerit, testatur non solum primorum Parentum lapsus, Verumetiam totius orbis tristißima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Christi usus est, utitur & utetur donec hic mundus steterit, Quod autem usq; adeo sæuiat in Ecclesiam, potißimum facit odium, cùm aduersus totum genus humanum, tùm præcipuè aduersus Christum reparatorem generis humani, et eius sponsam Ecclesiam, cuius extremam perniciem

perpe-

perpetuò quærit, ut unà secum æternis pœnis obnoxia reddatur, utq; Dominus rex & pontifex suo honore priuetur.

Huius sæui hostis tyrannis non est æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosq; pertrahit tanquam bestias ad omnia flagitiorum genera. id quod non solum ueteres historiæ, uerumetiam præsens dies plus satis testatur. At filijs Dei facessit quidẽ negocia, sed ne pilum quidem capitis tollere potest sine Patris cœlestis uoluntate, id quod historia Iob aperte docet. Quare si hîc tuti esse uelimus, militandum est nobis in castris Christi, sub duce nostro, uictore Satanæ, assumta πανοπλία Dei, quam Paulus Christianis militibus ad Eph. 6. commendat.

Membra Diaboli, hoc est, mali homines hostes Dei, se Ecclesiæ Christi opponunt totis uiribus, et non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines distinguere licet. In quorum Primo sapientes mundi collocantur, qui sophistica Ecclesiam Christi oppugnant. In horum catalogum omnia sectarum genera refero, quales sunt ueteres & noui hæretici, qui sanam doctrinam calumniose deprauant, suo duci Diabolo obsequium præstãtes. Secundum ordinem obtinent tyranni, in bellum contra Ecclesiam à sophistis producti. hi uiolenta manu Ecclesiam conantur opprimere. Horũ quidam apertè Christianos gladio persequũtur, ut

Tur-

Turca, Saraceni, ac omnes aliæ prophanæ gentes. Quidam Christi nomen se magnifacere simulant, interim flumine sanguinis piorum, cursum Euangelij occludere moliuntur, quorum post diabolum antesignanus est Papa antichristus. Hic sibi adiungit impios Principes mundi, Cardinales, Episcopos, Abbates, Priores, Officiales. In tertio ordine sunt hypocritæ, qui ficta religionis specie non parum nocent Ecclesiæ Christi. Huc religiosorum turba, Monachi, Moniales, Canonici Papistici, Vicarij, sacrificuli recenseantur: quorum pleriq; sparguntur in plures ordines, quo magis Ecclesiam Christi premant, incitentq; alios ad acriorem pugnam. Postremi ordinis sunt prophani homines & flagitiosi, quos ἀλάστορας καὶ καθάρματα Græci uocant. Horum enim causa non raro affligitur Ecclesia, quemadmodum multæ historiæ docent. Vnius Achan scelere multi bello conciderunt sub duce Iosua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum uxoris Leuitæ usq; ad internecionem tribum Beniamin adduxit: in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium est, quin maxima afflictio Ecclesiæ proficiscatur inde, quod cum quidam nefandis suis sceleribus commereantur grauia supplicia, non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter unius Oedipi facinus peste uexatum fuisse Thebanum regnum. Testatur Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnam Græci exercitus partem peste abreptam.

Scribit

Scribit Hesiodus, interdum unius ob noxam affligi rempublicam.

Inter externas crucis causas tertio loco benignum Patris cœlestis amorem proposui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione: hinc enim maxima consolationis copia sub cruce petitur. Quanquam autem consilium Dei hic uarium est, tamen ad duodecim reuocabo causas, quare Deus suam Ecclesiam, quam adeo caram in dilecto habet, cruci subiectam in hoc mundo esse uelit.

Prima igitur ipsius Dei iusticia, cum paterna storga coniuncta. Vt etiã patris iusti et clementis est, errantes castigare, sic benignissimus Pater cœlestis omnem filium, quem recipit, castigat. Quare qui sine castigatione perpetuo uersantur, adulterini potius quam germani filij censendi sunt. Ad Ebræos 11.

Secunda priori coniuncta est, ut tanquam freno nos coërceat, καὶ κατορθύκοι, ne præcipites ruamus in tristes lapsus. Hinc Psalmista: In chamo & freno maxillas illorum constringe, qui non appropinquat ad te.

Tertia, ut peccatum in nobis per crucem reprimatur, & paulatim uim suam amittat, aboleatur, mortificetur. Vnde Paulus: Corpus mortuum est propter peccatum. Et Dauid: propter iniquitates corripis filios hominum.

Quar-

Quarta. Vt crux sit fidei quædam probatio, & ueluti examen. Ita Iob, Abraham, Ioseph cruce tanquam Lydio lapide probati sunt.

Quinta. Vt crux sit argumentum æternæ uitæ. Deus promisit credentibus bona, sed ea non consequuntur in hac uita, ergo alia restat, in qua Deus promissa præstabit. Non enim potest mentiri.

Sexta. Vt piorum cruce impœnitentes admoneantur de æternis supplicijs, nisi resipiscant.

Septima. Vt conspiciatur diuina præsentia in genere humano, & potißimum in Ecclesia, quod fit, dum Ecclesia uidet se diuinitus defendi. Num. 14. Vt audiant Ægyptij, quod tu Domine sis in hoc populo.

Octaua. Vt crux nostra sit testimonium ueræ doctrinæ. Huc omnium sanctorum Martyria pertinent. Vocantur autem sanctorum confeßiones Martyria, quia sunt testimonia confeßionis doctrinæ, quam non dubitarunt sanguine suo obsignare.

Nona. Vt crux præbeat occasionem diligentius discendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Psal. 118. Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas. Esaiæ 28. Vexatio dat intellectum.

Decima. Vt conformes fiant electi imaginis filij Dei. Rom. 8. Item, Si compatimur, simul etiam regnabimus.

Vnde-

Vndecima. Vt timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ uirtutes excitentur & crescant.

Duodecima. Vt crux sit occasio amplissimorum præmiorum. Hæ sunt causæ, cur Deus uelit suam Ecclesiam subiectam esse cruci.

Quartum genus externarum causarum crucis est, quæ in cuiusq; uocatione obijcitur difficultas. Nemo enim ita suum officium facere potest, quin subinde ueluti uictus succumbat. Quanta quæso difficultatum moles est in regimine domestico? Quantæ turbæ molestant sæpissimè administratores politiarum? An non inextricabilibus controuersijs agitantur doctores in Ecclesia? Qui iuuentutem fideliter instituunt, quid non experiuntur? Breuiter, nulla est uocatio tam exigua, quin habeat suam molestiam adiunctam. Hæc copiosè illustrari exemplis possunt: & quilibet pius seipsum testem habet.

Cæterum quia uidemus hostes Dei interdum grauissimè affligi: quæri potest, & scire utile est, discrimen afflictionis piorum et impiorum. Quod sanè ex quinq; potissimum colligendum puto: Nimirū ex causis efficientibus, finalibus, effectibus, tempore et loco. Causæ efficientes προκαταρκτικαὶ sunt, Afflictionis quidē piorū paternus amor, quo filios suos uirga paterna castigat Pater cœlestis, Afflictionis uerò impiorū, Ira et furor iusti iudicis,

dicis,

cis, qui sceleratos punit, ut hostes & aduersarios. Finales causæ. Deus pios quidem in bonum eorum, impios uerò in malum punit, nisi resipiscant. Pios enim ut cruce probentur, Impios, ut dignis supplicijs coerceantur. Effectus, Pij, ut Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremunt aduersus Deum, & tristantur. Pij erudiuntur, impij confunduntur. Pij probantur, impij perturbantur. Pij patientia sub cruce discunt & inuocant, impij impatientia uicti desperant. Tempus, pij ad breue tempus, ut postea cum capite Christo glorificentur, Impij perpetuo malo inuoluuntur: quorum præsens afflictio præludium est afflictionis eorum æternum duraturæ. Locus, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, Impiorum ignis nunquam extinguetur. Hîc enim conscientia cruciantur mala, illic æterna ira Dei obruti perpetua, & nunquam finienda luent supplicia. Hoc de discrimine crucis piorum, & supplicij impiorum tenere admodum utile est.

Porrò, tametsi ex dictis intelligi potest, quo animo pijs sit ferenda crux, & unde consolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam. Pij hominis animus sub cruce in hunc modum erit compositus: Primum omnium renunciabit ueteri homini, & eius concupiscentijs, ut tanquam noua creatura in Christo, non amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus & noui hominis imperium uiuat. Hæc renunciatio carnis seu abnegatio sui

oritur

oritur ex duplici cognitione, Nempe Dei, & sui ipsius, de qua re supra dictum est. Secundo, fides uera prælucere debet in omn[illegible]rumnis, quæ nititur merito & intercession[illegible]sti. Tertio, quicquid iam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, ut cum Iob dicere poßis: Si bona suscepimus, mala autem cur non sustineamus? Quarto, præsenti cruce uti debes, tanquam auxiliari pharmaco, contra omnes animi morbos, superbiam, philautiam, petulantiam carnis. Quinto, Crux erit incitamentum, ac ueluti calcar ad strenuè currendum, in proposito salutis stadio, ut ardentius inuoces Deum, prædices eum, præsertim cum scias, te olim cum Christo coronandum, modo cum eo patiaris in hac uita. Quanquam autem hinc amplißimæ cnosolationes peti possunt: tamen consolationis locos octo recitabo.

Primus, Videndum primum, an causa præsentis crucis sit publica aut priuata. Deinde, an tua singulari culpa, an non. Si non tua singulari culpa accidit crux, consolaberis te bona conscientia & exemplis sanctorum, qui similiter olim sunt afflicti. At si tua culpa affligeris, pœnitentiam age cũ latrone, ut tua crux sacrificium fiat Deo gratũ.

Secundus. Consideratio finium consilij Dei, quos suprà recitaui.

Tertius. Cogitatio exemplorum, Domini, atq; adeò omnium piorum, qui ante nos uixerunt, quorum plurimi recitantur ad Ebræos 11.

Quartus. Neceßitas obedientiæ debitæ Deo, qua nullum sacrificium gratius esse potest.

Quintus. Præsentia Dei. Ego tecum sum in tribulatione.

Sextus. Promißio liberationis, & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promißio uerbis proposita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres nostri, & audiuisti eos, &c.

Septimus. Collatio præsentium ærumnarum cum futura gloria, Rom. 8.

Octauus. Dignitas. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei declarantur conformes imaginis filij unigeniti.

CAPVT XIX.

MORTIFICATIO.

HIC locus uicinus est superiori. Est enim Mortificatio opus, quo caro nostra mortificatur, ut totus homo se imperio spiritus submittat. Huius tria genera docendi gratia constituamus. Est enim mortificatio quædam præcepta: alia libera: Alia superstitiosa.

Mortificatio præcepta est communio et societas mortis Christi per crucem. Et est duplex: Interior, quã scriptura aliàs crucifixionem ueteris hominis uocat: de qua Paulus ad Rom. 6. Vetus noster homo simul crucifixus est. Item: Si mortui sumus cum Christo, credimus, quod & uiuemus cum eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui consistit, nimirum

mirum ut uera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & cõcupiscentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus imperium uiuas. Hanc Dominus commendat omnibus uolentibus se sequi. Luc. 9. Si quis uult post me uenire, abneget seipsum &, tollat crucem suam quotidie, & sequatur. Item Marci 8. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam. Exterior duo complectitur, nempe patientiã sub cruce, & temperantiam. Patientia sub cruce est obedientia, qua submittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem à præsentibus ærumnis. Hæc in scriptura mortificatio externi hominis dicitur, quæ multis tum testimonijs scripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Galat. 6. patientia inter fructus spiritus recensetur. 2. Tim. 2. Tu igitur feres afflictionem, ut bonus miles Christi. Ad Ebræos 6. Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promißionum. Psalmo 9. Patientia pauperum non peribit in finem. Exempla patientiæ plurima scriptura habet, ut Noæ, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Dauidis. Sed inter omnia exempla summum est patientia Filij Dei, qui se tantis miserijs subiecit pro humano genere, ut mortem crucis etiam adierit, quò in se credentes ab æterna morte liberaret. Temperantia seruat modum in cibo & potu, alijsq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati, spiritus imperium

excutiamus. Huc dictum Domini pertinet: Attendite ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate &c. Atq; hactenus de mortificatione præcepta.

Mortificatio libera est spontè susceptum exercitium, ut labor, Ieiunium, & alia huiusmodi, quibus ferocia carnis domatur. Quæ non eo referenda sunt, ut sint cultus Dei, sed ut sint ueluti frenum iniectum carni, ne lasciuiat contra spiritum. In hoc mortificationis genera tria obseruentur. Primum, ut genus facti sub præceptum cadat, tametsi circumstantiæ speciei sint liberæ. 2. Ne ista exercitia destruant corpus, & ualetudinem lædant. 3. Ne paulatim finis superstitiosus attexatur, quemadmodum in multis exercitijs factum est, quæ posteritas à sanctis patribus acceperat.

Mortificatio superstitiosa est exercitium seu opus non mandatum à Deo, quo frenatur quidem caro, sed finis est impius & superstitiosus, nimirum, ut tale electicium opus sit cultus Dei, ac meritorium apud Deum. Huius generis sunt stata Papistarum ieiunia, preces ad certam mensuram ꝟ χαμευνίαι, subuculæ ex pilis, flagellationes, uigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiusmodi plurimæ nugæ, Quæ una hac Christi sententia euertuntur ac damnantur: Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominũ.

FINIS TERTIÆ CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITUM QUARTAE CLASSIS.

CAPUT PRIMUM.

MAGISTRATUS.

E MAGISTRATU CIVIli dicturi quinque constituamus membra. Primum, unde et quid sit Magistratus. Secundum, Quæ conditiones legitimi magistratus esse debeant. Tertium, Quod officium, quiq; fines sint administrationis politicæ. Quartum, Quale nam magistratus ius existat in subditos, subditorumq; bona. Postremum, Quid magistratui debeant subditi: His enim quinq; explicatis, quid de politica administratione sentiendũ sit planißimè patebit.

Primum ita membrum Paulus ad Rom. 13. clare explicat. Docet enim magistratum à Deo esse. Non (inquit) est potestas nisi à Deo. Quæ uero sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendũ est, non de confusione: quæ sæpe in imperijs propter scelera hominum cernitur. Dum itaq; boni magistratus præsunt, Deũ ueluti nobis propinquum cernimus: & nobis eorum quos constituit præsides manu imperantẽ. Contra cũ impij magistratus præsunt, impietas quidem à

Diabolo, & praua imperantis uoluntate est: sed Deus iratus laxat frena Tyrannis & impijs: Vt ita ingratitudinem hominum ulciscatur.

Habes unde sit Magistratus: Quid autem sit, idem Paulus definit: nēpe, quòd sit ordinatio Dei, subditis in bonum, dum honorantur boni, et puniuntur mali corporalibus pœnis seu gladio. Idem sentit Aristoteles, cùm definit magistratum custodem legis esse: quod quidem uerum est, quantum ad externam disciplinam attinet.

Conditiones boni magistratus (hoc enim est secundum partitionis nostræ membrum) Exod. 12. quatuor recensentur: nimirum ut sit sapiens, timens Dei, uerax, ac minimè auarus. Has conditiones memoriæ gratia hoc uersiculo complecti soleo:

Iudex esto pius, sapiens, uerax, misodorus.

Pietas facit, ut Deum respiciat in omnibus causis, caueatq; ne quid comittat, quo illum offendat. Sapientia gubernat actiones, ne in administratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. Veritas efficit, ne falsas legum interpretationes ac sycophantias admittat. Odium auariciæ sinceritatem in iudicando conseruat. Vbi enim nummarij iudices sunt, actum est de æquitate. Nam si personæ acceptio corruptio est iudicij, ut nullus sit æquitati locus: profectò Auaricia efficit, ut iudex potius personam, quam causam intueatur. Quisquis igitur magistratu fungens precio ducitur, æquum et bonum perspicere non potest. Munere enim ex-

cæcan-

excantur oculi ſapientum, & peruertuntur uerba iuſtorum. Hinc eſt quod auari iudices furum ſocij ab Eſaia dicuntur.

Officiũ magiſtratus, de quo tertio loco propoſui, cũ ſcripturæ teſtimonijs, tum illuſtribus exemplis demõſtratur, Quod quidẽ, in genere eſt: Vt ſit cuſtos legis: quod fit, cum exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij et aliorum, Primùm tollit Idololatriam, et occaſiones Idolatriæ. Vt Ezechias æneum ſerpentem cõminuit. Ioſias templum purgauit à uarijs idolis. Moſes uitulum confregit. Dauid exhortationib. populum ad uerum cultum Deo præſtandum adduxit. Nam ſi magiſtratus à Deo ordinatus eſt, ut ſit miniſter Dei homini in bonũ, debet utiq;, quæ homini noxia uidet, pro uiribus amoliri, ne reipublicæ bonum, & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit Magiſtratus, exemplo Ioſiæ, ut uera religio proponatur, conſeruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam aut diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis & miniſterium uerbi: tamen in hoc conuenire poſſunt & debent, ut gloriam Dei, & ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata utriuſq; legitima ratione, hoc eſt, ut Magiſtratus ciuilis edicto & gladio, Miniſter uero uerbi, doctrina, exhortatione, obiurgatione, & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus et diſcentibus conſeruari non poteſt, Magiſtratus officium eſt, ſcho-

las erigere, ſtipendijs conſeruare: ut docentes et diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poßint. Ad hæc Ezechiæ et regis Niniuæ exempla cōmonefaciant magiſtratū, Vt uel præſentem uel imminentem irā Dei ſolennib. ad deum precibus, ueraq; ad Dominū conuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionē potißimum ſpectat. Quantum tamen ad externum politicum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica: quod eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo nimirum ut quemadmodū pater liberos diſciplina regit, caſtigat cōtumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, Breuiter, in hoc totus incumbit, ut ſua familia q̄ optimè conſtituta uideatur: Sic magiſtratus in tota republica facere debet, ut uerè de illo dici poßit, quod Theſeus apud Euripidē bono magiſtratui tribuit, cùm inquit. εὐεργέτης βροτοῖσι καὶ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines, & magnus amicus. Hinc eſt, quod reges apud Homerum dicantur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech: quod ſonat, pater mi rex. Proinde regia poteſtas à paterno affectu ſeparari non debet.

Verùm ut ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius Primum officium ſtudium pacis, ut in tranquillitate Deum colamus, abolitis ſuperſtitionibus, quæ ueram religionem corrumpunt.

Secundum, curet ut ſinguli ſua officia recte faciant: quod fieri non poteſt, niſi ubi legum maneat autori-

autoritas & executio. Leges enim ferre, quas executio non ſequitur, rerumpublicarū pernicies eſt. Quare ut honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtum ueniant: quod fit, ſi non ſequatur executio.

Tertium, ut puniat ſontes, et inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum, et prudentem moderationem. Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui armis arcere licet: id quod etiam plurima exempla piorū Iudicum et Regū teſtantur. Ex his fines magiſtratus facile eſt colligere, quod ſit propter Deum, Eccleſiam, ac rerumpublicarum incolumitatē conſtitutus. Quare rectè dicitur, gubernationem, religionem et propriam domū, principi curæ eſſe debere.

Sequitur quartum membrum, quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos et ſubditorum bona. Xenophō præclarè in primo de inſtitutione Cyri dicit: μέτρον δὲ ἀυτῷ ὀυχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστὶ, hoc eſt, Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur, tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges conſentientes Decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartum præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cùm ad publicā incolumitatem, tum ad ſingulorum commoda facientia. Poteſt ad bella uocare, ubi res poſtulat, & alias operas neceſſarias iniungere. Verum quantum ad bona ſubditorum attinet, ſciat magiſtratus ſe ius habere in ea, non quantum ad occupationē ſeu poſſeßionem,

sed quantum ad defensionem attinet. Hoc confirmatur historia impij Achab, qui à Deo punitus est, propterea quod occupauerat per uiolentiam uineam Naboth. Sunt igitur distinctæ possessiones magistratus & subditorum: quas ex æquo tueri debet bonus magistratus. Deinde habet magistratus ius exigendi tributa: Quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia: nimirum ut sint ornamenta pacis, subsidia belli, nerui reipublicæ. Hos fines, quando considerat magistratus, facilè intelliget, quando ordinarijs tributis contentus esse debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe enim accidit, ut propter maiora pericula deuitanda, propter hostes patriæ abigendos & depellendos, & huiusmodi alio, extraordinaria & inconsueta onera maioribus tributis indigeat magistratus. Verùm caueat magistratus, ne tributa petantur, ut priuatæ libidinis aut luxuriæ instrumenta sint.

Restat quod postremo loco proposui, de officio subditorum erga magistratum: quod quidem ad quatuor capita reuocari posse existimo.

Primùm sit iuxta quartum præceptum, honorare magistratuum, hoc est, suspicere & uereri ipsum tanquam ministrum & legatum Dei, ita ut ipsum honores, timeas, ac candide de ipso iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum uulgo magistratui detrahas. Nam id seuere prohibetur uerbo Dei: Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem uoce omnes calumniæ et de-

tracti-

tractiones intelliguntur. Thucydides dicit: τὸ πρᾷον ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, quod quidem in ijs, qui uerbo regi nolunt, longe ueriβimum est, sed qui timet Deum, ordinationem amandam nouit.

Secundum, edictis parere, cùm in tributis dandis, tùm in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat. Ad Titum 3. Admoneto illos, ut principatibus & potestatibus subditi sint: ut magistratibus pareant: ut ad omne opus bonum sint parati.

Tertium, Orare pro magistratu. Adhortare inquit Paulus, ut fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia constitutis, ut placidam & quietam uitam degamus, cum omni pietate & honestate.

Quartum non irrumpere in partes magistratus, sed Magistratui cognitionem deferre, si quid ad Reipublicæ salutem pertinere uideatur.

TESTIMONIA DE MAGISTRATV.

Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.

Roman. 13. Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. non est enim potestas, nisi à Deo.

Ad Tit. 3. Hortare ut potestatib. subditi sint.

2. Pet. 2. Subditi estote cuiuis creaturæ, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, ut qui ab ijs mittuntur, ad uindictam quidem nocentium,

laudem

laudem uerò rectè agentium, quoniam ſic eſt uoluntas Dei.

Ibidem: Regem honorate.

Rom. 13. Cui tributum, tributum, cui uectigal, uectigal &c.

SECVNDVM CAPVT.

LEGES.

Legum ciuiliũ magnæ ſunt laudes. Demosthenes ita inquit, ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτω καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, hoc eſt, Lex ciuitatis anima eſt. Vt enim corpus anima priuatum cadit: Ita ciuitas remotis legibus euertitur. Et Cicero: Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, ut neruis, ſanguine & membris uti non poteſt. Vt autem ſciatur, qualibus legibus utendum ſit, duo in legibus obſeruanda ſunt, Ratio & Autoritas. Ratio pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethicis libris & Iurisprudentia explicatur, partim ex lege Dei, cuius epithome eſt Decalogus, cum quibus ſi lex pugnat, ratione obligatoria caret. Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem: ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ. πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. Hoc eſt, Ego uos, ô uiri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem & amo: At Deo potius

tius quàm uobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum est dijs, apud quos diutius manendum erit, quam hominibus, cum quibus admodum breui tempore uiuendum est. Quibus dictis accedit responsum Petri in Actis: Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Cùm igitur uel demonstratione, uel probabili ratione, colligitur lex politica ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione subditos, cum quibus si pugnat, nequaquam obligatoria est.

Autoritas legis similiter in duobus consistit: Nimirum ut sit à legitimo magistratu lata, ac publico consensu approbata. Hæc duo, si unà cum ratione lex habuerit, obtemperandum est illi, Primùm propter mandatum Dei, qui uult, ut magistratui obtemperemus: Secundo, ut nostra obedientia testemur nos subditos esse, ac amantes ordinationis diuinæ: Tertiò, propter proprium cōmodum, quod non solum in præmijs consequendis, aut pœnis uitandis positum est: uerùm etiam in conscientia, quæ uastatur inobedientia aduersus legitimum magistratum. Legitimum dico, ne quis se obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum, quarum ciues non sumus.

Hîc quæstio explicanda est de legis rigore & ἐπιεικείᾳ: de qua re sic sentiendum iudico. Iudex in tria respicere debet, in legem, fontem, & populum. Quantum quidem ad legem attinet, cauen-

dum est, ne indulgentia intempestiua legis autoritas minuatur, eleuetur et uilescat. Deinde uidendum, quæ sit legis extrema uoluntas, quæ sane non uult perniciem ciuium, sed emendationem cum conseruatione totius corporis reipublicæ. Vt, fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ suspendendus est: At legis extrema uoluntas uidetur, ut coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, unde sequitur rerumpublicarum uastitas. Quare si quis paupertate extrema coactus, non alioqui nequitiosus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non est legis uoluntas, ut talis suspendatur, sed ut mitiori pœna castigatus seruetur: Ita tamen, si exemplum non uideatur nociturū reipub. Melius enim est (ut inquit Bernardus) ut pereat unus quàm unitas. Quantum ad reum attinet, considerandum est, qualis sit ipse, qualeq; delictum perpetratum, unde iudex æstimabit, an mitior pœna sufficiat. Hoc iudicium petendum est ex ante acta uita. In populo duo cauenda sunt. Primùm, ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. Deinde, ne cum damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento sequens regula colligitur. Quando legis uoluntas admittit ἐπιείκειαν, & reus emendari sine duriori pœna potest, ac populus non redditur deterior exemplo, potest magistratus clementiore sententia uti, & reo supplici emendationis spe parcere.

Cæterùm una adhuc quæstio hoc loco nobis determinatione digna uidetur, hæc uidelicet: An liceat Christiano magistratui quicquam permittere in sua republica, quod expresse uerbo Dei prohibitum est? Ad hanc quæstionem ita respondendum iudico: Quædam prohiberi possunt & tolli simul: Quædam prohiberi quidem, sed tolli in uniuersum non possunt. Illa nisi aboleat Magistratus legibus & pœnis, grauißimo obstringetur reatu: ut qui non solum fert peccata grassari in sua republica, uerùm etiam alienis peccatis communicat & inuoluitur. Hæc quia penitus aboleri & extirpari non possunt, minuat quantum potest, imiteturq; medicos peritos. Nam ut ipsi arte sæpe malum, quod tolli in totum nequit, coercent, ne in uniuersum corpus serpat contagio: Ita & ipse conetur certos limites præfigere, extra quos, si quis peccare deprehenditur, puniatur seuerè, ne malum maiores uires sumat, ac in infinitum serpat. Hoc licere magistratui ratione firma, & probato exemplo, quod uim regulæ habet, confirmatur. Magistratus officium est, omnia externa ita in ordinem redigere, ut cedant in gloriam Dei, & reipublicæ tranquillitatem. Quare qui impedit grassantia mala, quantum potest: & qui ea coercet intra certos limites, quæ omnino tolli nequeunt, piè & sanctè facere est censendus. Exemplum illustre est Mosis, qui statuit, uxorem non dimittendam esse ob quamlibet causam,

nisi

nisi dato libello repudij. Nam cum Moses uideret, tantam esse duritiam cordium istius populi, ut non possent in uniuersum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium serperet, prudenti consilio statuit, ne quis uxorem dimitteret, nisi dato libello repudij: quæ res istorum leuitatem nonnihil coercuit. Sic quoq; de usura statuerunt olim Imperatores, & Principes pij possunt hodie usuræ certos limites statuere. Postquam enim uident, malum usuræ altius agisse radices, quam ut poßit sine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, ut certis limitibus claudatur usurarius contractus, ne immodica usura pauperes premantur, & tandem sequantur grauiora mala. Cùm itaq; parcunt ijs, qui mitiori usura contenti sunt, & eos puniunt, qui terminos usuræ permissæ transgrediuntur, pie & sancte faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne suis permißionibus uideantur approbare, quod Deus improbat.

Hæc cùm ita sint, iudico rectè & piè à Rege & Senatu nostro factum, quod petulantiam usurariorum intra certos limites incluserint.

Verum ne nimium sibi permittat magistratus, tenendum est discrimē peccatorum. Alia sunt peccata sua natura: Alia peccati rationem ex adiuncto sumunt. Peccata quæ talia sunt sua natura, ut Idolatria, blasphemia, homicidium, furtum, adulterium, falsum testimonium, nullo pacto sunt per-

permittenda: imo seuerè pœnis coërcenda sunt à magistratu, qui ritè suo officio fungi uelit. Peccata autem, quæ peccati rationem ex adiuncto sumunt, in quorum numero est usura, si penitus tolli nequeunt, permitti possunt: sed prudentia singulari adhibita, ne magistratus ea approbare uideatur. Non enim per se peccatum est dare mutuo pecuniam, iuxta pactionem interpositam, sed ex adiuncto peccati rationem sortitur, nimirū ex eo, quod & animus usurarij auarus sit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc causa aßignatur plerunq; in Scriptura, quando prohibetur usura. Verum si hæc abesse possent ab usura, Vsurarius contractus haud improbari deberet. Nam si sua natura peccatum esset huiusmodi contractus, nequaquam suo populo permisisset Dominus usuras capere ab alienis. Deuter. 23. Neq; recte contra hæc obijci possunt spolia Ægyptiorum, cum ea fuerint stipendia pro durißimis laboribus, quæ cum negarent Ægyptij, Dominus ut supremus iudex, ea mutuo accepta ab Ægyptijs, auferri præcepit. Sed de usura quid sit sentiendum propter adiunctum malum, infra capite sexto ostendam.

TESTIMONIA DE legibus.

Omnia testimonia scripturæ de Magistratu, simul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb.20. Qui custodit legem, beatus.

Esa.10. Væh qui condunt leges iniquas scribentes iniusticiam, ut opprimant pauperem in iudicio.

Rom.2. Gentes quæ legem non habent, sed ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, ostendentes opus legis in cordibus suis &c.

Coloß.3. Lex est uinculum perfectionis.

CAPVT III.

IVDICIA.

Cvm magistratus ordinatio Dei dicatur à Paulo, non dubium est, quin iudicia à Deo approbentur, sine quibus inutilis esset magistratus, et leges irritæ. Vt autem pius animus recte de iudicijs politicis institui poßit, primum obseruandum est, duplex esse iudicium, publicum & priuatum. Publicum quidem extra nostram est potestatem, quare ex nostro arbitrio minimè pendet: Priuatum est, cum propter priuata negocia seu iniurias nobis factas, petitur Iudicis sententia.

Sed hic oboritur ualde obscura quæstio. Paulus uult, ut pij potius iniuriam sustineant. Dominus dicit: In patientia poßidebitis animas uestras. Et sæpe scriptura hortatur, ut condonemus quoties in nos peccauerit aliquis: ut uincamus in bono malum &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus. Ex his uidetur consequi, quod accusare quenquam ob factam nobis iniuriam non liceat. Ad quod sic respondendum iudico. Inter rem ipsam

ipſam & accidens diſtinguere oprotet. Accuſare quidem per ſe non eſt uicioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia. Nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes ut plurimum uicioſi ſunt, ut intemperantia, ulciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſq; offenſa Dei uelit, cauere imprimis debet, ne quam ultionis animi cupiditatem, ne quem prauum animi motum, ne iracundiam, ne ullum deniq; uenenum in forum adferat. Huius rei Caritas optima erit moderatrix. Tametſi autem rarum eſt boni litigatoris exemplum, tamen rem ipſam per ſe non eſſe malam, ſed uiciari abuſu, ſcire utiliſsimum eſt, idq; propter quatuor. Primum ne uideatur Deus fruſtra inſtituiſſe iudicia. Deinde ut ſciant pij, quantum ſibi liceat, ne mala conſcientia quicquam ſuſcipiant. Tertio, ut admoneantur, ne remediũ ſibi a Domino permiſſum proprio uicio contaminent. Poſtremo, Vt improborum audacia coërceatur puro ſynceroq; zelo. Atq; hæc de uitijs dicta ſufficiant.

TESTIMONIA DE iudicijs.

Leuitici 19. Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis.

Iohannis 7. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.

Actorum 25. Ad tribunal Cæsaris sto, ibi oportet me iudicari.

Deuteronomij 16. Iudices & Magistratus constituas in omnibus portis.

Leuitici 19. Nolite facere aliquid iniquum in Iudicio.

Esaias: Qui iustificat impium, & condemnat iustum, uterq; abominatio est Domino.

Deuteronomij 27. Maledictus qui peruertit Iudicium.

CAPVT IIII.

VINDICTA.

Vindicta ultio est, qua qui offendit punitur. Estq; duplex, publica & priuata. Publica est quæ exercetur à publica persona, legum præscriptum sequente, bono fine, absq; odio personæ in quam fit animaduersio. Hanc esse licitam, uerbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in scripturis ostendunt. Nam sine uindicta publica nulla remanet legum autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus deniq; malorum finis esse poterit. Quare Paulus magistratui gladium datum docet, ut sit timori malis operibus & uindex ad iram. Ad hanc publicam uindictam referantur castigationes œconomicæ & scholasticæ quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc uindicta ex amore iusticiæ proficiscetur in bonum finem: nimirum, ut reus emendetur, &

alij admoneantur, quo ſint cautiores: ut contumacia & rebellio minuatur: ut tranquillæ politiæ & œconomiæ ſint.

Priuata uindicta eſt ultio ex affectu malo proficiſcens, tendens in malum eius, de quo petitur uindicta. Atque hæc duplex eſt. Quædam enim à priuata perſona, Quædam à publica exercetur, ſed priuato affectu. Vtraq; Chriſtianis prohibita eſt. Roma. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Matthæi 5. Ego autem dico, ne reſiſtatis malo. Item: Benefacite ijs, qui oderunt uos. Deutero. 32. Mea eſt ultio, & ego retribuam, tempore oportuno labetur pes eorum.

TESTIMONIA DE uindicta.

Leuitici 19. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ Ciuium tuorum.

Prouerbiorum 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei, & reddam unicuiq; ſecundum opus ſuum.

Eccleſiaſtici 28. Qui uindicare uult, à Domino inueniet uindictam.

CAPVT QVINTVM.

ZELVS.

Vocabulum Zelus παρὰ τὸ ζέειν, à feruendo dictum. etſi autem propriiſſimè eſt cuiuſuis affectus excitatio uehementior, ac ueluti feruor quidam & inflammatio, ex quo fit, quod ſignificet

ſpecialiter, nunc amorem, nunc indignationem, nunc inuidiam, nunc ſtudium, nunc uehementiam, nunc exemplum, nunc impetum ſpiritus ſancti, nunc uindictam, quemadmodum periſtaſis loci, in quo ponitur, requirere uidetur: tamen uſitatius accipitur, ut affectus mixtus, uidelicet, cum unus affectus alio inflammatur, de quo nonnulla dicam. Græca definitio, qua zelus definitur eſſe διέγερσις ψυχῆς ἐις καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσης, hoc eſt, excitatio, animi ad honeſta, ad exemplar aſpicientis: non eſt plena. non enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet: motum animi, obiectum, & finem. ut, Miſericordia eſt motus animi dolentis ob alterius malum, & manus auxiliatrices porrigentis: ut à malo quo premitur liberetur afflictus. Ita tria in definitione zeli etiam concurrere oportet. Sed quia zelus uſitate eſt mixtus affectus, ſingula iſtorum trium geminari oportet. Vt ſit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis. Motus zeli ſunt amor & indignatio: obiecta, res grata ſeu amica, & ingrata ſeu inimica: fines, grati quidem obiecti defenſio & fruitio, ingrati uerò excluſio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus.

Zelus eſt affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis ſibi ipſi uel alicui quem amat tribui cupit, ut res amata

quidem

quidem recte habeat, eaq; fruatur qui debet, & alienus ab eius fruitione excludatur. Hanc difinitionem plenam & perspicuam esse iudico. Nam ea continet, quæ ad ipsius plenam rationem facere uidentur. Nunc aliquot eius diuisiones subijciã, ut uitiosus zelus à recto & laudabili discerni queat.

PRIMA DIVISIO.

Zelus alius est diuinus, alius humanus, alius diabolicus. Zelus diuinus duplex est: unus præter scientiam, Alter cum scientia. Zelus diuinus præter scientiam est, qualem Paulus in Iudæis fuisse dicit. Roma. 10. Talis etiam in Paulo ipso erat, ut habetur Galat. 1. Actorum 8. 9. Hic zelus erroneus est, & habet causam antegressam, inscitiam ueri intellectus uoluntatis Dei, & opinionem ueri intellectus: sed erroneam. Hinc inflammatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduersus eos, quos putat Dei hostes, sed falso: eoq; tendit totus, ut Deus glorificetur, utq; hostes, quos ita falso iudicat, impediantur, ut etiam è medio tollantur.

Zelus diuinus cum scientia, habet causam antegressam, ueram Dei noticiam, inflammatur amore uerbi Dei propagandi, & odio earum rerum quæ cursui uerbi impedimento esse uidentur. hic quoq; est duplex, nempe, Tempestiuus & Intempestiuus. Tempestiuus, qualis in Mose, Phinea, Elia & Christo exarsit. Tabescere (inquit) me fecit zelus domus tuæ: quoniam inimici mei obliti sunt

uerborũ tuorum. Intempestiuus et incautus, quando non seruatur temporis oportunitas. talis Audæ Episcopi Persici fuit: de quo Theodorus libro 5. & Eusebius libro 10. capite 3. Talis quoq; quorundam Martyrum, ut Coīnti & aliorum, de quibus Eusebius libro 4. capite 15. qui nullo urgente se hostibus puniendos tradiderunt.

Humanus Zelus est etiam duplex. Vnus officij, ut parentis in sua œconomia, principis in regno, præceptoris in schola, Concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis sit negligens aut remissus in officio. Alter contra officium, ut Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem. Neronis similiter ad perdendum regnum, qui (ut refert Suetonius in uitis Cæsarum) solitus est dicere, ἐμοῦ θανάτος γαῖα μιγείη πυρὶ, me misceatur igni terra mortuo.

Diabolicus zelus est Iudæorum, Turcarum, Papistarum, Anabaptistarum, quo rapiuntur & instigantur à Satanæ spiritu ad opprimendam ueritatem Dei. Sed uiuit ille ἀψευδὴς, qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

SECVNDA DIVISIO.

Zelus alius est ad uitam, alius ad mortem. Zelus ad uitam est flagrans amor cultus diuini & gloriæ Dei: qualis in Abel fuit. Hic zelus impellit hominem pium, ut nullis malis cedat: sed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quàm ut à Deo & eius ueritate se auelli permittat. Hic in

omnibus

omnibus pijs est, in alijs uehementior, in alijs remißior. Exempla plurima huius zeli in Ecclesiastica historia habentur.

Zelus ad mortem est flagrans odium cultus ueri Dei qualis in Cain, scribis & Pharisæis fuisse uidetur.

TERTIA DIVISIO.

Est zelus ad culpam, est zelus ad gratiam. Ille quidem, dum zelamur in malignantibus, qui prohibetur ut perniciosus: Nolite emulari in malignantibus. Hic uerò est ardor pietatis, & religionis ueræ cognoscendæ & intelligendæ studium, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

Zelus amantium est duplex, Honestus & Inhonestus. Honestus amantium Zelus, est coniugis non ferentis riualem uel amoris socium. Vnde Zelotæ dicuntur, qui riualem non sustinent. Hinc uocabulum ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem: ita Deus Metaphoricè zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu sibi debito fert socium, seu quia non uult ferre, ut anima hominis sibi desponsata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum cultus in scriptura spirituale adulterium & scortatio dicitur.

Turpis zelus est impudicorum & lasciuorum, qui libidini pro uero Deo & honesto coniugio se tradiderunt: qui zelus extremè uituperandus, ut

qui spiritum CHRISTI ex anima hominis expellit.

CAPVT SEXTVM.

CONTRACTVS.

QVoniam exactè dicere de Contractu eiusq́; generibus, quibus res inter se commutantur, iuridicæ facultatis est, nolo falcem (quod aiunt) in alienam Messem mittere: sed tantum regulas quasdam præscribam, quibus conscientiæ piorum certificari de licitis contractibus poßint: ne quid mala, erronea aut dubitante conscientia in hisce negocijs faciant.

PRIMA: Ius naturale est uere ius diuinum: iuxta quod quilibet, quod uult sibi ab alio fieri, ab alio accipere poßit.

SECVNDA: Moralis certitudo in moralibus negocijs sufficit, hoc est, non ratio exactißima quærenda, sed medium ἐν πλάτει, ut iurisperiti loquuntur, accipiendum est.

TERTIA: In omni contractu caritas ex fide manans prælucere debet, & nihil in contractibus committendum, quod cum legis caritate pugnat.

QVARTA: In contractibus & rerum commutationib. proportio Arithmetica seruanda est.

QVINTA: Præceptum Domini, Matthæi 6. in mutandis rebus seruandum est. Date mutuo, nihil inde sperantes, hoc est: Tametsi simile ab ijs, quibus mutuo datur, officium minimè speretur, tamen

men

men ijs mutuo dari oportet. Neque enim Christus isto suo præcepto uetat sperare, ut reddatur sors ipsa, sed tantùm ne Ethnico more ijs solum res nostras mutuo demus, qui nobis uicißim simili officio saltem in genere uicem rependere poßunt.

SEXTA: Omnis contractus, pugnans cum superioribus regulis, illicitus est, Vnde sequitur, usuram nequaquam excusandam esse. Est enim, usura lucrum supra sortem cuiuslibet rei exactum propter officium mutuationis. Hinc recte Ambrosius, cum inquit: Vsura est esca, usura uestis est, & quodcunq; sorti accesserit usura est, quod uelis ei nomen imponas, usura est. Nec de usura ulla distinctio contra legem naturæ & uerbum Dei recipienda est. Sunt enim qui usuram ita diuidũt, ut alia sit prægrauans proximum, alia commodans non prægrauans ideoq; licita. Et hanc diuisionem putant confirmari Ebraico uocabulo, quo usura appellatur Nesec, quod à mordendo dicitur. Verùm quia hæc distinctio planè Grammatica est, primùm respondeo, usuram non solum uocari Nesec, Ebræis à mordendo, sed Marbith & Tarbith ab augmento siue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum Marbith, id est, ad usuram. Item: Ne accipies ab eo Nesec & Tarbith, id est, usuram & incrementum. Nam posteriori uoce significat quid per priorem intelligat. Nimirum quodlibet augmentum seu incrementum, quod excedit sortem. Deinde dico prohibitiones usuræ esse generales,

nerales, quare ista distinctio ut parum firma est: Ita minimè excusat conscientiam usurarij.

Longe igitur rectius sentit Aristoteles, qui dicit, Vsuram esse contra naturam. Deinde cum plus recipitur quàm datur, uiolatur proportio Arithmetica, quæ in rerum commutationibus perpetuò adhibenda est. Ezech: cap. 8. apertè dicit: Vir si non ad usuram dederit, & amplius non acceperit, hic iustus est, & uitam uiuet. Vnde ex contrario sequitur, minimè iustum esse, qui usuram exerceat.

Sed uafri homines multa quærunt subterfugia, & se benefacere proximo dando illi pecuniam ad usuram gloriantur, ac ita usurarium contractum impudenter uirtutis nomine induunt, & inter opera caritatis numerant. Sæpè (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia, pro qua usuram soluit. At Deus non fallitur Sophistica, non recipit maligna subterfugia. Quare si legem Dei & Caritatis contemnis, prorsus circa fidem naufragium fecisti. Quapropter aduersus omnia argumenta eorum, qui patrocinantur huic impio contractui usurario, hanc regulam opponito: De usura non ex commodo eius qui mutuum accipit, sed ex lege Dei, ex iure naturæ & affectu usurarij iudicandum est. Lex Dei uitæ regula esse debet, qui animũ usurarij furem docet, & uacuum caritatis proximi ostendit. Non igitur humana excusatio hîc ualet. Nam de peccatis

indi-

iudicandum est iuxta uerbum Dei. Quis quæso per humanam rationem iudicasset, morsum pomi adeo enorme peccatum fuisse, nisi tanta calamitatas in humano genere fuisset consecuta? Quocirca discamus peccatum esse quicquid Deus prohibet, ut ut uideatur hominibus excusabile, quamcunq; ob causam. Ac firma mente teneamus dictum Dauidis: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte sancto tuo? Hîc inter alia respondet in hunc modum: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram: unde apertè excluditur de tabernaculo Domini, quisquis pecuniam suam dat ad usuram.

Sed quid de eo dicendum, qui usuram soluit? Ad hanc quæstionem Philippus respondet in hunc modum: Qui soluit usuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod sanè intelligendum esse iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab usurarijs, non accepturi, nisi accederet pactum de usura. De diuitibus uero, qui ut plures diuitias cumulent, accipiunt ab usurarijs mutuum cum pacto soluendi usuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare statuo. Primùm: Quia mediocritate præsenti non sunt contenti, Deinde quod suo exemplo præter necessitatem confirmant usurariorum maliciam, unde magis crescit consuetudo dandi ad usuram.

TESTIMONIA DE contractu.

Matth.7. Omnia quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos illis facite.

Exodi 20. Ne furtum facias.

Romanorum 13. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Non igitur uult, ut alius alium defraudet in contractibus.

Leuitici 19. Dilige proximum tuum sicut teipsum.

Primæ Thessal.4. Ne quis supergrediatur neq; superueniat in negocio fratrem suum, Quoniam uindex est Dominus de ijs omnibus.

Leuitici 15. Pecuniam tuam non dabis ad usuram.

Deutero.23. Non fœnerabers fratri tuo.

CAPVT SEPTIMVM.

OECONOMIA.

OEconomia proprie est priuatæ domus gubernatio seu administratio, de qua pulcerrimè & sapientißimè Xenophon in suo Oeconomico disserit, & scientiam esse definit administrandæ & augendæ domus. Dicitur autem œconomia παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμεσθαι, hoc est, à domus gubernatione siue administratione. Hæc ipsum Deum autorem habet, qui cum in Paradiso instituit, ac postea quarto præcepto muniuit. Hæc prima

prima Ecclesia fuit: ex hac prodeunt personæ, quibus Ecclesiarum & politiarum administrationes committuntur. Quare detestandæ sunt istæ prophanæ uoces: Domestica cura est diabolica cura. Huiusmodi uoces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hostes. Verùm contra has blasphemias opponendum est uerbum Dei, quod testatur Deum Oeconomiarum autorem esse: & simul inuocandus est Deus, ut suæ ordinationi adsit, eamq; tueatur, ne à diabolo turbetur, qui familijs potißimum insidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honestatis semina iacienda esse, quæ suffocare conatur: Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non desinit in multis familijs idem facere.

Porrò Oeconomia tribus quasi iugis constat. Vnum continet seruos & dominos. Alterum est coniugium inter uirum & uxorem. Tertium constat parentibus & liberis: ita in œconomia sunt sex diuersæ personæ, quarum singulis suum peculiare est officium, ad totius Oeconomiæ autoritatem & statum conseruandum faciens, propter hunc finem, ut Oeconomia sit ueluti schola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primum instituantur homines, & ut sint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoscatur & celebretur, quo omnes suos conatus unanimiter referre debent illa tria hominum iuga, quæ in Oeconomia esse dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

DOMINIVM ET SERVITVS.

DISTINctiones superiorum & inferiorum graduum inter homines suprà in quarto præcepto, atque in primo huius Claßis capite secundo, ostensæ sunt. Hîc igitur tantummodo de officijs dominorum & seruorum erga se inuicem (nam hi unum Oeconomiæ iugum constituunt) dicam, idq; breuißimè. Qui autem fide præditi sunt Domini & serui, ijs non difficile est in præstandis officijs sibi inuicem τὰ ἴσα, hoc est, ius analogum reddere. Et quanquam rectè dicit Cyprianus, eandem nascendi sortem, Conditionem unam moriendi, corporum materiam consimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege uel uenire homines in hunc mundum, uel de hoc mundo postea discedere: tamen necessarium est, propter conseruationem familiarum, ut alij præsint, & alij obtemperent. Nec quicquam excogitari potest τῆς ἀναρχίας tristius, unde rectè Creon, etsi non in loco apud Sophoclem: τῆς ἀναρχίας οὐκ ἔστι μεῖζον κακόν, hoc est, sine imperio esse nullum maius est malum.

Et quia inter Christianos, ut inter Philemonem & Onesimum, dominandi & seruiendi conditiones sunt per Euangelium licitæ, execrandi sunt Anabaptistæ et Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mun-

in mundum inuehere conantur, contra apertum uerbum Dei, quod concedit & approbat graduum distinctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (ut promisi) quædam de mutuis dominorum & seruorum officijs.

Paulus Ephes.6. Vtilem tractandi seruos regulam præscribit, cùm inquit: Et uos domini eadem facite illis (id est, seruis) remittentes minas, seu laxantes iracundiam, scientes quòd & uester ipsorum Dominus est in cœlis, & personarum acceptio apud Deum non est. Et ad Coloss.4. Domini quod iustum est & æqualitatem seruis præbete.

Hæc Pauli testimonia tria docent. Primùm, quòd liceat homini Christiano uti seruorum operis. Non enim iubet Paulus, ut domini abijciant potestatem, quam habent in seruos, sed ut eos comiter & benigne tractent. Deinde, quomodo domini Christiani debeant erga suos seruos affecti esse, nimirum ut eos non contemnant, tanquam uilia & abiecta mancipia, sed ut conseruos Dei placide & amanter foueant. Postremò, ut reddant τὰ αὐτὰ seu iustum & æqualitatem. His enim tribus eadem res significatur, nimirum ius Analogum aut distributiuum. Neque enim sic habent domini obnoxius seruos sibi, quin uicißim ipsis aliquid debeant. Vt enim ius analogum ualere debet inter omnes homines: Ita inter dominos & seruos ualeat necesse est. Seruus laboret fideliter,

dominus grato animo reddita iusta mercede seruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.

Porrò seruis hanc Regulam præscribit Paulus, Ephes.6. Serui obedite dominis uestris carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri tanq̃ DOMINO, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed tanquam serui CHRISTI facientes uoluntatem Dei, cum beneuolentia seruientes Domino, & non hominibus. Et ad Coloß.3. Serui obedite per omnia Dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum, quodcunq; facitis ex animo operamini sicut Domino.

Ex his testimonijs Pauli collige, quid in Christianis seruis requirendum sit. Primum igitur requiritur in ipsis timor Dei: quemadmodum in Dominis ipsis, adeoq; omnibus hominũ ordinib. Secundò requiritur simplicitas cordis, qua nequitia, πανουργία, seruilis, contumax rebellio, & responsatrix audacia expellitur. Tertiò exigitur obedientia erga dominos. Quartò regula istius obedientiæ præscribitur, nimirum, ut tanq̃ CHRISTO suis dominis obtemperent serui. Vult enim, ut in omnibus actionibus suis ad mandatum Dei respiciant. Nihil itaq; faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum supremi Domini, quem omnes uenerari oportet. Postremò magnificè

ficè ornat seruorum obedientiam cùm eam DEO præstari pronunciat. Vilißima ergo pij famuli aut famulæ seruitia Deo placent, illiq; cultus grati existunt.

CAPVT NONVM.

CONIVGIVM.

IVgum alterum in Oeconomica coniugium dixi, in quo religionis schola primáq; Ecclesia à Domino ordinata, fuit: cuius maiestatem ac dignitatem si spectes, multiplicem sanè inuenies. A Deo patre optimo maximo instituitur, sancitur, confirmatur, benedictioneq; fœcundatur. A filio eius Domino nostro Iesu Christo miraculo & præsentia ornatur. A spiritu sancto approbatur, honestum, immaculatum, purumq; prædicatur. Ab eodem spiritu sancto imago copulæ admirandæ filij Dei & Ecclesiæ statuitur. Ante peccatum et contaminatam naturam in Paradiso sanctißimo loco initium sumit: Exemplis Patriarcharum, Prophetarum, sanctorũ, sacerdotum, regum, multorumq; piorum commendatur, legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur.

Huc accedunt finis & effectus unde eius precium summum æstimatur, ut sunt, procreare sobolem, uitare impuros concubitus, habere mutuum præsidium & auxilium. In hac prima religionis schola conseruare Ecclesiam, relinquere (ubi satis

concedendum est) Deo loco nostro cultores. Hinc Platonis, licet Ethnici, grauißima, pio tamen homine dignißima sententia in sexto de legibus: Ad nuptias (inquit) ut decet celebrandas & hæc exhortantur, paerentes oportere filiorum filios relinquendo nobis, uidelicet, in diuino ministerio successuros, naturam assequi sempiternam. Et paulò pòst: Quapropter parentibus utrisq; affinibusq; relictis seorsim quasi ad Coloniam proficiscantur, ac uicissim seipsos respicientes habitent, liberos generando & educando, & uitam quam ab alijs acceperunt, à se quasi tedas ardentes alijs tradant, Deum semper secundum leges colentes.

Hæc Dei æterni, scripturæ sacræ, piorum hominum, ac grauißimorum Philosophorum testimonia opponantur criminationibus Papistarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac statum, in quo uiuere non liceat sanctißimis uerbi ministris, iudicant: Cùm tamen in scriptura de Zacheria & Elizabet coniugibus sic scriptum sit Lucæ 1. Erant autem iusti ambo coram Deo, uersantes in omnibus præceptis & iustificationibus Domini irreprehensibiles. Et ne excipiant sacerdotes noui Tastamenti, Paulus præcipit eligi ad Episcopi munus maritum, qui sit unius uxoris uir. Et Spiritus Sanctus dicit: Honorabile est coniugium in omnibus, & torus immaculatus. Quare relicta Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, scripturæ lucem sequamur, secureq;

conte-

contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum uerbum Dei.

Cæterum, ut quale nam sit coniugium intelligatur, quasdam scripturæ sententias, primùm recitabo, deinde certa puncta seu membra in coniugio spectanda ex adductis testimonijs colligam.

Gene. 2. Adæ cùm non inueniebatur adiutor coram eo, immisit Deus soporem in Adam. Cumq; obdormiuisset, tulit unam de costis eius & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam hac uice, os de oßibus meis, & caro de carne mea: Hæc uocabitur Ischa, quoniam de uiro sumta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.

Ad Ephes. 6. Vxores proprijs maritis subditæ estote, tanquam Domino, quia uir est caput mulieris, quemadmodum & Christus caput Ecclesiæ, & ipse est saluator corporis: sed quemadmodum Ecclesia subijcitur Christo, sic & uxores proprijs maritis in omnib. Mariti diligite uxores proprias, tanquam & Christus dilexit Ecclesiam: Et paulo pòst: Sic debent mariti diligere proprias uxores, tanquam propria corpora. Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit.

Ad Coloß. 3. Vxores subditæ estote proprijs maritis, quemadmodum decet in Domino. Mariti diligite uxores, & ne sitis amari erga ipsas.

1. Petri 1. Mulieres subditæ sint uiris suis, ut

etsi qui non credunt uerbo per uxorum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes cum timore coniunctam castam conuersationem uestrã. Et paulo post: Subiectæ proprijs uiris sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum uocans, cuius estis filiæ, benefacientes & non pertimescentes ullam perturbationem. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impertientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ uitæ, ut non impediantur orationes uestræ.

1. Corinth. 7. Propter scortationem unusquisq; propriam uxorem habeat, & unaquæq; proprium maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiam reddat, Similiter autem & uxor marito. Vxor proprij corporis potestatem non habet, sed maritus: similiter autem & maritus proprij corporis non habet potestatem, sed uxor.

Ex his scripturæ testimonijs quinq; colligamus. Primum quid sit coniugium eiusq; fines, quamq; arcta sit copula. Deinde inter quas personas coniugium licitum sit. Tertio, quis nam sit ordo potestatis & subiectionis inter coniuges. Quartò, qualisnam affectus mutuus coniugum esse debeat. Postremò, quid nam sit ius analogũ in coniugib. His enim quinq; ritè perpensis & cognitis, quid de matrimonio piè sit sentiendum apparebit.

Quantũ ad primum itaq; attinet, Mosis testimonium euidenter docet, nõ solum quid sit matrimonium,

monium, uerum etiam q̃ sit arcta copula coniugalis. Cum itaq; dicit Moses: Dixit Deus, non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, matrimonium esse ordinationem Dei, iuxta quam aptæ personæ copulentur in mutuum adiutoriū, apertè indicat. Est itaq; unus finis coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur: Erunt duo in carnem unam, in matrimonium tantùm duæ personæ, masculus unus & fœmina una admittuntur: ut sint in carnem unam, id est, indissolubiliter copulatæ, non secus atq; substantia seu reipsa essent una caro. Præterea dum additur: Crescite & multiplicamini, Finis secundus & proprius matrimonij exprimitur, qui est, crescere & multiplicari, quod fit, dum liberi procreantur et educantur: Huic fini Paulus adhuc tertium addit: Propter fornicationē (scilicet uitandā) unusquisq; suam uxorē habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modū.

Matrimonium seu coniugium est ordinatio diuina, in qua legitimè copulantur uinculo indissolubili duæ personæ, masculus et fœmina, ut sint sibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac instituant liberos iuxta uoluntatem Dei, præterea etiam ut fugiant scortationem ac omnem prohibitam Venerem. Hæc definitio collecta ex Mose continet omnes causas matrimonij, efficientem, materialem, formalem & finales: deinde indicat quàm arctum sit uinculum, nimirum Indissolubile, cum

dicitur, Erunt duo in carnem unam. Neque tamen ex his ſequitur, nullum diuortium eſſe licitum. Nam cum dicitur indiſſolubile uinculum, oſtenditur qualiſnam ſit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum quod nemo uolens hoc uinculum reſcindere debeat. Diuortium itaq; uoluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur à Chriſto, Matthæi 5. & 19. Marci 10. Lucæ 8. Item: à Paulo 1. Corinth. 7. Cùm Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet: prohibet manifeſtè uoluntarium diuortium, quod fit ſine cauſa iuſta, ac ſine legitimo iudicio, quod uice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus. Verum de inuoluntario diuortio longè ſe aliter res habet. Dicitur autem Inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum diſſerere cogitur, ob nefandum et ſacrilegum adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfidè uiolatur. Tale diuortium Chriſtus non improbat, imò diſertis uerbis, admittit, Matth. 19. Vbi ſic inquit: Dico uobis quicunq; dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc uerba Chriſti unam iuſtam repudij cauſam, nempe fornicationem diſertè exprimunt. Qui dimiſerit (inquit) Vxorem ſuam, & aliam duxerit, mœchatur, ſed excepta fornicationis cauſa. Ergo ubi Adulterium interuenit, licet contaminatam perſonam repudiare, licet quoq; alium ſocium aut ſociam quærere

quærere ſine ſcelere, alioqui exceptio hic fruſtra à domino adiecta eſſet. Quærunt Phariſæi, an liceat ob quamuis cauſam iuxta receptam eorum conſuetudinem dimittere uxorem. Quod negat Dominus, ac unam ſolam exceptionem nimirum fornicationem ſtatuit.

Hæc exceptio, ut ſtet ſcriptura, ſubaudienda eſt, Marci 10. & Lucæ 8. Vbi eandem quæſtionem tractant Euangeliſtæ. Neque enim fieri poteſt, ut Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet: quod profectò faceret, ſi ſpeciem, quam in uno loco exciperet à genere, in alijs in genus includeret, quod fieri nequaquam poteſt ſine contradictionis implicatione.

Iuxta eandem Chriſti regulam, dictum Pauli, 1. Corinth. 7. intelligendum eſt. Loquitur enim Paulus de uoluntarijs ac uſitatis uulgò diuortijs, quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nam ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula Chriſti, quod ſentire de ſanctiſsimo Apoſtolo impium eſt. Ex hiſce itaq; clare conuincitur, quod & licitum ſit diuortium propter adulterium, & liceat repudianti impuram perſonam aliud coniugium amplecti. Quòd autem aliqui dicunt, argumentum hoc eſſe à contrario ſenſu, quod non in quauis materia ualet, falſum eſt, quia hic diſertè exprimitur exceptio, μὴ ἐπὶ πορνίᾳ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, non ob fornicationem, excepta fornicationis cauſa. Quare

 uerbis

uerbis Domini, pijs in Ecclesia doctoribus, Hieronymo, Ambrosio & alijs multis, & sanctorum exemplis potius acquiescendum, quam decretis impuris Pontificum.

Cæterum hic magis adhuc ardua oritur quæstio de rea persona: an illi liceat coniugium nouum quærere post diuortium, sublata omni reconciliationis spe? Sed quæstio hæc soluitur ex dicto Christi, Mat.5. Vbi sic dicit dominus: Omnis enim qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicatione, facit eam mœchari, Et qui dimissam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Christi etsi uniuersaliter sonat, tamen exceptionem expressam habet. Quare sic resoluenda est sententia, Omnis qui dimiserit uxorem suam, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterium committi, sed excepta fornicationis causa hāc exceptionē ad utrūq; membrum pertinere non est dubium. Quapropter si causa fornicationis à generali dicto excludenda est, sequitur profectò fornicationis causa repudiatam non mœchari, si alteri nupserit, nec illum, qui repudiatam duxerit, adulterium committere. Verùm hic prudenter nostræ Ecclesiæ exemplo Saxonicarum Ecclesiarum, & aliarum, quæ ueram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere scandalis conantur, dum externæ disciplinæ gratia permittendum negant, ut in eadem prouincia seu regione, in qua crimen commissum est, rea persona nouum matrimonium ineat. Nam si hæc

si hæc disciplina non adhiberetur, magnæ & horrendæ œconomiarum uastationes proculdubio secuturæ essent. Malignæ enim naturæ studio se contaminarent, ut hoc modo liberari possent à matrimonio, quod sibi molestius ac durius esse uideretur. Quapropter seuera disciplina hic necessaria est, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei sacrilege uiolent, magno cum Ecclesiæ scandalo, & œconomiarum ruina.

Porrò cùm Dominus dicit extra causam fornicationis, causam diuortij uerã assignat, quæ substantiam matrimonij euertit: qualis est fornicatio: aut aliæ huic similes, ut coactio seu desertio: quarum illa non fuisse coniugiũ ostenditur, hac sacrilegè ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his casibus prudentes Iudices quærendi sunt, qui conscientijs rectè consulere nerunt. Sed de hac re uide Examen Philippi.

Hactenus de primo partitionis membro dictum est: Nunc inter quas personas coniugium licitum sit explicabitur: Quod ut distinctius fiat, tres quæstiones excutiendæ sunt. Prima, sit'ne licitum matrimonium in omnibus hominum ordinibus & statibus. Altera, qui cognationis seu consanguinitatis gradus sint prohibiti. Tertia, quibus affinibus contrahere inter se matrimonium liceat.

Quantum autem ad primam quæstionem attinet, num licitum sit matrimonium in omnibus statibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiri-

tus sanctus ait. Papa quidem matrimonium, sacramenti titulo ornat, sed cùm quæritur, an liceat sacerdotibus, Monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus sui, inter carnis opera numerat matrimonium: & in perfectionis Christianæ operibus ponit suum impurum cœlibatum. Ad quam suam sententiam stabiliendam impudenter abutitur suo more uerbo Dei. Sed quia apertus hostis est Euangelij Christi Papa, ipsius autoritas cum omnib. ipsius legib. meritò est contemnenda. Præterea cum sententia spiritus sancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij doctrinam esse Dæmoniorum, et clarè enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile esse ordinationē Dei, Genesis 2. Masculum & fœminam &c. & plurima exempla sanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum & castißimorum Episcoporum in primitiua Ecclesia, ex diametro cum impuro isto Papæ dogmate pugnant, nō iudico opus esse longiore confutatione in re adeo perspicua.

At si quis Votum interuenisse dicat, quo quod liberum erat natura, factum est non liberum: dico uotum temerarium & impium non obligare, postquam is, qui stultè uouit, rectius uerbo Dei edoctus est. Sed de hac quæstione supra capite 6.2. Claßis.

Altera quæstio de gradibus consanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim, qui inter eas personas omnes, contractus matrimonij esse licitos docent, quæ nō nominatim prohibentur, Leuit. 18.

Sunt

Sunt rursus qui propter propositionem uniuersalem in Mose expressam, non tantum eas personas prohibitas putant, qui (ut dicunt) recensentur exempli gratia, uerumetiam multò plures, ut quæ à Iurisperitis & Canonistis recitantur, usq; ad quartum gradum inclusiuè. Sed personas enumeratas in Mose ordine recitabo. Prima, pater. Secunda mater. Tertia, nouerca. Quarta, Soror germana. Quinta, priuigna. Sexta neptis seu filia filij. Septima, amita soror patris. Octaua, Matertera soror matris. Hic primus & secundus gradus consanguinitatis prohibentur, etsi non uniuersaliter. Qui priorem sententiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos consanguinitatis contractum probant, & non dissoluendum propter humanas leges docent. Qui secus sentiũt, multò plures personas prohibitas lege naturæ uolunt, de quibus consulendæ sunt leges politicæ, quas iudico in hac religiosè seruandas esse, et peccare eos statuo, qui has leges uiolant, nisi dispensatione superioris magistratus excusari poßint.

Porrò personæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ sunt: Prima, uxor patrui: Secunda, nurus seu filij uxor. Tertia, Vxor fratris. Quarta, priuigna. Quinta, filius priuigni uel priuignæ. Sexta, soror uxoris. Plura de gradibus consanguinitatis & affinitatis petantur ex scriptis Iurisconsultorum & libellis Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantum Catalogum personarum breuiter in Mose prohibitarum institui

Iam

Iam qualisnam sit ordo inter coniuges uideamus, qui quidem ex prima coniugij institutione ante peccatum, & deinde post lapsum ex mandato Dei intelligi potest, nimirum quod uxor marito sit subiecta: quæ sane subiectio nequaquam tyrannica esse debet, neq; qualis dominorum est in seruos. Non enim uxor habenda est tanquam mancipium aut serua, sed tanq̃ consors uitæ omniumq; bonorum. Vocabulum coniugis quod à coniugando deductum est, tam uirum quàm mulierem comprehendit, unde consortium, coniugium intelligitur. Abraham & Isaac sua cum uxoribus consilia communicarunt. Imò ipse Abraham uerbo Domini iubetur audire suam uxorem. Rex Artaxarxes Hester, quam captiuam seruam duxit, literis publicis consortem regni sui uocat, idq; haud immerito. Neq; enim coniugiũ uxorem ancillam aut seruam esse patitur: Quod sane primum matrimonium clarius ostendit. Eua siquidem non de Adæ capite, neq; de pedibus est facta: uerum ex costa, ex quo significatur, quod neq; domina, neq; serua illi sit condita, sed socia & consors. Liberalis itaq; est subiectio mulierum, non seruilis: ut quæ caritatis lege potius quam dominationis imperio subijciatur marito.

Sequitur quod quarto loco proposui, qualisnã affectus mutuus coniugum esse debeat. Euripides clarè dicit: Salus hæc domus maxima est, si uxor & maritus rectè concordant, & à se inuicem non dissen-

dissentiunt, uerum tum demum dulcis mariti & uxoris consuetudo erit, cùm eam pietas, uirtus, mutua ἐπιείκεια, & mutuus amor mollem & suauem reddit. Firmißimum etenim adeoq; primum consuetudinis uinculum fuerit inter coniuges, si mentes eorum pariter in Deo unum sint, quod quidem facit, ut se mutuo ament, quia decreuerunt Deo obedire. Nulla enim est uirtus firma, nulla stabilis amicicia, nisi à Deo ortum habeat. Virtus inter coniuges mutuã oblectationem parit, quemadmodum, inquit, Andromacha: hæc nomen decusque parit, quæ sanè dum in secundis & aduersis rebus exercetur, consuetudinem uitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amicitijs adhibenda est, & maximè inter coniuges, qua quasdam interdum iniurias fere necesse est. Mutuus amor ex pietate natus, uirtute confirmatus, & mutua ἐπιείκεία auctus, errata incidentia corrigit, leniter mitigat, facitq; ut in omnibus duris iucunda sit uita.

Restat quod postremo loco proposui, de iure analogo inter coniuges: Quod tametsi intelligi potest ex ijs, quæ dicta sunt, tamen breuiter attingendum uidetur. Cùm Dominus dicit: Faciamus ei adiutorium simile illi, hoc est, faciamus mulierem, quæ uiro æquabili officij iure respondeat. Vt enim mulier iure marito officiũ debet: Ita uicißim maritus κατὰ ἀναλογίαν mulieri respondeat officio necesse est. Mulier sit uiro subiecta liberaliter,

maritus

ritus uicißim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obedientiam Deo præstet in ferendis partus doloribus, uir uicißim afflictam consoletur, trahatq; partem iugi commiserando & fouendo. Mulier οἴκουρος, id est, custos domus, iuxta traditionem Apostoli, & pudica, familiarem rem cōseruet, augeat & rectè dispenset, maritus contra domum defendat, foris agat, laboret pro uocationis ratione, et iustum uictum iustè conquirat. Breuiter, maritus & uxor officiose se inuicem obseruent, ac sibi mutuo debita officia iuxta rationem conditionis utriusq; præstent: Quod cum fit, sibi inuicem reddunt quod debent, seu ut Paulus loquitur, τὰ αὐτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præstandis significatur. Vt cùm mulier marito paret, maritus armis defendit uxorem. Officia hæc dißimilia quidem sunt reipsa, attamen iure analogo sibi mutuo pulcre respondent, & sunt æqualia.

CAPVT DECIMVM.

PATRIVM IMPERIVM.

DIXI supra, Oeconomiam tribus quasi iugis constare, Quorum tertium, quod est parentum & liberorum, explicandum restat. Quod quia in quarto præcepto supra ex parte explicatum est, hic breuiter primum scripturæ sententias paucis colligam, deinde ex his sententijs notatis officia parentum & liberorum extruam: ut inde quale-

qualenam sit patrium imperium appareat. Postremum de præmijs & pœnis præstiti officij & non præstiti agam.

Exod. 20. sancitur patrium imperium his uerbis: Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus super terram.

Danie. 13. De parentibus Susannæ scribitur: Parentes illius cùm essent iusti, erudierunt filiam suam in lege Mosi.

Ephe. 6. & uos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos uestros, sed educate in disciplina & correptione Domini.

Coloß. 3. Patres nolite prouocare liberos uestros, ne &c.

Ex his paucis sententijs non est difficilè colligere officia parentum mutua erga liberos: primùm enim uoce Dei parentibus traditur autoritas in liberos, ut ipsis præsint in familia, ac quæ recta sunt imperent facienda. Ex quo sequitur, liberos iure diuino parentibus debere esse morigeros. Secundò parentum est pueros educare, quod officium non solùm lex naturæ imperat, uerumetiam hunc affectum educandi & tuendi natos, omnibus animantibus inseuit natura. Tertio debent parentes liberaliter suos liberos tractare ac prudenter, ut retineantur in officio. Et summopere cauendum, ne uel nimia indulgentia, uel nimia austeritate natos perdant. Quartò honestis in moribus & uera pietate erudire liberos pars officij paren-

tum præcipua est. Ideo enim liberos generamus (ut rectißime Plato sensit) ut Deo cultores pro nobis (ubi fatis concesserimus) relinquamus. Hoc præcipuum post pietatem animi erga Deum, sanctorũ patriarcharum, Regum, atq; adeo omnium piorum studium semper extitit. Atq; hæc præcipua parentum officia sunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet: Verùm quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cùm dicitur: Honora parentes, inde ea colligam. HONORIS igitur uocabulo liberi primùm iubemur agnoscere parentum autoritatem & eminentiam ordinationem diuinam esse. Nihil enim uoce Dei honorabile dici potest, nisi idem à Deo profectum sit & ordinatum. Deinde requiritur hic reuerentia erga parentes, tanquam erga Dei uicarios, & nutricios ciuium Ecclesiæ Christi. Proinde maiestas quædam diuina in parentibus animaduertenda est. Tertio loco uerbum honoris includit in se obedientiam erga parentes: quæ obedientia tantisper & eatenus præstanda est, donec & quatenus cum obedientia, quam supremo parenti Deo debemus, stare potest. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis uult uenire ad me, & non odit patrem suum & matrem suam &c. non poterit esse meus discipulus. Hìc odij uocabulum non affectum, sed euentum sequentem odium significat, qui est detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Istud igitur odium pietatis est, non credulitatis. Præterire enim, fugere,

negligereq; omnes debemus, quando eos unà cum Deo colere nequimus, At uero si utrumq; debitè poterit, & Deo & parentibus obedientia exhibenda est. Neq; enim obedire parentibus is rectè dicitur, qui quicquid iusserint faciat, sed tum demum parentibus aliquis obedit, cum sponte facit, quæ ipsi rectè iusserint: Quarto honoris uocabulo Gratitudo etiam significatur erga parentes, ut si opus fuerit, eos senio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere subleuent: Quinto honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes & miseri sunt, preciosi sunt nobis habendi, consideranda est quædam in ipsis diuinæ maiestatis similitudo. Quare etsi interdum uidentur nobis parum honorabiles, maiestas tamen diuina (ut antea dixi) in ipsis consideranda est. Proinde morositati, delirio & quibuslibet parentum uitijs, opponendum est nomen Patris & Matris. Non enim tam quales parentes, q̃ ꝙ parentes habemus æstimandũ est. Atq; hæc officia liberorũ sunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis causa reuocare possumus, nimirũ ad affectum & effectũ, illo eos animo prosequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata esse nouimus, præstamus. Quantũuis enim multa in eorũ gratiã fecerimus, semper tamen inferiora erũt omnia, q̃ esse deberẽt.

Ex hac collatione officiorum mutuorum parentũ & liberorum, non est difficile iudicare, qualenam sit parentum imperium, qualisq; liberorum

ſubiectio. Mitius enim parentum in liberos, quàm dominorum in ſeruos imperium eſt. Autoritas maior eſt parentũ in libros, quàm maritorum in coniuges, & proximè accedit imperium patrium ad Regale imperium.

Iam reſtat quod poſtremo loco de præmijs & pœnis propoſui, quæ duabus uocibus nempe Benedictionis et Maledictionis in ſcriptura ſignantur. Vt enim parentes, qui liberos ſuos uoluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur, ut ELI Sacerdos: ſic qui officia præſtant à Deo imperata, benedictionem reportant. Et ut longæua uita promittitur liberis honorantibus parẽtes: ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui ſubſannat patrem ac matrem ſuam, corui eum effodiunt. Vnde tritum prouerbium:

Paret Carnifici renuens parere parenti.

Exempla ſunt Maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Abſolon, & alij innumeri.

CAPVT VNDECIMVM.

VSVS DIVITIARVM ET RERVM PRÆSENTIS VITÆ.

CVM diuus Paulus 1. Corinth. 7. dicit: Qui utuntur hoc mundo, ſint tanquam non utẽtes non præcipit Chriſtianis abijcere facultates, ſed Chriſtiani hominis animũ rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquieſcere docet. Sic enim

uiuere

uiuere nos oportet, quaſi ſingulis momentis migrandum ſit ex hac uita: Quapropter in omnibus rebus præſentis uitæ corda erecta eſſe debent ad meditationem uitæ cœleſtis. Atq; hæc regula generalis eſto de uſu rerum præſentis uitæ.

Porro quia in rebus mundi nihil periculoſius eſſe poteſt, quàm magna rerum affluentia, niſi ſancta prudentia adſit (uerè enim Plato dixit, diuitias cœcas eſſe ſine prudentia, & eaſdem acutè cernere ubi prudentiam ſequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. Primum, Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ ſint. Deinde, Qualiter nos Deus erga diuitias eſſe uelit affectos. Poſtremò, Quis diuitiarum uſus rectus & legitimus.

Quantum itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primum incoandũ eſt à regula Chriſti. Mar. 6. Quærite primum regnum Dei &c. Prima igitur cura & præcipua eſſe debet ſalutis animæ. Deinde quia hæc uita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri poſſunt facultates, licetq; ijs, quæ ad uictum cultumq; neceſſaria ſunt, quærendis operam dare, id quod non ſolum ſanctorum exemplis, uerumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit piè laborantibus. Deinde lucrum, quod proficiſcitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus utamur, quò facultates aliorum ad nos trahamus, fructumq; laboris noſtri, tanq̃ iuſtam merce-

dem percipiamus. In contractibus absint fraudes & fallaciæ, aperteq; et simpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quam ipsi ab alijs uellemus requirere. Sit labor legitimus, legitimæ uocationis, ut bona conscientia gloriari poßimus, nos in ullius fraudem nihil egisse.

Partis diuitijs singularis ars adhibenda est, ne nobis in spinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli sequamur consilia, quorũ ille quidem Psal. 61. sic ait, si affluent diuitiæ, noli cor apponere. Hic uerò 1. Tim. 6. diuitibus in seculo præcipito, ne efferantur, neue sperent in diuitiarum incertitudine, sed in Deo uiuo. Est itaq; præcipuum, ne diuitiarum huius seculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut fiduciam adijcamus, eas à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamꝰ eas, siue ijs careamus, tanquã res caducas & fragiles aspernemur, atq; solam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Absit fallax spes in incertis diuitijs. Absit superbia & contemtus pauperum. Adsit spes in diuitiarum largitore, adsit pius humilisq; animus.

Porrò ubi sic animo diues affectus est aliquis, etsi ei non erit difficile, diuitias recte in gloriam Dei, & proximi utilitatem dispensare: tamen nonnihil dicendum est, ut legitimus diuitiarum usus conspiciatur: Qui est quadruplex. Primus, ut conferantur diuitiæ ad promouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipsi nati sumus, ut Deum glorifice-

reficemus, profecto huic usui quicquid habemus seruire debet. Secundus usus est, ut eas in quibus uiuimus, respublicas iuuemus ac ornemus nostris facultatibus, ideoq; tributa soluenda sunt. Tertius usus est, ut ipsi nos pro conditione nostri status honestè alamus, nostram familiam foueamus, ut domus nostra pro facultatum ratione honesta cõseruetur, sine sordibus & prodigalitate. Quartus & postremus usus est, ut fontes nostri, iuxta Salomonis consilium deriuentur foras, hoc est, ut liberales simus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi nostris bonis gaudere poßint, nobiscum Deo patri Domini nostri Iesu Christi gratias agentes, qui abundè suppeditat omnia.

TESTIMONIA DE DIVITIIS.

Prou. 11. Qui confidit in diuitijs suis, corruet.

Prouer. 15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Psal. 61. Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.

Salomon. Fontes tui deriuentur foras, & tu Dominus eorum esto.

Primæ Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe, ne sublime sapiant, & ne sperent in incertitudine diuitiarum, sed in Deo uiuo.

CAPVT DVODECIMVM.

DE SOLICITVDINE, ET CVRA LICITA ET ILLICITA.

QVia nulla maior pestis est ueri cultus Dei, quam Ethnica & Prophana cura & solicitudo, et rursus nihil magis optandum, q̃ ut unusquisq; solicitè ambulet corã Deo in uocatione sua, operæ precium est, ut rectè instituantur pij de solicitudine licita & illicita, ne nimiũ uel in dextram partem deflectant, omnem curam abijciendo, uel in sinistram, Ethnicam & prophanam curam amplectendo: Quare tenendum, quod triplex sit cura. Vna prophana & Ethnica. Altera necessaria & sancta. Tertia, mixta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media uerò licita est.

Impia seu Ethnica solicitudo est, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur, Matth. 6. ubi Christus multis argumentis, à prouidentia Dei sumtis, ab ea dehortatur. Hæc cura interdum carnis cura dicitur, cùm quia ex carnis sensu sine fide proficiscitur, tùm quia scopum habet carnalem, nimirum præsentis uitæ quietem & tranquillitatem.

Solicitudo, quam dico necessariam, piam & sanctam, commendatur scripturæ testimonijs & exemplis, Roma. 12. Qui præest in solicitudine. 1. Timo. 5. Si quis suorum, et maximè domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Abraham, Isaac, Iacob, piam suæ familiæ curam habuerunt. Ioseph in Ægypto septem annorum curam in se piè sumsit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei non tanta gesse-

ta gesserunt sine hac sancta cura. Paulus 2. Corin. 11. ad Coloss. 2. 1. Thess. 2. suam solicitudinem pro Ecclesia fatetur. Sic Reges pro suis regnis, patresfamilias pro sua familia, Ministri uerbi pro suis auditoribus, præceptores pro suis discipulis, breuiter, singuli in sua uocatione sanctam quandam solicitudinem habere possunt & debent, modò in impietatis notã incurrere nolint. Verùm ne hæc sancta solicitudo contaminetur, sciendum est ad eam Quinq; requiri. Horum primum mandatum Dei est. Mens enim pia nihil aggredi debet sine mandato Dei. Honesta igitur erit uocatio piæ & sanctæ curæ. Deinde proficisci debet ex fide. Nam sine fide Deo placere nihil potest. Tertiò, quia nisi Dominus ædificauerit ciuitatem, frustra laborant qui ædificant eam, adhibenda est Inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, Gratiarum uerò actio, qua successum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iusticiæ. Est enim optimum remedium aduersus sollicitudinis Ethnicæ tentationem, precib. ardentibus ad Deũ confugere, quod ad Philip. 4. docemur. Quarto, tendat tua cura in gloriã Dei principaliter. Quanq̃ autem tuæ domus incolumitas spectari potest: tamen principalis finis erit gloria Dei. Quintò, si parum labor noster uotis respondeat, submittamus nos paternæ uolũtati Dei, in uero timore et humilitate, iuxta consilium Petri, dicẽtis: Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore exaltationis, omnem solicitu-

licitudinem uestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. Et Psal. 54. Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, et non dabit in æternum fluctuationem iusto. Debent igitur pij iuxta uerbum Christi, primum quærere regnū Dei, deinde Dei iusticiam, Tertio, fide promißionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur uobis. Tum abijcienda est profana solicitudo, strenueq; in uocatione laborandum, seruatis circūstātijs sanctæ curæ, quas enumeraui.

Mixta est, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur, ut, cum curamus quidem, quæ officij nostri sunt, id quod Deus serio à nobis requirit: sed propter innatam nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites transgredimur, ac in officium Dei sacrilege irrumpimus. Vt, cùm paterfamilias rectè quidem & pie instituit liberos, suam familiam curat, sed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando uotis non respondet labor & cura nostra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & strenue faciat officium, nec sinat piam curam Ethnica diffidentia conspurcari, quo abiecta Ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis internè constet, ac erga homines simus modestiores et mansuetiores, cum quibus eidem Domino seruiamus, excusso iugo Mammonæ & Ethnicæ solicitudinis.

CAPVT XIIII.

PERFECTIO CHRISTIANA.

HVC

HVC breuiter commonefactionem et doctrinam utilem de Christiana perfectione adijciam. Nam huius rei uera explicatio & stimulos addit in stadio pietatis currentibus, & consolatur pios, dum suas sordes et imperfectionem agnoscentes, intuentur beatam illam uitam, in qua plena perfectione beati fulgebunt, sicut sol in domo patris sui.

Vt autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omnium primum statuendum est discrimen inter duplicem perfectionem piorum: quarum una in præsenti uita existit, altera erit in futura. Ingens enim discrimen est perfectionis Christianæ ratione huius duplicis status. Nam longe alia est perfectio currentis, quam perfectio peruenientis. Illa militantis, hæc triumphantis est.

Pij itaq; in hac uita dicuntur perfecti, non sicut perficiendi sunt in illa immortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei: sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; enim præsentis uitæ perfectio æstimanda est ex perfectione iusticiæ (Nemo enim est, qui non peccet) Sed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis esse potest in hac uita: At in futura uita æstimabitur ex perfectione iusticiæ: ubi erit plena glorificatio sanctorum, plena noticia Dei, Absoluta cordium puritas, & perfecta obedientia in omni æternitate.

Porrò definitionem perfectionis Christianæ,

qualis esse potest in hac uita, colligam primum. Deinde partes eius subijciam. Tum quare perfectionis nomen ei tribuatur ostendam.

Christus Matth. 19. Iuueni, à quo interrogatus erat de uita æterna consequenda, dicit: Si uis perfectus esse, uade uende tuas possessiones, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & huc sequere me. Ex his uerbis Domini solidam definitionem colligere non est difficile: ubi primum hoc statuerimus, quod hoc fuerit, quantum ad speciem facti attinet, personale præceptum. Alioqui nec Noë, nec Abraham, nec Dauid fuissent perfecti, qui tamen perfecti testimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hic requirit Christus ab adolescente? ut ex præcepto intelligat se imperfectum esse, ut uendat facultates, det pauperibus & se sequatur. Vendere autem facultates mandante Christo, est obedientiam erga Christum anteferre omnibus rebus mundi, & paratum esse, non solum uendere, sed etiam perdere propter Christum omnia, si res ita postulauerit: & simul Christum sequi, & proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Christus coniungit.

Perfectio itaq; Christiana est agnita imperfectione, ex fide Christi obedientiam erga Deũ præferre omnibus rebus mundi, ac ei totam uitam approbare. Sita est igitur hæc perfectio in affectu potius, quàm in effectu, in imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iusticiæ. Deus

Deus autem ex sua bonitate tale studium, Perfectionis titulo, ornat: ut magis magisq; ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum à coniugatis etiam probari potest. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum: quia uoci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præsentis uitæ posthabitis: Deum ueracem credidit, ei totam uitam approbauit. Similiter ante ipsum Noë, qui iustus & perfectus in scriptura prædicatur, uocem Dei audiuit, impijs mundi consilijs renunciauit, parauit arcam, & se totum ad normam uerbi diuini, concepta in ipsum fiducia, composuit. Ex his confirmatur apertißimè definitio quam proposui.

Philippus hanc tradit, quæ à mea nō dissentit. Perfectio Christiana est agnitio nostræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, et præsentia Dei in cordibus nostris transformantis nos, ut fiamus similes imaginis Dei, quæ est λόγος æterni patris.

Porrò partes Christianæ perfectionis sitæ sunt in rectitudine mentis, affectuum puritate, & morum integritate. Rectitudo mentis est recte sentire de Deo iuxta ipsius uerbum: Puritas affectuum, agnitione nostræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & uoto pietatis continuandæ æstimatur. Morum integritas in pietate ergo Deum, sanctimonia uitæ, dilectione erga homines, sancta inuocatione cura absoluitur. Breuiter, perfectio Christiana posita est in uera conuersione hominis ad Deum, seu pœnitentia salutari.

Hæc uera conuersio siue pœnitentia triplici de causa perfectionis nomine honoratur. Prima propter respectum ad superiorem uitam, cùm in tenebris & ignorantia Dei uiximus. Deinde propter imputationem. Etsi enim sordes multæ adhærent sanctis, tamen Deus istas sordes non imputat, modo spiritu ipsius ducamur. Postremum, quia ad perfectionem illam gloriosam tendit.

Porrò perfectio Christiana, qualis in futura uita erit, antea definita est, & similiter in tribus est posita. Primum in doctrina, seu noticia, seu in mentis rectitudine. Cum uenerit, inquit Apostolus τὸ τέλειον abolebitur τὸ ἐκ μέρους. Nunc cernimus per speculum in ænigmate, tunc facie ad faciem, deinde in affectuum perfecta puritate. erunt enim purißimi cordis purißimi affectus, ardens dilectio Dei, lætitia spiritus &c. Postremo in tota uita lucebit imago Dei. Nos, inquit Paulus, spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus, 1. Ioh. 3. Carißimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. quoniam uidebimus eum sicut est. & omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut ille sanctus est. Breuiter, perfectio sanctorum in beata uita, conformitas nostri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, absoluta dilectio, cuius spes (ut Iohannes monet) nos excitare debet ad sanctimoniam uitæ in hoc mundo, ut aliquo modo illam expectatam incoemus perfectionem iusticiæ.

Hæc

Hæc de perfectione Christiana scire utile est, unde non solum excitamur ad diligentiam in tota uita, Verumetiam aduersus pestilentem doctrinam Monachorum de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne uerbum Dei, ac exempla eorum, qui perfectionis laudem in Ecclesia consecuti sunt.

TESTIMONIA DE PERfectione Christiana.

Iacobi 1. Cæterum patientiæ opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq; in parto diminuti.

Matt. 5. Estote perfecti, sicut & pater uester.

Coloß. 1. In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipso.

Philip. 3. Non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendã, quatenus apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres ego me ipsum nondum arbitror assecutum esse, unum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, ad ea uero quæ à frõte sunt, enitens iuxta præfixum signum insequor ad palmam supernæ uocationis Dei per Christum Iesum. Quotquot itaq; perfecti sumus hoc sentiamus.

Matth. 19. Si uis perfectus esse, uade & uende quæ poßides. Da pauperibus, & ueni & sequere me.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

Appel-

C.

L.

Libero

Oratio-

Per-

S.

Testi-

Vota

ELENCHVS LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, IN HOC LIBRO OBITER explicatorum.

Osten-

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Clemens

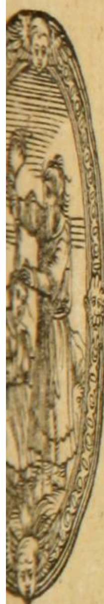
INDEX.

FINIS.

VITEBERGAE
EXCUDEBAT IOHANNES
CRATO.
ANNO M. D. LXVIII.

4
9
10
11

